

KULTURGEOGRAFISKA
INSTITUTIONEN

CHOROS
2002:2

Ungdomars användning av dator, internet och mobiltelefon

**Konsekvenser för vardagslivets
geografiska dimensioner**

Eva Thulin

Akademisk uppsats för avläggande av filosofie licentiatexamen. Behandlas vid seminarium, Kulturgeografiska institutionen, Handelshögskolan, Göteborgs universitet, fredagen den 6 september 2002, klockan 13.15, sal B33.

Kulturgeografiska institutionen
Handelshögskolan vid
Göteborgs universitet
Box 630, 405 30 Göteborg

Department of Human and Economic Geography
School of Economics and Commercial Law
Göteborg University
P.O.Box 630, SE-405 30 Göteborg, Sweden

FÖRORD

Denna licentiatuppstas har skrivits inom ramen för forskningsprogrammet "Befolkningens resvanor och aktivitetsmönster" finansierat av VINNOVA (tidigare Kommunikationsforskningsberedningen). Projekt- och handledare är Bertil Vilhelmson.

Uppsatsen är ett led i mitt avhandlingsarbete och har en empirisk tyngdpunkt. Syftet har framför allt varit att grundligt redovisa resultaten från den första av två empiriska delstudier som ingår i avhandlingsprojektet. Den andra studien är planerad till hösten 2002.

Eva Thulin

SAMMANFATTNING

Thulin Eva (2002), Ungdomars användning av dator, internet och mobiltelefon. Konsekvenser för vardagslivets geografiska dimensioner, CHOROS 2002:2, Kulturgeografiska institutionen, Handelshögskolan vid Göteborgs universitet. ISSN: 0347-8521

Syftet med denna rapport är att undersöka hur ungdomar i sin vardag använder sig av olika former av informations- och kommunikationsteknologi (IKT: dator, internet, mobil och fast telefon) och hur användningen påverkar vardagslivets geografiska dimensioner. Dessa dimensioner omfattar dels människors fysiska resor och aktivitetsmönster och dels virtuella kontakter och deras geografiska utsträckning. Följande forskningsfrågor behandlas. I vilken omfattning och till vilka ändamål använder ungdomar IKT i vardagslag? Förknippas allt fler av vardagens sysslor med att man använder IKT? Hur utnyttjas IKT-baserade möjligheter i relation till mer traditionella resbaserade; kompletterar eller substituerar de varandra? Påverkar användningen av IKT ungdomarnas aktivitetsmönster, rörlighet och virtuella kontakter?

Det empiriska underlaget utgörs av två undersökningar. För det första en intensiv studie av 43 gymnasieungdomar i Göteborg. Dessa har undersökts med hjälp av aktivitetsdagböcker (DBU) och strukturerade intervjuer. För det andra en extensiv undersökning som utnyttjar data från fyra nationella kommunikationsvaneundersökningar (KOM) från åren 1997 till 2000. Dessa ger en mer generell bild av svenska ungdomars IKT-användning.

Empiriska resultat som presenteras i rapporten visar bl.a. att den genomsnittliga användningen av IKT är hög. Gymnasieungdomarna använder dator i genomsnitt 1 _ timma per dag. Internet används ca 30 minuter per dag enligt både KOM och DBU. Samtidigt är det en minoritet av ungdomarna som faktiskt använder sig av internet en vanlig dag. Detta tyder på stora variationer i användningen.

Ungdomarnas dator- och internetanvändning domineras av nöje, skolarbete och social kommunikation med vänner och familj. Men man kan urskilja olika typer av IKT-användare. Medan vissa har en nöjesorienterad användning har andra en helt och hållet nyttoorienterad. De ungdomar som ägnar mycket tid till internet är ungdomar vars användning till stor del handlar om underhållning och förströelse. Av den totala mobilanvändningen utgörs 40 % av SMS. Även här finner man stora variationer i användningens omfattning.

IKT-baserade aktiviteter (t.ex. ordbehandling, spel, ladda ner/lyssna på musik, nöjessurfa, chatta) utgör i första hand kompletterande alternativt nya aktiviteter i ungdomarnas vardag. Konsekvenser för aktivitetsmönster är främst relaterade till dess påverkan på ungdomarnas tidsanvändning. Det är tydligt hur datorn upptar många ungdomars tid. Det framgår dock att det främst är andra aktiviteter i hemmet som påverkas då mer tid ägnas åt dator och internet. Då IKT-baserade aktiviteter substituerar andra aktiviteter är det främst redan IKT-baserade (dvs telefonbaserade) aktiviteter som berörs. Konsekvenser för ungdomarnas aktivitetsmönster i geografisk bemärkelse är således marginella.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1.	INTRODUKTION	10
1.1	Problemformulering	10
1.2	Syfte och forskningsfrågor	12
1.3	Uppsatsens disposition	12
2.	HUR ANVÄNDNINGEN AV IKT KAN PÅVERKA VARDAGSLIVETS GEOGRAFISKA DIMENSIONER –EN TEORETISK ÖVERSIKT	14
2.1	Vardagslivets geografiska dimensioner	14
2.2	Hur IKT påverkar människors aktivitetsmönster. Blir vi mer stationära eller mer mobila.	16
2.3	Hur IKT påverkar människors virtuella kontaktnät. Tänjs kontaktmönster ut på det lokala bekostnad?	21
2.4	Ny teknologi förändrar ramarna för vad som är möjligt	24
2.4.1	Teknisk räckvidd och ökad tillgänglighet ger nya möjligheter	24
2.4.2	Fokus på människors faktiska användning av tekniken	27
2.5	Många obesvarade frågor om vardagens IKT-användning	29
2.5.1	Behov av att kartlägga vad tekniken används till	29
2.5.2	Behov av att kartlägga teknikens relation till övriga aktiviteter i vardagen	31
2.5.3	Studiens fortsatta fokus på ungdomars vardag	32
3.	FORSKNINGSANSATS	33
3.1	Att studera IKT med en aktivitetsansats	33
3.1.1	En ansats med rötter i transportforskningen	33
3.1.2	En studie av aktiviteter	33
3.1.3	IKT studeras i sammanhanget av individens hela aktivitetsmönster <i>Aktivitetsmönster som avbildning av vardagen</i> <i>Den subjektiva dimensionen är också viktig</i>	34
3.1.4	Analys och jämförelse av aktiviteters egenskaper	35
3.1.5	Aktiviteter kan klassificeras utifrån olika perspektiv	36
3.2	Tänkbara förändringsprocesser i vardagen till följd av en ökad IKT-användning	37
3.2.1	IKT-användning, aktivitetsmönster och rörlighet	37
3.2.2	IKT-användning och virtuella kontaktnät	39
3.3	Sammanfattning av centrala frågor för undersökning	40
4	METODKAPITEL	42
4.1	Det empiriska underlaget omfattar både intensiva och extensiva undersökningar av ungdomars IKT-användning	42
4.2	En intensiv undersökning av gymnasieelever i Göteborg	43
4.2.1	Dagboksundersökning och djupintervju, två olika (men sammanlänkade) undersökningar av ungdomars IKT-användning	43
4.2.2	Urval, 43 ungdomar från årskurs tre på en gymnasieskola i Göteborg	44
4.2.3	Belöning till alla som deltog	45
4.2.4	Förundersökning genomförd	45
4.2.5	Dagboksundersökningen <i>Dagbokens utformning, undviker förstrukturering</i> <i>Bearbetning av dagbok sker systematiskt och med utifrån-perspektiv</i> <i>Justeringar av materialet på grund av bortfall och andra problem</i> <i>Är dagboksveckan en normalvecka?</i>	46
4.2.6	Intervjuundersökningen <i>Halvstrukturerad intervju med intervjuguide</i> <i>Intervjuerna har inte spelats in på band</i>	50
4.3	Extensiva undersökningar av befolkningens innehav och användning av IKT (KOM)	52
4.3.1	Fyra provundersökningar	52
4.3.2	Undersökningens upplägg	52
4.3.3	Urval och bortfall	53
4.3.4	Anpassning av databasen	54
4.3.5	Slumpfel	54
4.3.6	Databasens innehåll	55

5.	TILL VAD OCH I VILKEN OMFATTNING ANVÄNDS IKT I VARDAGEN. KVU OCH DAGBOKSUNDERSÖKNING	56
5.1	Inledning	56
5.2	IKT-användning och innehav av IKT i befolkningen, med fokus på ungdomar en nationell kommunikationsvaneundersökning	56
5.2.1	Innehav av IKT i befolkningen	56
5.2.2	Erfarenhet av IKT, har man någon gång använt tekniken	58
5.2.3	Användningens omfattning (tidsåtgång och frekvens)	60
5.2.4	IKT-användningens ärenden	68
5.3	Gymnasieungdomarnas IKT-innehav och användning, dagboksundersökningen	71
5.3.1	Innehav av IKT	71
5.3.2	IKT-användningens omfattning	72
5.3.3	IKT-användningens ärenden, (IKT-baserade aktiviteter)	76
6.	DATORBASERAD KOMMUNIKATION, ANVÄNDNING AV E-MAIL, ICQ & CHAT	81
6.1	Vilka kommunicerar ungdomarna med över internet	81
6.1.1	Virtuellt/fysiskt etablerade relationer i Göteborg/utanför Göteborg	81
6.1.2	Ungdomarnas användning av e-mail	82
	<i>Fysiskt etablerade relationer med människor utanför Göteborg</i>	
	<i>Fysiskt etablerade relationer med människor i Göteborg</i>	
	<i>Virtuellt etablerade relationer</i>	
6.1.3	Ungdomarnas användning av ICQ	84
6.1.4	Ungdomarnas användning av chat	85
6.2	Sammanfattande beskrivning av ungdomarnas sätt att använda olika datorbaserade kontaktsätt	87
6.2.2	Flera exempel på avtagande användning	87
6.2.3	Internet används i första hand till att bevara eller förstärka redan (fysiskt) etablerade relationer	91
6.3	Internet och ungdomarnas användning av telefon, brev och fysiska möten. Substitution eller komplement	93
6.3.1	E-mailkommunikationen har olika funktion och olika syfte beroende på vem man kommunicerar med	93
	<i>Vanliga brev, men i elektronisk form till människor utanför Göteborg</i>	
	<i>Roliga e-mail till kompisarna i Göteborg</i>	
6.3.2	E-mail för att koordinera arbeten	96
6.3.3	ICQ för spontan och oplanerad kontakt	97
6.3.4	Internet som en ny kommunikationsform mellan människor	99
6.3.5	Virtuellt etablerade relationer är kortvariga och förblir virutella	100
7.	DATOR OCH INTERNET TILL FRITIDSINTRESSE OCH UNDERHÅLLNING	103
7.1	IKT används till fritidsintressen, underhållning och förströelse	103
7.2	Aktiviteter relaterade till fritidsintressen och underhållning. Dagboksveckan.	104
7.3	Fritidsintressen på internet	105
7.3.1	Att söka information om och diskutera särskilda fritidsintressen på internet	105
	<i>Internet används för att det ger tillgång till en annan slags och ofta mer specialiserad form av information</i>	
	<i>Internet används för att kommunicera om gemensamma intressen</i>	
	<i>Informationen på internet är lättillgänglig och gratis</i>	
	<i>Att söka information om fritidsintressen utgör även en form av förströelse eller tidsfördriv</i>	
	<i>Ungdomar som inte använder internet till detta ändamål</i>	
7.3.2	Användning av internet för att ladda ner musik, ett fördjupande exempel.	111
	<i>Napster används för att få tag på musik som inte finns i butiker</i>	
	<i>Napster används för att ladda ner musik man är nyfiken på men inte vill (har råd med) att köpa</i>	
	<i>Napster används för att utforska ny musik, som ett smakprov</i>	
	<i>Napster används som ett komplement till musikkanaler i radio och TV</i>	
	<i>Napster används även som tidsfördriv och underhållning</i>	
	<i>Ungdomarna köper den musik de verkligen vill ha</i>	

	<i>De ungdomar som inte laddar ner musik</i>	
7.4	Dator och internet till underhållning- och förströelseaktiviteter	116
7.4.1	Dator och internet för nöje och underhållning, en aktivitet som långt ifrån alla ungdomar ägnar sig åt	116
7.4.2	Att använda internet för att besöka "roliga" hemsidor	117
	<i>De som inte använder internet som underhållning</i>	
7.4.3	Att använda dator och internet till att spela spel	119
7.5	Utgör IKT-baserade intresse- och underhållnings aktiviteter substituerande, kompletterande eller nya aktiviteter i vardagen	121
7.5.1	Total och delvis substitution	121
7.5.2	IKT-baserade aktiviteter som kompletterande aktiviteter	123
7.5.3	IKT-baserade aktiviteter som "nya" aktiviteter i ungdomarnas vardag	124
7.5.2	IKT-baserade aktiviteter som tidskonsumerande aktiviteter	125
8.	DATOR OCH INTERNET TILL SKOLARBETE	127
8.1	Dator och internet används till skolrelaterade aktiviteter utanför lektionstid	127
8.2	Dagboksveckan skolrelaterade aktiviteter	128
8.3	Att söka information till skolarbete	129
8.3.1	Ungdomarnas olika handlingsstrategier för att söka information till skolarbeten	129
8.3.2	Internet som en kompletterande informationskälla	130
	<i>Internet som det "lätta alternativet"</i>	
	<i>Internet och bibliotek används för olika slags kompletterande information</i>	
	<i>Internet passar bättre till små och översiktliga arbeten</i>	
	<i>Internet används mer till vissa slags ämnen</i>	
8.3.3	Ungdomar som använder internet som sin enda informationskälla	133
8.3.4	Ungdomar som använder biblioteket som sin enda informationskälla	134
8.3.5	Individbaserade förklaringar till ungdomarnas val av handlingsstrategi	134
8.4	Att skriva skolarbete på datorn	135
8.5	Är IKT-baserade alternativ vid utförande av skolarbete substituerande eller kompletterande	137
9.	E-HANDEL, E-BANK, BESTÄLLNING AV BILJETTER OCH INFORMATIONSSERVICE PÅ INTERNET	141
9.1	IKT som ett sätt att underlätta vardagen	141
9.2	Användning av e-handel, e-bank, biljettbeställning och informationsservice under dagboksveckan	141
9.3	Användning av e-handel, e-bank, biljettbeställning och informationsservice enligt intervjuundersökningen	143
9.3.1	Ungdomarnas erfarenheter av dessa IKT-baserade aktiviteter	143
9.3.2	E-handel	144
	<i>E-handel gäller vissa varor</i>	
	<i>Vissa varor är billigare på internet</i>	
	<i>Internet ger tillgång till ett annat sortiment</i>	
	<i>Internet används för att det är bekvämt?</i>	
	<i>De flesta föredrar att handla i butik</i>	
9.3.3	Beställning/bokning av biljetter via internet	148
	<i>Utgör i första hand ett alternativ till telefonen</i>	
	<i>Skäl till att inte använda internet</i>	
9.3.4	Internetbank	151
9.3.5	Informationsservice på nätet	152
	<i>Information om praktikaliteter i vardagen</i>	
	<i>Tidtabeller</i>	
	<i>Information om varor/inköp</i>	
	<i>Information om semesterresor</i>	
	<i>Information om evenemang</i>	
	<i>Information om utbildning, lediga arbeten och bostäder</i>	
	<i>Internet används som ett uppslagsverk</i>	
9.4	Utgör e-service ett substitut eller komplement till andra alternativ	155
9.4.1	IKT-baserade alternativ används som substitut, men av olika skäl	155

9.4.2	IKT-baserade alternativ används som komplement	156
9.4.3	Kan internet även generera resbaserade aktiviteter	157
10.	UNGDOMARNAS ANVÄNDNING AV MOBILTELEFON	159
10.1	Stora variationer i ungdomarnas mobilanvändning	159
10.2	Olika slags mobilanvändare	160
10.3	I vilka situationer använder ungdomarna sina mobiltelefoner	161
10.3.1	Mobilen används för att planera (eller slippa att planera) vardagen	161
10.3.2	Textmeddelanden/SMS har en annan funktion än mobilsamtal	165
10.4	Beroende av mobiltelefonen	167
10.5	Att vara utan mobil	168
10.6	Mobilanvändningens konsekvenser för ungdomarnas vardag	169
11.	UNGDOMARNAS SAMLADE ANVÄNDNING AV OCH FÖRHÅLLNINGSSÄTT TILL TEJNIKEN	173
11.1	Olika typer av IKT-användare	173
11.1.1	Dagboksveckan visar att ungdomarnas IKT-användning har olika inriktning	173
11.1.2	Ungdomarna har olika förhållningssätt till tekniken, dess funktion och betydelse i vardagen	176
11.2	IKT-användning som en tidskonsumerande sysselsättning	179
11.2.1	IKT-användningens konsekvenser är beroende av dess inriktning	179
11.2.2	Medför en ökad IKT-användning mer tid i hemmet. Dagboksundersökningen.	179
11.3.3	Vad hade man gjort om man inte hade suttit framför datorn? Ungdomarnas berättelser.	180
11.3	Hur blir det i framtiden	182
12.	SAMMANFATTNING AV VIKTIGA EMPIRISKA RESULTAT	184
12.1	Användningens omfattning	184
12.2	Användningens inriktning/ärenden	185
12.3	Teknikens användning och konsekvenser	187
12.3.1	Social kommunikation	187
12.3.2	Nöje och fritidsintressen	188
12.3.3	“Nyttiga” aktiviteter	191
12.3.4	Mobiltelefonen	192
	REFERENSER	195
BILAGA 1:	Skriftliga instruktioner om hur man skriver dagbok	
BILAGA 2:	Kodlista till dagbok	
BILAGA 3:	Intervjuguide	
BILAGA 4:	Figurer	

TABELL- OCH FIGURFÖRTECKNING

Tabell	Sida
4.1 Urval och bortfall i de fyra provundersökningarna	44
5.1 Innehav av IKT-utrusning i hushållet i olika åldersgrupper (15-84 år) 1997, 1998 och 2000	48
5.2 Innehav av IKT-utrustning bland män och kvinnor (15-84 år) 1997, 1998 och 2000	49
5.3 Erfarenhet av IKT (om man någon gång har använt tekniken) bland män och kvinnor (15-84 år) 1997, 1998, 2000.	50
5.4 Erfarenhet av IKT i olika åldersgrupper (15-84 år) 1997, 1998 och 2000.	51
5.5 Andel män och kvinnor i olika åldersgrupper (15-84 år) som använder dator en genomsnittlig dag, 1999 och 2000.	52
5.6 Datoranvändning i minuter en genomsnittlig dag i olika åldersgrupper och bland män och kvinnor (15-84 år), 1999 och 2000.	53
5.7 IKT-användning i minuter en genomsnittlig dag i olika åldersgrupper och bland män och kvinnor (15-84 år), 1999 och 2000.	54
5.8 Genomsnittligt antal kontakter per dag och person med olika IKT-medel (15-84 år), 1999 och 2000	55
5.9 Antal kontakter med olika IKT-medel som tas av ungdomar (15-19 år) en genomsnittlig dag, 1999 och 2000.	55
5.10 Andel kontakter med olika IKT-medel som tas från olika platser en genomsnittlig dag, ungdomsgruppen (15-19 år), 1999 och 2000.	57
5.11 Antal virtuella och fysiska kontakter som tas i ungdomsgruppen (15-19 år) en genomsnittlig dag, 1999 och 2000.	58
5.12 Genomsnittligt avstånd för olika virtuella och fysiska kommunikationsmedel i ungdomsgruppen (15-19 år), 1999 och 2000.	59
5.13 Andel av IKT-användning (internet, fast telefon och mobiltelefon) i minuter och frekvens som ägnas åt olika ärenden (15-84 år), 1999 och 2000.	60
5.14 Antal år gymnasieungdomarna har haft tillgång till dator, internet i hemmet	63
5.15 Gymnasieungdomarnas genomsnittliga IKT-användning (dator, internet, fast telefon, mobiltelefon) per person och dag i minuter och frekvens.	64
5.16 Andel av total tid i hemmet som av gymnasieungdomarna tillbringas framför ”skärmar” (dator & TV), könsskillnader.	65
5.17 Andel av gymnasieungdomarnas dagboksdagar som är ”fria” från IKT-användning, resor och TV-tittande.	65
5.18 Andel av den totala IKT-användningen som sker ensam eller tillsammans med en eller flera andra personer.	67
5.19 Genomsnittlig tid per dag som gymnasieungdomarna ägnar åt resor, skillnader mellan tjejer och killar.	67
5.20 Andel av total IKT-användning under dagboksveckan (i tid) som gymnasieungdomarna ägnar åt olika ärenden/aktivitet	68
5.21 Antal gymnasieungdomar som ägnar sig åt olika IKT-baserade ärenden/aktiviteter enligt intervjuundersökningen.	70
6.1 Gymnasieungdomarnas e-mail kontakter	73
6.2 Gymnasieungdomarnas ICQ kontakter	76
6.3 Gymnasieungdomarnas chat kontakter	77
6.4 Gymnasieungdomarnas huvudsakliga användning av olika kommunikationssätt	79
7.1 Gymnasieungdomarnas användning av IKT till intresse- och underhållningsrelaterade aktiviteter under dagboksveckan	96
7.2 Gymnasieungdomarnas strategier för att få tag på nyheter och information om fritidsintresse. Internet kontra andra medier	98
7.3 Gymnasieungdomarnas strategier för att hämta hem musik. Nedladdning från nätet kontra inköp i butik	104
8.1 Användning av internet och bibliotek för informationssökning till skolarbete under dagboksveckan	121
8.2 Gymnasieungdomarnas strategier för att söka information till skolarbete, internet kontra bibliotek	122

9.1	Gymnasieungdomarnas användning av IKT- och resbaserade alternativ för att utföra olika ärenden under dagboksveckan	136
9.2	Antal gymnasieungdomar som har erfarenhet av e-service	137
10.1	Gymnasieungdomarnas användning av fast telefon och mobiltelefon under dagboksveckan	153
11.1	Gymnasieungdomarnas användning av dator till olika IKT-baserade aktiviteter i hemmet	168
11.2	Vilken slags IKT-användning gymnasieungdomarna ägnar sig åt under dagboksveckan m.a.p "nytta", "nöje" och social kommunikation	170
11.3	Gymnasieungdomarnas samlade förhållningssätt till teknikens funktion och betydelse i vardagen, m.a.p. "nytta", "nöje" och social kommunikation	171
12.1	Andel IKT-användare en genomsnittlig dag (15-19) (KOM) samt andel IKT-dagar av gymnasieungdomarnas totalt 301 dagboksdagar (DBU)	179
Figur		Sida
2.1	IKT-användningens konsekvenser för vardagslivets geografiska dimensioner	6
2.2	Den tekniska räckviddens huvudformer och medel	16
2.3	Exempel på tillgänglighetsregimer genom olika former av rörlighet	17
5.1	Antal minuter per dag varje undersökningssperson ägnar åt datoranvändning	bilaga 4
5.2	Antal minuter per dag varje undersökningssperson ägnar åt fast telefon	bilaga 4
5.3	Antal gånger per dag varje undersökningssperson använder mobiltelefonen	bilaga 4
11.1	Varje undersökningsspersons sammalagda datoranvändning i hemmet i relation till sammanlagd tid spenderad i hemmet	bilaga 4

KAPITEL 1: INTRODUKTION

1.1 PROBLEMFÖRMULERING

Den miljö som människor lever sina dagliga liv i har på kort tid förändrats, åtminstone rent materiellt. Informations- och kommunikationsteknik (IKT) som människor för mindre än 10 år sedan knappt hört talas om finns nu i en majoritet av Sveriges hem. Den nationella kommunikationsvaneundersökningen från 2000 visar att 68 procent av svenskarna har dator i sitt hem, att 55 procent har internetuppkoppling och att ca 70 procent har tillgång till mobiltelefon (SIKA 2001). Utvecklingen gör det angeläget att ställa frågor om hur tekniken påverkar människors liv. Vi har idag bristfälliga kunskaper om såväl vad tekniken används till som dess konsekvenser.

Denna uppsats handlar om hur människor använder sig av IKT i sitt dagliga liv och hur denna användning påverkar vardagslivets geografiska dimensioner. Att studera människors dagliga liv kan betraktas som ett bland flera möjliga perspektiv att studera samhället utifrån. Eller snarare, olika epoker i historien, olika samhällstyper och samhällsförändringar, som t.ex. följer i fotspåren av nya teknologiska innovationer, kan beskrivas med utgångspunkt i hur människor lever sina dagliga liv. Människors vardag har, åtminstone utifrån ett geografiskt perspektiv, sett olika ut i olika tider. En bidragande orsak till detta är framväxten av de rumsöverskridande teknologierna, dvs olika former av transport- och kommunikationsteknologi (t.ex. tåg, bil, flyg, telefon, internet).

Tekniken har under historiens lopp förändrat människans förutsättningar att fysiskt förflytta sig till och virtuellt¹ interagera med avlägsna platser. Därmed har den även förändrat förutsättningarna för människor att rumsligt och tidsligt ordna sina dagliga liv. En mycket dramatisk förändring följde av den industriella revolutionen under 1800-talet. Under hundra år växte det fram ett industriellt samhälle vars rumsliga organisation och fysiska utformning var helt olik det tidigare jordbrukarsamhällets. En tydlig förändring var den geografiska åtskillnaden av samhällets olika funktioner. Varje funktion fick sin plats. Det tydligaste exemplet på detta var uppdelningen av hem och arbete.

Utifrån individens perspektiv innebär detta en geografisk uppdelning av vardagens olika aktiviteter och göromål. Man bor och sover på en plats, arbetar på en andra, lämnar barnen på en tredje, utför inköp på en fjärde, bankärenden på en femte, spenderar fritid och roar sig på en sjätte, osv. Denna samhällsliga struktur hade inte varit möjlig utan tillgången till transportteknologiska innovationer, där personbilen kanske varit den mest betydande.

---

¹ Med virtuellt menas icke fysiska former för interaktion och kommunikation, t.ex. telefon och internet.

Många aktiviteter har således blivit resbaserade. Det är nödvändigt för många människor att dagligen resa för att kunna utföra vardagens alla ärenden och aktiviteter. Resandet har byggts in i själva samhällsstrukturen. Det samlade resandet i samhället har sedan industrialismen successivt ökat. Med tiden har den höga rörlighetens kostnader i form av miljöproblem, trängsel och många olyckor i trafiken blivit uppenbara. Detta har väckt frågan om hur man kan minska behovet av resor i samhället.

Parallellt med denna utveckling sker under senare år även en annan, och inte minst geografiskt intressant, förändring av människors vardag. Nu handlar det om den virtuella kommunikationen, förmedlad av IKT. Före industrialismen byggde alla former av social kommunikation och social samvaro mellan människor på geografisk närhet. Människor var tvungna att befinna sig på samma plats för att direkt kunna kommunicera med varandra (undantag för post och sedan telegraf). Innovationer som telefonen förändrade detta. I och med telefonens inträde i våra hem fick människors sociala kontaktnät både en fysisk och en virtuell sida. Mänsklig (direkt-) kommunikation blev inte längre beroende av samordning i tid och rum, utan kunde nu även ske virtuellt mellan människor som befann sig på avlägsna platser.

Det sägs att vi nu är mitt uppe i en samhällsomvandling som är lika omvälvande som den industriella revolutionen. Många forskare beskriver utvecklingen inom IKT som vår tids teknologiska revolution, en revolution som leder oss in i en ny typ av samhälle. Begrepp som det informationella samhället, IT-samhället, informationssamhället och kunskapsamhället används för att beskriva denna samhällsomvandling. Begreppen är inte synonyma men vilar på samma grundtanke, att IKT kommer att förändra samhället och människors liv.

En central fråga i studien är hur människors dagliga liv påverkas om och när allt flera av vardagens aktiviteter blir IKT-baserade. Det finns en förhoppning om att IKT skall kunna minska resandet i samhället. Med hjälp av den nya tekniken kan människor distansarbete, e-handla, utföra sina post- och bankärenden mm, från sina hem. I princip skulle således den geografiska funktionsuppdelning som varit gällande sedan industrialismen kunna motverkas. Behovet av resor och fysiska förflyttningar skulle då minska. Det finns emellertid också de som påstår att utvecklingen går i rakt motsatt riktning. En ökad IKT-användning kommer att öka den samlade interaktionen i samhället och även leda till att människor reser mer.

Det är primärt användningen av nya former av IKT, närmare bestämt datorer, internet och mobiltelefoner, som undersöks i studien samt hur denna användning i sin tur påverkar vardagslivets geografiska dimensioner. Dessa dimensioner omfattar dels människors aktivitetsmönster, där resor utgör en viktig och integrerad del, och dels människors virtuella kontaktnät och dess geografiska utsträckning.

Ett övergripande syfte med studien är att undersöka hur människors fysiska och virtuella kommunikationsmönster förändras på lång sikt. I uppsatsens empiriska del fokuseras särskilt ungdomarnas situation. Det är nämligen bland ungdomar som tillgången och användningen av tekniken redan är

mycket hög. Det är också ungdomarnas vanebildningar som sedan får långsiktiga effekter på samhällsstrukturen.

En tillbakablick visar att ny teknologi förut i historien har medverkat till att förändra människors dagliga liv. Att ny informations- och kommunikationsteknologi kommer påverka hur människor i tid och rum organiserar sin vardag är därför ingen orimlig tanke. En historisk tillbakablick visar emellertid också att man ofta tenderar att överdriva effekter av en ny teknik. Det samma gäller antagligen diskussionerna kring IKT. Internet har under det senaste decenniet framställts som lösningen på en mängd samhälleliga problem. Detta gör det viktigt att empiriskt undersöka människors faktiska användning av tekniken.

1.2 SYFTE OCH FORSKNINGSPRÅGOR

Syftet med denna uppsats är att undersöka hur ungdomar i sin vardag använder sig av olika former av IKT och hur denna användning påverkar vardagslivets geografiska dimensioner. För att göra detta behandlas följande tre forskningsfrågor.

- 1) I vilken omfattning och till vilka ändamål använder ungdomar IKT i vardagslag? Förknippas allt fler av vardagens sysslor med användningen av IKT?
- 2) Hur utnyttjas IKT-baserade möjligheter i relation till alternativa tillvägagångssätt i vardagen; kompletterar eller substituerar de varandra?
- 3) Påverkar användningen av IKT ungdomarnas aktivitetsmönster, rörlighet och virtuella kontaktnät?

1.3 UPPSATSENS DISPOSITION

Uppsatsen inleds med två teoretiskt orienterade kapitel. Kapitel två innehåller en teoretisk översikt som handlar om hur IKT kan påverka geografiska dimensioner av människors vardagsliv. I kapitel tre presenteras principiella utgångspunkter för den aktivitetsansats som används för att studera IKT-användningen och dess effekter. I detta kapitel sammanfattas även centrala frågor för den empiriska undersökningen. I kapitel 4, som är ett metodkapitel, presenteras studiens två empiriska undersökningar. Empirin omfattar för det första en intensiv undersökning av gymnasieelever i Göteborg. Dessa har undersökts med aktivitetsdagböcker och kvalitativa intervjuer. För det andra en extensiv undersökning som utnyttjar data från fyra nationella kommunikations-vaneundersökningar som täcker åren 1997 till 2000. I Kapitel 5 till 11 presenteras undersökningsresultat. I kapitel fem ges en inledande och kvantitativt orienterad beskrivning av ungdomars IKT-användning. I kapitel 6 till 9 ges en mer kvalitativ beskrivning av till vad, hur och av vilka skäl gymnasieungdomarna använder dator och internet. Analysen delas här in i fyra aktivitetskategorier som presenteras i var sitt kapitel. I kapitel 10 presenteras ungdomarnas användning av mobiltelefon.

Kapitel 11 beskriver ungdomarnas samlade användning av och förhållningssätt till tekniken och dess funktion i vardagen. I kapitel 12 sammanfattas studiens viktigaste resultat och slutsatser.

KAPITEL 2:

HUR ANVÄNDNINGEN AV IKT KAN PÅVERKA VARDAGSLIVETS GEOGRAFISKA DIMENSIONER - EN TEORETISK ÖVERSIKT.

2.1 VARDAGSLIVETS GEOGRAFISKA DIMENSIONER

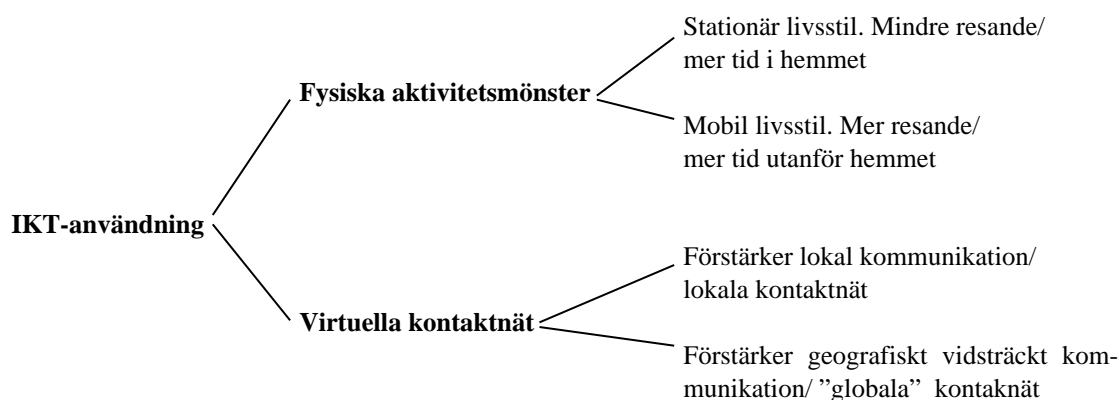
Sedan mitten av 1800-talet har en lång rad av kommunikationsteknologiska innovationer introducerats i samhället. I fotspåren följer en lång forsknings-tradition som försökt få grepp om hur dessa innovationer har påverkat samhället och människors liv. Antaganden om teknikens samhälleliga effekter har ofta omfattat såväl stor entusiasm och framtidsoptimism som skräckscenarier. Forskningen om ny informations- och kommunikations-teknologi (t.ex. datorer, internet, mobiltelefon) är ännu relativt ny. Den omfattar många och ofta motstridiga antaganden om den nya teknikens konsekvenser. En gemensam nämnare för de teoretiska utgångspunkter som diskuteras i detta kapitel är att de alla på ett eller annat sätt berör IKT-användningens påverkan på vardagslivets geografiska dimensioner. Dessa geografiska dimensioner utgörs för det första av människans rumsliga aktivitetsmönster och rörlighet och för det andra av hennes virtuella kommunikation och kontaktnät.

Den första dimensionen handlar om människors sätt att organisera sina dagliga liv, vardagens alla aktiviteter, i tid och rum. Detta kan med ett annat ord beskrivas som människans aktivitetsmönster. Aktivitetsmönstret beskriver det kontinuerliga flöde av aktiviteter, fördelade i tid och rum, som utgör varje människas vardag. Rörligheten utgör en integrerad del av aktivitetsmönstret och förändringar i aktivitetsmönstret påverkar i sin tur rörligheten (Vilhelmson 1994). Ett första syfte med detta kapitel är att på teoretisk nivå och med utgångspunkt i tidigare forskning diskutera hur IKT kan påverka människors aktivitetsmönster. En central fråga är bland annat om IKT-användning uppmuntrar till mer stationära eller mer mobila sätt att leva, till att vi reser mer eller mindre, till att vi spendera mer eller mindre tid i våra hem. Man kan finna stöd för teoretiska antaganden i båda riktningar.

Den andra geografiska dimensionen handlar om människors virtuella kommunikation. Sedan lång tid består de flesta människors sociala kontaktnät av en fysisk och en virtuell sida. Vi kommunicerar med andra människor både genom direkta fysiska möten och via olika kommunikationsmedel. Både den fysiska och den virtuella sidan av en människas sociala samvaro utgör till att börja med en del av hennes aktivitetsmönster. Båda formerna är vanliga aktiviteter i vardagen som (precis som alla andra aktiviteter) upptar individens tid och måste utföras på någon plats. Människans virtuella kontakter kan emellertid även beskrivas med hänsyn till var de människor befinner sig som man kommunicerar med via olika kommunikationsmedel. En vanlig hypotes inom forskningen (t.ex. Wellman 1999) har varit att de via ny teknologi ökade möjligheterna till snabb kommunikation och informationsöverföring över stora avstånd gör människors kontaktnät mer

geografiskt utsträckta, kanske till och med globala. Ett andra syfte med detta kapitel är att diskutera IKT-användningens påverkan på människors virtuella kommunikation och kontaktnät. Frågor som diskuteras är bland annat om den nya tekniken används för att kommunicera med människor som befinner sig på geografiskt avlägsna platser eller i den lokala omgivningen, eller kanske både och. En annan fråga handlar om hur nya virtuella kommunikationsmedel (t.ex. internet) används i förhållande till och påverkar äldre virtuella kommunikationsmedel (t.ex. telefon) och fysiska möten (face-to-face).

Det finns en stor spännvidd mellan olika antaganden om informations- och kommunikationsteknologins konsekvenser. Figur 2.1. illustrerar att man inom forskningen kan finna stöd för spekulationer i olika riktningar. Dessa till synes motstridiga antaganden behöver emellertid i realiteten inte utesluta varandra. Forskarna har kanske uppmärksammat utvecklingstendenser som alla är gällande i vårt samhälle. Tekniken kan påverka människors vardag på olika sätt, olika slags konsekvenser kan existera samtidigt eller parallellt i ett och samma samhälle eller till och med i en och samma människas vardag.

Figur 2.1. IKT-användningens konsekvenser för vardagslivets geografiska dimensioner. Tänkbara utfall.

De fysiska aktivitetsmönstren och de virtuella kontaktnäten är i realiteten högst beroende av varandra. Ett viktigt skäl till utvidgade aktivitetsmönster och en ökad fysisk rörlighet kan t.ex. vara de med IKT förbättrade möjligheterna till virtuell kommunikation med människor på avlägsna platser.

Kapitlet innehåller en i första hand teoretisk diskussion som utgår från olika forskares antaganden om IKT och dess effekter. Diskussionens mest centrala begrepp är förmodligen *substitution* och *komplement*. Begreppen har lite olika innebörd beroende på vem det är som använder sig av dem. Inom geografi-ämnet har dessa begrepp främst använts för att beskriva relationen mellan IKT och rörlighet/transporter. IKT och resor betraktas som två olika och potentiellt substituerbara former av kommunikationsteknologi. Inom bl.a. sociologin har dessa begrepp använts för att diskutera teknologins påverkan på social samvaro och sociala kontaktnät. Kan förbättrade virtuella

kommunikations möjligheter på sikt komma att substituera människors behov av att träffas, dvs. fysiska (face-to-face) möten? Komplementbegreppet används för en kontras-terande och kanske "mjukare" beskrivning av IKT-användningens effekter. IKT ersätter då inte resor eller fysiska möten utan existerar sida vid sida som en kompletterande kommunikationsform.

I ett särskilt avsnitt i kapitlet diskuteras på ett principiellt plan hur IKT skapar nya möjligheter för människor att organisera sin vardag och sina liv. Med begreppen räckvidd, restriktion och tillgänglighet diskuteras hur IKT förändrar ramarna för vilka handlingar som är möjliga att utföra och hur tekniken utvidgar människors handlingsrum. Det handlar bland annat om att IKT luckrar upp tidsliga och rumsliga bindningar i människor vardag.

2.2 HUR IKT PÅVERKAR MÄNNISKORS AKTIVITETSMÖNSTER. BLIR VI MER STATIONÄRA ELLER MER MOBILA?

Hur påverkas människors aktivitetsmönster av att allt fler av vardagens aktiviteter kan utföras med hjälp av IKT? Det finns flera skäl att tro att en ökad IKT-användning uppmuntrar mer stationära aktivitetsmönster eller livsstilar. Tendensen kan sammanfattas med begreppen substitution och "privatisering".

Den frågeställning som går längst tillbaka i tiden och som är den som man inom geografiämnet ägnat mest uppmärksamhet handlar om IKT som en möjlig väg att minska resandet i samhället genom *substitution* (Engström & Johansson 1995 och 1996). Detta perspektiv utgår ifrån IKT och transporter som två olika och potentiellt substituerbara former av kommunikationsteknologi. Det är två i tiden sammanfallande trender som drivit fram intresset för denna fråga. Å ena sidan en ökad medvetenhet om den fysiska rörlighetens kostnader och å andra sidan idéer om ett framväxande informationsamhälle, med allt mer sofistikerad informationsteknologi som sin viktigaste beståndsdel (Mokhtarian & Salomon 1997). Allt eftersom den virtuella kommunikationen förbättras antas den fysiska kommunikationen kunna substitueras.

Resandet har på olika sätt byggts in i samhällsstrukturen och fört med sig en tydlig geografisk funktionsuppdelning som innebär att många av vardagens aktiviteter och ärenden är förbundna med längre eller kortare resor. Vardagens aktiviteter hålls samman av resor, som ofta sker med bil. Den höga rörligheten har inneburit en ökad energiförbrukning, växande miljöproblem och en rad andra trafikrelaterad problem, så som trängsel och överbelastning på vägar, säkerhetsrisker, kostsamma investeringar i infrastruktur, mm (Berg 1996). Då allt fler aktiviteter, t.ex. post- och bankärenden, inköp och arbete, blir möjliga att utföra med IKT direkt från bostaden kan denna geografiska funktions-uppdelning motverkas och behovet av resor minska. Informations- och kommunikationsteknologin substituerar fysiska förflyttningar. IKT kan således (potentiellt) uppmuntra mer stationära aktivitetsmönster och livsstilar och på sikt ett mer stationärt samhälle (Höjer 1998).

Med tiden har teorier om IKT-användningens effekter på rörligheten även kommit att omfatta antaganden om flera andra relationer. Inom senare forskning talar man oftast om fyra relationer mellan IKT och resande. Dessa är, förutom substitution, *generering* (resandet ökar), *modifiering* (ändrat färdmedel, val av tidpunkt eller destination för resa) och *neutralitet* (IKT påverkar inte resandet alls, varken till omfattning eller struktur) (Moktarian och Salomon 1997, Rapp och Skåmedal 1995).

Teoretiska antaganden kring IKT-användningen som ett substitut har i hög grad utgått ifrån ett slags nytto- eller effektivitetstänkande. Människor kan genom att använda IKT för att distansarbete, utföra inköp, post- och bankärenden, mm, göra tidsrumsliga "vinster". Tekniken kan effektivisera och förenkla vardagen. Vi slipper tröttsamma, dyra och tidskrävande resor, vi slipper vänta i långa köer på banken eller mataffären, vi spar tid, osv. Vi blir mer flexibla i förhållande till när och var ärenden och aktiviteter skall utföras. Detta "vinst"-perspektiv ligger till grund för antaganden och förhoppningar om att människor mer eller mindre automatiskt skall börja använda IKT för att utträta vardagens förpliktelser och ärenden. Vidare att en ökad IKT-användning i samhället automatiskt kommer medföra en nedgång i resande och fysiska förflyttningar.

En ökad IKT-användning kan uppmuntra stationära livsstilar på sätt som inte har med direkt substitut mellan tekniker eller aktiviteter att göra. En lika relevant utgångspunkt att diskutera stationäritet utifrån är det som vissa forskare beskriver med begreppet privatisering (t.ex. Putnam 2000). Detta handlar om en sedan länge uppmärksam trend som innebär att människor spenderar allt mer av sin fritid i hemmet. Putnam menar att den tid som människor förut tillbringade på biograf, teatrar, bibliotek, föreningslokaler eller på andra offentliga platser nuförtiden tillbringas i människors privata hem, främst i TV-soffan, i isolering eller avskildhet från andra människor. Han ser TV-tittandet som den främsta orsaken till denna utveckling. Enligt Putnam finns det starka skäl att tro att de människor som tittar mycket på TV inte deltar i aktiviteter utanför hemmet i samma utsträckning.

Putnam diskuterar denna privatiseringstrend i samband med den nedgång i socialt kapital som han har observerat i USA, som han menar delvis har orsakats av massmedieteknikens utveckling. En sådan trend innefattar emellertid även rumsliga dimensioner. Privatiseringen påverkar människors aktivitetsmönster, var och hur man spenderar sin tid. Om teknologiska innovationer som TV:n medför att mer fritid spenderas i hemmet är det förmodligen rimligt att anta att datorn kan medföra motsvarande konsekvenser. Dator och internetuppkoppling gör en mängd nya sysselsättningar och aktiviteter tillgängliga i hemmet. Kanske IKT:s effekter på människors aktivitetsmönster innebär att den snarare är en tidskonsumerande än en tidsbesparande teknologi? Om dator och internet i högre grad upptar människor tid är det viktigt att fundera över vilka andra aktiviteter i vardagen som trängs undan. Är det t.ex. TV-tittandet i hemmet eller sociala aktiviteter utanför hemmet som prioriteras bort?

Det finns kanske lika goda skäl att anta att en ökad IKT-användning leder utvecklingen i en helt annan riktning, till att vi blir mer mobila snarare än

stationära. IKT kan även stimulera till en *mobil* och omkringfläckande livsstil med en mycket hög rörlighet. I retoriken kring IT-samhället kan man se att tyngdpunkten under några år har förskjutits. Tidigare var det stationära ett ideal (t.ex. distansarbete) nu är det de mobila lösningarna som gäller (mobiltelefoner, bärbara datorer, mobilt internet osv).

En ökad IKT-användning kan generera ökad rörlighet på flera sätt. För det första, förbättrade möjligheter till virtuell kommunikation kan göra människors kontaktnät mer geografiskt utsträckta (Wellman 1999). Ökad virtuell kommunikation över allt längre avstånd kan på sikt komma att generera mer, och ofta långväga, resande. IKT betraktas ur detta perspektiv som ett komplement snarare än ett substitut till resor. De är beroende av varandra. En ökning i virtuell kommunikation innebär också en ökning i fysisk kommunikation. Möjligheten att snabbt och lätt kommunicera med, informera sig om och transportera sig till platser över hela världen kommer att medföra ett mer mobilt samhälle.

För det andra, den mobila tekniken utvecklas till att omfatta allt fler funktioner (WAP, mobilt internet, bärbara datorer). Mobiltelefonerna skapar (eller kan skapa) en i de närmaste konstant tillgänglighet till andra människor. Alla de funktioner som man via internet kan utföra från hemmets lugna vrå kan med den mobila tekniken utföras utan att man ens behöver vara hemma eller på någon annan bestämd plats. Man kan arbeta medan man reser, osv. Människor får på så vis allt färre skäl till att vara stationära. Det finns spekulationer om att den mobila tekniken kommer att stimulera utvecklingen av mer mobila arbetsformer, d.v.s. arbete som varken har någon bestämd arbetsplats eller någon bestämd arbetstid (Dahlbom 1999). Den anställda kommer att resa mellan olika mötesplatser som kan vara lokaliserade var som helst i världen.

Vissa författare talar om människorna i IT-samhället som "new nomads", de nya nomaderna. Kopomaa (2000) beskriver mobiltelefonen som ett nomadiskt objekt, som en "moving force" som gör människor mer rörliga. I kontrast till den privatiseringstanke som diskuteras ovan hävdar Kopomaa att den mobila tekniken uppmuntrar människor till att spendera allt mer tid utanför hemmet. Han beskriver ungdomarna som de nya urbana nomaderna, som på nytt erövrar det offentliga rummet och ger det nytt liv. Med mobiltelefonen får människor allt färre skäl till att vara hemma, till att vara stationära. Man behöver inte vara stationär för att vara tillgänglig (t.ex. för att passa telefonen). Mobiltelefonen uppmuntrar till spontana möten människor emellan.

Hypotesen om att IKT-utvecklingen medfört ett mer mobilt samhälle med mer mobila livsstilar, står i skarp kontrast till idéerna om det stationära samhället. Dessa två teoretiska infallsvinklar beskriver två olika typer av samhällen, som båda principiellt är möjliga med den nya tekniken. I realiteten behöver de emellertid inte utesluta varandra. Man kan tvärtom tänka att människor, beroende på t.ex. ålder, arbete, vilken geografisk plats man bor på, värderingar, osv. väljer att utnyttja tekniken på olika sätt. Det kanske helt enkelt uppstår en större valfrihet ifråga om när och om man vill och inte resa, lämna hemmet eller inte, osv (Engström & Johansson 1997, Rapp & Skåmedal 1996).

Ett av skälen till forskarnas motstridiga antaganden är att de delvis är hämtade från diskussioner om olika slags informations- och kommunikationsteknologi. Å ena sidan har det handlat om den främst hemmabaserade användningen av dator och internet och å andra om den högst mobila användningen av mobiltelefonen. Dessa teknologier håller dessutom på att växa samman och man talar numera t.ex. om mobilt internet. Kärnan i den teknologiska utveckling som nu sker är att aktiviteter blir mindre bundna i tid och rum. Detta kan i princip utnyttjas av människor både till att bli mer stationära och mer mobila. Man behöver inte resa för att sköta bankärenden och man inte behöver vara stationär för att vara tillgänglig. Det ter sig därav mycket svårt att förutse i vilken riktning utvecklingen kommer att gå. Därför är behovet av empirisk forskning stort.

Det har gjorts en hel del försök att undersöka frågan om relationerna mellan IKT och rörlighet. Forskning kring substitution mellan IKT och resande som en möjlig lösning på samhällets trafikproblem går tillbaka ända till 1970-talet (då energikrisen väckte frågan). Diskussionerna fortsatte under 1980- och 1990-talen, också med empiriska undersökningar som underlag.

Under 90-talet har det genomförts en mängd empiriska undersökningar om distansarbete och dess effekter på rörligheten i USA och i många europeiska länder som Holland, England, Norge och Sverige. (Kitamura m.fl. 1990, Nilles 1991, Nilles 1996, Mokhtarian 1997, Mokhtarian och Varma 1998, Hendersen m.fl. 1996, Skåmedal 1999, Hickford 1998, Engström 1995, Engström & Johansson 1996, Engström & Johansson 1997, Arnfalk 1999, Stureson 2000, Thulin & Vilhelmsen 2000). Ett annat område som forskarna har uppmärksammat är företagets användning av telekonferenser. Det har funnits stora förhoppningar om minskningar i affärsresandet i samband med att allt flera möten, även internationellt, skall kunna hanteras med tele- och videokonferenser. Empiriska undersökningar har genomförts i bland annat USA, Storbritannien, Schweiz och Japan (Mokhtarian 1988, Bennison 1998, Button & Maggi 1995, Arnfalk 1999, Rapp & Skåmedal 1996). Det har också förekommit undersökningar om e-handels påverkan på människors inköpsresor (Gould & Golob 1997, Tacken 1990).

En sammanställning av resultaten från dessa undersökningar (översikt i Thulin 1999) visar ganska samstämmigt att man kan finna en smärre substitutions-effekt mellan IKT och rörlighet. Distansarbetarna minskar t.ex. sina arbetsresor den eller de dagar i veckan som de distansarbetar och man har inte kunnat se någon tydlig genereringseffekt på andra typer av icke-arbetsrelaterat resande (vilket varit en vanlig hypotes).

Det problematiska med dessa undersökningar är inte i första hand de resultat man kommit fram till i fråga om effekterna på resandet. Problemet är att mycket forskningsresurser har ägnats åt tillämpningsområden för tekniken som hittills haft ett mycket marginellt genomslag i befolkningen. Distansarbete har inte blivit den populära arbetsform som många förväntat sig, och inte heller telekonferenser har haft något stort genomslag. Detta konstateras i flera internationella studier (Salomon 1998, Mokhtarian 1998, Castells 1996). I Sverige visar den nationella kommunikationsvaneundersökningen att det år 1999 endast är mellan 2% och 5% av den totala

arbetskraften som distansarbetar, beroende på om man använder en vid eller en snäv definition av distansarbete. Det har inte heller skett någon ökning mellan 1997 och 2000 (Vilhelmson & Thulin 2001). Det finns en diskrepans mellan retorik och praktik, mellan förväntade och faktiska utfall. Distansarbete har inte blivit den stora arbetsform i informationssamhället som många förväntat (Sturesson 2000). Data från den svenska kommunikationsvaneundersökningen visar också att telekonferenser än så länge är en ovanlig och marginell aktivitet. Även nya former av mobila arbetssätt (de nya nomaderna) befinner sig än så länge på låga nivåer (Vilhelmson & Thulin 2001). Det finns emellertid forskning som visar att de är på uppgång (Alvstam & Jönsson 2001).

Detta leder fram till slutsatsen att det behövs empirisk forskning om IKT-användningen och dess konsekvenser som inte bara begränsar uppmärksamheten till en viss typ av IKT-tillämpningar (t.ex. distansarbete).

2.3 HUR IKT PÅVERKAR MÄNNISKORS VIRTUELLA KONTAKTNÄT. TÄNJS KONTAKTMÖNSTREN UT PÅ DET LOKALAS BEKOSTNAD?

Ny kommunikationsteknologi, både fysisk och virtuell, har med tiden gjort människors kontaktnät allt mer uttänjda geografiskt (t.ex. Törnqvist 1998, Putnam 2000, Wellman 1999). Internet med dess dramatiskt förbättrade möjligheter till kommunikation och informationsöverföring med människor som befinner sig på geografiskt avlägsna platser förväntas driva denna utveckling ännu längre. Människor kan, t.ex. via "chatgrupper" eller andra internetbaserade kommunikationsformer, ha direkt (samtidig) kommunikation med människor över hela världen. Det är sant att internet skapar nya möjligheter till "global" kommunikation. Frågan är om och i så fall hur människor faktiskt utnyttjar dessa möjligheter. Även telefonen antogs, då den först introducerades i början av 1900-talet, medföra kraftigt utvidgade kontaktnät (Fischer 1992). Telefonen användes dock i första hand till att kommunicera med människor som man redan hade en regelbunden fysisk kontakt med och som levde i den lokala omgivningen (Fischer 1992).

Telefonen och internet är olika varandra i viktiga avseende, som bland annat handlar om öppenhet och anonymitet. Erfarenheterna från forskningen om telefonen utveckling visar emellertid att det är viktigt att vara uppmärksam på att människors användning av tekniken inte alltid blir den man från början förväntat sig. I teorin antyds ofta att den nya tekniken kommer att användas för kommunikation över mycket stora avstånd och att balansen mellan lokal interaktion och fjärran därmed förskjuts. I praktiken sker antagligen mycket utav den datorbaserade kommunikationen mellan människor som befinner sig lokalt (t.o.m. på samma arbetsplats).

Att nya virtuella kommunikationsmedel påverkar formerna för social samvaro mellan människor är en fråga som diskuterats ända sedan telefonens introduktion i början av 1900-talet. Telefonen antogs underminera fysiska möten och lokal gemenskap mellan människor. Man trodde att människor nu skulle ringa till varandra istället för (substitution) att hälsa på varandra (Fischer 1992). På motsvarande sätt ställer man sig nu frågan om nya och

virtuellt baserade former av social samvaro i någon mån kommer att kunna substituera traditionella och fysiskt baserade sociala kontakter (Putnam 2000).

Putnam sammanfattar i sin bok "Bowling Alone" (2000) att det både finns optimistiska och skeptiska förhållningssätt till hur den nya tekniken kommer att påverka våra sociala relationer. Det kritiska förhållningssättet beskriver kommunikationen på internet som en torftig och ytlig form av kommunikation jämfört med när människor träffas och kommunicerar på samma fysiska plats, face-to-face. En internetbaserad kontakt är mindre rik på information om den människa eller de människor som man kommunicerar med. Såväl syn och hörsel som lukt och känselintryck har gått förlorade. Den människa man kommunicerar med är närvarande enbart i form av texten på en skärm. Vidare antas den nästan totala anonymiteten på internet uppmuntra till flyktiga relationer. Det är alltför enkelt att inleda en relation och därmed även alltför enkelt att avsluta den (easy in, easy out). Sådana förhållanden antas medföra att engagemang, tillit, ömsesidighet dvs. grunderna för socialt kapital, inte kan utvecklas, enligt Putnam. Denna pessimistiska hållning utgår också från att internet, med dess räckvidd och stora möjligheter till kommunikation med människor över hela världen, kommer att leda människor bort från deltagande och engagemang i den lokala miljön runt omkring dem.

De som är mer optimistiska till tekniken ser den som en möjlig lösning på redan existerande problem med ett vikande socialt engagemang bland människor (t.ex. i lokala föreningar, organisationer, partier). Man ser hur internet skapar förutsättning för kommunikation människor emellan som aldrig förr. Det gigantiska kommunikationsmedel som internet utgör betraktas som en ny möjlighet till att knyta människor samman. Anonymiteten på internet utgör i detta sammanhang en fördel snarare än en nackdel. Människor kan mötas och diskutera frågor som intresserar dem som jämlikar, utan att kön, ålder, hudfärg eller inkomst spelar någon roll. Även den geografiska dimensionen blir mindre viktig. Individens sociala kontaktnät formas på basis av intresse och inte på basis av var någonstans man bor (Putnam 2000).

Wellman (1999) hävdar att internet påskyndar en sedan länge pågående trend som säger att social samvaro och kommunikation mellan människor alltmer baseras på gemensamma intressen snarare än geografisk närhet. Redan 1998 fanns 80.000 ämnesrelaterade diskussionsgrupper på internet inom alla tänkbara områden, menar Wellman. Internet gör det möjligt för en människa att förfina sina intressen och att möta andra människor som delar just hennes specifika intressen. På internet kommunicerar man inte med andra BMW-ägare, utan med BMW 2002-ägare. Putnam (2000) hävdar att det just är denna kraftfulla specialisering som utgör ett av mediets största attraktionskrafter.

Antaganden om internet hamnar ofta i det som Light (1999) beskriver med begreppet *simulering*. Hon utgår från detta begrepp i ett försök att reda ut vad det är som betecknar det virtuella. Hon konstaterar att det dominerande sättet att beskriva det virtuella är i relation till det verkliga. Detta innebär att det virtuella antingen positioneras som en kopia av eller som ett alternativ till verkligheten. Det virtuella betraktas som något som försöker men aldrig riktigt lyckas efterlikna det verkliga. Det virtuella är en reträtt ifrån och

bedöms utifrån dess olikheter och brister i jämförelse med det verkliga livet. Kommunikation över internet beskrivs som en dålig kopia av och ännu ett steg bort ifrån den enda riktiga kommunikationen mellan människor som bara kan ske vid fysiska möten. Det finns en oro över människor som engagerar sig för mycket i det virtuella. Ett exempel på detta är den stereotypa bilden av chattare som sorgliga individer. De är antingen oförmögna eller i ökad grad avskilda från face-to-face relationer med riktiga människor. Ett alternativ är att se det virtuella som något som är bättre än verkligheten. Kommunikation över internet beskrivs då som befriad från många av de svårigheter och brister som face-to-face kommunikationen mellan människor är förknippad med. Internet knyter människor samman utan hänsyn till ålder, kön, inkomst eller hudfärg. Båda dessa förhållningssätt är problematiska. Det beror inte på sättet att beskriva det virtuella i förhållande till det fysiska. Internet har, precis som alla andra virtuella kommunikationsformer, nackdelar och fördelar i förhållande till kommunikation som bygger på fysisk närhet mellan människor. Problemet består i att det virtuella betraktas som någonting som kommer istället för, eller substituerar, det fysiska (till det bättre eller till det sämre). Internet betraktas och beskrivs som att det vore en värld för sig, separerad från den "verkliga" fysiska världen. Man glömmer t.ex. att ta hänsyn till att en stor del av kommunikationen på internet sker mellan människor som också träffas (fysiskt), som bor i samma stad, som kanske arbetar på samma arbetsplats, osv (Ibid. 1999).

Ett annorlunda perspektiv att analysera ny teknik utgår från ett komplement-tänkande. Utvecklingen behandlas inte som ett nollsummespel. Att människors spenderar mer tid till att kommunicera på internet innebär inte med automatik att de kommer att spendera mindre tid till att fysiskt träffa och umgås med varandra. I linje med detta hävdar t.ex. Wellman (1999) att såväl kritiker som entusiaster tenderar att överdriva det virtuellas betydelse. Internet behandlas då som ett isolerat fenomen. Fixeringen vid själva tekniken leder till att man glömmer att ta hänsyn till hur användningen av internet är relaterad till andra aspekter av människors liv. Trots alla grandiosa idéer om att det virtuella överskrider tid och rum så sker mycket av interaktionen på internet mellan människor som träffas (fysiskt) och som lever lokalt, menar Wellman.

Fischers (1992) undersökningar av amerikaners användning av telefonen visar att denna teknikens huvudsakliga funktion är kompletterande snarare än substituerande. Tvärtemot vad som ofta påstods revolutioniserade telefonen inte människors sociala kontaktnät. Den användes snarare till att förstärka redan etablerade sociala relationer, både med dem som bodde lokalt och med människor som bodde långt borta. Man ringde t.ex. till människor som man inte hade möjlighet att träffa så ofta. Telefonen användes inte till att substituera fysiska besök. Man både ringde till varandra och fortsatte att träffas som förut. Telefonen medförde alltså sammanlagt mer kommunikation mellan människor. Det saknas i stort sett empiriska undersökningar om huruvida t.ex. internet används som en substituerande eller kompletterande kommunikationsteknik för olika syften. Ett relevant exempel är dock en undersökning om telekonferenser som visar att dessa inte i första hand används som en substituerande kommunikationsform. Telekonferenser substituerar inte fysiska möten, utan användes som ett komplement som snarare ökade det totala antalet möten (Bennisson 1988).

Även om många av dagens diskussioner (både oro och förhoppningar) kring t.ex. internet är parallella med debatter kring tidigare virtuella teknologier som t.ex. radion, TV:n och telefonen är det viktigt att inte förneka att dagens virtuella teknologier i vissa viktiga avseenden kan vara nya och annorlunda (Light 1999).

2.4 NY TEKNOLOGI FÖRÄNDRAR RAMARNA FÖR VAD SOM ÄR MÖJLIGT.

2.4.1 Teknisk räckvidd och ökad tillgänglighet ger nya möjligheter

Kärnan i antagandena om den nya teknikens effekter handlar om att IKT medför en minskad bundenhet i tid och rum. Det är antagligen delvis därför antagandena är motstridiga. En minskade bundenhet i tid och rum kan i princip utnyttjas både till att vara mer mobil och mer stationär. På ett principiellt plan gäller att ny teknik ger människor nya valmöjligheter. Den förändrar ramarna för vilka handlingar som är möjliga och den skapar möjligheter för människor att organisera sin vardag och sina liv på nya sätt. Argumentationen kring IKT och dess effekter handlar ofta om att tekniken är rumsöverskridande, att den sammanbinder platser eller att den till och med gör platsen och det geografiska avståndet betydelselöst. Det har t.o.m. talats om geografins död (Cairncross 1997). Sådana tankegångar är inte nya. De har funnits så länge virtuella teknologier existerat och diskuterades t.ex. i samband med att radion, telefonen och TV:n introducerades i våra samhällen. McLuhan hävdade t.ex. att TV:n skulle förvandla hela världen till en global by (McLuhan 1989). Plats eller avstånd blir antagligen aldrig betydelselösa för människans verksamheter. Förändringar av rumsliga och tidsliga restriktioner är däremot en relevant och viktig utgångspunkt då man diskuterar IKT (och kommunikationsteknologin överhuvudtaget) och de nya möjligheter tekniken ger.

De ramar som sätter gränser för en människas valmöjligheter och handlingar brukar man inom tidsgeografin beskriva med begreppet restriktioner (se t.ex. Hägerstrand 1970, Ellegård 1990). Genom att beskriva restriktionerna för en människas handlingar kan man ringa in det som utgör hennes valmöjligheter, även kallat hennes handlingsrum. Den faktiska handlingen kommer att ligga någonstans inom det öppna område som handlingsrummet utgör. Restriktions-begreppet kan användas för att beskriva hur ny teknik kan utvidga människors handlingsrum, hur ny tekniken kan tänja på ramarna för vilka handlingar som är möjliga.

En typ av restriktion som särskilt påverkas av ny kommunikationsteknologi ligger inom det Hägerstrand (1970) kallar för kapacitetsrestriktioner, som också liknar det som Törnqvist (1998) beskriver som en människas tekniska räckvidd. Både Hägerstrand och Törnqvist talar om två olika former av räckvidd. Å ena sidan det område en människa kan nå med hjälp av sina öron, ögon och sin röst som instrument för kommunikation. Detta kallas den mediala räckvidden. Å andra sidan det område vi kan nå med hjälp av resor eller fysiska förflyttningar. Detta kallas den fysiska räckvidden (Hägerstrand

1970, Törnqvist 1998). I denna rapport används begreppet virtuell räckvidd synonymt med begreppet medial räckvidd.

Båda dessa sidor av en människas räckvidd har under de senaste 100-150 åren genomgått dramatiska förändringar. Under 1800- och 1900-talet fick vi se en rad teknologiska innovationer som på ett genomgripande och omvälvande sätt förändrade människors förmåga att transportera sig till, överföra information och kommunicera med människor på avlägsna platser. På den fysiska sidan introduceras t.ex. ångbåten, järnvägen, bilen och flyget. Förändringar i vårt dagliga resande illustrerar hur den fysiska räckvidden utvidgats under de senaste hundra åren. På 1800-talet och hela den historiska perioden dessförinnan reste människor i genomsnitt en halv kilometer per dag och person. I dag reser vi i genomsnitt fyra mil per dag och person (dock med stora variationer mellan individer). En intressant iakttagelse är att den dagliga restiden i stort sett varit stabil under en längre period (Vilhelmson 1990).

På den virtuella sidan är steg i utvecklingen bland annat telegraf, telefon, TV, radion, telefax och nu senast mobiltelefon och datorer i nätverk. Det är för de flesta människor i vårt samhälle en självklarhet att plocka upp telefonen och ringa t.ex. till en vän som bor i en annan stad, eller kanske till och med i ett annat land. Det är också självklart att vi via TV:n varje dag kan se och höra hur människor lever i helt andra delar av världen. Den senaste tidens utveckling med datorer i nätverk har medfört dramatiskt förbättrade möjligheter till överföring av olika typer av information, i form av text, ljud, bild, mellan olika platser och mellan människor.

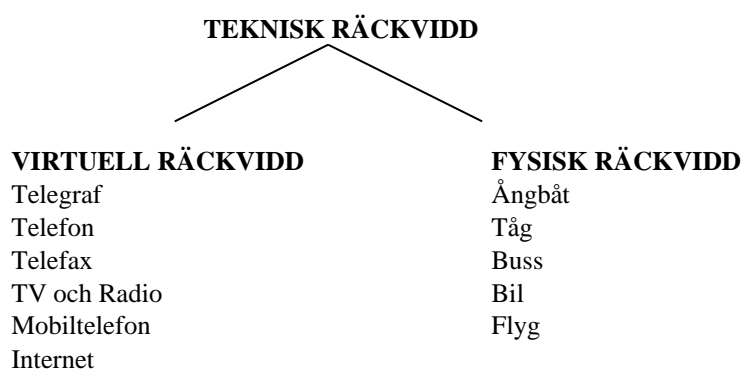

Fig. 2.2. Den tekniska räckviddens huvudformer och medel

Tillsammans med utvecklingen och förändringen i människors fysiska och virtuella räckvidd sker också en förändring av andra slags restriktioner. Detta gäller bland annat det Hägerstrand kallar kopplingsrestriktioner (Hägerstrand 1970). Kopplingsrestriktionerna beskriver ramarna för den tidliga och rumsliga organisationen av vardagens aktiviteter. De omfattar restriktioner för när, hur länge, tillsammans med vilka andra människor eller redskap en människa måste befinna sig på en bestämd plats för att kunna utföra en viss aktivitet. De beskriver hur människans vardag är begränsad av tidliga och rumsliga bindningar. Man måste befinna sig på bestämda platser (arbetsplatsen, hemmet, banken, butiken) under bestämda tider (arbetstid,

öppetid, fritid) för att kunna utföra vardagens olika aktiviteter. Den geografiska spridningen av platser för olika aktiviteter gör resor och fysiska förflyttningar (som också tar tid) nödvändiga.

Det krävs med andra ord kopplingar, samordning i tid och rum av människor och/eller material för att aktiviteter skall kunna utföras. Klockan och kalendern har varit mycket viktiga redskap för att få dessa samordningar till stånd. Ny teknik har på många sätt förändrat dessa kopplingsrestriktioner. Telefonen medförde t.ex. att två människor inte behövde befinna sig på samma fysiska plats för att prata med varandra. Ny IKT gör det möjligt att utföra vissa aktiviteter (t.ex. e-bank) utan att behöva befinna sig på (resa till) en bestämd plats vid en speciell tidpunkt. IKT kan därmed göra människor mindre styrda av tidsliga och rumsliga bindningar i utförandet av vardagens olika aktiviteter. Detta gäller i första hand vissa typer av aktiviteter men kan komma att få betydelse för individens vardag som helhet (bl.a. Rapp & Skåmedal 1996; Engström & Johansson 1996 och 1997).

Att IKT skapar en ökad teknisk räckvidd och samtidigt luckrar upp kopplingsrestriktioner kan enklare uttryckas som att tekniken förändrar människors tillgänglighet till sin omgivning. Enligt Vilhelmson (2002) kan människor nå tillgänglighet till omgivningen på åtminstone följande fem sätt, se figur 3.3.

Närhet, som skapar tillgänglighet utan fysisk förflyttning

Fysisk rörlighet, som skapar tillgänglighet till en plats genom förflyttning

Virtuell rörlighet, som skapar elektronisk tillgänglighet till en plats genom att utnyttja informations- och kommunikationsteknologi.

Hyperrörlighet, som skapar elektronisk tillgänglighet till en plats i samband med fysisk förflyttning.

Medial rörlighet, som skapar (envägs) medial tillgänglighet till en plats via massmedia

Figur 2.3. Exempel på tillgänglighetsstrategier genom olika former av rörlighet

(Hämtad från Vilhelmson 2002, sidan 61.)

En dramatiskt förbättrad virtuell rörlighet ger människor en ökad tillgänglighet till andra människor, till information, till service och tjänster, till underhållning, mm. IKT ökar med andra ord människors virtuella tillgänglighet till aktiviteter i vardagen.

Den datorbaserade kommunikationen ger människor från sitt hem (eller någon annan plats med internetuppkoppling) via virtuell rörlighet tillgång till aktiviteter som man annars hade varit tvungen att fysiskt förflytta sig (resa) till. Exempel på sådana aktiviteter är inköp (e-handel), bankärenden (e-bank), förvärvsarbete (distansarbete). Virtuell rörlighet ger också människor tillgång till massor av information och underhållning. Tillgången till filmer, TV-program, spel, musik, mm är i det närmaste obegränsad på internet. Den ger också möjlighet till omedelbar virtuell kommunikation med människor över hela världen. Denna stora tillgång kan antas medföra att människor också kommer att ägna sig åt aktiviteter som de förut inte ägnat sig åt, i någon mening "nya" aktiviteter i deras vardag.

Den tekniska utvecklingen går dessutom i en riktning där allt flera av dessa aktiviteter och tjänster blir (och redan har blivit) tillgängliga via

mobiltelefoner och annan mobil IKT-utrustning, dvs. en ökad "hyperrörlighet". Den mobila tekniken gör den virtuella tillgängligheten (och därmed aktiviteter den ger tillgång till) helt obunden i rummet. Man kan utföra aktiviteter var som helst, medan man reser, osv. Detta innebär inte minst möjligheten för människor att ha en mer eller mindre permanent tillgänglighet till varandra.

I teorin medför IKT därmed tillgänglighet till (vissa) aktiviteter överallt och när som helst, utan krav på samordning varken i tid eller rum. Detta kan naturligtvis komma att förändra människors beteende på en rad olika sätt. Som diskuterades i tidigare avsnitt kan det t.ex. medföra förändringar i människor rörlighet, tidsanvändning, planering och organisation av vardagen och på sikt även medföra förändringar på samhällsnivå.

Det är viktigt att konstatera att tekniken på sikt även kan medföra uppkomsten av nya restriktioner, t.ex. genom att gamla alternativ försvinner. Om allt fler människor börjar sköta sina bankärenden via internet så kanske bankkontor och därmed möjligheten att uträtta sina ärenden där, försvinner.

2.4.2 Fokus på människor faktiska användning av tekniken.

Att tekniken utvidgar människors handlingsrum eller ökar tillgängligheten säger ingenting om hur man faktiskt använder tekniken eller om dess effekter. Den nya tekniken skapar en massa nya möjligheter och det är naturligtvis viktigt att på en teoretisk nivå fundera över dessa. Det är emellertid lätt att i diskussioner om hur ny teknologi kommer förändra samhället bli förblindad av alla dessa möjligheter. Detta kan t.ex. leda till att man överdriver eller överdramatiserar en del av effekterna av ny teknik och bortser från andra.

Vissa forskare (Fischer 1992, Bingham 1999) hävdar att felaktiga förutsägelser, teoretiska perspektiv och hypoteser som har dålig överensstämmelse med verkligheten bottenar i en felaktig syn på hur ny teknologi introduceras i samhället, vad som styr dess användning och dess effekter. Man menar att felet ligger i ett alltför snävt fokus på själva tekniken och dess tekniska egenskaper, när man istället borde fokusera på hur tekniken används. Det teknikorienterade synsättet utgör en form av teknologiskt determinism där man argumenterar direkt utifrån teknikens egenskaper till dess effekter. Om teknikens egenskaper kan beskrivas som platslösa antas effekten bli ett platslöst samhälle, ett samhälle där avstånd saknar betydelse. Bingham (1999) konstaterar att forskare istället för att studera verktygens egenskaper borde studera vad människor gör med sina verktyg.

Ett sådant snävt teknikorienterat perspektiv kan vara en möjlig förklaring till de överdrivna förhoppningarna kring utvecklingen av distansarbete (Stureson 2000, Vilhelmsen & Thulin 2001). Ur ett teknikorienterat perspektiv är distansarbete en fråga om substituerbara tekniker, dvs IKT kontra transporter, telependling kontra fysisk pendling. Om perspektivet vidgas till att också omfatta det sammanhang där tekniken används blir frågan en annan. För individen står valet inte mellan en fysisk förflyttning eller en elektronisk impuls, utan mellan ett nytt och ett gammalt sätt att utföra

sitt arbete på. Till skillnad från teknologierna låter sig aktiviteter inte lika lätt substitueras, eftersom de i många fall är mycket olika varandra. Med aktiviteterna i fokus är det mycket lättare att förstå varför substitution många gånger inte äger rum.

Ett teoretiskt perspektiv som företräder en annan syn på teknologisk utveckling än det deterministiska kallas för social konstruktivism. Anhängare av detta perspektiv (bl.a. Fischer 1992) hävdar att tekniken formas i förhandling mellan intressen. Dessa intressen kan utgöras av dels teknikutvecklare och vetenskapsmän, företagare, marknadsförare, m.fl. Men, enligt detta perspektiv är även den slutgiltiga användaren med i formandet av tekniken. Utvecklingen av telefonen är ett bevis på detta.

Individen använder, avvisar eller omformar tekniken enligt hans eller hennes syfte eller mål. Detta görs inom förhållanden som i vissa fall kan vara så begränsade att de knappt lämnar någon valfrihet. Tekniken kan både vara ett redskap för den individuella användaren och på aggregerad nivå bli till en struktur som begränsar, skapar nya restriktioner. Man kan dra tydliga paralleller mellan detta synsätt och den tidsgeografiska beskrivningen av individens handlingsrum som formas av olika restriktioner.

Social konstruktivism är inte det samma som att hävda att den enskilde användaren helt och hållet själv väljer hur han eller hon vill använda tekniken. Det antas däremot att individen har en tydlig plats i formandet av ny teknik, genom att välja att använda på ett visst sätt, genom att avvisa och genom att omforma.

Detta motiverar empirisk forskning av människors faktiska användning av tekniken. Det motiverar också en forskningsansats där man inte stirrar sig blind på själva tekniken (och dess egenskaper) utan där tekniken och dess användning studeras i sitt sammanhang. En sådan ansats är den aktivitetsansats som jag har valt att använda för att studera ungdomars IKT-användning. I denna ansats är det de ärenden eller aktiviteter som tekniken används till, dvs. de IKT-baserade aktiviteterna, som står i centrum. De principiella utgångspunkterna för denna ansats presenteras i nästan kapitel. Först vill jag emellertid i ett avslutande avsnitt sammanfatta och utveckla några av de frågor som jag kommer att behandlas framöver i denna rapport.

2.5 MÅNGA OBESVARADE FRÅGOR OM VARDAGENS IKT-ANVÄNDNING

2.5.1 Behov att kartlägga vad tekniken används till

Denna teoretiska översikt visar att det finns många och ofta motstridiga spekulationer om IKT-användningens påverkan på människors liv. Detta talar för behovet av empiriska undersökningar. Fältet är fortfarande ganska nytt och många frågor återstår att besvara. Detta gäller bland annat två mer fundamentala frågor som bör undersökas innan eventuella effekter av tekniken analyseras. Den första frågan gäller spridningen och den faktiska användningen av olika former av IKT och IKT-baserade aktiviteter. Den andra frågan gäller hur människor använder sig av tekniken i relation till

vardagens övriga aktiviteter, t.ex. om den används som ett komplement eller som ett substitut. Först därefter kan i förlängningen frågan om användningens konsekvenser, t.ex. på aktivitetsmönster och kontaktnätens utbredning, analyseras.

Empirisk forskning har hittills främst varit inriktad på ett fåtal användningsområden för IKT där man från bl.a. politiskt och kommersiellt håll hoppats att få se effekter. Forskningsresurser har främst varit riktade mot användningsområden som kan betraktas som "nyttiga" och som har en effektiviseringspotential vad avser t.ex. inbesparade transporter. Exempel på sådana områden är distansarbete, telekonferenser och e-handel. Empiriska undersökningar visar att inget av dessa användningsområden har fått det genomslag som förväntats. Distansarbete, telekonferenser och e-handel är ännu marginella verksamheter i samhället. Eftersom man inte heller kan iaktta någon ökning under de senaste åren verkar det inte särskilt rimligt att tro att vi fortfarande befinner oss i början av en expansionsfas. Samtidigt som man kan konstatera allt högre nivåer av IKT-utrustning i befolkningen kvarstår frågan om vad all denna teknik skall eller kommer att användas till.

Fischers studier av hur telefonen introducerades i det amerikanska samhället visar att det tog flera decennier (ett halvt sekel) innan tillverkarna riktigt förstod vad telefonen användes till i hushållen (Fischer 1992). Under denna period lanserades en mängd användningsområden och funktioner som man antog (och ville) att telefonen skulle komma att användas till. Exempelvis skulle man via telefonen kunna lyssna på konserter, nyheter, väderleksrapporter och sportresultat (d.v.s. ungefär det som kom att bli radions funktioner). Telefonen marknadsfördes i hög grad som ett verktyg för affärsmän. Telefonen skulle öka effektiviteten i arbetet, spara tid och imponera på kunder. Det mest intressanta med Fischers berättelse är att tillverkarna inte kunde förutse och t.o.m. direkt avrädde människor att använda telefonen till det som kom att bli dess främsta användningsområde, nämligen sociala kontakter med vänner, släktingar och grannar.

Antaganden om mobiltelefonernas SMS (Short Messenger Service) utgör ett annat exempel på att företagen ibland har fel i sina förutsägelser om vad ny teknik kommer att användas till. Då SMS lanserades i början av 90-talet var det tänkt som ett arbetsredskap för affärsmän, som skulle underlätta och effektivisera arbete och affärskontakter. I dag är det främst ungdomar som använder sig av tekniken på ett sätt som ofta inte alls stämmer överens med det tidiga effektivitetstänkandet.

Man kan dra lärdom av en sådana teknikhistoriska betraktelser i två avseenden. För det första, det är riskabelt att göra förutsägelser om vad ny teknik skall användas till. För det andra, det kan vara ett misstag att bara koncentrera sig teknikens "nyttiga" användningsområden (som såväl distansarbete och telekonferenser som e-handel är exempel på). Teknikens primära användning kanske ligger inom helt andra områden av människors liv och vardag. Kanske används internet främst till social kontakt med vänner och bekanta, kanske används dator och internet främst som en form av förströelse, tidsfördriv och underhållning.

Att ny teknik kan komma att användas främst till fritids- och underhållningsrelaterade aktiviteter gör den inte mindre intressant att studera. Vissa forskare menar t.ex. att TV:n har medfört oerhört stora både sociala och kulturella effekter på vårt samhälle (Putnam 2000, Postman 1986, Meyerowitz 1985). TV:n har också medfört intressanta effekter för det vardagliga livet och människors aktivitetsmönster. En stor undersökning av hur amerikanerna använder sin tid visar t.ex. att TV-tittande utgör de senaste decenniernas mest dramatiska förändring i termer av hur amerikanerna använder sin tid. Undersökningen visar att TV har tagit tid från nästan alla andra slags aktiviteter, inte bara andra fritidsaktiviteter, utan även hushållsarbete, sömn och umgänge. TV:n stjälar tid från andra aktiviteter såväl hemma som utanför bostaden (Robinson & Godbey 1997).

Vi vet således fortfarande inte vad den nya tekniken egentligen kommer att användas till. Datorn och internet kan användas både till passiv underhållning och till aktiv kommunikation, både som en fritidssysselsättning och som ett arbetsredskap. Resultat från en undersökning i Sverige (SOM-undersökning) tyder på att internet möjligen används på bekostnad av TV-tittande. Detta behöver inte alls betyda att TV-tittande och internetanvändning är jämförbara aktiviteter (det kan hända att man hittat något mer meningsfullt att göra med sin tid och därför slutar titta på TV). För att kunna säga något om det måste man först ta reda på vad människor använder tiden på internet till.

En central fråga i denna studie är således att försöka kartlägga *vad* människor använder tekniken till. Vilka IKT-baserade aktiviteter ägnar människor sig åt i sin vardag?

2.5.2 Behov att studera hur IKT-baserade aktiviteter används i relation till övriga aktiviteter i vardagen

En studie av människors IKT-användning och dess konsekvenser förutsätter en noggrann och allomfattande beskrivning av IKT-baserade aktiviteter och hur dessa används. En central utgångspunkt är att undersöka om IKT-baserade aktiviteter används som ett *substitut* eller som ett *komplement* till andra (motsvarande) aktiviteter i vardagen. Dessa begrepp har, som den teoretiska översikten ovan beskriver, ofta använts för att beskriva relationen mellan *tekniker*. De är emellertid användbara också för att beskriva relationen mellan *aktiviteter*. En grundlig beskrivning av människors teknikanvändning bör också omfatta människors intentioner, vad man anger för skäl till att använda eller inte använda IKT för att utföra en viss aktivitet. Detta ger en djupare insikt i substitutionsprocessen och i aktivitetens substitutionspotential.

När IKT används som ett instrument för sociala relationer behövs dessutom ytterligare en distinktion i fråga om hur tekniken används. Den stereotypa bilden av t.ex. chatting på internet är ofta att det är frågan om anonym kommunikation mellan främlingar som bor i olika delar av världen. I verkligheten behöver detta inte vara fallet. Vid en beskrivning av internetbaserad kommunikation är det viktigt att börja med en distinktion mellan vad jag har valt att kalla *virtuellt* och *fysiskt etablerade relationer*. Virtuellt

etablerade relationer är relationer med människor som man har "mött" på internet, dvs relationer som helt och hållet (eller till största del) utvecklats "on-line". Fysiskt etablerade relationer är relationer med människor som man har lärt känna på vanligt sätt, genom att man träffats ansikte mot ansikte. De fysiskt etablerade relationerna har alltså utvecklats "off-line". En människas internet-kommunikation kan omfatta båda dessa typer av relationer. Denna distinktion är viktig av flera skäl. En beskrivning av internet som kommunikationsmedel mellan människor kommer se helt olika ut beroende på vilken typ av relation man talar om.

En andra central fråga i denna studie är således en mer djupgående analys av *hur* människors använder sig av IKT-baserade aktiviteter i vardagen. Distinktionen mellan substitution och komplement och mellan virtuellt och fysiskt etablerade relationer är viktiga utgångspunkter för en sådan analys.

2.5.3 Studiens fortsatta fokus på ungdomars vardag

IKT kan påverka människors vardag på väldigt många olika sätt. Idag har vi bristande kunskaper om både till vad och hur människor använder tekniken. Det är därmed också svårt att veta vilka aktiviteter i vardagen som berörs av en ökad IKT-användning. Detta talar för en forskningsansats som kan ge en förhållandevis heltäckande beskrivning av människors samlade användning av såväl IKT- och resbaserade som andra aktiviteter. I nästa kapitel beskrivs de principiella utgångspunkterna för hur människors IKT-användning och dess konsekvenser för vardagslivet geografiska dimensioner kan studeras med hjälp av en aktivitetsansats.

I den empiriska studien är det ungdomar och deras användning av tekniken som står i fokus. Ungdomar är en intressant grupp att studera därför att tillgången och användningen av tekniken i denna grupp redan är mycket hög. Det är också vanebildningar hos ungdomarna som medför långsiktiga effekter på samhällsstrukturen.

Rapporten redovisar sedan två empiriska undersökningar. För det första har en intensiv studie av en mindre grupp ungdomar i Göteborg genomförts. Ungdomarna är i 18-års åldern och går i trean på gymnasiet. En planerad uppföljningsstudie av samma ungdomar är skälet till att just tredje årets gymnasieelever valdes ut (utvecklas i metodkapitlet). För det andra behandlas data från en nationell undersökning om människors kommunikationsvanor. Denna täcker åren 1997 till 2000 och här är det svenska 15-19 åringar som står i fokus.

KAPITEL 3: FORSKNINGSANSATS

3.1 ATT STUDERA IKT MED EN AKTIVITETSANSATS

3.1.1 En ansats med rötter i transportforskningen

Den så kallade aktivitetsansatsen har växt fram inom transportforskningen. Den utgör ett samlingsnamn för flera olika ansatser som är olika sinsemellan men som bygger på samma filosofiska utgångspunkt. Denna utgångspunkt innebär att den konventionella ansatsen, där resor och resvanor studeras som ett isolerat fenomen, ersätts av ett vidare och mer holistiskt angreppssätt (Jones, Koppleman, Orfeuil 1990). Övergången från en transportorienterad till en aktivitetsorienterad ansats beskrivs ibland som ett paradigmskifte inom transportforskningen (Pas 1990). Enligt aktivitetsansatsen utgör resorna i sig, som isolerade fenomen, inte längre den centrala enheten för observation. Resor skall främst betraktas som ett sekundärt behov, ett behov som är härlett ur individens behov och önskemål att delta i aktiviteter på geografiskt avlägsna platser. Resorna knyts således samman med de aktiviteter och ärenden som motiverar dess användning (Axhausen & Gärling 1992, Fox 1995, Vilhelmson 1997). Förflyttningar beskrivs som delar i en händelsekedja. Individens resor studeras i kontexten av deras dagliga aktivitetsmönster. Detta synsätt har sina rötter i tidsgeografien (Friberg 1998). Redan på 70-talet finner man tidsgeografisk forskning som studerar transporter utifrån ett aktivitetsperspektiv (Ellegård & Hägerstrand & Lenntorp 1977). En annan utgångspunkt inom aktivitetsansatsen är att fokus först och främst ligger på förståelse snarare än förutsägelser. Det primära syftet med forskningen är att skapa förståelse för människors resvanor som fenomen (Pas 1990).

3.1.2 En studie av aktiviteter

Mitt val av en aktivitetsansats för att studera människors IKT-användning utgår ifrån en uppfattning om att IKT, precis som resor, bör studeras i sammanhanget av de aktiviteter som motiverar användningen av tekniken (Hanson & Hanson 1993, Mokhtarian & Salomon 1997, Vilhelmson & Thulin 2001). Det är meningsfullt att studera informations- och kommunikationsteknologin i relation till de aktiviteter och sammanhang där tekniken används.

Min studie av ungdomarnas IKT-användning är således en studie av aktiviteter. I centrum står alla de ärenden eller aktiviteter som människor använder tekniken till i sin vardag, dvs. vardagens IKT-baserade aktiviteter. IKT definieras i denna studie som dels dator och internet (dvs. både kommunikativ och icke-kommunikativ datoranvändning) och dels mobil och fast telefon. IKT-baserade aktiviteter är således alla aktiviteter där någon eller flera av dessa teknologier används.

Förutom IKT-baserade aktiviteter studeras även vardagens resbaserade aktiviteter. Resbaserade aktiviteter omfattar alla de aktiviteter som kräver resor eller fysisk förflyttning av något slag (dvs. aktiviteter utanför hemmet). En tredje kategori utgörs av aktiviteter som utförs i hemmet och som inte är IKT-baserade, dessa benämns i studien som hembaserade aktiviteter. Kategorierna är överlappande därför att en och samma aktivitet kan vara både IKT- och resbaserad, både IKT-baserad och hembaserad.

3.1.3 IKT studeras i sammanhanget av individens hela aktivitetsmönster

Aktivitetsmönster som avbildning av vardagen

Ett nyckelbegrepp i denna ansats är individens *aktivitetsmönster*. Begreppet är hämtat från tidsgeografien. Inom tidsgeografien beskrivs människans liv i tidrummet med hjälp av en livslinje eller individbana. (Hägerstrand i Carlestam och Solbe 1991, Ellegård & Nordell 1997). Individens liv avbildas under en given tidsperiod (kan vara dag, vecka, år, ett helt liv) med en obruten linje som är lokaliserad i tid och rum. Alla människor ägnar sig alltid åt någon aktivitet. (Även att "inte göra någonting" betraktas härvid som en aktivitet som kräver tid och plats). En människas vardag kan således beskrivas som att den byggs ett mönster av aktiviteter som är lokaliserade i tid och rum, ett aktivitetsmönster. I beskrivningen av människans aktivitetsmönster tar man vanligen sin utgångspunkt i det kontinuerliga tidsflödet och relaterar varje punkt på tidslinjen med den aktivitet som utförs, på vilken plats den utförs, tillsammans med vem och tex. som är relevant i detta avseende om någon form av IKT (eller fysisk förflyttning) krävs för att utföra aktiviteten.

Aktivitetsmönstret kan således betraktas som en slags avbildning av en människas vardag. Denna avbildning fångar både en människas adderade tidsanvändning och hennes reala tidsanvändning (Ellegård & Nordell 1997). Adderad tidsanvändning refererar till en mer traditionell form av tidsanvändningsstudier där man arbetar fram statistik och medelvärden om hur stor del av dagen som ägnas åt olika aktiviteter. Detta ger t.ex. en uppfattning om hur stor tidsmässig del av vardagen som ägnas åt olika IKT-baserade aktiviteter (e-mail, mobilsamtal, olika former av informationssökning, spel, e-handel, mm). Man kan t.ex. undersöka hur dessa förhållanden förändras över tid, eller varierar mellan olika individer. Studier av den reala tidsanvändningen visar hur aktiviteterna följer varandra i tidssekvenser, när på dagen och i sammanhangen av vilka andra aktiviteter som olika aktiviteter utförs. Detta gör det bland annat lättare att belysa frågor som har att göra med IKT-användningens plats och funktion i människors vardag.

Den subjektiva dimensionen är också viktig

En tidsgeografiskt inspirerad avbildning av vardagen utgör en slags beskrivning av vad människor gör, hur de faktiskt väljer att handla. I denna beskrivning sägs ingenting om individens egna upplevelser, syften eller förklaringar till det som sker. Av flera skäl är det emellertid viktigt att även ta hänsyn till denna mer subjektiva dimension. I förra kapitlet diskuterades hur olika relationer sätter ramarna för människors handlingsutrymme. Man kan

även använda restriktionsbegreppet för att beskriva hur den subjektiva sidan av tillvaron sätter gränser för en individs handlingsmöjligheter i en viss situation. Ett bra exempel på detta är en människas kunskap. Även om en människa har tillgång till viss teknik i fysisk mening är den inte i egentlig mening tillgänglig för henne förrän hon lärt sig hur den skall användas. Först då kommer tekniken att kunna utvidga hennes handlingsrum.

Inom tidsgeografin har man traditionellt inte sysslat med denna mer subjektiva sida av tillvaron. Mårtenson (1979) och senare Ellegård (1990) och Nordell (2001) har emellertid försökt knyta den tidsgeografiska avbildningen av händelser till individens egna erfarenheter och upplevelser av dessa händelser. En människas erfarenheter, upplevelser och kunskaper styr i hög grad de faktiskt val som individen gör. Det är därmed viktigt att även studera människor förhållningssätt, både till tekniken i sig, t.ex. till internet eller mobiltelefonen som teknik, men även till de olika aktiviteter som teknik används till, tex. e-handel eller att skicka textmeddelanden.

3.1.4 Analys och jämförelse av aktiviteters egenskaper

För att öka förståelse för människors IKT-användning (inklusive varför man ibland inte använder IKT-baserade alternativ trots att möjligheten finns) är det viktigt att analysera och jämföra aktiviteters egenskaper. En sådan analys skapar en större förståelse för substitution- och komplementprocesser och för aktiviteters substitutionspotential.

Det är då själva aktiviteten sätts i fokus som skillnader mellan IKT-baserade och resbaserade alternativ framträder. Först då blir olikheter i termer av egenskap, funktion, syfte och innehåll möjliga att se. Kanske har man att göra med aktiviteter som sällan eller aldrig helt kan substituera varandra. Forskning visar t.ex. att IKT-baserade och resbaserade aktiviteter ofta är mycket olika varandra. Jones och Salomon (1993) konstaterar t.ex. att distansarbete är en radikalt annorlunda aktivitet än arbete på en arbetsplats. Det är inte bara en fråga om att byta plats för en aktivitet. Snarare är det frågan om en stor förändring av människans livsstil som kan påverka relationer till såväl arbetsgivare och kollegor som familj. Även en människas identitet och självbild påverkas. Flera forskare hävdar att substitution bara kan äga rum då IKT-baserade aktiviteter och resbaserade aktiviteter kan erbjuda mycket likartade funktioner (Mokhtarian 1990, Jungmar 1999). Möjligen krävs dessutom att det IKT-baserade alternativet innebär uppenbara fördelar i förhållande till äldre alternativ.

Både substitution- och komplementprocesser kan beskrivas mycket enkelt. Substitution innebär att en individ väjer ett IKT-baserat alternativ (t.ex. e-handel) istället för ett resbaserat (butikshandel). Med andra ord, en ny aktivitet tillkommer och en gammal försvinner, eller delvis försvinner om det är frågan om delvis substitution. Komplementprocessen innebär att en ny IKT-baserad aktivitet existerar sida vid sida, parallellt med andra motsvarande aktiviteter i vardagen. För en djupare förståelse för dessa processer är det emellertid av stor betydelse att analysera och jämföra dessa aktiviteter med varandra, att analysera dess olikheter och likheter, dess fördelar och nackdelar. En viktig del av denna analys är att titta på de

subjektiva skäl och intentioner människor anger till att handla på ett visst sätt. Med andra ord, väljer man en IKT-baserad aktivitet framför en resbaserad på grund av att det ger tidsliga och rumsliga vinster (sparar tid, slipper resa), för att spara pengar eller kanske för att det ger tillgång till något som den resbaserade aktiviteten inte gör. En sådan analys kan även ge en större förståelse för varför substitution inte äger rum i situationer där man kanske förväntat det, vidare om det finns skäl att anta att substitution kommer kunna ske i framtiden och i så fall under vilka omständigheter.

3.1.5 Aktiviteter kan klassificeras utifrån olika perspektiv

En viktig och nödvändig del av aktivitetsansatsen är att klassificera olika sorters aktiviteter. Detta kan man göra med olika noggrannhet och utifrån olika perspektiv. Ett sådant perspektiv kan man kalla för ett "utifrån"-perspektiv. Detta perspektiv är en viktig utgångspunkt i denna studie och ligger till grund för hur det empiriska materialet har kodats och kategoriserats. Bland annat ligger det till grund för beskrivningen av hur stor (tidsmässig) del av individernas vardag som utgörs av olika typer av aktiviteter.

"Utifrån"-perspektivet är förknippat med problem. Bland annat på grund av att aktiviteter också kan kategoriseras utifrån ett mer "subjektivt", eller "inifrån"-perspektiv, som ofta är minst lika relevant. Att diska, "chatta" på internet eller titta på TV kan med "utifrån"-perspektivet ses som tre vitt skilda typer av aktiviteter. Det är fråga om rengöring av hemmet, social kommunikation och underhållning. Från ett "subjektivt" perspektiv kan dessa aktiviteter betraktas som en och samma typ av aktivitet, att de i en viss situation fyller samma funktion för individen. Personen i fråga är uttråkad och väljer att ringa till någon, titta på TV eller att städa eller diska lite. De tre aktiviteterna utgör tre olika former tidsfördriv eller förströelse. Det subjektiva perspektivet är således viktigt för att förstå likheter och paralleller mellan olika sorters aktiviteter. För att kunna se denna "likhet" mellan aktiviteterna är man tvungen att gå till individens förhållningssätt, inställning eller subjektiva syften med den aktivitet som utförs.

Aktiviteter kan således kategoriseras olika beroende på vilket perspektiv man väljer och jag kommer i min empiriska undersökning och analys av ungdomarnas aktiviteter att försöka ta hänsyn till båda. "Utifrån"-perspektivet är dock en viktig utgångspunkt vid bearbetningen av det empiriska materialet.

3.2 TÄNKBARA FÖRÄNDRINGSPROCESSER I VARDAGEN TILL FÖLJD AV EN ÖKAD IKT-ANVÄNDNING

3.2.1 IKT-användning, aktivitetsmönster och rörlighet

Inom geografisk forskning diskuteras olika relationer mellan IKT och transporter, relationer som i praktiken beskriver olika hypoteser om hur den nya tekniken kan tänkas påverka människors resande (se t.ex. Thulin 1999 för

en översikt). Man brukar urskilja åtminstone fyra möjliga relationer mellan IKT och rörlighet.

Substitution: IKT ersätter resor och att resandet minskar därmed.

Generering: IKT genererar nytt resande. Detta kan ske både på kort och lång sikt och indirekt.

Modifiering: IKT medför att resandet ändrar karaktär i något avseende, t.ex. att tid för resa eller val av färdmedel förändras.

Neutralitet: IKT påverkar inte resandet alls, varken till omfattning eller struktur.

IKT-användningens effekter på resor och geografisk rörlighet kan förmodligen alltid diskuteras i termer av någon av dessa fyra relationer. Dessa antaganden om IKT:s effekter bygger på en teknikorienterad ansats. Den diskuterar relationen mellan två olika former av kommunikationsteknik. Denna studie handlar snarare om att diskutera relationen mellan aktiviteter, mellan IKT-baserade och andra aktiviteter i vardagen. Denna relation kan se ut på åtminstone tre olika sätt.

Substitution: IKT-baserad aktivitet substituerar, ersätter, en annan motsvarande aktivitet, dvs en aktivitet med motsvarande funktion.

Komplement: IKT-baserad aktivitet kompletterar motsvarande aktivitet, används sida vid sida med aktiviteter med motsvarande funktion.

Ny aktivitet: IKT-baserade aktiviteter där det inte är rimligt att tala om andra motsvarande aktiviteter. De beskrivs därmed bäst som nya aktiviteter i vardagen och som "tränger undan" andra aktiviteter.

Man kan även tänka sig en kombination av dessa där en IKT-baserad aktivitet *delvis substituerar* och *kompletterar* en annan motsvarande aktivitet i vardagen. De IKT-baserade aktiviteterna kan vidare utgöra såväl ett substitut som ett komplement till andra IKT-baserade aktiviteter (t.ex. telefon).

Varför är det viktigt att analysera relationen mellan aktiviteter? Dessa relationer är förknippade med olika förändringsprocesser i ungdomarnas vardag, förändringsprocesser som innefattar både tidsliga och rumsliga dimensioner och som kan komma att påverka ungdomarnas aktivitetsmönster och rörlighet på flera olika sätt. Beroende på hur tekniken används kan den komma att medföra konsekvenser för fördelningen av vardagens aktiviteter i tid och rum (aktivitetsmönstret), för resandet och även för individens sociala kontaktnät och dess geografiska utsträckning.

En människas aktivitetsmönster kan komma att bli mer *stationärt* och hon använder IKT-baserade aktiviteter istället för (substituerar) resbaserade aktiviteter. Hon väljer kanske att söka olika slags information, handla, utföra bankärenden, kommunicera med vänner och bekanta, hämta hem ny musik, osv. från sin dator i hemmet. Hon spenderar *mer tid i hemmet* och hennes *resandet minskar*.

Substitution behöver inte alltid innebära att resandet minskar. Substitutionen kan innebära *tidsbesparingar*, t.ex. på grund av inbesparade resor. Denna tid kan användas på olika sätt och i sin tur medföra andra effekter på individens aktivitetsmönster. Utnyttjas tiden till att umgås med familjen i hemmet eller till att hälsa på kompisarna, utnyttjas tiden till andra aktiviteter i hemmet eller till aktiviteter utanför hemmet, osv?

En människas aktivitetsmönster kan också påverkas då IKT-baserade aktiviteter används som ett komplement. Exempelvis kan man tänka sig att IKT används som en kompletterande form av social kontakt med andra människor. Detta kan gälla både virtuella och fysiska relationer. Man slutar således inte att umgås ansikte mot ansikte med människor och man slutar inte att prata i telefon på grund av att man kommunicerar över internet. På sikt kan denna kommunikation komma att *generera* fysiska möten med människor. Man kanske lär känna någon ny människa på internet som man bestämmer sig för att träffa. Internet ger också möjlighet till att bevara eller förstärka kontakt med människor som bor långt borta och som man inte har möjlighet att träffa eller tala i telefon särskilt ofta. På sikt kan detta generera nya fysiska möten mellan människor som annars tappat kontakten. Således kan dessa IKT-baserade aktiviteter komma att generera resbaserade aktiviteter.

IKT kan också medföra att vissa aktiviteter blir mer *mobila*. Mobiltelefoner och bärbara datorer ger t.ex. bättre möjligheter för människor att arbeta medan de reser. På sikt bör detta kunna medföra att resandet ökar eller åtminstone att människor blir mindre intresserad av att försöka minska resandet (resandet blir inget hinder).

Då IKT-baserade aktiviteter används som kompletterande (eller nya) aktiviteter kan detta komma att medföra olika effekter på individens *tidsanvändning* på olika sätt. En människa träffar och talar i telefon med människor i samma utsträckning som förut, samtidigt som hon tillbringar mycket tid framför datorn med att både chatta och skriva e-mail. Detta innebär att hon sammanlagt lägger ner mer tid på denna aktivitet, dvs. på social kommunikation med andra människor. Detta kommer att innebära att andra aktiviteter måste väljas bort. De IKT-baserade aktiviteterna *tränger undan* andra aktiviteter i vardagen. Detta medföra olika effekter på aktivitetsmönster och resande beroende på vilka aktiviteter det är som trängs undan, om de är hembaserade eller resbaserade. Man kan tänka sig att det är TV-tittande som trängs undan, men det kan lika gärna vara någon aktivitet utanför hemmet, t.ex. att titta på fotboll.

En annan idé är att IKT generellt bidrar till större *flexibilitet* och effektivisering av vardagens organisation. IKT medför en större frihet ifråga om var och när på dygnet olika aktiviteter kan utföras. Tillsammans med olika tidsvinster kan detta leda till att människor hinner med fler aktiviteter under en dag. Vardagens aktiviteter och ärenden "*packas*" tätare än förut. Detta kan förmodligen drivas på ytterligare då mobiltelefonen gör det möjligt att undvika onödiga väntetider, förändra planer och skapa nya planer i sista stund, osv. Detta kan medföra olika effekter på aktivitetsmönster och resande beroende på vilka ytterligare aktiviteter individen väljer att ägna sig åt, om de är hembaserade eller resbaserade.

Användningen av IKT kan även medföra en slags *överlappning* mellan olika typer av aktiviteter. Överlappning innebär att då individen i högre grad själv kan välja när och var olika aktiviteter utförs kan detta innebära att man blandar olika slags aktiviteter i vardagen. En person som distansarbetar i hemmet kan t.ex. varva arbetet med att titta på TV, laga mat och umgås med sina barn, osv, på ett sätt som en person som arbetar på kontor knappast kan göra. En distansarbetare kan också tänkas ha en större frihet ifråga om när olika privata ärenden, som t.ex. att handla mat, kan utföras under dagen. Detta kan tänkas modifiera resandet så att det t.ex. förläggs till andra tidpunkter. Man kan t.ex. tänka sig att den som har möjlighet inte kommer att förlägga sina res-baserade aktiviteter under rusningstid.

3.2.2 IKT-användning och virtuella kontaktnät

Kommunikation med andra människor över internet kan precis som alla andra IKT-baserade aktiviteter påverka människors aktivitetsmönster i enlighet med vad som diskuteras i avsnittet ovan. Den kan emellertid även komma att påverka människors sociala kontaktnät och dess geografiska utsträckning på olika sätt. Virtuellt kommunikation kan som diskuterats tidigare omfatta såväl fysiskt som virtuellt etablerade relationer (definieras i avsnitt 2.5.2). IKT-baserad kommunikation kan tänkas medföra konsekvenser för båda dessa typer av relationer. Den förbättrade möjligheten till kommunikation, inte minst över långa avstånd, kan t.ex. medföra att man bevarar kontakt med människor som man annars hade tappat kontakten med, människor som kanske har flyttat utomlands, osv. IKT kan emellertid användas till att virtuellt etablera kontakt med helt nya människor, i andra delar av världen eller lokalt. Möjligheten till att bevara kontakten med människor som man har en fysiskt etablerad relation till och som bor i andra länder eller som man kanske själv träffat när man varit ute och rest, tillsammans med möjligheten att etablera nya relationer med människor över hela världen kan tänkas medföra att människors sociala kontaktnät blir mer geografiskt utsträckta. Detta är emellertid inte någon nödvändighet. De goda kommunikationsmöjligheterna kan lika väl användas till att förbättra, underlätta eller förstärka kontakten med människor som bor lokalt. Det är fullt möjligt att vara en flitig användare av nya IKT-baserade kommunikationsmedel utan att detta för den skull påverkar kontaktnätens geografiska utsträckning. En intressant fråga är om de nya möjligheterna till att på virtuell väg etablera kontakt med nya människor, människor som man har gemensamma intressen med, i någon mån leder människor bort från umgänge med människor som man har en fysiskt etablerad relation till, eller om dessa nya relationer helt och hållet kompletterar eller "läggs till" de fysiskt etablerade relationerna.

En annan intressant fråga i detta sammanhang är i vilken utsträckning dessa nya kommunikationsformer substituerar eller kompletterar äldre kommunikationsmedel (t.ex. brev eller telefon), om vi sammanlagt ägnar mer eller kanske mindre tid åt att kommunicera med varandra. Man kan också ställa frågan om huruvida allt förbättrade möjligheter till virtuell kommunikation i någon mån ersätter eller substituerar människors fysiska (face-to-face) kommunikation, eller om den enbart fungerar som ett kompletterande kommunikationsmedel.

3.3 SAMMANFATTNING AV CENTRALA FRÅGOR FÖR UNDER-SÖKNING

Mot bakgrund av studiens tre forskningsfrågor preciseras nedan en rad centrala frågeställningar som de empiriska undersökningarna kommer att behandla.

1. *I vilken omfattning och till vilka ändamål använder ungdomarnas IKT i vardagslag?*

- I vilken omfattning används IKT och IKT-baserade aktiviteter?
- Vilka IKT-baserade aktiviteter ägnar ungdomarna sig åt i sin vardag?
- Vilken typ av aktiviteter är dominerande, nytta eller nöje, fritid eller skola?

2. *Hur utnyttjas IKT-baserade möjligheter i relation till alternativa tillvägagångssätt i vardagen?*

- Utgör IKT-baserade aktiviteter substituerande, kompletterande eller nya aktiviteter i ungdomarnas vardag?
- Används IKT till att kommunicera med människor som man har en virtuellt eller fysiskt etablerad relation till och var befinner sig de geografiskt?
- Med vilka intentioner och av vilka skäl säger sig ungdomarna använda respektive inte använda tekniken i olika situationer?
- Allmänt förhållningssätt till tekniken, dess plats och funktion i vardagen.
- Anser ungdomarna tekniken utgöra en viktig/oviktig del av vardagen, upplever man beroende av den?

3. *Påverkar användningen av IKT ungdomarnas aktivitetsmönster, rörlighet och virtuella kontaktnät?*

- Påverkar IKT hur mycket tid ungdomarna spenderar i hemmet?
- Påverkar IKT ungdomarnas rörlighet, reser de mer eller mindre?
- Är tekniken tidskonsumerande eller tidsbesparande?
- Kan man se att IKT skapar en större frihet för ungdomarna i deras organisering av vardagen i tid och rum?
- Medför IKT att ungdomarna har kontakt med flera människor på rumsligt avlägsna platser än vad som annars hade varit möjligt?
- Används IKT till att virtuellt skapa kontakt med nya människor eller till att kommunicera med människor som man har en fysiskt etablerad relation till?
- Påverkas de fysiska (face-to-face) mötenas omfattning av en ökad virtuell kommunikation?

KAPITEL 4: METOD

4.1 DET EMPIRISKA UNDERLAGET OMFATTAR BÅDE INTENSIVA OCH EXTENSIVA UNDERSÖKNINGAR AV UNGDOMARS IKT-ANVÄNDNING

Det empiriska underlaget i denna studie utgörs i första hand av en så kallad intensiv undersökning. Mer konkret innebär detta att jag har genomfört en djupgående studie av ett antal gymnasieungdomar i Göteborg. Ungdomarna har undersökts dels med hjälp av en dagboksmetod och dels med hjälp av djupintervjuer. Valet av en intensiv forskningsmetod motiveras av ambitionen att nå en ökad förståelsen för ungdomars IKT-användning, t.ex. i fråga om till vad, hur och av vilka skäl ungdomar använder tekniken i sin vardag. Enligt den realistiska metodansatsen (se Sayer 1992) är det endast med hjälp av intensiv forskning som kausala samband/relationer och kausala förklaringar kan undersökas. Eftersom ambitionen i denna studie även är att studera eventuella tidsliga och rumsliga konsekvenser till följd av en ökad IKT-användning, motiverar även detta valet av en intensiv undersökningsmetod.

Ett problem med denna typ av intensivstudier är dess begränsade möjligheter till generaliseringar. Av detta skäl kommer resultaten från den intensiva undersökningen att kombineras med resultat från fyra extensiva undersökningar. Uppgifter från 1997, 1998, 1999 och 2000 års nationella kommunikationsvaneundersökningar utnyttjas för att ge en allmän bild av IKT-användningen bland ungdomar. Resultaten från den intensiva undersökningen jämförs med i vilken omfattning och till vad ungdomar i Sverige generellt använder tekniken. Dessa extensiva undersökningar tillåter analyser av hur t.ex. innehav av IKT-utrustning i befolkningen har förändrats över tid, skillnader mellan olika åldersgrupper i befolkningen samt skillnader mellan män och kvinnor.

4.2 EN INTENSIV UNDERSÖKNING AV GYMNASIEUNGDOMAR I GÖTEBORG.

4.2.1 Dagboksundersökning och intervju, två olika (men sammanlänkade) undersökningar av ungdomarnas IKT-användning

Den intensiva studien omfattar egentligen två olika undersökningar. En grupp gymnasieungdomar har deltagit i dels en dagboksundersökning dels en intervjuundersökning. Även om dessa undersökningar delvis hänger samman, utgör de i hög grad och presenteras också oftast som, två separata undersökningar.

Dagboksundersökningen utgör den intensiva studiens första steg. Ungdomarna har fått registrera alla sina aktiviteter i en dagbok under en veckas tid. Syftet med denna undersökning är att ge en mer objektiv bild av ungdomarnas IKT-användning under en vecka. Undersökningen ger t.ex. en bild av hur mycket och till vad tekniken används under denna vecka. Dagboksundersökningen används emellertid även som ett underlag för den intervjuundersökning som utgör den intensiva studiens andra steg. Även om intervjuundersökningen delvis utgår ifrån ungdomarnas dagböcker behandlas här helt andra slags frågor. Intervjuundersökningen fokuserar på ungdomarnas berättelser om hur och av vilka skäl man använder tekniken i sin vardag. Det handlar här om hur man brukar gå tillväga snarare än hur man faktiskt gör under dagboksveckan. I intervjun diskuteras således även IKT-baserade aktiviteter som ungdomarna hävdar att de ägnar sig åt men som inte förekommer i dagböckerna.

Medan dagboksundersökningen innehåller en mer objektiv beskrivning av hur man går tillväga under en vecka innehåller intervjuundersökningen således ungdomarnas mer subjektiva beskrivningar av hur och av vilka skäl man använder tekniken i sin vardag. Möjligen skulle man kunna hävda att dagboksundersökningen beskriver hur man faktiskt gör medan intervjuundersökningen beskriver hur man säger eller tror sig göra. I flera fall kan man t.ex. se hur ungdomarnas berättelser om hur de använder tekniken inte stämmer överens med hur man faktiskt gör under dagboksveckan. Detta upplägg skulle således kunna användas för att diskutera skillnader mellan hur ungdomarna använder och hur de säger att de använder tekniken. Detta utgör emellertid inte något huvudpoäng i analysen. Detta beror dels på att jag inte anser undersökningarna jämförbara i detta avseende, eftersom de faktiskt i hög grad behandlar olika frågor (t.ex. hur man gör under en vecka kontra hur man brukar göra). Snarare än att ställa dem mot varandra finner jag det mer intressant att kombinera dessa två undersökningar för att på så vis få en mer "hel" bild av ungdomarnas IKT-användning.

4.2.2 Urval, 43 ungdomar från årskurs tre på gymnasieskola i Göteborg

Generalisering och representativitet är inte centrala i denna typ av intensiva undersökningar. Detta gör det inte mindre viktigt att tänka igenom det urval av personer som skall ingå i undersökningen. Urvalet i denna undersökning utgörs av 43 st gymnasieelever i årskurs tre. Jag har funnit det viktigt att undersöka människor som har en förhållandevis stor vana och erfarenhet av att använda tekniken. Av detta skäl valde jag ungdomar. Även om inte alla ungdomar är stora användare av tekniken har de flesta erfarenhet av den, om inte annat genom skolan. Ambitionen har redan från början varit att låta samma personer delta i upprepade undersökningar, en så kallad longitudinell undersökning (se t.ex. Vilhelmson 1992). Den första undersökningen, som alltså presenteras här, ägde rum hösten 2000. En andra undersökning är planerad till hösten 2002.

Vid det första undersökningstillfället går samtliga ungdomar i gymnasiet och deras liv karaktäriseras av vad ungdomar i denna ålder brukar ägna sig åt. Mycket av deras tid ägnas till att gå i skolan. På fritiden ägnar de sig åt olika fritidsintressen, umgänge med kompisar, osv. De befinner sig i en fas i livet

där de börjar att bli, men ännu inte är helt vuxna. De bor hemma hos sina föräldrar, ansvarar inte (åtminstone inte fullt ut) för sin egen försörjning, osv. Dessa förhållanden styr antagligen även deras IKT-användning, både till omfattning och inriktning. Vid det andra undersökningstillfället, som kommer att infalla ca 2 år senare, kommer ungdomarna att befinna sig i en annan fas i livet. De har kanske börjat studera på universitet, börjat arbeta, några kanske har varit ute och rest, några har flyttat hemifrån, osv. Från att ha varit en ganska homogen (åtminstone vad avser användningen av tid och rum) skara människor har dessa 43 ungdomar nu splittrats och lever kanske mycket olika slags liv. Den intressanta frågan då är om och hur även deras teknikanvändning under denna period har förändrats. Om man använder mer eller mindre, om användningen har fått en annan inriktning, osv. Detta upplägg är således orsaken till att jag valde att undersöka gymnasieelever i årskurs tre. Jag ville undersöka samma personer i olika faser av livet. Ett annat skäl var att jag såg praktiska fördelar med att nå ungdomarna via skolan. Flera lärare har t.ex. hjälpt till att organisera undersökningens första skeden.

Samtliga 43 ungdomar som deltagit i undersökningen gick vid undersökningstillfället, dvs. hösten 2000, på Hvitfeldtska gymnasiet i Göteborg. För att få en viss spridning i urvalet valde jag att ta kontakt med ungdomar i klasser med olika ämnesinriktningar. I urvalet ingår ungdomar från S, N, E och NS. Jag försökte även att få en jämn balans mellan könen i urvalet. I urvalet ingår 23 kvinnor och 20 män. Utöver detta gjordes inget försök att styra urvalet i någon speciell riktning, t.ex. avseende innehav eller tillgång till IKT-utrustning.

Ett alternativt upplägg hade varit att låta ungdomar från olika gymnasieskolor delta i undersökningen. En vanlig hypotes är att utvecklingen kring IKT skapar nya klyftor i samhället, mellan dem som har tillgång och förmåga att använda tekniken och dem som inte har (t.ex. Cyberspace Divide, Loader 1998). Teknikinnehav och användning antas med andra ord vara beroende av sociala förhållanden eller klasstillhörighet. En sådan utgångspunkt skulle t.ex. motivera ett urval av gymnasieungdomar från olika typer av stadsdelar i Göteborg. Under senare år har IKT-innehav bland ungdomar generellt nått mycket höga nivåer i Sverige (nästan 90% har tillgång till dator och mobiltelefon). Detta antyder att klasstillhörighet kanske inte är den centrala utgångspunkt att studera IKT-användning utifrån som ofta görs gällande, åtminstone inte bland ungdomar. Jag fann att denna fråga inte var av avgörande betydelse för studiens syfte och valde således bort detta alternativ. Att just Hvitfeldtska gymnasieskolan valdes ut var främst av praktiska skäl. Skolan ligger på gångavstånd från min arbetsplats. Detta underlättade, särskilt då jag skulle organisera tid och plats för intervjuerna.

4.2.3 Belöning till alla som deltog

Framför allt dagboksundersökningen är en undersökningsmetod som kräver förhållandevis mycket arbete av dem som deltar. För att bidra till ungdomarnas vilja att delta i undersökningen och också till att genomföra den på ett noggrant och seriöst sätt utlovades en belöning. Ett presentkort på en biobiljett delades ut till alla dem som deltog i undersökningen. Belöningen

delades ut efter att båda undersökningsmomenten (dagbok och intervju) var genomförda. Detta bidrog säkert till att flera av ungdomarna ville ställa upp. Dessutom kändes det bra att på detta sätt kunna tacka ungdomarna för deras medverkan.

4.2.4 Förundersökning genomförd

Innan den riktiga undersökningen sattes igång genomfördes en förundersökning. Denna omfattade fem personer (som inte tillhörde urvalet) som alla fick skriva dagbok i tre dagar och också delta i en djupintervju. I samband med intervjun ställde jag även frågor om själva undersökningen, t.ex. hur de upplevde att skriva i dagboken. Någon tyckte att det var besvärligt att komma ihåg att skriva i dagboken. I den riktiga undersökningen har jag försökt lösa detta genom påminnelser av olika slag. Någon tyckte även att dagboken var för liten och därför svår att skriva i. I förundersökningen användes glosböcker som dagböcker. I den riktiga undersökningen gick jag över till en något större variant av skrivböcker. I övrigt är mitt allmänna intryck från förundersökningen att den fungerade bra. Intervjuguiden utvecklades med några fler frågor.

4.2.5 Dagboksundersökningen

Dagbokens utformning, undviker förstrukturering.

Dagboksundersökningen omfattar således 43 personer som skrivit dagbok under vardera en vecka. Metoden att använda dagböcker för att studera människors aktivitetsmönster har utvecklats inom tidsgeografien. Metoden kan beskrivas som en form av observationsmetod där det är undersökningspersonen själv som observerar och tecknar ner sin vardag (Ås 1978). Att skriva aktivitetsdagbok är en för undersökningspersonen krävande metod. Därför är det extra viktigt att dagboken är lätt att hantera och lätt att förstå. I både utformning och genomförande av dagboksundersökningen har jag hämtat inspiration från Ellegård & Nordell (1997). De menar att det skall vara så enkelt och så naturligt som möjligt för undersökningspersonen att skriva i dagboken och de också ger flera råd om hur dagboken kan utformas. Sådana råd handlar t.ex. om att dagboken bör vara liten och behändig och lätt att bära med sig. Vidare att det är viktigt att dagboken inte skall verka akademisk eller konstgjord.

I praktiken innebär detta att man undviker all förstrukturering av dagboken. Det finns t.ex. inga förkonstruerade tidsintervall i dagboken och individen beskriver med helt egna ord allt hon gör i dagboken (Ibid 1997).

I denna dagboksundersökning har helt vanliga (randade) skrivböcker (i storlek som en halv A4 sida) använts. Fem rubriker, skrivna på varje uppslag i dagboken, utgör de enda bestämda riktlinjer som undersökningspersonerna har att rätta sig efter då de skriver i dagboken. Dessa rubriker är följande:

- Klockslag/tidpunkt
- Vad gör jag
- Var är jag

-Vem är jag tillsammans med
-Använder jag IKT eller telefon.

KL	VAD GÖR JAG	VAR ÄR JAG	MED VEM	ANVÄNDER JAG IT/TEL.
14:30	Köper skivor på skivhugget	Masthuggstorget	ensam	nej
16:00	Går till bussen	Masthuggstorget	ensam	nej
16:05	Åker buss	på bussen	ensam	nej
16:10	Mamma ringer på mobilen	på bussen	ensam	mobil
16:11	Lägger på	på bussen	ensam	
16:20	Går av bussen och går hem	på väg hem	ensam	nej
16:30	Kommer hem, äter middag och umgås med mamma	köket	mamma	nej
18:30	laddar ner låtar	rummet	ensam	internet
20:00	tittar på TV	matrummet	2 kompisar	TV
23:00	dricker te	köket	2 kompisar	nej
24:00	går och lägger mig	rummet	ensam	nej

Exempel: Exempel från en dag i en av gymnasieungdomarnas dagbok

Vid det första mötet med ungdomarna, som också var det tillfälle då dagböckerna delades ut, gavs även både muntliga och skriftliga instruktioner (se bilaga 1) om hur man skulle skriva i dagboken. En viktig instruktion var t.ex. att det endast är tidpunkten då varje aktivitet startar som anges i dagboken och att slutpunkten för varje aktivitet utgörs av startpunkten för efterföljande aktivitet. Jag uppmanade även ungdomarna att vara mer detaljerade i sina beskrivningar de stunder under dagen då de använde IKT (t.ex. att alla telefonsamtal kom med) och att det också var viktigt att alla resor och fysiska förflyttningar kom med. Detta innebar att de samtidigt kunde välja att vara något mindre detaljerade i sina beskrivningar av andra slags aktiviteter, t.ex. att de kunde vara mer kortfattade och att vissa aktiviteter t.o.m. kunde klumpas samman. En avslutande uppmaning var att det var mycket viktigt att alla dagens aktiviteter i någon form fanns med i dagboken och att det inte fick förekomma några tidsluckor (dvs stunder där man inte gör något alls). För att underlätta skrivandet i dagboken delade jag även ut ett av mig konstruerat exempel på hur en dag i dagboken skulle kunna se ut.

Med dessa instruktioner delades dagböckerna ut. Ett problem med undersökningen är att det kan vara lätt att glömma av att skriva i dagboken. För att så långt som möjlig undvika detta problem bad jag deras lärare att påminna dem om att skriva i dagboken. Jag skickade även varje dag under dagboksveckan ut ett påminnelse e-mail till varje undersökningsperson. Jag uppmanade även ungdomarna, både muntligen och via e-mail att påminna varandra. När sju dagar hade gått återvände jag till skolan och samlade upp dagböckerna. Alla ungdomar skrev inte dagbok under samma vecka. *Dagboksveckan* syftar till veckan under vilken varje undersökningsperson skrev i dagboken. I praktiken är det frågan om flera olika veckor. De 43 ungdomarna skrev sina dagböcker under fem olika sjudagarsperioder i oktober och november månad år 2000.

Bearbetning av dagböckerna sker systematisk och med utifrån perspektiv

Som tidigare nämndes användes dessa dagböcker som ett underlag för den intervju som följde en kort tid efter dagboksveckan. Detta innebar att jag först var tvungen att göra en mycket snabb och översiktlig analys av varje persons dagbok innan det var dags för intervjun. I praktiken innebar detta att jag läste igenom dagboken, skaffade mig en översiktlig bild av personens IKT-användning och vardag i övrigt. I vissa fall använde jag även intervjun för att kolla uppgifter i dagboken som jag tyckte såg konstiga ut.

Vid ett senare tillfälle renskrevs och kodades dagböckerna. Ingen förhandskategorisering sker således av dagböckerna. Varje individ får själv och med egna ord beskriva de aktiviteter man ägnar sig åt under dessa sju dagar. Varje dagbok blir därmed ett högst individuellt dokument där benämningar av aktiviteter, noggrannhet, mm varierar från person till person. Vid bearbetning av dagböckerna krävs dock en hög grad av systematik och objektivitet. Varje dagbok måste bearbetas på samma sätt, struktureras i samma form. Grunden för att göra detta är kategorisering. Kategoriseringen är ett sätt att få systematik och struktur i dagböckernas alla noteringar. All information i dagboken, alla kolumner (dvs tid, aktivitet, plats, vem man är tillsammans med, användning av IKT) kategoriseras. Ingen kategorisering är gjord på förhand utan den skapas efteråt utifrån det empiriska underlaget. Kategoriseringen har skett på lite olika sätt beroende på den information som behandlas. Varje aktivitet i dagboken beskrivs till att börja med efter dess varaktighet i minuter. Viss information i dagboken har delats in i ett mycket begränsat antal kategorier. Detta gäller t.ex. platserna där aktiviteter utförs som består av kategorierna *hemma*, på *skolan*, på *annan plats*, m.fl. (fullständig kodlista finns i bilaga 2). Detsamma gäller den sociala dimensionen, som bara omfattar de tre kategorierna *ensam*, tillsammans med *en person* eller tillsammans med *flera personer*. IKT-kolumnen är också förhållandevis enkel att kategorisera. Den omfattar kategorierna *dator* (som betyder icke-kommunikativ datoranvändning), *internet* (kommunikativ datoranvändning), *fast telefon* samt *mobiltelefon*.

Kategoriseringen är mer besvärligt när det gäller de aktiviteter ungdomarnas ägnar sig åt. Den allmänna regel som jag har följt är att kategoriseringen av IKT-baserade aktiviteter skall vara så detaljerad och finfördelad som möjligt. När det gäller vardagens övriga aktiviteter är kategoriseringen för det mesta något mera allmän och i fråga om vissa aktiviteter är den mycket allmän. Den mycket allmänna kategoriseringen gäller främst aktiviteter i hemmet som är förknippade med mathållning (t.ex. laga mat och diska) och hygien (t.ex. duscha, borta tänderna) som jag har valt att klassificera som "omsorg".

Kalkylprogrammet Excel har används för att analysera informationen i dagboken. Resultaten från dagboken presenteras främst i kvantitativ form. Tyngdpunkten ligger på presentation av den adderade tidsanvändningen till IKT och olika IKT-baserade aktiviteter. Materialet erbjuder även en möjlighet till presentation av realtidsanvändning, dvs hur vardagens aktiviteter följer varandra i sekvenser. På några ställen rapporten ges även sådana exempel.

Justeringar av materialet på grund av bortfall och andra problem

Ungdomarna blev instruerade att skriva dagbok under en vecka. Totalt fem ungdomar fyllde inte i sina dagböcker under alla sju dagarna. I tre fall fattas en dagboksdag och i två fall fattas två dagar. För att underlätta analysen av materialet har jag här valt att göra en justering av materialet. Genom att kopiera ifyllda dagboksdagar har jag sett till att samtliga undersökningspersoner har sju dagboksdagar. När en helgdag har saknats har jag kopierat den andra ifyllda helgdagen (i inget fall saknas båda helgdagarna). Om en vardag saknats har jag kopierat en av de ifyllda vardagarna. Det totala antalet dagboksdagar i undersökningen är således efter dessa justeringar 301 stycken (7 dagar gånger 43 individer).

Ett annat problem i dagboksundersökningen är tillförlitligheten i ungdomarnas uppgifter. Man kan t.ex. se att det finns en ganska stor variation mellan ungdomarna i hur detaljerat de har skrivit i sin dagbok. I den mån detta varit möjligt har jag använt intervjun för att fråga och ibland korrigera vissa saker som sett konstiga ut eller verkat orimliga. Det kan t.ex. gälla situationer där man glömt fylla i en aktivitet och att föregående ifyllda aktivitet därför ter sig onormalt långvarig. Om någon inte har ringt ett enda telefonsamtal under en eller i något fall flera dagar har jag frågat undersökningspersonen om detta stämmer eller om det kan vara så att man glömt att skriva ner något samtal. Det finns naturligtvis en gräns för hur mycket sådana justeringar man kan göra i efterhand. Emellertid har behovet av justeringar mycket sällan uppstått. I de allra flesta fall där jag ställt dessa frågor svara ungdomarna att uppgifterna i dagboken är korrekta (t.ex. att man alltid talar sällan i telefon, eller dyl.) Intervjuerna styrker snarare bilden av att de ursprungliga uppgifterna i dagböckerna är tillförlitliga.

Vid bearbetningen av ungdomarnas dagböcker framgick att viss information inte på ett konsekvent sätt hade registrerats och därför inte heller kan användas i analysen. Detta gällde bland annat telefonsamtalens ärenden (dock möjligt att skilja mellan t.ex. mobilsamtal, sms och spel på mobilen). Antalet e-mail en undersökningsperson fick eller skickade under en dag framgick inte heller på ett konsekvent sätt. Däremot framgår alla tillfällen där en person kollar sin e-mail eller skriver e-mail (men alltså inte antal e-mail per tillfälle) och även den samlade tidsåtgången till denna aktivitet. Detta är problem som antagligen går att rätta till vid nästa undersökningsomgång (även om jämförbarhet över tid går förlorad). Då kommer jag även att försöka samla in uppgifter om var de människor befinner sig (på ett ungefär) som man kommunicerar med via olika kommunikationsmedel. Detta har inte alls behandlats i denna dagboks-undersökning (men diskuteras däremot i intervjun).

Är dagboksveckan en normalvecka?

Om dagboksveckan är en normalvecka eller inte är svårt både för mig och även för ungdomarna att svara på. Ett allmänt intryck är emellertid att ungdomarnas fångades under en period på terminen då det var exceptionellt mycket arbete med skolan, framför allt inlämningsuppgifter av olika slag. Detta innebär att den sammanlagda tiden till läxläsning, renskrivning av skolarbete, mm kanske är högre än vad den normalt brukar vara. Detta

innebär samtidigt att tid till andra aktivitet, möjligen IKT-baserade aktiviteter, kanske är lägre än vanligt.

4.2.6 Intervjuundersökningen

Halvstrukturerad intervju med intervjuguide

Det andra steget i den intensiva undersökningen var att genomföra en intervju med var och en av ungdomarna. Denna följde en kort tid efter det att dagboken samlats in. Den typ av intervjuundersökning det här är fråga om är en kvalitativ och halvstrukturerad intervju (Repstad 1988 och Holme & Solvang 1991). Mer konkret innebär detta att varken frågor eller svar (t.ex. inga svarsalternativ) är helt styrda i undersökningen. Tanken med den kvalitativa intervjun är att minska styrningen av undersökningspersonen (i jämförelse med t.ex. den typ av strukturerade intervjuer som är vanliga i extensiva undersökningar). Det är meningen att undersökningspersonen själv i hög grad skall kunna påverka samtals utveckling. Detta innebär inte att intervjuerna är helt ostrukturerade eller oförberedda. Delar av intervjuundersökningen baseras dessutom på frågor kring vad undersökningspersonen konkret gör under dagboksveckan.

Intervjuerna har också strukturerats av en intervjuguide. Intervjuguiden innehåller några olika teman som varje intervju skall beröra men också mycket konkreta frågor som ställs på samma sätt till samtliga undersökningspersoner. (Intervjuguiden återges i sin helhet i bilaga 3.)

Intervjuguiden består av flera delar som innehåller olika slags frågor. Varje intervju inleds med mycket konkreta frågor om undersökningspersonens tillgång till IKT-utrustning i hemmet. Därefter följer en rad frågor som handlar om personens IKT-baserade aktiviteter. Här används dagboksundersökningen som grund men jag har även ställt frågor om eventuella IKT-baserade aktiviteter som inte finns med i dagboken. Denna del av intervjun är både till omfattning och inriktning högst varierande mellan undersökningspersonerna. Varje intervju avslutas med mer allmänna frågor om teknikens plats och funktion i vardagen. De frågor som ställts är här i stort sett samma i varje intervju.

Dagboksundersökningen fungerade ofta som ett bra stöd i intervjuerna. Genom att relatera till specifika situationer i dagboken har det varit möjligt att konkretisera intervjufrågorna. Ungdomarnas svar blev därmed också mer konkreta. Jag upplever att många aktiviteter, eller många exemplifieringar av hur tekniken kan användas i olika situationer, hade gått förlorade utan stöd av dagboken. Samtidigt hade enbart dagboken inte heller varit tillräcklig eftersom den inte ger några bra beskrivningar eller förklaringar av vad de olika IKT-baserade aktiviteter egentligen innehåller eller betyder för personen i frågan.

Intervjufrågornas ordningsföljd och tonvikten i intervjun varierar främst beroende på hur pratsamma ungdomarna är eller vad de själva finner intressant att diskutera. Därmed varierade även intervjuernas längd avsevärt.

Den kortaste intervjun var 35-40 minuter och den längsta över 90 minuter. De flesta hamnade runt 60 minuter.

Intervjuerna har inte spelats in på band

Jag valde att inte spela in intervjuerna med bandspelare utan skrev istället ner intervjusvaren med penna och papper. Inte minst mot bakgrund av att många metodförfattare (t.ex. Repstad 1988 och Holme & Solvang 1991) starkt rekommenderar att man använder bandspelare kan detta val diskuteras. Jag upplever emellertid att det finns goda skäl till att skriva ner istället för att spela in intervjuerna. Då jag tidigare använt bandspelare har jag upplevt detta som ett tydligt stressmoment, både för mig själv och den jag intervjuar. Det försvårar en bra och avslappnad relation till den man skall intervjuas. Jag antog att detta kanske skulle bli extra påtagligt vid intervjuer med 18-åriga skolelever. Situationen är möjligen en annan om man t.ex. intervjuar politiker. Utan bandspelare är det lättare att småprata, skämta, tala om saker som man kommer att tänka på men ligger utanför ämnet för intervjun eller andra saker som kan hjälpa till för att skapa en mer avslappnad stämning under intervjun.

Den absolut viktigaste fördelen med att skriva intervjuerna är emellertid innehållslig. Jag upplevde ofta under intervjuerna att ungdomarna talade som mest öppenjärtat vid tillfällen då jag var "upptagen" med att skriva. Det skapades en helt naturlig paus eller tystnad under tiden jag skrev som gav ungdomarnas en extra stunds betänketid, som ofta ledde fram till intressanta reflektioner eller exempel från ungdomarnas sida. Jag kan naturligtvis inte säga att denna information inte hade kommit fram om jag hade använt mig av en bandspelare. Jag upplever dock att ungdomarna talar bättre när de inte känner sig väldigt pressade eller stressade att svara. En mer praktisk men också viktig fördel är att man spar många timmar som annars hade behövts till att överföra ljudbanden till text. Jag har dock konsekvent varit noggrann med att renskriva intervjuerna direkt efter intervjun. I något enstaka fall fick jag vänta till senare på dagen.

Ambitionen har under intervjuerna varit att exakt och ordagrant skriva ner och återge ungdomarnas svar. Nackdelen med att inte använda bandspelare är att man inte kan vara lika säker på att citaten faktiskt är exakt återgivna. Om citat inte är exakt återgivna handlar detta förmodligen främst om språkliga nyanser och jag tror inte att detta kan ha påverkat citatens innehåll på något betydande sätt, eller i någon speciell riktning. Fördelarna med att skriva intervjuerna istället för att spela in dem överväger emellertid. Jag upplever att detta tillvägagångssätt fungerat mycket bra och jag kommer att gå tillväga på samma sätt i nästa undersökningsomgång.

I rapporten presenteras resultaten från intervjuerna ofta helt skilt från dagboksundersökningens resultat. I ett avsnitt som inleder presentationen av de empiriska resultaten redovisas mer utförligt hur den empiriska presentationen är upplagd.

4.3 EXTENSIVA UNDERSÖKNINGAR AV BEFOLKNINGENS INNEHAV OCH ANVÄNDNING AV IKT (KOM).

4.3.1 Fyra provundersökningar av befolkningens kommunikationsvanor

För att ge en generell bild av svenska ungdomarnas IKT-användning har data från de årliga nationella kommunikationsvaneundersökningarna (KOM) utnyttjats. Undersökningarnas syfte är att ta fram data om tillgång och användning av IKT-utrustning i den svenska befolkningen och hur den nya kommunikationsutrustningen används i förhållande till det fysiska resandet. Fyra undersökningar har genomförts av SCB på uppdrag av SIKa (Statens Institut för KommunikationsAnalys). SIKa har ställt datamaterialet till mitt förfogande i detta projekt. (Tekniska rapporter SIKa 1997, 1998, 1999 och 2000)

De KOM-undersökningar som hittills har genomförts är alla provundersökningar. Det innebär bland annat att urvalet är mindre och att precisionen därmed i vissa fall är sämre än vid jämförbara undersökningar inom andra områden. Undersökningsupplägg och frågeformulär varierar också mellan undersökningarna och gör att de inte i alla avseenden är jämförbara med varandra. I denna rapport presenteras resultat från de fyra senaste av dessa fem provundersökningar, dvs undersökningarna från åren 1997, 1998, 1999 och 2000. Ambitionen har i alla dessa fyra undersökningar varit att ge en detaljerad beskrivning av alla undersökningspersonernas kontakter under en mättdag. Den första undersökningen från 1996, som alltså inte använts här, bygger helt och hållet på aggregerad insamling av data. Erfarenheterna från dessa provundersökningar skall ligga till grund för framtida kommunikationsvane-undersökningar.

4.3.2 Undersökningens uppläggning

I samtliga fyra undersökningar är ambitionen att få en detaljerad beskrivning av alla en individs (virtuella) kontakter och (fysiska) förflyttningar under en mättdag. Uppgifterna har samlats in via en telefonintervju. Varje person har innan telefonintervjun kontaktats per post. I samband med postutskicket har de informerats om undersökningen och de har även tilldelats en särskild mättdag. De informeras även om att de dagen efter mätdagen kommer att kontaktas per telefon för en intervju där de skall lämna detaljerad information om alla mätdagens kontakter och förflyttningar. Från och med 1998 års undersökning introducerades även ett försök med personlig introduktion, vilket innebar att undersökningspersonerna kontaktades per telefon innan postutskicket och informerades om undersökningen. Detta försök bedömdes som framgångsrikt och tillämpades således även i 1999 och 2000 års undersökningar.

I samband med postutskicken har även en dagbok delats ut till varje undersökningsperson. Dagboken skall användas som en hjälp till att minnas och beskriva alla mätdagens kontakter och resor. Denna dagbok var i 1997 års undersökning mycket omfattande och det visade sig att endast 24% av de intervjuade fullt ut hade använt sig av den. Därav innehåller 1998 års undersökning en kraftig nedbantad version av dagboken. I 1999 års

undersökning bantades dagboken ned ytterligare och denna utformning behölls sedan i stor sett till 2000 års undersökning. I 2000 års undersökning hade andelen intervjuade som fullt ut använde sig av dagboken ökat till 53%.

Registreringen av den information som varje undersökningssperson lämnar under telefonintervjun har skett med hjälp av ett windowsbaserat datasystem. Detta system gör även olika logiska kontroller av de insamlade uppgifterna. Datamaterialet levereras i form av en databas och samtliga redovisningar i denna rapport bygger på egna bearbetningar av denna databas. Bearbetning har till största del skett med hjälp av ett skraddarsytt menysystem i statistikprogrammet SAS.

4.3.3 Urval och bortfall

Eftersom dessa fyra undersökningar är provundersökningar är det obundna slumpmässiga urvalet (OSU) relativt litet, omkring 1600 intervjupersoner per undersökningssomgång. Urvalet representerar Sveriges befolkning, 15-84 år. I tabell 4.1. nedan presenteras urval och bortfall för samtliga fyra provundersökningar.

Tabell 4.1. Urval och bortfall i de fyra provundersökningarna

	URVAL OCH BORTFALL			
	1997	1998	1999	2000
OSU	2520	2530	1296	2470
NETTOURVAL	2500	2468	1288	2440
INTERVJUADE 15-84 ÅR	1624	1542	863	1641
INTERVJUADE 15-19 ÅR	134	105	70	144
BORTFALL	35%	38%	33%	33%
<i>Orsak till bortfall:</i>				
<i>Avböjd medverkan</i>	45%	38%	49%	52%
<i>Ej anträffade</i>	43%	52%	38%	36%
<i>Förhinder</i>	12%	10%	13%	12%

Källa: Tekniska rapporter från SIKa, 1997, 1998, 1999, 2000

I 1999 års undersökning är urvalet betydligt mindre än i de tre andra undersökningarna. Endast 863 personer har intervjuats. Bortfallet i de fyra undersökningarna varierar mellan 33 och 38 %. Relevant att notera är dock att de bortfallsundersökningar som gjorts visar att bortfallet genomgående är lägst i den yngsta åldersgruppen, d.v.s. den grupp utgör fokus i denna rapport. Samtidigt är bortfallet mycket högt i de äldsta åldersgrupperna. Exempelvis i 2000 års undersökning är bortfallet bland 15 till 24 åringar 25 % och hela 47 % bland dem över 74 år.

4.3.4 Anpassning av databasen

För att göra KOM-data så relevanta och intressanta som möjligt att jämföra med resultaten från den intensiva undersökningen har under bearbetningen av materialet den yngsta åldersgruppen delats upp i två åldersgrupper. Med andra ord åldersgruppen 15-24 har delats upp i en grupp med 15-19-åringar och en grupp med 20-24-åringar. (Viktigt att notera att ungdomarna som deltar i den intensiva undersökningen vid nästa undersökningstillfälle kommer att hamna i den övre av dessa två grupper)

4.3.5 Slumpfel

Slumpfel uppstår alltid när man gör en stickprovsundersökning istället för en totalundersökningen. Urvalsstorleken avgör den precision man kan uppnå i skattningarna. Då observationerna ibland är få i dessa provundersökningar är det viktigt att komma ihåg att skattningar med få och heterogena observationer ger dålig precision. Under sådana förhållanden kommer konfidensintervall att användas.

4.3.6 Databasens innehåll

Undersökningen omfattar ett mycket omfattande frågeformulär som även detta har bantats ned och justerats på olika sätt mellan 1997 och 2000 års undersökningar.

Databasen innehåller för det första individbundna uppgifter om ålder, kön, sysselsättning, inkomst, boende, mm. Här innefattas även uppgifter tillgång till olika former av IKT-utrustning. För det andra ingår i databasen en fil där samtliga personer som angett att de tagit någon kontakt under mäddagen ingår. Detaljerad information om kontaktsätt, ärende, platser från vilka kontakter görs och tas emot, samt tidpunkt har samlats in för varje kontakt. Även kontakternas varaktighet i tid har samlats in för fast telefon, mobiltelefon, tele- och videokonferenser, internet och teletjänster.

I databasen finns även uppgifter om mäddagens delresor och huvudresor. I en särskild aktivitetsinriktad fil är det dessutom möjligt att samtidigt behandla hur man dels använder virtuell kommunikation och dels resor för att utföra olika ärenden eller aktiviteter. Även information om långväga resor har samlats in.

Endast en liten del av detta mycket omfattande datamaterial utnyttjas i denna rapport. Detta gäller framför allt tre olika slags uppgifter. För det första studeras befolkningens innehav av olika former av IKT-utrustning i hemmen. Här belyses förändring över tid, skillnader mellan olika åldersgrupper och mellan män och kvinnor. Som framgår i tabell 4.1. ovan är omfattar 1999 års undersökning ett betydligt mindre antal intervjuade än de tre övriga undersökningarna. Vid jämförelser över tid har därför resultaten från 1999 års undersökning helt plockats bort. Således behandlas här enbart datamaterial från 1997, 1998 och 2000 års undersökningar. För det andra studeras IKT-användningens omfattning och ärenden under mäddagen. Denna analys

fokuseras främst kring ungdomsgruppen. När det gäller mätdagens kontakter är undersökningarnas innehåll delvis olika och därför svåra att jämföra över tid. Av detta skäl presenteras enbart en ögonblicksbild (dvs. inte förändringar över tid) av mätdagens IKT-användning. För att förbättra analysunderlaget har dessutom undersökningarna från 1999 och 2000 slagits samman och utgörs således tillsammans underlaget för denna analys. Skillnader mellan män och kvinnor och jämförelser mellan åldersgrupper presenteras också. För det tredje har i några fall även samvariationer mellan undersökningspersonernas virtuella och fysiska kontakter studerats.

KAPITEL 5: I VILKEN OMFATTNING OCH TILL VILKA ÄNDAMÅL ANVÄNDS IKT I VARDAGEN.

5.1 INLEDNING

Studien behandlar tre forskningsfrågor. I detta inledande empiriska kapitel ligger fokus på den första frågan, dvs i vilken *omfattning* och till vilka *ändamål* används IKT. Med utgångspunkt i såväl den nationella kommunikationsvaneundersökningen (KOM) som dagboksundersökningen (DBU) ges en översiktlig beskrivning av framför allt ungdomars användning av IKT i vardagen. Det handlar bl.a. om vilken typ av IKT-baserade aktiviteter som är dominerande i ungdomarnas vardag. Skillnader mellan åldersgrupper och mellan män och kvinnor kommer också att presenteras.

En mer djupgående beskrivning av de IKT-baserade aktiviteter ungdomarna ägnar sig åt fortsätter i kapitlen 6 till 11. I dessa kapitel ligger fokus på studiens andra forskningsfråga, dvs *hur* de IKT-baserade aktiviteterna används i relation till andra aktiviteter i vardagen. Med andra ord om de IKT-baserade aktiviteterna utgör substituterande, kompletterande eller nya aktiviteter i ungdomarnas vardag. Även den tredje forskningsfrågan om IKT-användningens *konsekvenser* kommer att beröras i dessa kapitel.

5.2 INNEHAV OCH ANVÄNDNING AV IKT I BEFOLKNINGEN, MED FOKUS PÅ UNGDOMAR. EN NATIONELL KOMMUNIKATIONS- VANEUNDERSÖKNING

5.2.1 Innehav av IKT i befolkningen

De flesta känner till den dramatiska utvecklingen som skett i Sverige när det gäller tillgången till olika former av IKT-utrustning. Det var under 90-talet som trenden att ha dator hemma växte fram. 2000 års KOM-undersökning visar att majoritet av befolkningen, 68 %, har tillgång till dator i hemmet. Detta är en tydlig ökning från 1997 då 46 % av befolkningen hade dator i hemmet. SCB:s undersökningar av levnadsförhållanden i Sverige (ULF) visar att det endast var en fjärdedel, eller 25 %, av befolkning som hade dator i hemmet 1994 (Välfärds-bulletinen nr 4, 2001). En mindre andel, endast 12 %, har tillgång till bärbar dator i hushållet. Tabell 5.1 nedan visar hur befolkningens innehav av dator, bärbar dator, internetuppkoppling i hemmet samt tillgång till mobiltelefon har ökat mellan 1997 och 2000.

Tabell 5.1. Innehav av IKT-utrustning i hushållet i olika åldersgrupper (15-84 år) 1997, 1998 och 2000.

	Dator			Bärbar dator		
	1997	1998	2000	1997	1998	2000
Ålder	%	%	%	%	%	%
15-19 år	67	65	86	11	9	8
20-24 år	51	59	70	11	7	14
25-34 år	52	65	80	12	9	18
35-44 år	67	73	83	13	7	18
45-54 år	58	66	81	11	9	14
55-64 år	32	46	63	6	5	11
65-74 år	13	14	32	2	2	4
75-84 år	3	5	15	1	2	1
Samtliga	46	53	68	9	6	12

	Internet			Mobil		
	1997*	1998	2000	1997	1998	2000
Ålder	%	%	%	%	%	%
15-19 år	27	43	73	45	52	89
20-24 år	26	34	53	56	63	90
25-34 år	22	40	68	48	62	78
35-44 år	28	46	73	45	58	67
45-54 år	23	40	70	47	54	75
55-64 år	11	24	47	38	47	67
65-74 år	1	3	19	25	27	61
75-84 år	0	1	9	10	8	27
Samtliga	18	31	55	41	49	70

*Möjlighet att skicka e-post från hemmet.

Källa: Egen bearbetning av KVVU 97, KOM 98/00.

Internetuppkopplingarna i hemmen har ökat ännu mer dramatiskt. År 2000 hade drygt halva befolkningen möjlighet att koppla upp sig på internet från hemmet. 1997 fanns inte frågan om internetinnehav med i undersökningen (vilket säger något om hur snabbt utveckling har gått). Däremot undersöktes möjligheten att skicka e-post från hushållet, vilket vid den tidpunkten motsvarande ungefär 18 % av befolkningen. Mobiltelefonen var år 2000 den IKT som störst andel av befolkningen hade tillgång till. Nästan tre fjärdedelar (70 %) hade då tillgång till mobiltelefon. I jämförelse med 1997 har det skett en ökning med 30 procentenheter.

Även om tillgången i befolkningen som helhet är mycket hög finns det grupper i samhället där tillgången fortfarande är ganska låg. En sådan grupp är de äldre. Skillnaderna är stora mellan åldersgrupperna i fråga om innehav av IKT-utrustning i hemmet. Även detta framgår av tabell 5.1.

Den yngsta åldersgruppen, dvs. ungdomar mellan 15 och 19 år, är en av de grupper i samhället som har störst tillgång till såväl dator, internet som mobiltelefon. Hela 89 % av dem har en mobiltelefon och nästan lika många har tillgång till dator i hushållet. Något färre, 73 %, har tillgång till internet. Innehav av dator och internet är något lägre i åldersgruppen 20-24. En viktig förklaring till detta är förmodligen att många ungdomar i denna ålder flyttar hemifrån och att deras ekonomiska situation och tillgång till utrustning i

hushållet därmed temporärt försämrats. Det är samtidigt viktigt att komma ihåg att många människor har tillgång till tekniken på andra platser, exempelvis i skolan, på arbetsplatsen och på bibliotek. Detta innebär att man kan ha god tillgång till tekniken även om man inte har den i hemmet.

I de äldre delarna av befolkningen, särskilt bland dem över 65 år, är tillgången betydligt lägre. Bland dessa är det fortfarande en ganska liten andel som har en dator i hemmet och få som har internetuppkoppling. Mobiltelefonen har fått ett större genomslag också bland de äldre. I samtliga åldersgrupper under 74 år har en majoritet av befolkningen tillgång till mobiltelefon. Bland de allra äldsta är det dock endast 27 % som har en mobiltelefon. Tillgången till såväl dator, internet och mobiltelefon ökar i samtliga åldersgrupper mellan 1997 och 2000, även bland de allra äldsta. Även om skillnaden mellan ung och gammal är stora så minskar de således och kommer sannolikt att fortsätta göra så framöver.

Tabell 5.2. Innehav av IKT-utrustning i hushållet bland män och kvinnor (15-84 år) 1997, 1998 och 2000.

	Dator			Bärbar dator		
	1997	1998	2000	1997	1998	2000
Kön	%	%	%	%	%	%
Man	48	53	69	10	7	13
Kvinna	43	52	66	8	6	11

	Internet			Mobil		
	1997	1998	2000	1997	1998	2000
Kön	%	%	%	%	%	%
Man	..	31	56	47	55	69
Kvinna	.	32	55	35	42	70

Källa: Bearbetning av KVV 97 och KOM 98/00

Som framgår av tabell 5.2 är skillnaderna mellan könen är inte stora i fråga om teknikinnehav. Innehav av såväl dator, bärbar dator och internet i hemmet är något högre bland männen än bland kvinnorna. Något fler kvinnor än män har mobiltelefon. En möjlig förklaring till att det nästan inte syns några skillnader alls mellan män och kvinnor är att tillgången i första hand gäller hela hushållet och inte enskilda personer.

5.2.2 Erfarenhet av IKT, om man någon gång har använt tekniken

Skillnaderna mellan män och kvinnor blir något mer tydliga om man istället tittar på människors erfarenhet av att använda tekniken. Av KOM 97-00 framgår hur stor andel av befolkningen som någon gång har använt tekniken till olika ändamål. Användningens omfattning berörs således inte här. Tabell 5.3. visar andel män och kvinnor i befolkningen som någon gång har använt sig av en dator, någon gång skrivit text på datorn, någon gång varit ute på internet samt någon gång skickat e-post.

Tabell 5.3. Erfarenhet av IKT (om man någon gång har använt tekniken) bland män och kvinnor (15-84 år) 1997, 1998 och 2000.

	Använt dator			Surfat på internet		
	1997	1998	2000	1997	1998	2000
Kön	%	%	%	%	%	%
Man	76	77	85	48	57	71
Kvinna	72	73	80	35	51	68

Källa: Egen bearbetning av KVVU 97 och KOM 98/00

Andelen av befolkningen som någon gång har använt tekniken ökar stadigt mellan 1997 och 2000. Ca fyra femtedelar av befolkningen använt dator. Hela 70% hade varit ute på internet och drygt 60 % hade någon gång skickat e-post. Skillnaden mellan könen är här något mer tydlig än i fråga om innehav. En större andel män än kvinnor har någon gång använt dator och internet, skrivit text på dator och skickat e-post. Könsskillnaderna minskar emellertid under dessa fyra år och när det gäller t.ex. erfarenhet av att skicka e-post finns det år 2000 inga könsskillnader alls.

När det gäller erfarenheten av att någon gång ha använt tekniken är skillnaderna mycket markanta mellan olika åldersgrupper. Skillnaderna är här ännu tydligare än i fråga om teknikinnehav. Bland de yngsta har i princip alla provat på att använda dator och internet, att skriva text på datorn och att skicka e-post. Av tabell 5.4. framgår hur stor andel av befolkningen i olika åldersgrupper som någon gång har använt tekniken.

Tabell 5.4. Erfarenhet av IKT i olika åldersgrupper (15-84år) 1997, 1998 och 2000.

	Använt dator			Skrivit text på dator		
	1997	1998	2000	1997	1998	2000
Ålder	%	%	%	%	%	%
15-19 år	100	99	100	100	98	100
20-24 år	99	99	98	99	99	98
25-34 år	95	96	99	87	94	96
35-44 år	92	92	96	87	91	91
45-54 år	82	86	91	77	81	86
55-64 år	62	65	79	53	61	73
65-74 år	29	30	47	21	27	36
75-84 år	7	9	23	4	4	18
Samtliga	74	75	82	69	72	78

	Surfat på internet			Skickat e-post		
	1997	1998	2000	1997	1998	2000
Ålder	%	%	%	%	%	%
15-19 år	94	96	100	56	78	98
20-24 år	72	88	97	51	70	85
25-34 år	61	80	91	45	63	82
35-44 år	50	67	86	39	54	73
45-54 år	38	56	77	36	50	66
55-64 år	17	34	57	19	29	51
65-74 år	3	6	22	5	5	15
75-84 år	1	2	7	0	1	4
Samtliga	41	54	70	32	44	61

Källa: Egen bearbetning av KVVU 97 och KOM 98/00

I alla åldersgrupperna under 55 år har över 90 % av befolkningen någon gång använt dator. Även erfarenheten av internet är mycket hög. Bland de allra äldsta har knappt en fjärdedel av befolkningen använt dator och mindre än 10% varit ute på internet. Erfarenheten av tekniken ökar dock i samtliga åldersgrupper mellan 1997 och 2000 (förutom bland de yngsta där alla hade använt redan 1997).

5.2.3 Användningens omfattning (tidsåtgång och frekvens)

KOM ger även en bild av i vilket omfattning människor använder sig av både virtuell och fysisk kommunikation, t.ex. hur ofta eller hur länge man använder dator, mobiltelefon eller reser under ett dygn. Resultaten baseras på en bestämd mättag (som omfattar ett helt dygn) där varje undersökningssperson har fått ge en detaljerad redovisning av sina virtuella och fysiska kontakter.

Framför allt på grund av intervjufrågor som inte är jämförbara med eller som helt saknas i de tidiga undersökningarna har det varit svårt att belysa förändringar i IKT-användningens omfattning. Jag har därför valt att helt bortse från eventuella förändringar över tid och istället bara ge en ögonblicksbild av befolkningens och främst ungdomarnas teknikanvändning. För att förbättra analysunderlaget har dessutom undersökningarna från 1999 och 2000 slagit samman.

I KOM studeras i första hand människors kommunikationsvanor som alltså omfattar både virtuella kontakter och fysiska resor. Den icke-kommunikativa datoranvändningen har därmed inte studerats på en mer detaljerad nivå (t.ex. avseende typ av användning). Av undersökningen framgår dock hur stor andel av befolkningen som använder datorn under en dag (dvs mättag). Tabell 5.5. visar andelen män och kvinnor i olika åldersgrupper i befolkningen som använder sig av dator under ett dygn. Detta gäller inte någon speciell typ av datoranvändning (t.ex. privat eller i tjänsten) utan gäller all form av datoranvändning.

Tabell 5.5. Andel män och kvinnor i olika åldersgrupper (15-84) som använder dator en genomsnittlig dag, 1999 och 2000.

	Använt dator, andel		
	Man	Kvinna	Totalt
Ålder	%	%	%
15-19 år	61	52	56
20-24 år	54	53	54
25-34 år	64	41	52
35-44 år	54	45	50
45-54 år	53	40	46
55-64 år	38	29	34
65-74 år	14	2	8
75-84 år	5	0	2
Samtliga	46	33	40

Källa: Egen bearbetning av KOM 99/00

En minoritet av befolkningen, närmare bestämt 40 %, använder dator ett givet dygn. Störst andel användare finner vi i den yngsta åldersgruppen, dvs bland ungdomar i åldern 15-19 år. Lite drygt hälften (56 %) av dessa ungdomar använder datorn ett givet dygn. I åldersgrupperna mellan 20-54 år är andelen något lägre men även här runt hälften. Bland personer över 65 år är det mycket få som använder datorn under mättdagen. I samtliga åldersgrupper är det en större andel män än kvinnor som använder sig av dator under ett dygn.

Av KOM framgår även hur lång tid människor spenderar vid dator (tabell 5.6.) under mättdagen. Här innefattas både den kommunikativa och den icke kommunikativa användningen av datorn.

Tabell 5.6. Datoranvändning i minuter en genomsnittlig dag i olika åldersgrupper och bland män och kvinnor (15-84 år), 1999 och 2000.

	Använt dator, minuter		
	Man	Kvinna	Totalt
Ålder	min	min	min
15-19 år	89	34	60
20-24 år	75	62	69
25-34 år	120	65	92
35-44 år	79	75	77
45-54 år	80	60	70
55-64 år	61	44	53
65-74 år	17	1	9
75-84 år	3	0	1
Samtliga	72	47	59

Källa: Egen bearbetning av KOM 99/00

I befolkningen som helhet tillbringar man i genomsnitt nästan en timma per person och dag (59 minuter) vid datorn. Mest tid framför datorn ägnar människor åldersgrupperna 25-34 (1 timma) och 35-44 (1 timma och 17 minuter). Ungdomar i åldern 15-19 använder datorn i genomsnitt 60 minuter under mättdagen. Även om IKT-innehavet bland ungdomar är mycket högt är det således den vuxna delen av befolkningen som tillbringar mest tid framför datorn en genomsnittlig dag. Man kan anta att en stor del av denna datoranvändning är relaterad till arbetslivet. Datoranvändningen bland de allra äldsta är mycket begränsad, endast 1 minut per dag. Män i alla åldrar tillbringar mer tid än kvinnorna till datorn. Totalt är männens datoranvändning 53 % högre än kvinnornas. I åldersgrupperna 15-19 och 25-34 är skillnaden avsevärd.

Tabell 5.6. visar hur mycket tid människor spenderar framför datorn. Av tabell 5.7. framgår hur mycket av denna tid som utgörs av kommunikativ datoranvändning, dvs internetanvändning. I tabellen presenteras även hur mycket tid som ägnas åt kommunikation med fast telefon och mobiltelefon.

Tabell 5.7. IKT-användning i minuter en genomsnittlig dag i olika åldersgrupper och bland män och kvinnor (15-84 år), 1999 och 2000.

	Fast telefon			Mobiltelefon		
	Man	Kvinna	Samtliga	Man	Kvinna	Samtliga
Ålder	min	min	min	min	min	min
15-19 år	12	20	16	5	5	5
20-24 år	12	19	15	4	2	3
25-34 år	11	18	15	5	2	3
35-44 år	10	18	14	3	1	2
45-54 år	13	20	16	3	1	2
55-64 år	9	14	12	2	1	1
65-74 år	11	14	13	0	1	0
75-84 år	6	11	9	0	1	1
Samtliga	11	17	14	3	2	2

	Internet		
	Man	Kvinna	Samtliga
Ålder	min	min	min
15-19 år	25	26	25
20-24 år	13	11	12
25-34 år	13	14	13
35-44 år	9	7	8
45-54 år	4	4	4
55-64 år	10	2	6
65-74 år	2	0	1
75-84 år	1	0	0
SUMMA	9	7	8

Källa: Egen bearbetning av KOM 99/00

I befolkningen som helhet är man uppkopplad på internet i genomsnitt 8 minuter under ett givet dygn. Vidare ägnas i genomsnitt 14 minuter till fast telefon och ca 2 minuter till mobiltelefon. Den vanliga fasta telefonen är således fortfarande den virtuella kommunikationsform som befolkningen under ett dygn ägnar mest tid åt. Även här kan man iaktta intressanta skillnader mellan olika åldersgrupper. De yngsta, 15-19 åringarna, ägnar minst dubbelt så mycket tid till internet än vad man gör i någon av de andra åldersgrupperna. De är uppkopplade på internet i genomsnitt 25 minuter under ett dygn. Det är samtidigt intressant att notera att det också är denna åldersgrupp som ägnar mest tid till mobiltelefonen och också bland dem som ägnar mest tid till att kommunicera i den vanliga fasta telefonen. Det framgår tydligt att människor i yngre åldersgrupper ägnar sig mer åt internet och mobiltelefon än människor äldre åldersgrupper. Skillnaderna inte är lika tydliga när det gäller den vanliga fasta telefonen.

Den totala tiden per dag som människor ägnar åt att tala i mobiltelefon är betydligt lägre än för den vanliga telefon, vilket antagligen beror på att mobilen främst används till korta samtal, vilket i sin tur har ett samband med att kostnaden för mobilsamtal är betydligt högre. Tabellen visar även att kvinnor i alla åldrar ägnar mer tid till att tala i telefon än vad männen gör. Kvinnorna ägnar i genomsnitt 17 minuter per dag i telefon medan männen bara ägnar 11 minuter. Kvinnor i åldrarna 15-19 samt 45-54 år är de grupper som ägnar mest tid åt den fasta telefonen. När det gäller mobiltelefonen är det, med

undantag av den yngsta åldersgruppen, männen som ägnar denna teknik mest tid. Det finns inga tydliga mönster i skillnader mellan könen i fråga om internet-användning, förutom möjligen att männen i de äldre åldersgrupperna använder mer än kvinnorna.

Människors kommunikationsvanor kan även beskrivas med utgångspunkt i antalet kontakter som tas under ett dygn. I tabell 5.8 presenteras det genomsnittliga antalet kontakter per person och dag med olika IKT-medel.

Tabell 5.8: Genomsnittligt antal kontakter per dag och person med olika IKT-medel (15-84 år), 1999 och 2000

	Antal kontakter per dag och person		
	15-19 år	20-24 år	15-84
Kontaktsätt	antal	antal	antal
Vanlig telefon	1,4	1,3	1,6
Mobiltelefon	1,0	0,8	0,5
Brev	0,0	0,0	0,1
E-post	0,2	0,3	0,2
Internet	0,5	0,3	0,2
Samtliga	3,2	2,9	2,7

Källa: Egen bearbetning av KOM 99/00.

I KOM framgår inte tydligt vad som i detta avseende egentligen menas med en internetkontakt. Materialet ger ändå vissa intressanta indikationer, t.ex. om hur stor andel av ungdomarna som faktiskt använder internet under mät dagen. Tabell 5.9 visar att en klar majoritet, 68 %, av ungdomarna inte alls har haft någon kontakt via internet under mät dagen (som antagligen betyder att de inte alls har varit uppkopplade).

Tabell 5.9: Antal kontakter med olika IKT-medel som tas av ungdomar (15-19 år) en genomsnittlig dag, 1999 och 2000.

	Internetkontakter		
	Samtliga	Varav män Andel	Varav kvinnor Andel
Antal kontakter	%	%	%
0	68	49	51
1	18	48	52
2	8	43	57
3	2	35	65
4+	3	59	41
Samtliga	100	48	52

E-post kontakter			
	Samtliga	Varav män Andel	Varav kvinnor Andel
Antal kontakter	%	%	%
0	81	47	53
1	11	46	54
2	4	39	61
3	1	74	26
4	1	100	0
5	1	42	58
6+	1	100	0
Samtliga	100	48	52

Kontakter med fast telefon			
	Samtliga	Varav män Andel	Varav kvinnor Andel
Antal kontakter	%	%	%
0	27	66	34
1	25	36	64
2	21	38	62
3	15	48	52
4	4	26	74
5	5	58	42
6+	4	85	15
Samtliga	100	48	52

Kontakter med mobiltelefon			
	Samtliga	Varav män Andel	Varav kvinnor Andel
Antal kontakter	%	%	%
0	57	50	50
1	16	43	57
2	9	49	51
3	7	45	55
4	3	37	63
5	2	26	74
6	2	54	46
7	2	52	48
8+	3	55	45
Samtliga	100	48	52

Källa: Egen bearbetning av KOM 99/00

En ännu större majoritet, hela 81 %, har inte använt e-mail. Ungdomar i denna ålder framställs ofta som tunga användare av mobiltelefonen. En majoritet av ungdomarna (57 %) använder inte mobiltelefon alls en genomsnittlig dag. Detta är anmärkningsvärt mot bakgrund av att nästan 90 % har tillgång till mobil-telefon. Endast 21 % av ungdomarna tar mer än en kontakt per dag med sin mobiltelefon. Det mest använda virtuella kommunikationssättet är den vanliga fasta telefonen. 73 % av ungdomarna tar någon kontakt med den fasta telefonen under mätdagen och de flesta tar en eller två kontakter

Av KOM kan man även få en bild av var, på vilka platser, människor befinner sig då de använder sig av olika former av IKT. Detta framgår av tabell 5.10.

Tabell 5.10. Andel kontakter med olika IKT-medel som tas från olika platser en genomsnittlig dag (15-84), fokus på ungdomsgruppen, 1999 och 2000.

	Fast telefon			Mobiltelefon		
	15-19 år	20-24 år	25-84 år	15-19 år	20-24 år	25-84 år
Plats	%	%	%	%	%	%
Bostad	87	77	63	28	29	17
Arbetsplats	1	12	33	0	8	18
Skola	1	1	0	17	7	0
Annan bostad	3	4	1	3	5	1
Arbetsplats	0	0	1	2	5	7
Annan plats	7	5	2	27	18	17
Under resa	0	0	0	23	27	38
Summa	100	100	100	100	100	100

	Internet			E-post		
	15-19 år	20-24 år	25-84 år	15-19 år	20-24 år	25-84 år
Plats	%	%	%	%	%	%
Bostad	70	67	63	64	37	34
Arbetsplats	0	6	29	0	7	60
Skola	25	16	4	22	49	1
Annan bostad	2	0	2	4	1	1
Annan arbetsplats	0	0	1	1	0	3
Annan plats	4	11	1	6	6	1
Under resa	0	0	0	2	0	0
Summa	100	100	100	100	100	100

Källa: Egen bearbetning 99/00

En ganska stor andel, 28 %, av ungdomarnas mobiltelefonanvändning sker från hemmet. En stor del av kontakterna tas också under resa och i skolan. Ungefär samma mönster framkommer när man tittar på befolkningen som helhet, med skillnaden att skolan bytts ut mot arbetsplatsen och att en större andel av användningen sker på resandet fot. Nästan 90 % av ungdomarnas användning av den fasta telefonen sker i bostaden.

Ungdomarna använder internet och e-post främst i hemmet. Nästan 70 % av deras internetkontakter och 64 % av deras e-mail sker från hemmet. Skolan är det näst mest använda platsen för dessa kontakter. Nästan 25 % av internetkontakterna och 22 % av ungdomarnas användning av e-mail sker på skolan. Den stora skillnaden om man jämför med befolkningen som helhet är naturligtvis att en stor del av användningen bland de vuxna sker på arbetsplatsen. Detta gäller framför allt e-mail. Nästan hälften av alla e-mail kontakter tas från arbetsplatser.

Som sagt har KOM även undersökt människors dagliga resor. Därmed kan man få en bild av människors samtliga kontakter med omgivningen under ett dygn, dvs både de fysiska och de virtuella kontakterna. Detta presenteras i tabell 5.11. nedan. De virtuella kontakterna omfattar internet, e-post, telefon, mobiltelefon, telekonferenser, fax, brev, mm. De fysiska kontakterna omfattar alla resor och fysiska förflyttningar, både med kommunikationsmedel och till fots.

Tabell 5.11. Antal virtuella och fysiska kontakter som tas i ungdomsgruppen (15-19 år) en genomsnittlig dag, 1999 och 2000.

	Virtuella kontakter		
	Samtliga	Varav män Andel	Varav kvinnor Andel
Antal kontakter	%	%	%
0	10	66	34
1	14	58	42
2	18	40	60
3	11	44	56
4	10	41	59
5	12	46	54
6	5	15	85
7	6	62	38
8	4	25	75
9	1	100	0
10	1	71	29
11	1	32	68
12	1	64	36
13+	5	61	39
Samtliga	100	48	52

	Fysiska kontakter		
	Samtliga	Varav män Andel	Varav kvinnor Andel
Antal kontakter	%	%	%
0	8	41	59
1	3	77	23
2	26	45	55
3	14	48	52
4	18	68	32
5	12	33	67
6	8	32	68
7	5	69	31
8	3	15	85
9	1	59	41
10	1	100	0
Samtliga	100	48	52

Källa: Egen bearbetning av KOM 99/00

Tabellen visar att 90 % av ungdomarna har någon kontakt med ett virtuellt kommunikationsmedel under ett dygn och de flesta tar mellan 1 och 5 virtuella kontakter. Ungefär en fjärdedel av ungdomarna tar över 5 virtuella kontakter under ett dygn. Ungefär 10 % av ungdomarna ägnar sig således inte alls åt virtuell kommunikation alls under mät dagen. En kraftig majoritet, närmare bestämt 92 % av ungdomarna reser under ett dygn. De flesta gör två till fyra resor under mät dagen. Ungefär 30 % av ungdomarna gör fler än fyra resor under ett dygn. Endast 8 % av ungdomarna reser inte alls.

I ett försök att beskriva de fysiska och de virtuella kontakternas geografiska utsträckning beräknas i tabell 5.12. på vilka avstånd ungdomarna kommunicerar med olika kommunikationsmedel.

Tabell 5.12. Genomsnittligt avstånd för olika virtuella och fysiska kommunikationsmedel i ungdomsgruppen (15-19 år), 1999 och 2000.

Kommunikationssätt	Kilometer Medelvärde	Konfidens- intervall	Antal obs.
Till fots	1	0,3	192
Cykel	2	0,4	126
Lokal & regionalbuss	19	4,8	131
Personbil, förare	25	28,3	57
Personbil, passagerare	12	7,0	53
Fast telefon	135	83,6	52
Mobiltelefon	145	63,6	35
E-post	174	75,4	26
SAMTLIGA	35	12,8	860

Källa: Egen bearbetning av KOM 99/00

Av tabellen framgår hur framför allt e-post, används för att kontakter över långa avstånd medan fysiska kommunikationsmedel används för en mer näraliggande kontakter. Observationerna är dock få och heterogena (exempelvis e-mail skickas antagligen både mycket lokalt och till andra länder) och materialet har därmed dålig precision. Detta framgår av det beräknade konfidensintervallet.

5.2.4 IKT-användningens ärenden

KOM visar således att ungdomar i den åldersgrupp som studeras närmare i den intensiva undersökningen, dvs 15-19 åringar, är de största användarna av den nya tekniken. KOM ger också en (om än ganska ytlig) bild av vad ungdomarna använder tekniken till, dvs vilken slags IKT-baserade aktiviteter de ägnar sig åt under måldagen.

Eftersom det är människors kommunikationsvanor som studeras i KOM är det endast den kommunikativa IKT-användningens ärenden som studerats. Således är det t.ex. inte möjligt att se vad ungdomarna använder datorn till då de inte är uppkopplade på internet. I tabell 5.13. presenteras andelen internet-, mobil och telefonanvändning som ägnas åt olika ärenden eller IKT-baserade aktiviteter. Detta kan beräknas både utifrån den sammanlagda tidsåtgången och den sammanlagda frekvensen. Analysen är fokuserad på ungdomarna. Övriga åldersgrupper har tagits med för att få en jämförelse.

Tabell 5.13. Andel av IKT-användning (internet, fast telefon och mobiltelefon) i minuter och frekvens som ägas åt olika ärenden (15-84 år), 1999 och 2000.

ANVÄNDNING I MINUTER

	Internet			Mobiltelefon		
	15-19 år	20-24år	25-84 år	15-19 år	20-24år	25-84 år
ÄRENDE	%	%	%	%	%	%
Tjänsten	0,0	19,8	23,8	1,5	17,3	48,4
Studier	21,4	7,5	6,7	2,4	4,8	0,0
Inköp	0,0	0,0	1,5	0,0	0,4	0,1
Post- & bank	0,0	1,7	9,0	0,0	0,0	0,1
Bokning, biljett/tid	0,0	0,0	1,0	0,0	6,0	0,5
Släkt och vänner	13,1	8,2	7,6	95,9	71,0	49,5
Informationssökning	16,6	25,3	23,8	0,1	0,5	0,5
Surfa utan särskilt ärende	37,2	27,4	20,1	0,0	0,0	0,0
Nedladdning av filer/prog,mm	9,4	5,2	2,8	0,0	0,0	0,0
Annat ärende	2,3	4,8	3,7	0,0	0,0	1,0
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Fast telefon

	15-19 år	20-24år	25-84 år
ÄRENDE	%	%	%
Tjänsten	0,6	5,0	23,0
Studier	3,3	2,1	0,8
Inköp	1,3	0,0	1,0
Post- & bank	0,0	0,7	0,6
Bokning, biljett/tid	0,2	0,5	1,3
Släkt och vänner	94,1	89,4	68,7
Informationssökning	0,4	0,5	2,7
Surfa utan särskilt ärende	0,0	0,0	0,0
Nedladdning av filer/prog,mm	0,0	0,0	0,0
Annat ärende	0,0	1,8	1,9
Totalt	100,0	100,0	100,0

Källa: Egen bearbetning av KOM 99/00

ANVÄNDNING I FREKVENNS

	Internet			E-post		
	15-19	20-24	25-84	15-19	20-24	25-84
ÄRENDE	%	%	%	%	%	%
Tjänsten	0,0	6,6	29,0	0,0	3,2	70,0
Studier	25,7	72,7	4,3	9,4	0,7	2,0
Inköp	0,0	0,0	1,0	0,0	0,0	0,5
Post- & bank	0,0	1,4	9,5	0,0	0,0	0,1
Bokning, biljett/tid	0,0	0,0	1,3	0,0	0,0	1,0
Släkt och vänner	19,9	11,8	10,2	85,1	77,9	23,9
Informationssökning	17,1	34,3	22,8	0,0	0,0	1,1
Surfa utan särskilt ärende	27,3	27,0	15,0	0,0	0,0	0,0
Nedladdning av fil/prog.,mm	4,8	2,3	1,5	0,0	0,0	0,0
Annat ärende	5,2	9,5	5,4	5,4	3,3	1,6
Totalt	100,0	100,0	100,0	99,9	100,0	100,0

	Mobiltelefon			Fast telefon		
	15-19	20-24	25-84	15-19	20-24	25-84
ÄRENDE	%	%	%	%	%	%
Tjänsten	2,6	0,0	44,3	2,3	2,3	29,8
Studier	2,4	1,1	0,2	3,7	3,7	0,5
Inköp	0,0	0,7	0,1	0,8	0,8	0,6
Post- & bank	0,0	0,0	0,2	0,0	0,0	1,2
Bokning, biljett/tid	0,0	2,0	0,8	0,7	0,7	2,3
Släkt och vänner	93,7	78,1	52,2	91,3	91,3	59,9
Informationssökning	0,8	0,8	0,9	1,2	1,2	2,9
Surfa utan särskilt ärende	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Nedladdning av fil/prog.,mm	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Annat ärende	0,0	0,0	1,4	0,0	0,0	2,7
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Källa: Egen bearbetning av KOM 99/00

Den mest vanligt förekommande IKT-baserade aktiviteten på internet bland ungdomarna är "att surfa utan särskilt ärende" (gäller både tidsåtgång och frekvens). Att surfa utan särskilt ärende är en mycket vag beskrivning av ungdomarnas internetanvändning. Man kan ifrågasätta om det överhuvudtaget är rimligt att beskriva människors aktiviteter som att de är utan ärende eller mål. Förmodligen har denna aktivitetskategori fungerat som en restpott och innefattar förmodligen en mängd olika IKT-baserade aktiviteter som ungdomarna ägnar sig åt då de är ute på internet. En ganska stor del av ungdomarna internetanvändning ägnas åt aktiviteter som är relaterade till studierna. Andra aktiviteter man ägnar sig åt är att söka fram information, kommunicera med släkt och vänner samt att ladda ner bilder, filer, program och dokument. Ingen av ungdomarna ser ut att ägna sig åt e-handel, e-bank eller beställning eller bokning av biljetter på internet.

I den vuxna delen av befolkningen, här räknat som personer över 25 år, ser ärendefördelningen något annorlunda ut. De huvudsakliga ärenden man ägnar sig åt på internet är ärenden som är relaterade till tjänsten, att söka information samt att surfa utan särskilt ärende. Kommunikation med släkt och vänner över internet är mindre vanligt bland den vuxna delen av befolkningen än bland ungdomarna. En mycket liten andel av befolkningen över 25 år, ca 1%, ägnar sig åt e-handel eller åt att beställa/boka biljetter på internet. Det är intressant att notera att internetbanken verkar ha nått ett visst genomslag i den vuxna befolkningen. Nästan 10% av deras internetanvändning (beräknat på både tid och frekvens) ägnas åt post- eller bankärenden.

Ungdomarna använder andra virtuella kommunikationssätt, som t.ex. e-post, mobiltelefon och fast telefon nästan uteslutande till kommunikation med släkt och vänner. En liten andel används även till ärenden som är relaterade till studier, arbete, eller till annat ärende. I den vuxna delen av befolkningen används mobiltelefon ungefär till hälften åt ärenden som är relaterade till tjänsten. Den andra hälften ägnas åt kommunikation med släkt och vänner. Åren 1999/2000 användes mobiltelefonen nästan inte alls till de olika ärenden som på senare tid kommit att lanseras, t.ex. informationssökning, beställning av biljetter och tider, inköp, mm. Dessa aktiviteter utgör mindre än 1% av den vuxna befolkningens mobiltelefonanvändning. Den fasta telefonen används

främst till att kommunicera med släkt och vänner men en stor del av användningen ägnas även här åt aktiviteter som är relaterade till tjänsten. Det ser dessutom ut som att den vanliga fasta telefonen i något högre utsträckning än mobiltelefonen används till ärenden som t.ex. informationssökning, bokning av biljetter och tider, post och bankärenden. I den vuxna delen av befolkningen utgörs hela 70% av e-mail kommunikationen av ärenden som är relaterade till tjänsten.

Alla de internetbaserade aktiviteter som presenteras i tabell 5.13 är mycket vagt definierade. Den ger en uppfattning om att en viss del av ungdomarnas internetanvändning ägnas åt studier och att en annan del ägnas åt fritidsaktiviteter. Av tabellen kan man också se att ungdomarna använder internet för att söka fram information, för att kommunicera med släkt och vänner, mm. Detta ger emellertid en mycket otydlig bild av vad ungdomarna egentligen använder internet till, vilka IKT-baserade aktiviteter man faktiskt ägnar sig åt. I nästan avsnitt och i resterande empiriska kapitel i denna rapport kommer en betydligt mer nyanserad och djupgående beskrivning av ett begränsat antal ungdomars IKT-baserade aktiviteter att presenteras. Här ges t.ex. en mer djupgående beskrivning av hur och till vad ungdomarna använder internet till då de använder det i studierna, vem man kommunicerar med då man kommunicera med släkt och vänner, vad man söker information om och vad man egentligen laddar ner när man laddar ner filer och program från internet. Ambitionen är att kunna nyansera eller i alla fall exemplifiera vad dessa breda aktivitetskategorier egentligen innehåller.

5.3 GYMNASIEUNGDOMARNAS IKT-INNEHAV OCH ANVÄNDNING, DAGBOKSUNDERSÖKNINGEN.

5.3.1 Innehav av IKT

Den grupp ungdomar som jag har valt att undersöka med hjälp av aktivitetsdagböcker och intervjuer ligger inom KOM:s yngsta ålderskategori. Det är ungdomar i 18-års åldern som går i trean på gymnasiet. Jag kommer här att ge en inledande kvantitativ beskrivning av hur mycket och till vad dessa 43 gymnasieungdomar använder IKT under dagboksveckan.

Till att börja med kan man konstatera att dessa ungdomar (i linje med vad KOM visar) har en mycket hög tillgång till olika former av IKT (se tabell 5.14). De flesta har dessutom haft tillgång till tekniken under en ganska lång tidsperiod. En jämförelse med KOM visar dock att gymnasieungdomarna har en förhållandevis lång erfarenhet av tekniken. 1997 låg gymnasieungdomarnas IKT-innehav högt över befolkningsgenomsnittet för 15-19 åringar.

Tabell 5.14. Antal år gymnasieungdomarna har haft tillgång till dator, internet i hemmet samt haft tillgång till en mobiltelefon.

	IKT-utrustning			
	Dator	Internet	Bredband	Mobiltel.
Antal år	pers.	pers.	pers.	pers.
0	1	4	41	8
1 - 5	13	37	2	35
6 - 10	22	2	0	0
10 - 15	7	0	0	0
Totalt	43	43	43	43

Källa: Intervjuundersökning

42 av de 43 ungdomarna har tillgång till dator i hemmet. De flesta, 40, har haft tillgång till dator i fyra år eller mer. Sammanlagt 39 av de 43 ungdomarna har tillgång till internet i hemmet. Av dessa 39 var det bara 2 som vid undersökningstillfället hade tillgång till fast uppkoppling. Flera av dem berättade dock att de inom en snar framtid skulle få fast uppkoppling i hemmet. 35 av de 43 ungdomarna har en egen mobiltelefon.

5.3.2 IKT-användningens omfattning

Dagboksundersökningen ger en bild av hur ungdomarna under en veckas tid använder sig av olika former av IKT. Detta gäller både hur ofta man använder tekniken, hur länge och till vilka aktiviteter. På motsvarande sätt ger dagboken också en bild av hur mycket ungdomarna reser och vilka res-baserade aktiviteter man ägnar sig åt.

IKT-användning definieras i min dagboksundersökning som både kommunikativ (dvs internet) och icke kommunikativ användning av dator (dvs ej uppkopplad), samt mobiltelefon och även vanlig fast telefon. Tabell 5.15 visar gymnasieungdomarnas genomsnittliga användning av IKT per dag i frekvens och minuter.

Tabell 5.15. Gymnasieungdomarnas genomsnittliga IKT-användning (dator, internet, fast telefon, mobiltelefon) per person och dag i minuter och frekvens.

	Antal gånger per person och dag			Antal minuter per person och dag		
	Killar	Tjejer	Samtliga	Killar	Tjejer	Samtliga
IKT-MEDEL	frekvens	frekvens	frekvens	minuter	minuter	minuter
Dator (all anv.)	1,91	1,32	1,59	121	61	88
Internet	1,1	0,8	0,9	49	22	34
Telefon	1,8	2,4	2,1	24	31	27
Mobiltelefon	0,7	2,1	1,5	2	5	3
Totalt	4,4	6,2	5,2	146	96	120

Källa: Dagboksundersökning

Denna bild av ungdomarnas användning av IKT stämmer delvis överens med den generella bild som KOM redovisar, bortsett från att dessa ungdomar

generellt rapporterar en högre användning än vad ungdomarna i den nationella undersökningen gör. Dagboksundersökningen visar att killarna i genomsnitt använder såväl dator som internet oftare och längre tid än vad tjejerna gör. Tjejerna talar däremot oftare i både vanlig fast telefon och mobiltelefon och de ägnar också mer tid till dessa aktiviteter.

Ungdomarnas IKT-användning kan delas upp i å ena sidan telefonanvändning (fast och mobil) och å andra sidan dator- och internetanvändning. Det har visat sig att tjejerna är mer kommunikativa än killarna i termer av att de ägnar mer tid åt att tala i både fast och mobil telefon. Även internet är emellertid definitionsmässigt en kommunikativ teknik. Internet kan användas till att kommunicera med andra människor, och har därmed likheter med telefon, brev och andra mer traditionella kommunikationsformer. Ungdomarnas IKT-användning utgörs emellertid också av aktiviteter (t.ex. söka information om intressen, spela on-line spel) som inte är kommunikativa i bemärkelsen social kommunikation mellan människor. Denna internetanvändning har kanske en större likhet med icke-kommunikativ datoranvändning eller en annan teknikrelaterad aktivitet i hemmet, nämligen TV-tittande. Dator och internet, tillsammans med TV:n (som på sikt antas växa samman) kan komma att innebära att en allt större del av människors tid i hemmet spenderas framför skärmar av olika slag. Nedanstående tabell visar ungdomarnas sammanlagda "skärmtid" i hemmet.

Tabell 5.16. Andel av total tid i hemmet som av gymnasieungdomarna tillbringas framför "skärmar" (dator & TV), könsskillnader.

	"Skärmtid" i hemmet	
	Minuter per person & dag	Andel av tid i hemmet
Kön	min	%
Killar	219	46
Tjejer	111	29
Samtliga	161	38

Källa: Dagboksundersökning

Killarna ägnar i genomsnitt betydligt mer tid framför "skärmar" än vad tjejerna gör. Killarna ägnar nästan fyra timmar per dag till dator och/eller TV medan tjejerna ägnar ca 2 timmar och 40 minuter. Killarna tittar ca 20 minuter mer på TV per dag än vad tjejerna gör, men framför allt ägnar de mer tid till dator och internet. Även om ungdomarna använder både dator/internet och TV också på andra platser, t.ex. i skolan och hos kompisar, spenderas det mesta av denna "skärmtid" i det egna hemmet.

Ett annat sätt att beskriva ungdomarna IKT-användning är att räkna fram antalet "IKT-fria dagar", dvs antalet dagar där man inte alls använder sig av sin mobil, sitter framför datorn eller är uppkopplad på internet. I undersökningen ingår totalt 301 dagboks dagar. 161 av dessa dagar tillhör tjejerna och 140 tillhör killarna. I tabell 5.17. presenteras andel av alla dagboks dagar som är "fria" från IKT.

Tabell 5.17. Andel av gymnasieungdomarnas dagboksdagar som är "fria" från IKT-användning, resor och TV-tittande.

	Andel dagboksdagar		
	Killar	Tjejer	Samtliga
	%	%	%
IKT-fria dagar	11	2	7
Dator-fria dagar	30	47	39
Internet-fria dagar	49	64	57
Mobiltelefon-fria dagar	71	38	53
Fast telefon-fria dagar	39	20	29
Res-fria dagar	4	2	3
TV-fria dagar	26	23	24

Källa: Dagboksundersökning

Tabellen visar att ungdomarna under nästan 40 % av dagboksdagarna inte använder sig av datorn alls. Andelen datorfria dagar är högre bland tjejerna än bland killarna. Under en majoritet av dagboksdagarna, 57 %, används inte internet. Även här är andelen internetfria dagar högre bland tjejerna än bland killarna. Den nationella kommunikationsvane-undersökningen visade att 68% av ungdomarna (15-19 år) inte använder internet under en given dag. En beräkning av internetanvändning per dagboksdag visar således att gymnasieungdomarna använder internet mer ofta än vad ungdomar i denna åldersgrupp i allmänhet gör.

Dagboksundersökningen visar, precis som KOM, att ungdomarna inte använder sina mobiltelefoner lika mycket som man kanske kunde förvänta. Vid drygt hälften, 53 %, av ungdomarnas dagboksdagar används inte mobiltelefonen. (Här är, precis som i KOM, även ungdomar utan mobiltelefon medräknade.) Bland dem (39 ungdomar) som har en mobiltelefon är det emellertid hela fem ungdomar som inte använder sin telefon någon gång under dagboksveckan. Tjejerna använder sina mobiltelefoner en större andel dagboksdagar än vad killarna gör. Hela 70 % av killarnas dagboksdagar är "mobilfria" medan samma siffra för tjejerna är 38 %. Liksom i KOM är det den vanliga fasta telefonen som används mest. Totalt 29 % av ungdomarnas dagboksdagar "telefonfria" (avser fast telefon). Endast 24 % av ungdomarnas dagboksdagar är "TV-fria"

Det finns stora skillnader mellan gymnasieungdomarna i hur ofta och hur mycket tid man ägnar framför datorn, till att tala i telefon eller till att ringa på mobilen. Figur 5.1 (se bilaga 4) visar hur mycket tid varje undersökningssperson ägnar åt datoranvändning per dag. Endast två ungdomar använder inte datorn alls under dagboksveckan. Ytterligare 8 ungdomar använder dator men inte internet. Två av ungdomarna spenderar betydligt mer tid vid datorn än vad de övriga ungdomarna gör. På motsvarande sätt finner man mycket stora variationer i ungdomarnas användning av fast telefon och mobiltelefon under dagboksveckan. Detta framgår av figur 5.2 och 5.3. (se bilaga 4).

En undersökning av på vilka platser ungdomarna använder tekniken visar att den största delen, närmare bestämt 82 % av ungdomarnas dator och internet-

användning sker i hemmet. Ungefär 10 % av användningen äger rum i skolan och 8 % på annan plats (som i praktiken är hemma hos kompisar, på bibliotek, på egen eller på förälders arbetsplats). I överensstämmelse med KOM äger en ganska stor del av ungdomarnas mobiltelefonanvändning rum i hemmet. Ungefär en tredjedel av all användning sker i hemmet. Andra vanliga platser att använda mobilen på är i skolan och under resa. Ungefär en fjärdedel av mobiltelefonanvändningen sker på annan plats (vilket i praktiken är på kaféer, pubar och andra uteställen, butiker, hemma hos kompisar, mm).

Dagboksundersökningen ger även en uppfattning om IKT-användningens sociala dimensioner, dvs om man är ensam eller tillsammans med någon annan människa då man t.ex. sitter vid datorn, är ute på internet eller talar i telefon och även när man tittar på TV. Detta presenteras i tabell 5.18.

Tabell 5.18. Andel av den totala IKT-användningen som sker ensam eller tillsammans med en eller flera andra personer.

	Andel ensam användningstid
IKT-MEDEL	%
Dator	65
Internet	68
Mobil	45
Telefon	92
TV	52

Källa: Dagboksundersökning

Av tabellen kan man se att datoranvändning är en (något) mer ensam aktivitet än vad TV-tittande är. Ungdomarna är ensamma en majoritet, ungefär 66 %, av tiden vid dator (både kommunikativ och icke-kommunikativ användning innefattas här) mot ungefär 52 % av tiden framför TV:n. Den mest ensamma IKT-användningen aktiviteter är att tala i den vanliga telefonen. Den IKT-användningen som enligt undersökning är minst ensam är användningen av mobiltelefonen. Mindre än hälften av mobilanvändningen, 45 %, sker när man är ensam.

Analysen av ungdomarnas IKT-användning handlar delvis om hur denna påverkar ungdomarnas användning av resbaserade aktiviteter och därmed deras rörlighet och aktivitetsmönster. Därmed kan det även vara intressanta att även titta på hur mycket ungdomarna reser, med vilka färdmedel samt skillnader mellan kvinnor och män (tabell 5.19.).

Tabell 5.19. Genomsnittlig tid per dag som gymnasieungdomarna ägnar åt resor, skillnader mellan tjejer och killar.

	Restid/dygn	Resfria dagar,	Tid utanför hem/dygn
KÖN	min	%	min
Killar	88	4,3	522
Tjejer	108	1,2	478
Samtliga	99	2,7	501

Källa: Dagboksundersökning

Dagboksundersökningen tyder på att tjejerna är mer mobila än killarna. Av tabellen framgår att tjejerna i genomsnitt ägnar mer tid åt resor per dag än killarna gör och de har även en lägre andel "resfria" dagboksdagar. Dessutom tillbringar tjejerna sammanlagt mer tid per dag utanför hemmet än vad killarna gör.

5.3.3 IKT-användningens ärenden

Dagboksundersökningen ger också en bild av vilka IKT-baserade aktiviteter ungdomarna ägnar sig åt under dagboksveckan. Det är främst dator och internetanvändningen det handlar om här. Som beskrevs i metodkapitlet har uppgifter om ärenden för telefon och mobiltelefon inte samlats in på ett konsekvent sätt. Mobiltelefonanvändningen är därför främst preciserad i termer av samtal, och SMS. Tabell 5.20. visar vad, dvs. vilka IKT-baserade aktiviteter, ungdomarnas icke-kommunikativa och kommunikativa användning av datorn består av. Ungdomarnas dator- och internetbaserade aktiviteter har delats in i fyra huvudkategorier, dvs. skolarbete, e-service, fritid och social kommunikation.

Tabell 5.20 Gymnasieungdomarnas IKT-användning med dator under dagboksveckan fördelad på aktiviteter/ärenden. Genomsnittlig tidsåtgång, minuter per person och dygn, och andelar.

TYP AV ANVÄNDNING	AKTIVITETS-KATEGORI	AKTIVITET Rangordnade efter tidsåtgång	
DATOR-ANVÄNDNING 88 min. ICKE-KOMMUNIKATIV ANVÄNDNING 54 min. 61%	SKOLA/JOBB 77%	(Ordbehandling, jobb-relaterat, under skoltid)	
	FRITID/NÖJE 21%	(Dataspel off-line, programmering, greja med datorn, komponera musik, lyssna på musik, egen hemsida)	
	SOCIAL KOMMUNIKATION 2%	(E-mail)	
	KOMMUNIKATIV ANVÄNDNING (INTERNET) 35 min. 39%	SKOLA/JOBB 31%	(Söka info till skola), webdesign)
		FRITID/NÖJE 36%	(Ladda ner musik, info om idrott, dataspel on-line, info om musik, nöjessurfa, ladda ner program, nätkonsert, närradio, info om mode, egen hemsida)
		SOCIAL KOMMUNIKATION 26%	(E-mail, chat med ICQ, chat övrig, Internet-SMS)
E-SERVICE 7%	(Informations-service, e-bank, biljettbeställning, e-handel)		

Källa: Dagboksundersökning (DBU)

Den absolut största delen av ungdomarnas icke-kommunikativa datoranvändning ägnas åt att skriva skolarbete eller skoluppgifter, dvs. textdokument. Undersökningen ägde rum vid en tidpunkt på terminen med, enligt ungdomarna, mycket skolarbeten (hemuppgifter). Den näst mest vanliga icke-kommunikativa aktiviteten vid datorn är att spela dataspel.

Den tidsmässigt största delen av ungdomarnas kommunikativa datoranvändning, dvs tid på internet, ägnas åt fritid och social kommunikation, men även skolarbetet upptar ganska mycket tid. Den tidsmässigt minsta delen ägnas åt olika former av e-service.

Av alla tillfällen där ungdomarna under dagboksveckan använder mobiltelefonen ägnas 57 % åt samtal och 37 % åt SMS. Resterande del av mobilanvändningen ägnas åt att spela spel, använda mobilen som väckarklocka samt att bara allmänt greja med mobilen.

Den kvalitativa intervjun har delvis utgått ifrån de IKT-baserade aktiviteter som ungdomarna ägnar sig åt under dagboksveckan och redogjort för i sina dagböcker. Jag har emellertid även försökt få en uppfattning också om deras övriga IKT-användning, dvs om de IKT-baserade aktiviteter som av olika skäl inte kommit med i dagboken. Samtliga ungdomar har t.ex. fått frågan om huruvida de har använt internet för till e-handel, e-bank, beställa/boka biljetter och tider, samt söka information om skolarbete. Samtliga ungdomar har också fått frågan om huruvida man använder tekniken till några andra aktiviteter som inte kommit med i dagboken samt om man använder internet för att söka information om annat än skolarbete. Dessa övriga aktiviteter är således självpåtalade (dvs jag har inte ställt en direkt fråga om användningen av dessa aktiviteter). Detta ger en lite annan bild av ungdomarnas IKT-användning som baseras på en deras berättelser om hur man använder tekniken, snarare än hur de faktiskt gör under en vecka. Detta sammanfattas i tabell 5.21.

Tabell 5.21. Antal gymnasieungdomarna som ägnar sig åt olika IKT-baserade ärenden/aktiviteter enligt intervjuundersökningen.

IKT-baserade aktiviteter		
Antal användare, enligt intervju		
IKT-medel	Aktiviteter	Användare
Dator & Internet	Information till skola	43
	Ordbehandling	43
	E-post	43
	Information om intresse	31
	Spel off-line	29
	Ladda ner musik	23
	Chatta med ICQ	23
	chatting	23
	Tidstabellsinfo.	17
	Nöjessurfa	17
	Inköpsinfo.	12
	Biljettbeställning	11
	E-handel	10
	E-tidning	10
	Internet-SMS	9
	Community-chat	8
	Skicka textdokument	7
	Uppslagsverk	7
	Reseinfo.	6
	Spel on-line	5
	E-bank	5
	Komponera musik	4
	Ladda ner program	4
	Webdesign	3
	Lyssan på musik, mp3	2
	TV-progaminfo.	2
	Programmering	2
	Nätradio	2
	Schema-dator	1
	Spelcafé	1
	Namnupplysning	1
Grejar med datorn	1	
Egen hemsida	1	
Söka bostad	1	
Söka jobb	1	
Nätkonsert	1	
Mobil	Mobil samtal	35
	Mobil SMS	30
	mobil spel	2

Källa: Intervjuundersökning

Ungdomarnas olika IKT-baserade aktiviteter kommer att beskrivas och analyseras mer djupgående i de empiriska kapitel som följer. Presentationen kommer att följa samma indelning av aktiviteter i fyra huvuddelar för dator- och internetanvändning samt en separat del för mobiltelefonanvändning. I var sitt kapitel behandlas ungdomarnas användning av IKT till social kommunikation, fritidintresse & underhållning, skolarbete, e-service samt ett eget kapitel om användningen av mobiltelefon.

KAPITEL 6.

DATORBASERAD SOCIAL KOMMUNIKATION. ANVÄNDNING AV E-MAIL, ICQ OCH CHAT.

6.1. VILKA KOMMUNICERAR GYMNASIEUNGDOMARNA MED ÖVER INTERNET

6.1.1 Virtuellt/fysiskt etablerade relationer i Göteborg/utanför Göteborg

Som diskuteras i kapitel två har man inom forskningen länge gjort antaganden om hur ny teknik påverkar människors sociala relationer. Ett vanligt antagande är t.ex. att ny kommunikationsteknik (fysisk och virtuell) gör människors kontakter (både fysiska och virtuella) mer geografiskt utsträckta. De senaste åren har det inom såväl forskning som media ofta talats om internets fantastiska möjligheter till omedelbar och ögonblicklig kommunikation med människor över hela världen. Den tekniska räckvidden (Törnqvist 1998) ökar med den nya tekniken. Den intressanta frågan är om och hur dessa nya möjligheter utnyttjas. I detta kapitel diskuteras ungdomarnas användning av internet- eller datorbaserad kommunikation. Med kommunikation avses här social kommunikation, vilket innebär att mottagaren skall vara en annan människa. Att t.ex. enbart besöka hemsidor räknas således inte. Diskussionen i detta kapitel rör främst tre olika datorbaserade kommunikationsätt, närmare bestämt e-mail, ICQ och chatting (dessa definieras nedan).

Datorbaserad kommunikation utgör ungefär en fjärdedel (28 %) av ungdomarnas totala internetanvändning. Sammanlagt 29 ungdomar använder sig av e-mail, ICQ eller internetbaserad SMS under dagboksveckan.

När jag har studerat ungdomarnas användning av internet för att kommunicera med människor på andra platser har jag börjat med att försöka beskriva deras internetkontakter med avseende på två olika kriterier. För det första om det är frågan om virtuellt eller fysiskt etablerade relationer (dvs. relationer som etablerats på internet eller i verkligheten). För de andra var någonstans de människor geografiskt befinner sig som man kommunicerar med. Befinner de sig lokalt i Göteborg eller utanför Göteborg. Det är viktigt att notera att denna analys helt och hållet baseras på ungdomarnas berättelser om hur de använder ett visst kontaktsätt. Det tas därmed ingen hänsyn till hur ofta man kommunicerar, utan bara om man använder respektive inte använder datorn för att kommunicera på det ena eller andra sättet.

I kapitlet diskuteras även ungdomarnas användning av datorbaserade kommunikationssätt i relation till mer traditionella kommunikationssätt. Vad har t.ex. e-mail, ICQ och chat för plats och funktion i förhållande till vanliga brev, telefonsamtal och fysiska möten (ansikte mot ansikte).

Nedan diskuteras ungdomarnas användning av e-mail, ICQ och chat i var sitt avsnitt. Jag grupperar de 43 ungdomarna efter deras berättelser om hur de använder internet med avseende på de två kriterierna. Eftersom en och samma individ ibland använder ett kommunikationssätt på flera sätt återkommer ibland en och samma individ i flera "rutor". Av detta skäl är summan inte den samma som det totala antalet ungdomar som säger sig använda något utav dessa kommunikationssätt.

6.1.2 Ungdomarnas användning av e-mail

E-mail är det internetbaserade kommunikationsmedel som flest ungdomar använder sig av. 42 av de 43 ungdomarna har en e-mail adress och använder den i mer eller mindre utsträckning.

Tabell 6.1. Gymnasieungdomarnas e-mail kontakter

	Fysiskt etablerade relationer	Virtuellt etablerade relationer
Inom Göteborg	27 ungdomar 11 killar / 16 tjejer	1 ungdom 1 kille / 0 tjejer
Utanför Göteborg	29 ungdomar 9 killar / 20 tjejer	8 ungdomar 4 killar / 4 tjejer

Källa: Intervjuundersökning

Fysiskt etablerade relationer med människor utanför Göteborg

Som tabellen visar är det bland dessa 43 gymnasieungdomar absolut flest som använder internet för att kommunicera med människor som man har en fysiskt etablerad relation till. Mest vanligt är det att man använder e-mail för att kommunicera med människor som man har en fysiskt etablerad relation till och som bor utanför Göteborg. Hela 29 ungdomar gör detta. Många av ungdomarna berättar t.ex. att de använder e-mail för att kommunicera med klasskompisar, vänner och släktingar som bor eller har varit bosatta i Göteborg men som tillfälligt eller permanent befinner sig i ett annat land. Man skickar e-mail till t.ex. USA, England, Singapore, Kina, för att hålla kontakten med klasskompisar, vänner och släktingar som studerar, arbetar eller semesterar utomlands.

"Sen är det en kille som pluggar i Argentina ett år, som är en kompis till mig, som jag brukar maila till." (8)

"Tidigare hade jag två kompisar som var i Frankrike och USA som utbytesstudenter och då skrev vi mail till varandra kontinuerligt." (13)

"Det är min syster som är i Kina för tillfället och en kompis som är i USA ett år. Det är dom enda. Jag brukar inte maila med folk som bor här." (36)

Flera av ungdomarna berättar om internetrelationer som etablerats under omvända förhållanden. De har själva varit iväg och semestrat, arbetat eller studerat i något annat land där de lärt känna nya människor. Nu när de är hemma igen använder de e-mail för att hålla kontakten med dessa människor. Under vistelsen utomlands är det också många som har använt e-mail för att kommunicera med dem hemma i Sverige.

"Jag lärde känna dom när jag bodde i England i ett år. Jag gick i en helt svensk skola...När jag bodde i England skrev jag mycket mail för att hålla kontakt med dom här hemma." (27)

"Det finns en annan grupp med såna jag har träffat på resor, tex ett gäng personer som jag träffade i Israel när jag var där förra sommaren. Därifrån kommer det något mail per vecka. Det är roligt man känner sig internationell och global när man mailar på engelska." (33)

"Dom bor i Vänersborg. Det var ett gäng på säkert 10 killar som vi träffade och umgicks med där på Kos. Vi festade tillsammans. Vi har hälsat på dom flera gånger och dom har varit här." (32)

"Jag mailar med en från Polen som jag träffade när vi var på klassresa i Polen...Det var 2 eller 3 månader sedan. Sedan dessa har vi skrivit till varandra någon gång." (26)

Det finns även flera exempel på att ungdomarna använder e-mail för att kommunicera med människor som bor i andra delar av Sverige. Exempelvis en man berättar att han tidigare bodde i en annan stad i Sverige och att han använder e-mail för att hålla kontakten med kompisarna i den gamla hemorten.

"Det är gamla kompisar från där jag bodde förut. Jag har bott i Göteborg i ca 3 år." (24)

Fysiskt etablerade kontakter med människor som bor i Göteborg

Att använda e-mail på detta sätt är således populärt bland ungdomarna. E-mail används emellertid inte bara för att kommunicera med dem som bor långt bort. Totalt 27 ungdomar använder e-mail till att regelbundet kommunicera med klasskompisar och andra människor som bor i Göteborg.

"Det var ett tag sedan men klasskompisarna kan man skicka meddelanden till. Men det är ju inga man inte pratar med annars" (5)

"Till klasskompisarna är det mer roliga grejer som t.ex. att man skickar födelsedagskort eller berättar att något kul har hänt" (38)

Det är mycket tydligt att dessa mer lokala e-mail har en helt annan funktion än de mer långväga. Man kan också spåra en över tid avtagande användning av denna typ av e-mail bland ungdomarna.

Virtuellt etablerade relationer

I tabellen kan man se att det är 8 ungdomar som i någon utsträckning använder eller har använt e-mail till att kommunicera med människor som man har en virtuellt etablerad relation till. Oftast är det människor som man har fått kontakt med via någon chatsida eller via ICQ. Dessa virtuellt

etablerade relationer är för det mesta kortvariga och de förblir med några få undantag helt virtuella.

6.1.3 Ungdomarnas användning av ICQ

ICQ (förkortning av I Seek You) är ett program som kan laddas ner från internet. Programmet gör det möjligt att "samtala" genom att skriva meddelanden till andra personer som är uppkopplade på internet samtidigt. Varje person har sin egen lista med de personer som hon eller han önskar prata med. Man "lägger till varandra" på sina ICQ-listor. Med hjälp av programmet kan man sedan se vem eller vilka på ICQ-listan som också är uppkopplade på internet och på så vis kommunicera med dessa över internet. ICQ kan också användas till att söka upp människor. Man kan söka på namn, men också genom att precisera olika karaktärsdrag som man vill att ens ICQ-partner skall ha.

Utav de 43 ungdomar som jag har undersökt är det 22 som använder eller har använt ICQ. Min första fråga till ungdomarna var vilka människor som man använder ICQ för att kommunicera med.

Tabell 6.2. Gymnasieungdomarnas ICQ-kontakter

	Fysiskt etablerade relationer	Virtuellt etablerade relationer
Inom Göteborg	19 ungdomar 12 killar / 6 tjejer	
Utanför Göteborg	6 ungdomar 3 killar / 3 tjejer	8 ungdomar 2 killar / 6 tjejer

Källa: Intervjuundersökning

Tabell 6.2. visar att också ICQ främst används till att underhålla fysiskt etablerade relationer. Den stora skillnaden mellan ungdomarnas användning av ICQ och e-mail är att ICQ främst används för att kommunicera med människor som bor i Göteborg, dvs ICQ-kommunikationen är i högre grad lokal. Ungdomarna berättar t.ex. om att de har alla klasskompisarna på sin ICQ-lista, men även andra kompisar som går på samma skola eller på andra skolor i stan. Det är således inte bara de närmaste vännerna som finns på listan, utan alla möjliga slags människor som man har en nära eller ytlig kontakt till, som man känner väl eller bara är lite bekant med. De flesta är emellertid människor som man på något sätt först har haft en fysiskt etablerad relation till.

"Jag har de flesta kompisarna på listan och om dom är inne är det självklart att man chattar en stund" (26)

"Det är folk jag träffar på bussen eller spårvagnen. Det är några som jag också har telefonkontakt med två gånger i veckan eller 1 gång i månaden, tex gamla klasskompisar." (41)

Det finns några exempel (6 ungdomar) på att ICQ också används för att kommunicera med människor som bor utanför Göteborg, både i andra delar av Sverige och i andra länder. Precis som e-mail används ICQ som ett sätt att kommunicera med människor som tillfälligt befinner sig utomlands, t.ex. är utbytesstuderande i USA

"jag har en gammal klasskompis som är i USA och också har ICQ och honom hade jag aldrig ringt till med det är jätteroligt att kunna skriva till honom så skriver han tillbaka direkt. Det är roligt." (32)

Som nämndes tidigare kan ICQ också användas för att över internet söka upp nya människor att kommunicera med. Sammanlagt 8 ungdomar har någon gång använt ICQ till att kommunicera med människor som man aldrig träffat, dvs till att virtuellt etablera nya kontakter. Ibland har man "mött" dessa personer på andra chatsidor och sedan gått över till att kommunicera via ICQ istället. Men ibland har man också använt själva ICQ-programmet till att söka upp nya människor att kommunicera med.

6.1.4 Ungdomarnas användning av chat

Ungdomarna ägnar eller har under någon period ägnat sig åt olika former av chatting. Chatting innebär att man över internet i realtid/direkt kommunicerar med andra människor över internet. Det kan vara både människor i Sverige och i andra delar av världen. Egentligen är även ICQ en form av chat men den typ av chat som åsyftas här innebär att ungdomarna har besökt olika chatsidor, chatgrupper eller s.k. communities på internet. Dessa kan både vara mycket allmänna eller avgränsade mot ett särskilt intresse eller ämnesområde (politik, idrott, mm). I denna grupp inkluderar jag inte de som bara har testat en eller ett par gånger. Det har de allra flesta gjort. Jag räknar bara med dem som mer kontinuerligt ägnat sig åt denna aktivitet under någon period.

Tabell 6.3. Gymnasieungdomarnas chatting-kontakter

	Fysiskt etablerade relationer	Virtuellt etablerade relationer
Inom Göteborg	1 ungdom	
Utanför Göteborg		22 ungdomar (varav 19 avtagande)

Källa: Intervjuundersökning

Sammanlagt 23 ungdomar har under någon period ägnat sig åt chatting. Som antyds i tabell 6.3 kan man se en tydlig avtagande användning av denna aktivitet bland ungdomarna. Endast 4 av dessa 23 ungdomarna ägnar sig vid undersökningstillfället åt chatting. Resterande 19 ungdomar hävdar att de slutat ägna sig åt denna aktivitet. Detta med avtagande användning är en intressant aspekt av ungdomarnas IKT-användning som kommer att diskuteras längre fram.

En av dessa fyra ungdomar chattar med människor som han har en fysiskt etablerad relation till och som befinner sig i Göteborg. Han berättar att han chattar med sina lagkamrater på en chatsida som tillhör den idrottsklubb han är medlem i. Detta är en form av chat som liknar ICQ som diskuteras ovan, eftersom man på förhand vet ungefär vilka andra människor som man kommunicerar med. Han berättar också att han vid något tillfälle provat att chatta med anonyma människor, men att detta inte intresserade honom.

"Det händer ibland att jag går in på klubbens hemsida som har en intern chatsida där man kan prata med dom andra i fotbollslaget. Det gör jag ganska ofta [Chattar du med anonyma människor?] Nej det gör jag inte. Jag har gjort det någon gång. Det är inget som jag är intresserad av." (12)

De övriga 22 ungdomarna berättar att de främst ägnar eller har ägnat sig åt chatting med människor som man "mött" på internet, dvs människor som man har en virtuellt etablerade relation till. Denna form av chat innebär således att man över internet tar kontakt och kommunicera med främmande eller anonyma människor, människor man (troligtvis) aldrig träffat "på riktigt". En intressant fråga är om dessa kontakter så småningom leder vidare till någon annan form av kontakt, t.ex. telefonkontakt eller att man till och med träffas. Denna fråga handlar om hur internet används i relation till andra kontaktsätt (inklusive fysiska möten) i vardagen. Av dessa 22 ungdomar är det bara tre som hävdar att de fortfarande ägnar sig åt denna aktivitet. En tjej berättar att hon besöker diskussionsgrupper på internet och chattar med andra människor om politik och andra frågor som intresserar henne. Hon säger att hon egentligen inte vill kalla detta för chatting, utan snarare en "träffpunkt" eller ett "diskussionsforum". Vanlig chat beskriver hon som något väldigt oseriöst som hon själv aldrig ägnar sig åt.

"Det var mer som en träffpunkt än som en chat. Sidan har alla möjliga olika diskussionsforum som man kan delta i om tro, kärlek, politik och idrott och resor eller psykiska problem...Jag brukade gå in på en sida som hette gud och världen. Där diskuterade man allt möjligt. Inte bara religion utan värderingar överhuvudtaget." (21)

En annan politiskt intresserad tjej berättar att hon använder internet för att diskutera olika politiska frågor som intresserar henne. Hon upplever att människorna runt omkring henne inte har något politiskt intresse. Hon tycker därför att det är bra att hon kan använda internet till att diskutera.

"Som ett fönster mot hela världen. Jag kan träffa alla slags människor och prata och diskutera om allt möjligt... Det är bra, man påverkas bara av det som en människa skriver och inte av något annat." (21)

Den tredje personen som vid undersökningstillfället fortfarande ägnade sig åt denna aktivitet är en kille som överhuvudtaget ägnar mycket tid framför dator. Han berättar att han tycker om att använda både e-mail, ICQ och chat

på grund av att han föredrar att kommunicera med människor i skrift framför att kommunicera verbalt.

6.2 SAMMANFATTANDE BESKRIVNING AV UNGDOMARNAS SÄTT ATT ANVÄNDA OLIKA DATORBASERADE KONTAKTSÄTT

6.2.1 Datorbaserade kontaktsätt används på olika sätt

I tabell 6.4. har jag gjort en sammanfattning (och generalisering) av hur ungdomarna använder sig av olika internetbaserade kommunikationsmedel med avseende på vilka människor man kommunicerar med. Det är meningen att tabellen skall visa det främsta/vanligaste sättet som olika kommunikations-medel används på.

Tabell 6.4. Gymnasieungdomarnas huvudsakliga användning av olika kommunikationssätt

	Fysiskt etablerade relationer	Virtuellt etablerade relationer
Inom Göteborg	ICQ (E-mail)	
Utanför Göteborg	E-mail	Chat

Källa: Intervjuundersökning

Tabellen ger intrycket av att ungdomarna använder internet både till att förstärka redan etablerade kontakter, så väl lokalt som "globalt", men också till att knyta kontakter med nya människor i andra delar av Sverige och i andra länder.

Då man också tar hänsyn till dynamiska aspekter, dvs hur ungdomarnas internetanvändning enligt deras egna berättelser har förändrats över tid, blir bilden en annan. Eftersom många av dessa ungdomar, trots att de är unga, har använt internet under flera år ger detta ett intressant perspektiv på deras användning. Man kan hitta flera exempel på över tid avtagande användning och därmed även urskilja de funktioner som lever kvar, som man fortfarande utnyttjar.

6.2.2 Flera exempel på avtagande användning

Det framstår t.ex. mycket klart att användningen av internet för att kommunicera med "nya" eller anonyma människor (virtuellt etablerade

relationer) med tiden är avtagande. I de fall där ungdomarna fortfarande ägnar sig åt sådan anonym kommunikation verkar det i hög grad, med några få undantag, vara frågan om snävt intresseinriktade relationer. Kommunikationen rör således ett utbyte av information, nyheter, tips, mm runt ett särskilt intresse man har, och är således inte bara rent social. Detta diskuteras vidare i kapitel sju.

Vid undersökningstillfället var det bara fyra ungdomar som sade att de fortfarande ägnade sig åt chatting med människor som man har en virtuellt etablerad relation till. De övriga nitton berättar att detta var något man ägnade sig åt när man var yngre och som man nu har slutat med (eller nästan slutat med). Många av dessa ungdomar vittnar om att chatting var en mycket populär aktivitet på högstadiet. "Alla" sysslade med chatting. Man berättar bland annat historier om hur man tillsammans brukade sitta på rasterna i skolan och chatta. Numera är det däremot "ingen" som ägnar sig åt denna aktivitet.

"Ja det var det klassiska i åttan. Alla gick till biblioteket och det var en jävla ståhej runt det där. Men det är en svunnen tid. Jag har tröttnat på det. Jag orkar inte lägga ner energi på sånt." (39)

"På högtadiet chattade jag jättemycket. Jag tyckte det var nytt och fräckt. Nu gör jag det aldrig. Jag tycker inte det är kul" (26)

"Nej inte nu längre, men när jag var yngre. Jag gjorde det ganska mycket på högstadiet, på rasterna. Jag gick i en ganska liten skola och det fanns många datorer så man satt oftast tre kompisar framför dator och chattade. Jag tyckte det var jätte-skoj och spännande, oftast ville vi prata med äldre killar. Vi kunde hitta på saker. Hitta på historier med kompisarna...Nu tycker jag inte det är roligt. Jag tycker det är lite löjligt att chatta. Jag har inget behov av det. Det finns så många fördomar kring sådana som sitter och chattar" (41)

"Nu har nog alla slutat med det, alla verkade sluta med det samtidigt. Ingen gör det längre, eller inte så man märker det i alla fall" (6)

Chatting var således något som man höll på med när man var yngre. Av ungdomarnas berättelser verkar det som att detta, i början när internet var nytt, var en ny, spännande och "häftig" aktivitet att ägna sig åt. Numera, flera år senare, är det varken spännande eller häftigt att ägna sig åt chatting. Flera ungdomar vittnar snarare om chatting som en lite "töntig" eller "oseriös" aktivitet att ägna sig åt.

"Det känns lite oseriöst. Jag har växt ifrån det och jag får egentligen inte ut något av det. Det beror på var man går men det är oftast skitsnack. Sen är det lite skrämmande att skriva till folk man inte känner. Det kan ju vara vem som helst. Folk går ju in för att retas. Oftast gjorde man det för att chatta med killar, typ blind date. Jag känner inget behov av det för tillfället" (26)

"ja det var tidigare, precis när vi hade fått internet. Då var det jätteroligt, men nu får jag inte ut något av det. Man kände som att det var det man skulle använda internet till. Typ jag har fått internet och därför måste jag chatta...aldrig verkligen aldrig nu längre" (32)

"I början när vi skaffade internet var det jättekul och jag blev verkligen beroende av det. Jag gör det aldrig nu. Det är inte lika roligt längre" (34)

"Nej inte nu, när jag var yngre gjorde jag det...Jag har tröttnat...Jag tycker inte det är så kul längre" (30)

Ytterligare en förklaring kan antagligen hämtas i den virtuellt etablerade relationen som sådan. Många av ungdomarna berättar att det i längden blir tråkigt och meningslöst med virtuellt etablerade relationer. Kanske är denna textbaserad kommunikation med människor som man aldrig har träffat i verkligheten en allt för anonym form av kommunikation för att i längden vara intressant eller meningsfull.

"man vet aldrig vem man pratar med. Det är den osäkerheten som gör att jag tycker att det inte är någon idé" (21)

"...Det är oftast inte så roligt som man tror" (13)

"Jag tycker det är fullständigt meningslöst" (28)

" Det är ganska tråkigt med chat. Det är roligare med riktig kontakt" (35)

Ungdomarna har således i hög grad slutat med denna form av chatting med virtuellt etablerade relationer. Även om ungdomarna har upplevt detta som en rolig och underhållande aktivitet under den tid det har varat, ser detta inte ut att vara en aktivitet som kommer att leva kvar som en del av ungdomarnas vardag. Detta återstår dock att se.

Att det är främst är de virtuellt etablerade relationerna och inte chatten i sig som man har tröttnat på styrks av att en annan form av chatting, dvs ICQ-chat med klasskompisar och andra vänner, vid undersökningstillfället fortfarande är en mycket populär aktivitet.

Ett flertal ungdomar berättar liknande berättelser om hur de med tiden tröttnat på och slutat att använda sig av e-mail för att kommunicera med människor som befinner sig i Göteborg och som man regelbundet träffar. Av ungdomarnas berättelser att döma verkar det som att detta med att skicka e-mail på motsvarande sätt för några år sedan vara en ny och spännande aktivitet som alla ägnade sig åt. Man skickade e-mail till alla sina kompisar för att det var roligt. Med tiden har denna användning avtagit, antagligen i takt med att spänningen har avtagit och möjligen på grund av att kommunikationen egentligen inte har någon tydlig funktion att fylla.

"Det känns som att det var många fler förr som använde e-mail. Då mailade man även nära kompisar, men så är det aldrig numera. Det är väl inte lika roligt" (34)

"Just nu är det väldigt sällan...men man har många som man skulle kunna skicka till, men det blir mindre och mindre hela tiden. Jag skickade mer mail tidigare" (30)

"Jag tycker inte det är lika kul. Det var kul i början, men det har gått över. Det var mest på högstadiet" (6)

En annan förklaring till den avtagande användningen kan emellertid också vara att e-mailandet har fått konkurrens från flera andra kommunikationsätt, som t.ex. ICQ. Den typ av lokala e-mail som fortfarande värderades av ungdomarna verkade i hög grad handla om möjligheten att kunna skicka bild, ljud eller textfiler till varandra, t.ex. vid grupparbeten.

"Nu tänker jag inte ens på att det [dvs e-mail] finns, så har man ICQ istället och det är ju ungefär samma sak" (3)

Framför allt är det dock antagligen mobiltelefonernas SMS som utgjort den främsta konkurrenten till e-mail.

6.2.3 Internet används i första hand till att bevara eller förstärka redan (fysiskt) etablerade relationer.

Över tid ser det således ut som att internetkommunikationens främsta funktion inte har varit att etablera kontakt med nya människor. Internet har däremot flitigt använts till att bevara eller förstärka redan etablerade relationer.

E-mail (och i viss utsträckning ICQ) används främst till att hålla kontakten med människor som man redan har en (fysiskt) etablerad relation till. Det är också främst människor som befinner sig på en geografiskt avlägsen plats eller som man av andra skäl inte träffar. E-mail utgör i många av dessa relationer den enda kommunikationslänken. Alternativet till e-mail hade således i många fall varit att inte kommunicera alls.

En tjej berättar att hon varit i USA under ett år och studerat. Hon menar att hon idag, utan internet och e-mail, inte hade haft någon kontakt alls med de människor hon lärde känna där.

"Troligen hade jag inte kommunicerat med dem överhuvudtaget...när det gäller mina amerikanska kompisar hade jag troligen [dvs utan tillgången till internet] bara haft kontakt några månader efter att jag kommit hem" (6)

En annan tjej åker ofta på läger (folkmusik). Hon berättar att hon brukar använda e-mail för att hålla kontakten med människor från andra städer i Sverige som hon träffat på dessa läger. Hon tror hon hade haft mindre kontakt med dessa människor utan tillgången till internet. Kontakten hade varit sämre.

"När det gäller till dom utanför Göteborg är jag övertygad om att jag [utan internet] skulle haft mindre kontakt. Jag hade inte ringt istället, jag brukar inte ringa till dom. Det gäller även människor jag träffat på läger, dom hade jag inte heller ringt till" (19)

En tjej berättar att hon brukar skriva e-mail till människor som är bosatta utomlands och som hon inte känner så väl. Enligt hennes egen berättelse hade hon inte ringt eller skrivit vanliga brev till dessa människor.

"Det är personer som man inte bara ringer till" (7)

Ungdomarna använder således e-mail till att kommunicera med olika slags människor som man träffat och lärt känna i alla möjliga olika sammanhang och på olika platser. E-mail är en kontaktbevarande länk i situationer där man annars hade tappat kontakten. Man får anta att detta i första hand gäller mindre nära relationer, t.ex. före detta klasskompisar, mm. Med andra ord relationer till familjemedlemmar eller nära vänner är knappats beroende av internet. Det ter sig också rimligt att man med e-mail utan särskilt mycket varken mental eller fysisk ansträngning kan hålla kontakten med flera människor samtidigt än vad man annars skulle ha klarat av. Vad detta innebär i praktiken är svårt att säga. I princip borde det innebära större möjligheter för fysiska möten i framtiden.

Vid undersökningstillfället var även ICQ-chat en populär aktivitet bland ungdomarna. Detta visar också att ungdomarna främst använder internet till att förstärka redan etablerade kontakter. ICQ omfattar nästan enbart kontakt med människor som man har en fysiskt etablerad relation till och som man också träffar ofta, kanske dagligen.

"Det [dvs ICQ] är däremot lite roligare för då är det kompisarna man pratar med" (20)

"Man får inte använda ordet chat om ICQ. Det låter oseriöst. Istället pratar man med eller skriver till dom man känner" (19)

Trots fantastiska möjligheter till kommunikation med människor på andra sidan jorden utnyttjar således dessa ungdomar internet till att kommunicera lokalt med människor som man redan känner. De virtuellt etablerade relationerna blir kanske för ytliga och för anonyma för att i längden vara intressanta. Det är emellertid viktigt att komma i häg att ICQ är en "nyare" aktivitet än chatting (så som den refereras här) och det återstår att se om ungdomarna kommer att tröttna även på denna aktivitet. I nästa undersökningsomgång blir det intressant att se om ICQ är något man främst förknippar med en svunnen gymnasietid eller om det är något som man fortfarande ägnar sig åt.

För att kunna säga något mer om internetanvändningens plats, funktion och konsekvenser måste man emellertid också relatera den till ungdomarnas användning av andra och mer traditionella kommunikationssätt (telefon och brev) och även till fysiska möten mellan människor. I nästa avsnitt ges en mer djupgående presentation av ungdomarnas berättelser om hur de använder internet i relation till andra kommunikationssätt, vilka skäl man anger till att använda respektive inte använda internet i olika situationer samt hur man tror att man hade gått tillväga utan tillgången till internet.

Tabellen 6.4 sammanfattar ungdomarnas huvudsakliga användning av olika internetbaserade kommunikationssätt. Denna figur utgör också en bra grund för att diskutera frågor om hur internet används i relation till andra kommunikationssätt. Används internet som ett substitut eller som ett komplement till andra kommunikationssätt? Substituerar ungdomarnas långväga e-mail deras långväga brev och kanske även deras långväga telefonsamtal i någon utsträckning? Utgörs ungdomarnas lokala användning av ICQ ett substitut till att träffas eller tala i telefon eller utgör det helt och hållet en kompletterande kommunikationsform? Ersätter chatting med nya människor över internet umgänge med människor som man har en fysiskt etablerad relation till eller utgör även detta en helt och hållet kompletterande kommunikationsform? Kan man hitta exempel på att virtuellt etablerade relationer även genererar fysiska möten, telefonsamtal och vanliga brev, eller förblir de helt och hållet internetbaserade?

6.3 INTERNET OCH UNGDOMARNAS ANVÄNDNING AV TELEFON, BREV OCH FYSISKA MÖTEN, SUBSTITUTION ELLER KOMPLEMENT.

6.3.1 E-mailkommunikationen har olika funktion och olika syfte beroende på vem man kommunicerar med

Vanliga brev, men i elektronisk form, till människor utanför Göteborg.

Kommunikation via e-mail, dess syfte och dess funktion, ser mycket olika ut beroende på vilken typ av relation den används till. Ungdomarna jämför sin användning av långväga e-mail (dvs till människor som bor utomlands eller i andra städer i Sverige) med vanliga brev. De beskriver dessa e-mail som långa och att man precis som i ett vanligt brev berättar om sitt liv, vad som har hänt och hur man mår. Detta kombineras ibland med att man även skriver kortare e-mail.

"Det är mer som ett vanligt brev till folk som man träffar lite mer sällan. Men ibland skriver man bara en rad också, det är olika "(28)

"Till kompisarna i USA skriver jag långa mail, som brev och då skriver jag inte så ofta. Det är ju mer att man skriver och berättar vad man gör"(6)

Det är också tydligt att dessa långväga e-mail substituerar långväga brev. Ungdomarna berättar att de föredrar att använda e-mail för att det är enklare. Jag får intrycket av att man här avser att såväl ekonomiska, praktiska som psykologiska hinder är lägre för att skicka ett e-mail än för att ringa eller skicka ett vanligt brev. Det är betydligt billigare att skicka e-mail till människor som bor i andra länder än att både ringa och skriva brev. Det är också praktiskt enklare menar många ungdomar att skriva e-mail än vanliga brev. Detta handlar om allt ifrån att man slipper hålla reda på nya postadresser (har dem alla i en lista i datorn) till att man inte behöver leta reda på passande brevpapper och kuvert, inte behöver skaffa porto eller bege sig till postlådan för att sända sitt brev. När andan faller på är det enklare att tycka på "reply" och skriva några rader. Brevet kommer dessutom fram omedelbart.

"Det är bra att det går så fort. Brev är jobbigt att vänta på och det är jobbigt att gå till posten" (41)

"Det är få som jag skriver riktiga brev till. Det är jobbigt att gå till posten och köpa frimärken. Men i början skrev jag bara brev. Innan dom fick internet" (21)

Flera ungdomar antyder även att det är psykologiskt enklare att skriva ett e-mail till en människa som man inte träffar så ofta, än att ringa till samma person. Många av ungdomarna hävdar att de, om detta är möjligt, mycket hellre skriver e-mail än vanliga brev. När det gäller dessa långväga kontakter får man därmed anta att e-mail helt eller delvis har substituerat ungdomarnas användning av vanliga brev.

"Det är i så fall vanliga brev som det ersätter. Det kostar för mycket att ringa. Jag skickar hellre e-mail än brev om jag vet att hon jag skickar till har tillgång till dator...Jag brukar skriva brev och klistra ihop brevet men sen glömmer jag att köpa frimärke så blir brevet liggande så jag skickar inte brev ofta"(11)

"När det gäller mina bästa kompisar hade jag ringt någon gång eller använt snigelposten" (14)

"Om jag kan skicka e-mail, om jag vet att personen har tillgång till dator så skriver jag hellre mail än brev" (2)

Beroende på vilken relation man från början har verkar även långväga telefonsamtal i någon mån substitueras. Det är billigare och även psykologiskt enklare, berättar flera av ungdomarna, att skriva e-mail istället för att ringa till människor som är långt borta och som man inte träffar så ofta. I viss utsträckning har således e-mail antagligen även substituerat långväga telefonsamtal.

"Självklart ringer jag mindre. Jag ringer aldrig nu, jag använder e-mail istället för telefonen." (21)

"Det har nog lite grand påverkat hur mycket jag ringer. Jag skriver e-mail när jag tycker det är för dyrt att ringa. Sen är det lättare att skriva mail, t.ex. till min kompis i Skåne. Man behöver inte snacka varje dag om man inte bor på samma ställen. Det är lättare att skriva mail än att ringa om man t.ex. är trött. I mailet märks det ju inte att man är trött" (35)

Det finns emellertid även de ungdomar som menar att e-mail helt och hållet utgör ett komplement till telefonen. Man fortsätter att ringa i samma utsträckning som förut och använder e-mail som en extra kommunikation.

"Jag ringer nästan mer till dom än vad jag skickar e-mail. Jag tycker det är roligare att prata i telefon än att skriva mail. Det är mer som ett komplement" (27)

Ungdomarna berättar emellertid också om relationer som är helt beroende av själva e-mailkommunikationen. Flera av ungdomarna berättar att de e-mailar med människor som de aldrig har ringt till och aldrig skulle kunna tänka sig att ringa till. Antagligen skulle man inte heller skriva vanliga brev. Detta antyder att möjligheten till att skriva e-mail leder till att man bevarar kontakt med människor i situationer där man annars skulle ha tappat den.

"En annan är en yngre tjej som är en vän till familjen som jag annars inte skulle ha haft kontakt med om jag inte haft e-mail. Och så är det min gamla pojkväsns syster som jag inte heller skulle haft kontakt med om jag inte kunnat skriva e-mail, men nu skriver vi jätte-ofta. Det är sådana människor som man egentligen inte träffar som man ser till att ha kontakt med för att det är så enkelt och bra...[Utan internet?] Nej vi hade inte ringt" (34)

"Det finns en annan grupp med sådana jag träffat på resor, t.ex. ett gäng med personer jag träffade i Israel när jag var där [förra sommaren]. Därifrån kommer det något mail per vecka. Det är roligt...dom är sex eller sju...[Utan internet] Kanske en av alla dom som jag hade haft kontakt med, inte annars. Det är roligt att skriva mail till dom" (33)

"Jag mailar med en från Polen som jag träffade när vi var på klassresa i Polen. Det finns en kompis som är i USA som jag bara har e-mail kontakt med...På sätt och vis eftersom det är lättare att skriva mail. Brev är mycket jobbigare. Kanske klarar man inte att göra det så ofta. Jobbigt med frimärken och att gå och posta" (26)

"Det är gamla kompisar från där jag bodde förut. Jag har bott i Göteborg i ca 3 år förut bodde jag i Östergötland.[Utan internet?] nej det hade jag inte gjort. Jag tror inte jag skulle ringt istället. Jag ringer nästa inte alls. Jag hade inte skrivit brev eller kort heller. Det är för jobbigt" (24)

Roliga brev till kompisar i Göteborg

E-mailkommunikationen med personer som befinner sig i Göteborg beskrivs av ungdomarna på ett helt annat sätt, den har en helt annan funktion. Detta är alltså främst e-mail kontakt med människor som man träffar ofta eller regelbundet. (Dess funktion är varken jämförbar med vanliga brev eller med telefonen). Ungdomarna beskriver dessa e-mail som att de egentligen inte har någon bestämd funktion alls. E-mail används för att skicka roliga, snälla, "söta", uppmuntrande eller "elaka" mail till varandra. Man kanske skickar ett vykort eller något annat lustigt man funnit på internet.

"Till klasskompisarna är det mer roliga grejer som t.ex. att man skickar födelsedagskort eller berättar om något som har hänt" (38)

"Ja ibland kanske jag skickar fula bilder eller någon rolig sak eller snälla mail för att göra någon glad, men det är inte så ofta som jag har något att säga" (40)

"Till kompisarna i Göteborg är det mest roliga saker...små söta saker till pojkvännen." (11)

"om jag någon gång skickar mail till dom som bor här så är det om jag hittat något roligt. Men jag ser ingen poäng med det. Det är inga vettiga saker. Man skickar meddelande för att skoja med varandra" (35)

Denna e-mail kommunikation utgör helt och hållet ett komplement. E-mail kontakterna med människor inom Göteborg är knappast något substitut varken till vanliga brev eller till telefon. När man vill något, dvs när man har ett ärende att förmedla till någon, använder man telefonen. Såväl telefon som e-mail verkar ibland fungera som olika slags tidsfördriv för ungdomarna. Som tidigare nämndes verkar emellertid denna användning av e-mail vara avtagande och utgör förmodligen inte heller i detta avseende någon stor konkurrent till telefonen. De ringer således inte mindre till varandra på grund av e-mail

"När man ringer är det oftast något speciellt man vill. Jag tror inte jag ringer mindre till dom" (7)

"Men jag tycker det är så tråkigt att skriva. Det är roligare att prata i telefon. Det är bara jobbigt att sitta där och skriva. Det går fortare att plocka upp telefonen och att ringa." (29)

E-mail används utöver telefonkontakt, brev och fysiska möten som ett rent komplement till dessa mer traditionella kontaktformer. Några ungdomar berättar att man dessutom skickar e-mail till klasskompisar som man aldrig någonsin har ringt till och aldrig skulle ringa till.

"När det gäller dom som bor här använder jag telefonen ganska mycket som du kanske ser i dagboken. Folk i Göteborg ringer jag. Nej det [e-mail] är en extra grej som man gör på skoj. Det påverkar inte telefonen" (35)

"Klasskompisarna hade jag inte ringt till istället för att skriva mail" (38)

"Det är lättare att ringa till dom. Dom bor ju i Göteborg" (9)

"Dom flesta jag skrev till går i samma klass och man kan lika gärna säga det då. Det är trevligt att få mail ändå, men jag är nog inte så intresserad" (1)

Många vuxna människor känner kanske inte igen sig i påståendet att e-mail inte skulle substituera telefonsamtal (man kanske t.ex. skriver e-mail istället

för att ringa i tjänsten). Det beror antagligen på att det här nästan bara är frågan om rent sociala mail.

Det ser således ut som att funktionen hos e-mail i stor utsträckning anpassas till den relation som råder mellan två människor, det förstärker redan invanda beteendemönster. Långa brev till människor man träffar sällan blir till långa e-mail. Att skoja runt med klasskompisarna man träffar varje dag blir till skojiga e-mail.

Det finns emellertid ett användningsområde för lokala mail där funktionen är mycket tydlig och mycket "funktionell", nämligen till att skicka ljud och textfiler till varandra.

6.3.2 E-mail för att koordinera arbeten, mm

Fler av ungdomarna berättar att man brukar använda e-mail vid grupparbete för att skicka text till varandra. Det allra vanligaste är att man gör detta när man har grupparbete tillsammans. Var och en skriver sin del hemma och sedan skickar man alla delar till en person som sammanställer det hela.

"Det är väl mest läxor, om man gör ett arbete tillsammans så skickar man sin del till någon som sätter i hop det...Ja ibland kan det vara det. Vissa saker när det gäller skolarbete och om man har långa texter så skulle det vara jobbigt att ta det över telefon. Men man använder nog telefonen också (42)"

"Annat än om man skriver grupparbete och skickar text till varandra" (9)

En musikintresserad kille berättar att han använder e-mail till att skicka ljudfiler de till kompisar som spelar i samma musikgrupp som han.

"Jag använder e-mail ibland för att skicka musikfiler och dylikt till bandkompisarna" (8)

Det förekommer även att ungdomarna skickar datarelaterade dokument, program och dyl. till varandra.

"Ibland skickar vi datagrejer till varandra." (18)

Man kan bara spekulera i vad detta medför för effekter. Jag har inte haft någon djupare diskussion med ungdomarna om detta, men det verkar ju troligt att man tex vid grupparbeten annars hade behövt träffas för att sammanställa sina arbeten. Man kan ju också tänka sig att det ersätter telefonsamtal, men det kan också vara tvärtom. Man kan anta att telefonsamtal blir ganska nödvändiga när man skriver ett grupparbete på var sitt håll på detta sätt.

6.3.3 ICQ för spontan och oplanerad kontakt.

Om man skall jämföra ICQ-kommunikation med någon mer traditionell form av kommunikation ligger det kanske mest nära till hands att jämföra den med "att stöta på någon på stan". Anledningen till att jag göra denna jämförelse är för det första att ICQ för de flesta ungdomarna inte är den primära aktiviteten på internet. Man kopplar upp sig på internet av någon annan anledning än att

chatta på ICQ. I dagboken kan man t.ex. se att nästan all ICQ-tid sker parallellt med någon annan aktivitet vid datorn. För det andra är kommunikationen, med några få undantag, oplanerad eller spontan. Man vet med andra ord inte vilka andra som också kommer att vara uppkopplade på internet. Programmet är på samtidigt som man ägnar sig åt andra saker, i fall att man skulle "träffa på" någon som man känner. Detta kanske kan jämföras med att man går ner på stan för att man har ett ärende dit, t.ex. för att handla skor. På vägen till skobutiken träffar man på en klasskompis som man stannar och pratar med en stund, för att sedan gå vidare.

"Det är ju om man stöter på varandra, om man råkar vara uppkopplade samtidigt. Det är inte så att man bestämmer tid. Jag hade inte ringt istället" (42)

"Jag har dom flesta kompisarna på listan och är dom inne är det självklart att man chattar en stund. Ibland gör jag det istället för att göra det jag ska. Det är svårt att säga till människor att man skall sluta när man har börjat prata med dom. Ibland brukar jag inte visa att jag är inne fast jag är inne" (26)

"Jag kopplar upp mig varje dag... Om jag göra något annat på datorn så brukar jag slöprata under tiden. Det är inget seriöst alls" (31)

Det finns emellertid undantag även i detta sammanhang. Två av ungdomarna berättar att det har förekommit att man de förhand bestämmer med sina kompisar när man skall vara uppkopplade på internet, för att dom vara säkra på att träffa på varandra.

"Vi pratade och bestämde när vi skulle vara uppe [uppkopplade] samtidigt" (34)

"Vi frågar ibland vilken tid man skall vara uppe i morgon" (40)

Samtalet som sådant beskrivs av många av ungdomarna som att det mest är frågan om kallprat eller att man skojar och retas med varandra. Man pratar om allt möjligt.

"Hej, vad gör du, skall vi gå på cafe, skit i det då osv. Det är bara kallprat, vad gjorde du i helgen, har du hört, vet du vem jag träffade igår, ha ha jag fick MVG på provet. Det är bara en massa dumheter" (39)

"Man säger andra saker på ICQ. Det är mer nonsens, mer roliga saker för att jag inte har något att göra" (31)

"ICQ är som vanligt prat och man är jävlig mot varandra" (18)

"Man pratar inte om något speciellt. Det är ungefär som att prata i telefon" (8)

På motsvarande sätt som när det gällde långväga e-mail verkar det som att ICQ-kontakt med människor som man inte träffar så ofta är lite mer "seriös" eller allvarlig, än kontakten med dom här hemma.

"Sen skriver jag till vanliga klasskompisar också, men det blir roligare, man skämtar mer. Till han i USA pratar jag om mer vettiga saker, hur det är. Men med kompisarna är det mer, skall du ut i helgen. Kanske som när man pratar i telefon men lite mer kortfattat och lite mer roligt" (32)

Det finns som sagt även de ungdomar som använder ICQ för att kommunicera med människor som man "mött" på internet

"Det känns konstigt från början men sedan blir man ändå ganska bra kompisar. Man vågar säga ganska personliga saker, man vågar säga mer än man vågat mellan fyra ögon. Så man lär känna varandra" (34)

Även ICQ beskrivs av ungdomarna helt och hållet som en kompletterande form av kommunikation. Flera av ungdomarna jämför ICQ med att tala i telefon, samtidigt är det få av ungdomarna som tror att användningen av ICQ påverkar hur mycket man ringer. Kontakten är oftast oplanerad och spontan och inträffar när man sitter hemma och egentligen håller på med något annat, t.ex. ett skolarbete.

"Nej det är bara ett tillskott. Det har ingen påverkan på hur mycket man ringer till varandra" (40)

"Ja jag har nog oftare kontakt med vissa människor med ICQ än vad jag hade gjort annars. Man får en uppdatering om vad som händer" (41)

"Om det är något speciellt man vill en person så väntar man ju inte till den personen är uppkopplad, utan då ringer man." (6)

Ingen av ungdomarna tror att ICQ har påverkat hur mycket man träffar (fysiskt) sina vänner. Internetkommunikationen är inget som prioriteras.

"Nej det gör det inte [dvs påverkar hur mycket man träffas], men det kanske påverkar hur bra vänner man blir" (40)

"Jag prioriterar inte internet före att träffa människor" (8)

"Jag tror inte att det har någon inverkan alls på hur mycket man träffas" (14)

Det ser således ut som att ICQ i första hand används som ett komplement till, en ytterligare kommunikation utöver telefonkontakt och fysiska möten. Flera av ungdomarna påpekar dock att det under speciella omständigheter kan hända att man använder ICQ istället för att ringa till någon. Exempelvis om det är upptaget väldigt länge hos någon, eller om man av en tillfällighet träffar på någon på internet som man hade planerat att ringa till senare på kvällen, osv.

"Nej, eller det kan ha det. Om det är upptaget hon någon kan man ju alltid försöka nå personen via nätet" (24)

"ja det skulle kunna vara så. Om jag har en fråga att ställa och personen är på ICQ så kan jag göra det istället för att ringa. Men jag brukar tycka mycket om att prata en timma i telefon ändå och det är ju något annat...jag hade kanske ringt mer om jag inte hade haft ICQ men inte mycket mer" (31)

"Det kan vara personer som man har tänkt att ringa till men så möter man dom på ICQ så pratar man med dom där istället...Det gäller inte dom nära vännerna, dom vill man ju ändå alltid prata med, men dom som man inte behöver ringa till" (34)

I ett annat avseende kan man tänka sig att ICQ kan minska ungdomarnas telefonerande. ICQ är troligen, på samma sätt som telefonen, också ett tidsfördriv eller en form av förströelse. Man ringer till någon för att man är uttråkad och inte kan komma på något annat att göra, utan att egentligen ha något speciellt ärende. ICQ kan troligen användas på motsvarande sätt.

"Det händer att man blir sittande. Det är nog det som drar ut på tiden på internet" (34)

"Ja det kan jag tänka mig att jag hade gjort, [dvs ringt istället.]..nej jag vet inte jag tror att jag skulle tala betydligt mer i telefon" (41)

6.3.4 Internet som en ny kommunikationsform mellan människor.

Som framgått på ett flertal ställen i detta kapitel använder ungdomarna ibland internet (e-mail och ICQ) till att kommunicera med människor som man redan känner (har en fysiskt etablerad relation till) men som man aldrig, varken före eller efter internet, har haft någon annan form av medierad kontakt med. Ungdomarna har alltså internetkontakt med människor som de aldrig skulle kunna tänka sig att ringa eller skriva brev till. Det verkar således som att internet omfattar eller tillåter en annan typ av relationer än vad de traditionella kommunikationssätten gör. Internet utgör därmed i någon mån en ny kommunikationsform där konventionerna för vem och vem man inte kommunicerar med ser annorlunda ut än för traditionella kommunikationsmedel.

"...men det är trevligt med ICQ. Man träffar vissa människor som man inte ringer till, som man aldrig skulle ringa till via ICQ" (3)

"Sedan är det ju människor som jag överhuvudtaget inte hade haft någon kontakt med, som man träffar på bussen" (41)

Det ligger nära till hands att anta att det "nya" med internet ligger i att det tillåter mer ytliga kontakter, eller kontakter med människor som man inte känner lika väl, än vad telefon och brev gör. Att det upplevs enklare att skriva ett e-mail innebär kanske att ansträngningen eller engagemanget i relationen som sådan är lägre än för andra kommunikationssätt. Att det helt enkelt inte betyder lika mycket med ett e-mail som med ett telefonsamtal eller ett brev. Detta kan kanske också vara negativt för de relationer som verkligen betyder något. Som en av ungdomarna uttryckte det.

"Det blir mer sällan med brev för det tar för lång tid. Samtidigt är brev mer personligt, dom är längre och mer innehållsrika än mail...På sätt och vis eftersom det är lättare att skriva mail. Brev är mycket jobbigare. Kanske klarar man inte att göra det så ofta. Jobbigt med frimärken och att gå och posta" (26)

Det är riskabelt att uttrycka sig på ett generaliserade sätt i denna fråga. Hur som helt ser det ut som att det runt användning av e-mail har skapats en annan kultur, eller konvention än för de traditionella kommunikationssätten. Oavsett vad det beror på verkar det vara mer "tillåtet" att skriva ett e-mail till vem som helst än att ringa eller skriva brev. Det är också intressant att fundera över om e-mail i den mån det inte helt substituerar vanliga brev kanske omformar de vanliga brevens betydelse. Kanske blir det oerhört anmärkningsvärt att få ett riktigt brev, när man väl får ett.

För att återknyta till diskussionen i föregående avsnitt kanske det är detta som utgör kärnan i internets kontaktbevarande effekter eller egenskaper. Man bevarar kontakten (om än på ett ytligt plan) även med människor som man inte skulle skriva brev till eller ringa till. Detta är en intressant fråga att studera vidare i undersökningsomgång två, när klasserna har splittrats och flera av ungdomarna sannolikt har flyttat i väg till andra städer i Sverige eller utomlands för att studera eller arbeta.

6.3.5 Virtuellt etablerade relationer är kortvariga och förblir virtuella.

Det är typiskt för ungdomarnas kontakter med människor som mött på internet att dom förblir helt och hållet internetbaserade. Chatting på olika internetsidor genererar då och då e-mail kommunikation och ibland även kommunikation via ICQ. I några få undantagsfall har kontakten sträckt sig utanför internet, och genererat telefonsamtal och fysiska möten.

I ett fall har jag funnit att en internetbaserad relation har genererat telefonsamtal. Denna tjej och hennes kompis träffade en kille från Blekinge på en chatsida. Dom skrev e-mail till varandra och efter ett tag började dom även att ha telefonkontakt.

"Ja vi har pratat med varandra i telefonen några gånger, kanske 10 gånger. Han bor i Blekinge" (32)

Kontakten har den senaste tiden börjat avta, men hon berättar att detta inte berör henne så mycket, hon bryr sig inte så mycket om det.

"jag skulle nog inte tänka på det så mycket faktiskt. Det skulle inte vara så stor skillnad " (32)

Två killar berättar att dom vid ett och samma tillfälle träffade flera personer, som dom hade fått kontakt med via internet, på ett café i Göteborg. De båda deltog i en mailinglista som hade kommit att utvecklas till en slags community. Där diskuterades allt möjligt som rörde främst musik, men även litteratur, mm. Kommunikationen kom efter hand även att blir mer personlig eller social och man bestämde sig för att träffas på ett café i Göteborg. Efter detta har dom inte träffat någon mer gång och jag vet inte hur det har gått med mailinglistan, om dom fortfarande har kontakt.

"Jag har ganska mycket mailkonversation med människor. Jag var med och organiserade en mailinglista som blev som ett slags community...Mest musik och litteratur" (31)

I övrigt har ungdomarnas relationer med människor som man har mött på internet förblivit helt och hållet internetbaserade.

I tabellerna 1-3 kan man se att ungdomarna använder chatting och i mindre utsträckning även ICQ och e-mail till att kommunicera med nya människor som man mött på internet (dvs virtuellt etablerade relationer). De flesta av dessa är kontakter med människor som bor i Sverige, men ibland sträcker sig kontakterna också över stora geografiska avstånd, till andra länder eller andra kontinenter.

Många av de ungdomar jag pratat med har någon gång kommunicerat med främmande människor på internet, t.ex. i en chatgrupp. Ibland har detta lett till att man börjar skriva e-mail till varandra och ibland även till ICQ-kommunikation. Jag har diskuterat dessa virtuellt etablerade relationerna med ungdomarna. Det är mycket tydligt att dessa internetkontakter för det mesta förblir helt kortvariga. Flera av ungdomarna berättar om hur internetkontakterna (både med chat, e-mail, ICQ) efter ett tag rinner ut i sanden, att man tröttnar eller glömmer bort att hålla kontakten. Detta verkar emellertid inte heller betraktas som ett stort problem eller som en förlust.

"jag har haft kontakt med någon några veckor, sedan har man tröttnat eller hinner inte och glömmet bort det eller är uppe på andra tiden" (40)

"ja det har väl hänt att man fortsatt ett tag men det blir ju alltid trist efter ett tag. Det är inget som håller i sig" (3)

"Det var en person från Israel jag la till på min lista. Vi pratade och bestämde när vi skulle vara uppe samtidigt. Det var ganska intressant. Men sen var vi aldrig uppe samtidigt och vi tappade kontakten...nej det känns som en befrielse ibland också. Samtidigt tråkigt men ändå skönt" (34)

"För två år sedan ungefär pratade jag med alla som la till mig på sin lista och ja jag till dom på min sista, jag hade kontakt med dom i ett år ungefär. Vi har tappat kontakten nu, jag pratar inte med någon av dem." (34)

I samtalet med ungdomarna får man snarare intycket av att denna aktivitet är en form av tillfällig förströelse eller underhållning. Något man fann ett stort nöje i när internet var nytt och spännande, men som man nu helt och hållet har tröttnat på. Chatting verkade betyda mindre i termer av mänsklig kontakt och mer som underhållning.

Vid intervjutillfället fann jag sammanlagt fem ungdomar som vid hade kontakt med någon eller flera personer som hon eller han mött på internet. Detta behöver inte betyda att dessa kontakter har varit extra långvariga, eftersom det inte alltid framgår när man först fick kontakt med dessa personer.

En tjej berättar t.ex. att hon har två personer på sin ICQ-lista, en från Holland och en från Tyskland, som hon har haft kontakt med i över ett år.

"På något sätt är det som att man lär känna varandra, men det är inte det samma som att träffas...allt möjligt, man pratar om sig själv" (26)

En annan tjej berättar om hur hon som en del av ett skolarbete som gick ut på att man skulle chatta med någon på engelska, fick kontakt med en engelsk kille. Av intervjun framgår inte relationens varaktighet i tid. Hon berättar dock att det ibland har passerat ett halvår utan att de haft någon kontakt alls med varandra, men att de ändå har kvar kontakten (vilket i sig kanske kan ses som en intressant egenskap hos e-mail).

"En kille i England...Det var någon gång i skolan som vi skulle chatta på engelska. Sedan har vi haft kontakt sedan dess. Men ibland har vi uppehåll i ett halvår...Jag det kan vara vad som hänt under veckan. Han pratar om sina problem med sin flickvän. Det är mer som ett vanligt brev" (41).

KAPITEL 7: DATOR OCH INTERNET TILL FRITIDSINTRESSEN OCH UNDERHÅLLNING

7.1 IKT ANVÄNDS TILL FRITIDSINTRESSEN, UNDERHÅLLNING OCH FÖRSTRÖELSE

Ungdomarna ägnar sig åt en mängd IKT-baserade aktiviteter som alla på ett eller annat sätt är relaterade till deras fritid. I detta kapitel diskuteras för det första, IKT-baserade aktiviteter som är relaterade till särskilda fritidsintressen som ungdomarna har. Av såväl dagboksundersökning som intervjuer framgår att ungdomars vardag upptas av olika fritidsintressen. Vissa ungdomar spelar fotboll eller handboll, andra tävlar i ridsport, är med i scouterna, tar sånglektioner, är med i rockband, dansar folkdans, är politiskt engagerade eller datorintresserade. Dessa intressen ägnar man sig åt ofta både som "utövare" och "åskådare". Det är inte bara de datorintresserade ungdomarna (hit hör 2-3 killar) som har nytta av dator och internet för att utöva eller ägna sig åt sitt intresse. Tvärtom kan man se att även t.ex. politik-, musik-, sportintresserade ungdomar ägnar sig åt IKT-baserade aktiviteter som är relaterade till deras intressen. I många fall är det således möjligt att spåra ungdomarnas fritidsintressen också i deras IKT-användning. I vissa fall, särskilt bland de musikintresserade, kan man kanske säga att internet utgör en nytt sätt för dessa ungdomar att ägna sig åt sitt intresse.

För det andra diskuteras IKT-baserade aktiviteter som kan beskrivas som underhållnings- och förströelseaktiviteter. En sådan kategorisering av aktiviteter är problematisk, bl.a. beroende på att även andra slags IKT-baserade aktiviteter (t.ex. att söka information, ladda ner musik och även chatting som diskuterades i föregående kapitel) också kan fungera som en form av underhållning eller förströelse. Underhållning och förströelse är till stor del subjektivt definierade kategorier. Därmed är det med ett utifrånperspektiv svårt att göra en sådan kategorisering.

Av såväl dagböcker som intervjuer framgår emellertid att det i ungdomarnas vardag förekommer en typ av aktiviteter som det är rimligt att benämna som just underhållning. Det handlar t.ex. om dataspel (både off- och on-line) och "nöjessurfande" i olika former, vilket t.ex. innebär att man besöker diverse "roliga sidor" på internet.

7.2 AKTIVITETER RELATERADE TILL FRITIDSINTRESSEN OCH UNDERHÅLLNING. DAGBOKSVECKAN

Under dagboksveckan ägnar ungdomarna totalt 31 % av tiden framför dator/internet till fritidsintressen och till underhållning av olika slag. Aktiviteterna utgöra nästan hälften, eller 48 %, av den kommunikativa tiden vid dator, men endast ca 19 % av den icke-kommunikativa tiden. (Detta framgår av tabell 5.20.). Detta motsvarar ungefär 27 minuter per person och dag.

I realiteten är det emellertid endast drygt hälften av ungdomarna som under dagboksveckan ägnar sig åt dessa aktiviteter. Detta framgår av tabell 7.1.

Tabell 7.1. Gymnasieungdomarnas användning av IKT till intresse- och underhållningsrelaterade aktiviteter under dagboksveckan.

	Användare	
IKT-användning 43 personer	Fritidsintresse / underhållning	12
	Fritidsintresse / ej underhållning	11
	Ej Fritidsintresse / underhållning	3
	Ej fritidsintresse/ ej underhållning	17

Källa: dagboksundersökning

De totalt 26 ungdomar som under dagboksveckan ägnar sig åt IKT-baserade aktiviteter som är relaterade till fritidsintressen och/eller underhållning ägnar i genomsnitt 45 minuter per dag åt någon eller flera av dessa aktiviteter. Även bland dessa 26 finns emellertid stora variationer. En person ägnar totalt 5 minuter under hela dagboksveckan åt att lägga en patiens, en annan ägnar i genomsnitt 75 minuter per dag till att söka information om fritidsintressen och ytterligare ett par andra ägnar i genomsnitt ca 1 timma per dag åt att spela dataspel. Det är också viktigt att notera att hela 17 personer inte alls ägnar sig åt denna typ av aktiviteter under dagboksveckan.

Under dagboksveckan ägnar ungdomarna i genomsnitt 1 timma per dag åt fritidsintressen av olika slag. Ungefär 28 % (17 minuter) av denna tid utgörs av IKT-baserade aktiviteter. De två mest vanligt förekommande fritidsintressena i ungdomarnas vardag är idrott och musik. Dagboksundersökningen visar att olika intressen är olika "vanliga" på internet. Detta beror antagligen på att möjligheterna eller utbudet på internet är större för vissa intresseområden än för andra. Musik är det intresse som flest ungdomar använder internet till. Det finns exempel på att man använder IKT till att ladda hem musik, bränna CD-skivor, lyssna på musik och även till att själv komponera musik.

Ett viktigt allmänt intryck av dagboksundersökningen är att ungdomar som ägnar sig åt ett visst intresse på internet också ägnar sig åt detta intresse i vardagen i övrigt, som resbaserad aktivitet eller som vanlig hembaserad aktivitet. Sitter man under dagboksveckan framför dator och läser om idrottslag eller popband, ägnar man sig även åt dessa intressen på andra sätt, t.ex. spelar fotboll själv, går på handbollsmatcher, spelar gitarr eller går på konserter, osv. Generellt verkar det således som att internet i första hand förstärker redan etablerade intressen snarare än att det skapar nya. Ett undandag är de 3 ungdomar som har datorn i sig (t.ex. programmering) som ett intresse.

7.3 FRITIDSINTRESSEN PÅ INTERNET

7.3.1 Att söka information om och diskutera särskilda fritidsintressen på internet

Att ungdomarna ägnar sig åt sina fritidsintressen på internet innefattar flera moment som kompletterar varandra på olika sätt. Internet används t.ex. för att söka information, nyheter, skvaller och tips som rör det intresse man har. Den idrottsintresserade läser sportresultat och sportnyheter, den politiskt intres-serade informerar sig om och diskuterar politiska frågor, osv. Flera av ungdomarna deltar även i så kallade mailinglistor där man regelbundet får information skickad till sig via e-mail. Det förekommer även mer direkt (samtidig) kommunikation med andra människor över internet runt ett särskilt ämne eller intresse.

Totalt 26 av de 43 gymnasieungdomarna hävdar att de använder internet till att informera sig om eller diskutera särskilda fritidsintressen. I intervjun är det främst användningen av internet i relation till andra media, som olika källor till information, som har diskuterats. Ungdomarnas handlingsstrategier samman-fattas i tabell 7.2.

Tabell 7.2. Gymnasieungdomarnas strategier för att få tag på nyheter och information om fritidsintressen, internet kontra andra medier.

	Använder internet som informationskälla	Använder inte internet som informationskälla
Använder andra medier som informationskälla	18 ungdomar	17 ungdomar
Använder inte andra medier som informationskälla	8 ungdomar	

Källa: Intervjuundersökning

Av tabellen ovan kan man se att de flesta (18st) ungdomar använder sig av en "blandstrategi". De använder således internet för att söka information om och/eller diskutera sina särskilda fritidsintressen, men de använder sig även av andra informationskällor, t.ex. vanliga morgon- och dagstidningar, mer specialiserade tidningar eller tidskrifter, Radio- och TV-program och text-TV. Tabellen visar även att en mindre grupp (8st) ungdomar använder sig av en "IKT-strategi", dvs. internet används som enda källa till information om särskilt fritidsintresse. Aktiviteten har endast diskuterats med de ungdomar som faktiskt använder sig av internet till detta ändamål. Av detta skäl har de 17 ungdomar som inte använder internet för att söka information om fritidsintressen inte heller preciserats med avseende på om de använder sig av andra informationskällor eller inte.

De 26 ungdomarnas berättelser om hur och av vilka skäl de använder sig av denna IKT-baserade aktivitet ser ibland väldigt olika ut. 15 av de 26 ungdomarna använder internet för att aktivt, målmedvetet och frekvent söka information om och diskutera sina fritidsintressen. Internet upplevs, i jämförelse med andra media, ge tillgång till en annan slags och ofta mer specialiserad information om just det som man är intresserad av. Tillgången till internet i hemmet verkar dessutom innebära att man söker information om "nya" saker, sådant som man inte tidigare sökt information om. Själva tillgängligheten i sig ser således ut att i någon mån generera nya informationsbehov och nya aktiviteter i ungdomarnas vardag. Vissa ungdomar berättar t.ex. att de använder just internet för att söka information på grund av att man upplever att just denna information inte går att få tag på någon annanstans. (I praktiken är det säkert möjligt att få tag på information men att det skulle kräva mer ansträngning, tid, resor och kanske kostnader). Nedan är det främst dessa 15 ungdomars berättelser om hur och varför de använder internet i olika situationer som exemplifieras och illustreras med olika citat.

De resterande 11 ungdomarna beskriver inte sin användning av internet i termer av dess specifika fördelar gentemot andra sätt att söka information. Informationen som sådan verkar vara av underordnad betydelse och snarare är det en stunds underhållning eller förströelse som är det primära skälet till att ägna sig åt denna aktivitet. Detta är en aktivitet man ägnar sig åt sällan, när man inte har något bättre för sig. Även detta ges några exempel på nedan.

Internet används för att det ger tillgång till en annan slags och ofta mer specialiserad form av information

Både bland de ungdomar som använder blandstrategin och bland dem som bara använder IKT finns det dem som använder internet för att aktivt och målmedvetet söka fram information. En stor grupp ungdomar berättar således att de använder internet på grund av att det ger dem tillgång till en typ av information som är mer specialiserad eller inriktad på just det som de är intresserade av.

Det ges flera exempel på detta. En av killarna spelar amerikansk fotboll. Han är mycket intresserad av denna och andra sporter både som utövare och åskådare. Han både läser tidningar och besöker sidor på internet för att informera sig om sportresultat, sportnyheter mm. Han berättar att han föredrar att använda internet på grund av att han här får mycket mer och bättre information om just den eller de sporter som han är intresserad av. I tidningarna berör dom väldigt många olika sporter väldigt ytligt, medan han på internet kan hitta massor om just den sport som han är intresserad av.

"Jag läser i tidningar också, mest Expressen och dom tar det inte så seriöst. Jag kollar text-TV ibland men mest internet. Det jag är intresserad av är inget dom prioriterar i pressen" (10)

En kille är intresserad av bilsport och berättar att han använder internet på grund av att han upplever att han inte kan få tag på denna information någon annanstans.

"Nej det går inte att få tag på den informationen i tidningarna. Det finns inte att hitta annat än på internet" (25)

En annan kille har ett stort fotbollsintresse, både som utövare och åskådare. Han har sitt favoritlag i fotboll, Lazio och han besöker ofta lagets egen hemsida. Där samlas information från andra internetsidor och därmed får han tillgång till det mesta av den information som går att få tag på om laget på denna sida.

"En sida jag alltid går in på och som jag har som startsida är mitt favoritlags hemsida. Lazio i Italien. Där går jag alltid in och läser nyheter. Dom tar reda på allt från andra sidor och samlar det där. Så där kan man läsa om allt möjligt. Resultat och rykten om spelarköp, det är allt möjligt, allt som man kan veta om dom." (12)

Ungdomar med ett stort intresse för musik, politik, datorer och elektronik använder internet på ett liknande sätt. Exempelvis den relativt stora grupp musikintresserade ungdomar som använder internet för att informera sig om, läsa nyheter och skvaller om gamla och nya band, eller helt enkelt för att utforska nya band och ny musik. När det gäller musik är det kanske ännu tydligare hur internet fungerar som ett komplement till tidningar, radio och tv. En kille berättar hur han brukar läsa recensioner och intervjuer med band i speciella musiktidningar och i vanliga tidningar (GP, Expressen, Nöjesguiden, m.fl.). Om han ser något intressant går han in på en speciell sida på internet som heter UBL (Ultimate Band List) och läser mer om den speciella artisten eller bandet som han läste om i tidningen. Han kollar också upp eventuella skivor eller låtar som bandet har släppt. Därefter, om intresset fortfarande kvarstår, går han in på Napster (diskuteras i avsnitt 7.3.2) och laddar hem några låtar som ett smakprov. Om han tycker mycket om musiken går han till en skivbutik och köper musiken, annars nöjer han sig med mp3-formatet.

"Det går hand i hand med ubl och Napster. Jag läser en intervju med ett band i Closeup...Det är en svensk tidning som bara behandlar extrem musik...sedan kollar jag på ubl på nätet och läser mer om bandet och kollar vilka skivor dom har släppt. Sedan går jag in på Napster och söker...Jag söker desperat efter ny musik" (39)

En tjej har ett stort intresse för politiska frågor och hon använder under perioder internet mycket både för att informera sig om och för att diskutera olika politiska frågor. Hon menar att internet har medfört att hon fått tillgång till information som hon annars inte hade haft tillgång till. Hon menar också att hennes liv skulle vara mindre politiskt informerat utan tillgången till internet.

"Det skulle inte vara så informerat inom politik eller värderingar...Det är information om sådant man inte kan hitta i böcker. Det kan t.ex. vara politiskt olämplig information om politiker och bankirer. Sådant kan man hitta massor om på nätet. Det är helt och hållet definitivt mer möjligheter på nätet." (21)

Ett annat exempel är en kille som har ett stort intresse för datorer och elektronik. Han beskriver detta som en hobby. Han tillbringar mycket tid framför datorn med att programmera och han använder också internet för att informera sig om nyheter och för att ta del av program som andra programmerare har gjort. Detta gör han som ett komplement till datatidningar.

"Det där med datorn är ju som en hobby eller ett intresse...det är vissa sidor som jag går in på som handlar om program och elektronik. Jag brukar gå in och kolla om det kommit något nytt...Ja det händer, framför allt elektronik och data...Jag köper en hel del datatidningar".(14)

Ungdomarna använder således internet bland annat på grund av att de upplever att internet ger dem tillgång till information som är mer specialiserad och inriktad mot just det som intresserar dem. Har man en stort intresse för ett särskilt fotbollslag eller en särskild artist är det ofta möjligt att finna information om just detta på internet. Internet ger större möjligheter att utforska specifika intressen och framför allt relativt oberoende av vad medierna i övrigt anser intressant eller värt att belysa.

Internet används för att kommunicera om gemensamma intressen

Internet används också för att kommunicera med andra människor, som delar samma intressen. Flera av ungdomarna deltar t.ex. i så kallade mailinglistor och ett fåtal ägnar sig även åt mer direkt kommunikation med andra människor över internet runt ett visst ämne eller intresse. Genom att kunna ställa frågor, dela med sig av erfarenheter och tips av olika slag, berättar flera av ungdomarna hur de kommit över information som de menar att de annars skulle ha gått miste om.

Flera av ungdomarna berättar att de deltar i mailinglistor av olika slag. En sportintresserad kille berättar att han flera gånger i veckan får information skickad till sig via e-mail på detta vis. Han skriver aldrig själv några mail, utan använder mailinglistorna mer som en passiv mottagare av information

"Ja två eller tre gånger i veckan. Jag får sportinformation och artiklar och resultat. Varannan dag får jag från amerikanska ligor i fotboll och basket"(17)

Mailinglistor kan således ofta vara väldigt anonyma företeelser där kommunikationen bara går i en riktning, men det finns även exempel på motsatsen. En musikintresserad kille berättar t.ex. om hur han var med och startade en mailinglista som blev som en slags "community". Det blev med andra ord mer av en dialog och diskussion mellan de inblandande och inte bara utskick av information.

Förutom deltagande i mailinglistor berättar flera av ungdomarna hur dom även använder internet till att direkt kommunicera med innehavare av olika hemsidor. Ett intressant exempel på detta är en kille som har ett passionerat intresse för just ett speciellt popband som heter Radiohead. Det som han beskriver som internets mest värdefulla egenskap (det sätt på vilket han har fått tag på den mest intressanta informationen om sitt favoritband) är möjligheten till direktkommunikation med innehavare av olika hemsidor. Det kan vara diskussioner om allt möjligt, nyheter och skvaller, tips om var man kan hitta utgivet material, t.ex. från livespelningar, att ladda ner osv. Om han bara hade tidningar och annan press att tillgå hade han missat mycket information om bandet.

"Det blir inte samma sak med tidningar. Det finns inte så mycket att hitta. Om jag inte hade haft internet så hade jag inte vetat så mycket. Jag använder sidorna mest för att kommunicera med dom som har sidorna. Det är det jag använder det mest till. Det är det som är nyttigt. Jag får reda på många bra saker" (42)

En annan kille beskriver motsvarande erfarenheter. Bland annat berättar han om en situation där han fick hjälp med att söka fram en låt som han hade hört vid ett tillfälle och gärna ville få tag på. Han menar att detta är exempel på information som han inte hade kunnat få tag på om han inte hade haft tillgång till internet.

"Om jag vill ha information om något jag hittar på en sida så kan jag fråga om något som personen sida handlar om...I ett fall frågade jag om en låt som jag bara hade hört en live-version av vid något tillfälle tidigare. Jag frågade om vad det var för låt och var det gick att få tag på. Då fick jag ungefär 20 svar. Jag har ganska mycket mail-konversation med människor. Det skulle antagligen inte gå att ta reda på det på annat sätt, som t.ex. när det gäller den där låten, eftersom jag inte känner någon som lyssnar på det bandet "(31)

En tjej som är mycket intresserad av politiska frågor upplever att hon inte har något politiskt utbyte av de människor som finns runt omkring henne, som hon menar saknar politiskt intresse. Hon beskriver internet som en möjlighet att möta andra likasinnade och diskutera olika politiska frågor. Detta har hon gjort via mailinglistor och diskussionsgrupper som karaktäriseras av en mer direkt dialog (chatting).

"Det skulle inte vara så informerat inom politik eller värderingar. Jag kan inte runt omkring mig hitta de människor som är politiskt engagerade. Folk som är politiskt engagerade har sina världar. Det är svårt när man befinner sig bland människor som bara bryr sig om såpor. Då har jag använt internet"(21)

Dessa citat är alla intressanta exempel på hur internet kan användas för att komma i kontakt med och utbyta kunskaper, information och erfarenheter med människor som delar samma intressen. Förutom att de är intressanta exempel på hur internet kan användas till att utforska och fördjupa sig i ett särskilt intresse, är de också intressanta exempel på hur internetbaserad kommunikation mellan människor kan se ut.

Informationen på internet används för att den är lättillgänglig och gratis

Ofta då man diskuterar IKT-baserade aktiviteter och deras substitutionspotential utgår man ifrån att internet används på grund av enkelheten och bekvämligheten i förhållande till andra sätt att utföra en aktivitet på. Möjligen kan man hävda att flera av de skäl till internetanvändning som presenteras ovan utgör en variant på detta resonemang. Exempelvis att informationen har blivit så pass lättillgänglig att man nu söker information om sådant som man aldrig hade brytt sig om. Ett annat skäl till att internet används istället för t.ex. tidningar och tidskrifter är att informationen på internet är gratis.

"Det är bekvämt att få det på internet istället...Man kan få samma information gratis istället för att köpa en tidning "(4)

"ja det är bekvämare...det är inte så ofta jag orkar lägga pengarna på sånt "(10)

Detta antyder att det inte är ungdomarna själv som betalar telefonräkningen. Föräldrarna upplever det nog inte på samma sätt som "gratis" att använda internet.

Att söka information om fritidsintressen utgör även en form av förströelse eller tidsfördriv

En grupp (11) ungdomar använder främst dator och internet som en form av förströelse. Dessa ungdomar är inte i lika hög grad ute efter att aktivt söka reda på en viss typ av information. Det är inte informationen i sig som står i fokus, utan snarare behovet att underhålla sig eller att fördriva tiden en stund.

Flera av ungdomar berättar att de oplanerat och om det blir tid över brukar gå in och läsa om något som intresserar dem.

"Jag använder väl det till intressen i största allmänhet, t.ex. scouternas hemsida eller liknande, för att det är kul om man har en timma eller halvtimma över. Med det är aldrig planerat, utan bara om det blir tid över" (35)

"Nja, jag går in på musiksajter ibland och kollar recensioner. Det har hänt men inte så ofta, om jag har några minuter över" (13)

En stor grupp ungdomar använder inte internet till fritidsintressen och underhållning

En stor del av ungdomarna (17) använder inte internet till detta ändamål. Skäl som anges till att inte vilja använda internet är bland annat att det är krångligt att hitta information på internet, att man får för många träffar, mm. Ett annat skäl är att man upplever det som besvärligt att läsa information på en dataskärm, att det är mycket trevligare att läsa på papper i en tidning.

"Det finns inte jättemycket på internet. Jag har sökt några gånger. Men det är roligare att köpa hem en tidning och sitta med den i soffan. Det är trevligare att läsa saker på papper." (4)

7.3.2 Användning av internet för att ladda hem musik: ett fördjupande exempel

En av de enskilda aktiviteter som ungdomarna under dagboksveckan ägnar mest tid åt är att ladda ner musik från internet. Vid undersökningstillfället använde de flesta ett program som heter Napster som också laddats ner från internet. Programmet gjorde det möjligt att gratis (utöver kostnader för uppkoppling) ladda hem i princip vilken musik som helst från internet. Musik som laddas hem från internet är i så kallat mp3-format och kan antingen spelas upp direkt från datorn eller, om man har tillgång till CD-brännare, brännas på en CD-skiva. Principen bygger på att man över internet laddar ner musik från andra datorer som är uppkopplade på internet. Därmed kan man få tillgång till skivsamlingar över hela världen.

För alla som inte har tillgång till fast uppkoppling (vilket vid undersökningstillfället var alla utom 2) är nedladdning av musik en tidskrävande aktivitet. Under dagboksveckan ägnar sig totalt 14 ungdomar i genomsnitt 23 minuter per dag åt denna aktivitet. Denna aktivitet utgör hela 22 % av ungdomarna totala internetanvändning under dagboksveckan. Mycket av denna tid består av väntan medan nedladdning pågår vilket innebär att man under nästan

hälften av denna tid samtidigt ägnar sig åt någon annan aktivitet, för det mesta en annan aktivitet på internet eller på datorn (t.ex. spel).

Det har förekommit en hel del skrivelser i tidningar om Napster. Skivindustrin har varit oroad över nedladdningens effekter på skivförsäljningen. Hela denna diskussion har egentligen handlat om substitution eller substitutionspotential mellan å ena sidan att ladda ner musik via internet och å andra sidan att köpa skivor i butikerna (dvs. mellan en IKT-baserad och en resbaserad aktivitet). Det är dock främst de ekonomiska och inte de rumsliga effekterna av en sådan substitution som diskuterats. Denna oro medförde att Napster hamnade inför rätta och att programmet i den form som dessa ungdomar ägnade sig åt finns inte mer. Det finns emellertid fortfarande många andra möjligheter för den som vill och har kunskapen, att ladda hem musik från internet.

En central utgångspunkt i intervjun har varit å ena sidan ungdomarnas nedladdning av musik från internet och å andra sidan deras inköp av musik i butik. Man kan urskilja följande handlingsstrategier (tabell 7.3.).

Tabell 7.3. Gymnasieungdomarnas strategier för att hämta hem musik, nedladdning från nätet kontra inköp i butik.

	Laddar ner musik från internet	Laddar inte ner musik från internet
Köper musik i skivbutik	11 ungdomar	4 ungdomar
Köper sällan/aldrig musik i skivbutik	12 ungdomar	16 ungdomar

Källa: Intervjuundersökning

Av intervjuerna framgår att sammanlagt 23 av de 43 ungdomarna i någon omfattning ägnar sig åt att ladda hem musik från internet. Dessa 23 ungdomars berättelser om hur och av vilka skäl man använder sig av Napster ser ganska olika ut. Tabellen ovan visar att 11st ungdomar använder en "blandstrategi". De använder Napster för att ladda hem musik från internet till sin dator, men de köper också musik. Man kan också se (i dagboken) att flera av dessa 11 ungdomar ägnar sig mycket åt båda dessa aktiviteter. De både laddar ner musik och besöker skivbutiker flera gånger under dagboksveckan. Denna grupp består således främst av mycket musikintresserade ungdomar. De berättar hur de på olika sätt använder Napster som ett komplement till att köpa musik. Napster beskrivs bl.a. som en möjlighet till att få tillgång till musik som man inte kan få tag på i butikerna, t.ex. utgivet material eller material från livekonserter. De använder också internet för att ladda ner musik som de tycker om men inte vill (har råd med att) köpa. Internet används också för att utforska och få ett

”smakprov” på ny musik som man funderar på att köpa. Nedan ges exempel detta.

Napster används för att få tag på musik som inte finns att få tag på i skivbutiker

För det första använder ungdomarna internet för att ladda ner musik som de upplever att de inte kan köpa i butikerna. Det kan vara gammal musik, ovanlig musik eller musik som inte finns utgiven på skiva. Internet ger dem tillgång till ett annat sortiment än vad butikerna gör.

”Sånt som inte går att köpa. Jag har laddat ner mycket äldre grejer. Det finns ofta mycket äldre grejer att få tag på” (14)

”Oftast är det musik som man inte alls kan få tag på. Jag tycker det är underbart med Napster...Jag laddar också ner musik som inte går att köpa. Men genom internet kan man få tag på i stort sett allt, man kan få tag på det mesta. Det är där man kan få tag på det.” (39)

”Det är inte musik jag annars hade köpt, utan musik som inte går att få tag på i butiker, som tex livespelningar” (8)

Napster används för att ladda ner musik som man är nyfiken på men inte vill (har råd med) att köpa

För det andra använder ungdomarna internet för att ladda ner musik som de är nyfikna på men inte vill köpa. Detta är antagligen en ekonomisk fråga i grunden. Flera av ungdomarna berättar att det finns musik som de vill ha, men inte tillräckligt mycket för att betala en massa pengar för den. Man kan kanske säga att internet därmed ”sänker ribban” för vilken musik man tycker att man vill skaffa sig.

”Musik jag inte lyssnar på jättemycket och inte vill lägga ut 160 kronor för, så bränner man ner istället” (15)

”Det är musik jag inte vill köpa. Om det t.ex. bara finns en bra låt på en skiva så laddar jag ner låten istället för att köpa hela skivan” (3)

”Om jag hör en ny låt som jag tycker är bra, men inte vill köpa singeln eller skivan brukar jag hämta ner den...om det är en låt som jag tycker om och inte hade haft internet hade jag ändå inte köpt hela skivan för den låten” (34)

Napster används för att utforska ny musik, som ett smakprov

För det tredje används Napster som ett sätt att utforska och få smakprov på ny musik, exempelvis musik man har läst om i en tidning eller hört talas om på annat håll. Detta verkar vara ett sätt att lära känna musik innan man bestämmer sig för om man skall köpa den eller inte. Ungdomarna berättar att de via internet kommer i kontakt med musik som man annars inte hade gjort, att det ger dem idéer.

”När jag använder Napster så använder jag det ofta för att få ett smakprov sedan går jag och köper skivan om jag tycker om den” (15)

”Jag laddar mest ner för att lyssna på nya band. Jag köper det sen. Det är inte så att jag laddar ner hela skivor” (8)

"Det är dels musik som jag bara är lite nyfiken på och sedan är det ofta så att eftersom man laddar ner musik från olika personers datorer så hittar man någon som visar sig ha ungefär samma musiksmak som man själv har så kanske det finns någon grupp som man inte känner igen namnet på, så laddar man ner den musiken" (25)

"Jag brukar ladda ner musik som jag är tveksam till. Om det är skitbra beställer jag den, ända från USA ibland" (39)

Denna aktivitet jämförs bland annat med att gå till skivaffären och lyssna på ny musik. Man sitter istället hemma och lyssnar.

"Man kan gå dit och lyssna [dvs till skivbutiken] men det är smidigare att sitta hemma och så glömmer man ofta vad det var man skulle lyssna på om man är i skivbutiken" (2)

Napster används som ett komplement till musikkanaler i radio och TV

12 ungdomar berättar att de använder Napster (i mer eller mindre omfattning) men att de mycket sällan eller aldrig köper skivor. Dessa ungdomar beskriver inte nedladdning från internet som ett substitut till att köpa skivor. De menar att de aldrig har varit några stora skivköpare, varken före eller efter Napster. Dessa ungdomar berättar att de bland annat använder Napster till att ladda ner låtar som man hört på radio eller TV. Napster beskrivs således snarare som ett komplement till radions och TV:s musikkanaler än som ett substitut till att köpa skivor. Några av dessa ungdomar berättar också att Napster främst har använts som en form av underhållning eller förströelse, där skälva musiken verkar ha underordnad betydelse.

Ungdomarna berättar att de från internet laddar ner vissa låtar som de tycker om, t.ex. hitlåtar som de hört på radion eller TV:n. Man skapar sig en lista över låtar som man spelar upp direkt från dator, kanske istället för att behöva vänta på att de skall komma i radion. De kan lätt och snabbt hitta de låtar som de för tillfället tycker om att lyssna på och spelar upp dessa direkt från datorn. En tjej berättar t.ex. att hon laddar ner musik varje vecka.

"Det har hänt ganska mycket, kanske tre låtar i veckan. Det går i vågor" (41)

Samtidigt berättar hon att hon aldrig köper skivor.

"Nej det gör jag inte. Jag får i födelsedagspresent eller lånar av kompisar" (41)

Andra ungdomar berättar också att de främst laddar ner hitlåtar som de hört på radion eller TV:n.

"Det är musik som jag hört på radio eller TV och man letar bara allmänt om man hittar något kul" (21)

"Jag tycker det är jättebra att kunna ladda hem musik. Man kan få fram och lyssna på det bara just då" (11)

"Det är nästan alltid låten jag är intresserad av. Oftast hör jag den på radio, på mp3 så försöker jag komma ihåg namnet på låten eller gruppen, så skriver jag in det...Jag har få singlar eller skivor" (33)

Napster används även som ett tidsfördriv eller underhållning

Några ungdomar berättar att de använder Napster till att ladda ner "roliga" eller "dåliga" låtar mest på skoj. Det kan handla om t.ex. barnvisor från när de var små, låtar från 80-talet som man tycker är roliga att lyssna på, osv.

"Det kan vara musik till ett barnprogram som man tittade på när man var liten. Det är mest sådana saker jag laddat ner. Lite dålig och rolig musik som det är kul att lyssna på, som barnprogram eller åttiotalsmusik" (6)

Ungdomarna köper den musik de verkligen vill ha

Ett generellt intryck som omfattar samtliga av de 23 ungdomar som använder sig av denna IKT-baserade aktivitet är att de köper den musik de verkligen vill ha eller tycker riktigt mycket om. De tycker att det är en annan känsla att ha den riktiga skivan.

"Det är billigare att ladda ner på Napster men är det en bra artist så är det klart att jag går och köper skivan" (20)

"Nej jag tror inte det, man vill ju än då alltid ha skivan... jag köper ganska mycket skivor. Jag tycker om att sitta och bläddra i boken. Det är inte samma sak utan." (34)

"Det är onödigt att ladda ner hela skivan. Det har jag bara gjort en gång. Jag köper alla skivor och all den musik jag tycker är bra" (39)

De ungdomar som inte laddar ner musik från nätet

I tabell 7.3 kan man också se att det finns en grupp ungdomar som köper musik i butiker och därav verkar ha ett musikintresse men som ändå inte använder internet för att ladda hem musik. (Det finns även de som gör varken eller men de kanske inte är lika intressanta eftersom de kan antas sakna intresset i grunden). Jag har funnit det intressant att också diskutera med dessa ungdomar varför de väljer att inte ägna sig åt denna IKT-baserade aktivitet. Några hävdar att det tar för lång tid, att den uppkoppling de har är för långsam för att det skall vara meningsfullt och att det därmed också blir för dyrt. Andra är emot det på grund av att han just vill ha den riktiga CD-skivan.

"Nej vi har för dåligt modem och bara en telefonlinje så jag tycker inte att det är värt det. Det är inte värt att vänta 20 minuter för att ladda ner en låt. Men annars skulle jag göra det, om jag hade bättre uppkoppling" (31)

"Jag har inte gjort det, min lillasyster gör det men jag tycker att det tar för lång tid. Jag orkar inte vänta så länge" (32)

"Som jag sa försöker vi i familjen hålla nere telefonräkningen" (24)

"Men jag är lite emot att ha det hemma. Jag vill nog ha en CD-skiva att hålla i och sätta på. Det är inte alls samma sak att bränna skivor." (22)

Möjligen har valet att använda respektive att inte använda en IKT-baserad aktivitet som denna också att göra med intresset för internet överhuvudtaget. Det verkar finnas ungdomar som laddar ner musik från internet för att de tycker om att sitta framför dator. Internet utgör en form av underhållning och

förströelse. På motsvarande sätt kan man anta att det finns ungdomar som låter bli att ägna sig åt denna och andra IKT-baserade aktiviteter, som de kanske egentligen skulle ha nytta av, på grund av att de generellt saknar intresse för datorer och internet.

7.4 DATOR OCH INTERNET TILL UNDERHÅLLNING- & FÖRSTRÖELSE AKTIVITETER

7.4.1 Dator och internet för nöje och underhållning, en aktivitet som långt i från alla ungdomar ängar sig åt.

Att surfa eller att vara uppkopplad på internet är inte bara frågan om ett målmedvetet och ihärdigt sökande efter information. Datorn och internet används också som en form av underhållning, nöje eller förströelse. Egentligen handlar kanske detta inte i så hög grad om vilken aktivitet det faktiskt är man ägnar sig åt utan mer om det förhållningssätt man har till den aktivitet som utförs. Som tidigare antytts kan såväl Napster som informationssökning på internet både fungera som ett instrument i jakten på information eller musik och som en form av underhållning eller förströelse. Detta verkar också vara en viktig skiljelinje mellan olika slags IKT-användare. Vissa av ungdomarna hävdar att de aldrig använder och aldrig skulle kunna tänka sig att använda datorn för underhållning eller förströelse. Andra menar att de mer eller mindre enbart använder tekniken till detta. Nedan beskrivs en rad exempel på IKT-baserade aktiviteter som ungdomarna ägnar sig åt för underhållning och förströelse. Det handlar för det första om att man besöker olika "roliga" sidor på internet och för det andra om att spela spel på datorn, off-line eller on-line.

7.4.2 Att använda internet för att besöka "roliga" hemsidor.

21 ungdomar berättar att de besöker olika sidor på internet enbart som en form av nöje, underhållning eller tidsfördriv. När jag bitt ungdomarna exemplifiera vilken typ av sidor man brukar besöka har jag ofta fått svar i stil med "allt möjligt" eller "inget speciellt".

"Det är lite allt möjligt, inga särskilda" (24)

"Vad man kommer på för stunden (3)"

Detta kan bero på att det är frågan om en slags "för stunden" underhållning som man glömmar lika snabbt som man klickar sig bort från sidan (möjligen jämförbart med att zappa mellan TV-kanaler). Dagböckerna har här varit till stor hjälp eftersom många av ungdomarna detaljerat har skrivit ned de sidor de varit inne på. Detta har jag använt som underlag i intervjun och kunnat få fram några exempel på ungdomarnas "nøjessurfande".

Två tjejer berättar att de brukar besöka sidor där det finns tävlingar som de deltar i. En tjej är i dagboken inne på bl.a. NRJ eller Passagen.

"Jag går in på de sidor jag brukar gå in på. Alla de sidor jag kan komma på. Jag brukar vara med i olika tävlingar på internet, alla tävlingar jag kan hitta. Det tycker jag är roligt" (16)

"Dom har många tävlingar så jag brukar vara med och tävla. Dom har skvaller och tips och annat så jag brukar läsa lite" (34)

En annan tjej skriver i dagboken att hon besöker sidorna "The Spark", "Kramgo" och "ansiktsburk". Jag ber henne att berätta vad detta är för sidor.

"Det är en hemsida med en massa tester, t.ex. lovetest, man kan testa om man är kär i någon. Det var en kompis till mig som tipsade om detta. Det är inte så seriöst men väldigt roligt ändå." (6)

"Jag fick tips om den från en kompis. Det är en sida där man kan lyssna på en populär turkisk låt med sång på turkiska. Men så är det någon som skrivit en svensk text till, så som man tycker att det låter. Det låter faktiskt som svenska ibland, som riktigt grov göteborgska. Det var kul, men den sida är borta nu har jag sett" (6)

En kille är inne på en sida som heter Ugly People. Detta är en sida med massor av bilder, fotografier på människor i lustiga situationer eller som bara ser lustiga ut.

Flera av ungdomarna berättar att dom ibland besöker sidor i anslutning till TV-kanalernas populära så kallade "dokusåpor". Där kan man läsa om de deltagarna och följa med i handlingen, vem som blivit utröstad, osv.

"Det händer väl att man går in och kollar på Barends eller Big Brothers hemsida...Man brukar kunna läsa på internet vem som blivit nominerad och vem som har åkt ut. Det är lite kul" (29)

"Det är ett TV-program. Dom visar vad som har hänt under veckan...ganska ofta. Det är det enda TV-programmet. Ibland är jag inne på MTV också (30)"

En kille som är intresserad av programmering är inne på en sida som heter Something Awful, som han berättar om.

"Something Awful är en sida med riktigt dåliga hemsidor som folk har lagt ut, man kan söka på olika kategorier. Det är riktigt slött som man ibland kan gå in på när man håller på och laddar ner, ett släppt tidsfördriv" (14)

Andra ungdomar berättar om hur de besöker olika sidor som ett tidsfördriv när de inte har så mycket annat att göra.

"Det är oftast för att fördriva tiden, när man inte kan komma på något bättre att göra. En annan orsak till att jag går in på olika sidor är att jag egentligen håller på och laddar ner något, som kanske tar ganska lång tid, så känns det onödigt att vara på internet utan att göra något" (3)

"Det är ofta en ren slögrej att sitta framför datorn. Ofta typ om jag inte har något att göra så surfar jag en stund" (12)

När ungdomarna talar om att "bara surfa runt", "slösurfa" eller "klicka sig runt på olika sidor" syftar de bland annat till denna typ av aktiviteter. I KOM är det antagligen bland annat dessa aktiviteter som innefattas under kategorin att man surfar utan särskilt ärende. Det verkar som att själva aktiviteten eller informationen som sådan är av underordnat betydelse i denna typ av internetanvändning. Istället är det en stunds underhållning eller förströelse som man är ute efter. Därav är det kanske rimligt att benämna dessa

aktiviteter som att man surfar utan särskilt ärende. Helt planlöst är emellertid inte heller detta surfande. Det är inte så att man helt planlöst klickar sig runt på olika sidor. Denna internetanvändning styrs i hög grad av tips från kompisar, TV, tidningar, reklam. Det verkar också som att man etablerar sina "runda" av favoritsidor som man klickar sig igenom vid tillfällena som dessa.

"Det är ofta genom tips från kompisar, genom länkar, man kan få tips från mail" (6)

"Det är ibland om jag fått något tips från kompisar" (12)

"Annars är det mest sidor som kompisarna har tipsat mig om, om dom har hittat något roligt" (4)

"...eller om det står något någonstans i tidningen eller någon annanstans i reklam, så kan jag kolla upp det" (36)

"Ibland om man ser någon reklam eller i någon tidning brukar jag gå in och kolla. Ungefär varannan gång jag går in och kollar min mail går jag till någon sidospår" (28)

"Det är inte så att jag kastar mig planlöst ut. Om jag hört något från en kompis, på TV eller i en reklam så kollar jag upp det. Det är inte så att jag bara klickar runt" (28)

De som inte använder internet som underhållning

Långt i från alla ungdomar ägnar sig åt "nöjessurfande", vissa är t.o.m. uttryckligen emot det och beskriver det som tråkigt och meningslöst. Åtminstone 8 av de 43 ungdomarna hävdar att de aldrig använder internet som underhållning eller förströelse och ytterligare 11 hävdar att detta är något man ägnar sig åt mycket sällan. Dessa ungdomar har således en mer "nyttoinriktad" användning.

"Jag sätter mig aldrig bara och blipper med datorn. Jag har alltid ett mål när jag sätter mig vid datorn. Sen kanske jag går in på något annat ibland ... Det handlar mest om tid. Jag har inte tid att surfa på internet" (13)

"Jag använder det i alla fall inte som tidsfördriv. Jag använder det mest för att söka information och för att ladda ner musik" (11)

"Det är inte så att jag sätter mig framför dator och bara kollar" (1)

Jag har funnit det intressant att diskutera "nöjessurfande" även med dem som inte ägnar sig åt det. Ungdomarna anger lite olika skäl till varför de inte använder internet till detta ändamål. Vissa av ungdomarna har aldrig ägnat sig åt denna typ av aktiviteter. Man anger olika skäl till detta, bl.a. generell brist på intresse för eller kunskaper i att hantera datorn.

"Jag har inte haft lusten, inte känt dragningen, inte tagit mig tid. Jag har haft annat att göra" (43)

"Nej jag har inte tillräckligt bra koll på var man skall gå och hur man hittar sidor som skulle intressera mig" (14)

Flera av ungdomarna berättar att nöjessurfande var något man mest ägnade sig åt när man var yngre, eller just hade fått internet. Av olika skäl, som t.ex. att man inte har tid, har tröttnat eller fått andra intressen, är nöjessurfande en aktivitet som man inte längre ägnar sig åt.

"Inte nu längre...Det var mycket mer tidigare. Jag surfade och chattade. Man kunde sitta flera timmar framför datorn. Det var innan det började bli jobbigt i skolan...Det är jävligt tidskrävande" (23)

"Jag sitter aldrig och bara surfar. Jag kommer aldrig på en sida att skriva in. När jag var yngre sökte jag på alla sidor som verkade roliga, men det gör jag inte längre" (33)

"Inte så mycket för att fördriva tiden. Det är mer att jag vill ha ut något av det. Kanske just när jag fick det var det det, men inte nu längre" (18)

7.4.3 Att använda dator och internet till att spela spel

En annan form av underhållning som ungdomarna använder framför allt datorn men även i viss utsträckning internet till är dataspel. Intervjuundersökningen visar att totalt 27 ungdomar i någon omfattning ägnar sig åt att spela spel på datorn. Av dessa är det 5 som ibland ägnar sig åt on-line spel (dvs dataspel där man spelar med eller mot andra människor över internet). Ytterligare 6 ungdomar berättar att spel var något man ägnade sig åt när man var yngre med nu har slutat med. Resterande 10 ungdomar hävdar att de aldrig ägnat sig åt att spela spel, varken on-line eller off-line.

Att ägna sig åt att spela spel på datorn kan betyda många olika saker. Det kan innefatta allt ifrån att under några minuter då och då lägga en patiens till att timtals ägna sig åt mer avancerade äventyrsspel, strategispel, bilspel, osv. Av de 27 ungdomar som i någon utsträckning ägnar sig åt att spela dataspel är det 10st som ägnar sig åt den första sortens spel, dvs patiens eller andra mindre spel. De berättar att detta är något de gör när de har tråkigt och inte kan hitta på något annat att göra. Denna aktivitet utförs ibland även som en parallell aktivitet, t.ex. samtidigt som man laddar ner musik eller något annat från internet.

"Möjligen lägger jag en patiens eller spelar något annat litet spel om datorn står på och jag inte har något att göra, men aldrig dom där lite större spelen" (7)

Detta är förmodligen en form av spel som ungdomarna inte ägnar väldigt mycket tid på, åtminstone inte i relation till vad de ungdomar gör som ägnar sig åt de lite större spelen. De ungdomar som ägnar sig åt den andra sortens spel, dvs. de större och mer avancerade spelen, berättar att de kan ägna timmar åt dessa spel.

"Ja det är Sims som gäller nu, Caesar har jag också spelat en hel del...ibland fyra timmar när man väl sitter, kanske någon gång varannan vecka." (40)

"ja det gör jag både off och on-line. Det är mest strategispel. Det är inte så mycket. Några timmar på helgen i bästa fall" (2)

"Inte varje vecka. Ibland spelar jag inte någonting på tre månader och ibland spelar jag konstant i en månad, även om jag har annat att göra" (18)

Många av de ungdomar som ägnar sig åt dessa spel berättar att de ägnade mer tid åt att spela när de var yngre än vad de gör nu. Flera av dem hänvisar till att de inte har lika mycket tid till sådant nu som när de var yngre, att de inte hinner spela lika mycket. Andra berättar att de har växt ifrån det eller tröttnat på att spela dataspel.

"Jag gör det ibland. Det är mest strategispel eller shot'em up-spel. Jag spelar inte så mycket nu, kanske 1-2 timmar i veckan. Det var mer tidigare, för två eller tre år sedan. Jag har tröttnat lite nu." (3)

"Ja strategispel. Men inte så mycket. Det var mer när jag var yngre. En gång i veckan kanske." (10)

"Man har mycket annat att göra, jag har inte tid att spela spel" (35)

Man kan konstatera en över tid avtagande användning av denna aktivitet (och kanske även i viss mån det "nöjessurfande" som diskuterades ovan). Många av ungdomarna ägnar sig av olika skäl i mindre utsträckning åt denna aktivitet nu än vad de gjorde när de var yngre. Fortfarande är det dock ganska många av ungdomar som ägnar sig åt att spela spel och vissa av dem, som också dagboken visar, ägnar fortfarande mycket tid åt denna aktivitet.

7.5 UTGÖR IKT-BASERADE INTRESSE- OCH UNDERHÅLLNINGSAKTIVITETER SUBSTITUERANDE, KOMPLETTERANDE ELLER NYA AKTIVITETER I VARDAGEN.

7.5.1 Total och delvis substitution

En första relevant fråga är naturligtvis i vilken utsträckning dessa IKT-baserade aktiviteter har substituerat användandet av andra motsvarande aktiviteter i ungdomarnas vardag. Utgör t.ex. användningen av internet för att söka information om fritidsintressen ett substitut till andra medier, som utöver internet får antas vara huvudsaklig källa till sådan information. Används möjligheten att ladda ner musik från internet som ett substitut till inköp av skivor i butik.

Den kvalitativa analysen av ungdomarnas sätt att används dessa IKT-baserade aktiviteter visar att det i de flesta fall inte är frågan om en substitutionsprocess. IKT-baserade aktiviteter används inte för att substituera andra aktiviteter, utan som kompletterande eller "nya" aktiviteter i ungdomarnas vardag. I materialet har jag emellertid funnit några exempel på både total och delvis substitution.

Jag har funnit två exempel där IKT-baserade aktiviteter, åtminstone under begränsad tid, helt och hållet substituerat andra motsvarande aktiviteter. För det första, en kille som har ett stort intresse för musik och en stor skivsamling berättar att han under en halvårsperiod helt och hållet slutade att både köpa musik och besöka skivbutiker. Både innan och efter denna halvårsperiod var han en flitig besökare av skivbutiker, berättar han (vilket också syns i dagboken.)

"jag köpte inga skivor alls på ett halvår. Nu under hösten har jag börjat köpa skivor igen. Jag har köpt 20 skivor sedan oktober [dvs på ca 2 månader]" (15)

Under denna tidsperiod ägnar han istället mycket tid framför datorn till att ladda ner musik. I någon mån är detta således ett exempel på en substitutionsprocess. Han sitter hemma framför dator, söker information om och laddar hem musik istället för att utföra i princip samma aktivitet i en skivbutik. Enligt honom själv använder han emellertid inte Napster istället för

att köpa musik. Han berättar att han främst laddade ner en stor mängd musik som han aldrig skulle ha köpt, t.ex. äldre musik. Han menar att detta var ett sätt för honom att kunna bygga upp sin skivsamling, att få tillgång till en massa musik som han av ekonomiska eller andra skäl aldrig skulle kunna skaffa sig.

"...för att bygga upp min skivsamling lite (15)

Det är även viktigt att uppmärksamma att detta skedde under en tidsperiod när han, enligt hans berättelser, tillbringade oerhört mycket tid framför datorn, både till att ladda ner och bränna musik på CD-skivor men också till helt andra IKT-baserade aktiviteter. Vid intervjutillfället berättar han att han nu nästan helt slutat använda Napster och att han överhuvudtaget tröttnat på att sitta framför datorn.

För det andra, en annan kille som också är musikintresserad berättar att han numera använder internet som sin enda informationskälla om dels musik, men även om andra saker. Internet har helt och hållet substituerat hans användning av andra informationskällor. Han berättar att han utan tillgång till internet antagligen ägnat sig åt att söka information på annat håll, t.ex. från biblioteket.

"Jag läser inte i musiktidningar. Jag söker inte information på andra platser än internet. Men om jag inte hade haft tillgång till internet skulle jag försöka hitta information på andra platser...jag hade väl gått till biblioteket" (2)

Det finns några exempel i materialet på delvis substitution dvs att internetanvändningen medfört att man i mindre utsträckning än förut ägnar sig åt andra motsvarande aktiviteter. Några ungdomar hävdar t.ex. att de (nog) läser tidningar och tidskrifter i mindre utsträckning på grund av internet.

"jag läser skivrecensioner i Aveny och Nöjesguiden också. Jag hade nog kollat mer i tidningar om jag hade inte haft internet och kanske kollat upp banden mer i skivaffären" (3)

Två av ungdomarna hävdar att de (nog) köper något färre skivor på grund av möjligheten att ladda ner musik från internet.

Exempel på substitution är således få. Dessutom, om substitution har förekommit i dessa fall, t.ex. mellan användandet av internet som informationskälla och användandet av andra medier, mellan att ladda ner musik över internet och köpa den, så har detta inte skett på basis av en vilja att effektivisera vardagen. Ungdomarna laddar t.ex. inte ner musik från internet för att slippa ta sig till en skivbutik, eller för att spara tid. De som förut (dvs. innan man började ladda ner musik) besökte skivbutiker, fortsatte med stor sannolikhet att göra detta även efteråt. Att besöka skivbutiker beskrivs av flera av dem snarare som ett nöje och detta är inget som man vill byta bort. Skälen eller intentionerna bakom denna substitution handlar om helt andra saker, bland annat kostnader. Internet används för att spara pengar, för att det är gratis. Andra skäl är att internet upplevs som en bättre informationskälla som erbjuder större möjligheter till att utforska, upptäcka eller ägna sig åt det som man är intresserad av.

7.5.2 IKT-baserade aktiviteter som kompletterande aktiviteter

Denna genomgång har visat att substitution, både total och delvis, förekommer i ett fåtal enstaka fall (och är i och för sig intressanta som just sådana). I en diskussion om hur dessa fritids- och nöjesrelaterade aktiviteter påverkar ungdomarnas aktiviteter ter sig begreppet substitution emellertid inte särskilt relevant eller fruktbart. Det övergripande intrycket från undersökningen är att dessa IKT-baserade aktiviteter bäst beskrivs som kompletterande eller som "nya" aktiviteter i ungdomarnas vardag.

Många av ungdomarnas berättelser vittnar om att internet helt och hållet används som ett komplement. Användningen av internet medför enligt dessa ungdomar t.ex. inte att man i mindre utsträckning använder sig av andra informationskällor. Utan internet hade man istället låtit bli att söka en mängd information och därmed varit mindre informerade i olika frågor och ämnen.

"Jag tror bara att jag hade fått mindre information om dem" (34)

"Det skulle inte vara så informerat inom politik eller värderingar. Jag kan inte runt omkring mig hitta till de personer som är politiskt engagerade." (21)

Vad innebär det att IKT-baserade aktiviteter är kompletterande och på vilket sätt används de som komplement?

När det gäller ungdomarnas användning av internet för att söka information om och utforska sina särskilda fritidsintressen utgör internet ett sätt att få tag på mer *specialiserad* information, information som är mer inriktad mot just det som man är intresserad av (t.ex. ett speciellt fotbollslag eller popband). Detta får man främst genom att besöka hemsidor men även i vissa fall genom kommunikation med andra människor över internet. De få ungdomar som ägnar sig åt att kommunicera med andra människor över internet runt ett bestämt fritidsintresse beskriver detta som den mest värdefulla funktionen med internet, åtminstone när det gäller att få tag på information. De utgör intressanta exempel på möjligheten att via internet dela sina intressen med människor över hela världen. De utgör även intressanta exempel på virtuellt etablerade relationer som är extremt intresseorienterade.

Internet används därmed för att det ger ungdomarna tillgång till massor av information och kunskaper som de upplever att deras lokala omgivning inte ger några möjligheter till. Ett bra exempel på detta är den kvinna som använder internet för att diskutera politiska frågor och värderingar. Hon upplevde att detta var något som hon inte kunde göra med de människor som fanns runt omkring henne, i hennes vardagliga lokala omgivning. För den som vill, kan och har energi till det innebär naturligtvis internet enorma möjligheter till att fördjupa sig i ett visst ämne, oberoende av vem man är eller var man bor. Dessutom kan man göra det utan att lämna bostaden.

När det gäller Napster är det på motsvarande sätt komplementrelationen som är den mest framträdande. Även här handlar komplementrelationen om att internet ger ungdomarna tillgång till musik som man inte kan få tag på någon annanstans (som inte finns att köpa i butikerna) men också musik som man inte vill (har råd med) att köpa. De flesta av de ungdomar i undersökningen

som ägnar sig åt denna aktivitet hävdar att de fortsätter att köpa musik i samma (stora eller lilla) utsträckning som innan de började ladda hem musik från internet. Napster är primärt ett komplement, något som används utöver den musik man köper.

"Nej jag köper ganska mycket musik, i alla fall 1 eller 2 skivor i månaden och det är ingen skillnad mot innan jag började använda Napster" (20)

"Nej jag tror inte det jag vill ändå alltid ha skivan... jag köper ganska mycket skivor. Vi fick CD-brännare med nya datorn och jag har bränt många skivor sedan dess men jag tror ändå inte att jag har köpt mindre skivor... jag har bränt skivor från en kompis som jag ändå inte hade köpt, som jag inte känner till så väl (34)"

"Det är inte musik jag annars hade köpt" (42)

Som tidigare antytts används Napster ibland även som en form av förströelse eller underhållning. Ett viktigt skäl bakom all den nedladdning av musik som ungdomarna har ägnat sig åt har antagligen att göra med att det är en aktivitet som kan utföras i hemmet. Tillgången i hemmet genererar en efterfrågan som kanske inte förut funnits.

7.5.3 IKT-baserade aktiviteter som "nya" aktiviteter i ungdomarnas vardag

Att dessa IKT-baserade aktiviteter utgör nya aktiviteter i ungdomarnas vardag kan betyda olika saker. För det första kan det innebära att dator- och internet användningen får ungdomarna att intressera sig för nya saker. Kanske söker man information om sådant man förut aldrig ägnat sig åt, osv. Det generella intrycket är att ungdomarna använder internet för att utforska sådant som de redan tidigare har haft ett visst intresse för. Tillgången till internet kan dock innebära att man t.ex. kan söka information om ett speciellt fotbollslag, på ett sätt som man inte skulle få för sig att göra utan internet.

Tillgängligheten och enkelheten i sig verkar medföra att ungdomarna söker information om nya saker. De söker information om sådan som de tidigare inte hade bemödat sig med att söka information om. Tillgången till tekniken med de nya möjligheter som den innebär ser ibland ut att generera nya aktiviteter i ungdomarnas vardag. Kanske internet sänker gränser för vilken information som man tycker att det är mödan värt att söka fram eftersom mödan inte längre är så stor. Ett exempel på detta är en kille som använder internet för att kommunicera med andra människor för att få tag på den information han ville ha. Han hävdar att han utan tillgången till internet förmodligen hade "struntat i det", dvs. han hade inte brytt sig om att försöka söka reda på denna information överhuvudtaget.

"Jag hade nog struntat i det. Det blir inte samma sak med tidningar. Det finns inte så mycket att hitta. Om jag inte hade haft internet så hade jag inte vetat om så mycket. Jag använder sidorna mest för att kommunicera med dom som har sidorna. Det är det jag använder det mest till. Det är det som är nyttigt. jag får reda på många bra saker" (42)

Internet ger ungdomarna direkt i hemmet tillgång till en i princip obegränsad mängd information om allt möjligt. Tillgången på information verkar innebära att dessa ungdomar upptäcker nya saker att söka information om som man tidigare inte tänkt på, eftersom möjligheten inte fanns eller inte var lika lättillgänglig. I någon mån genererar således tekniken med dess

tillgänglighet nya behov eller nya aktiviteter i ungdomarnas vardag. Man ägnar sig åt sådant man inte tidigare ägnat sig åt. Ett generellt intryck är dock att internet i första hand används för att förstärka och utforska redan etablerade intressen snarare än att man ger sig in på helt nya områden.

För det andra kan man även se de är de IKT-baserade aktiviteterna i sig som en "ny" slags aktiviteter. I vissa fall är det kanske rimligt att beskriva själva företeelsen att sitta vid datorn som en ny aktivitet i ungdomarnas vardag. Att sitta vid datorn är kanske något man gör en stund varje dag och vad man faktiskt gör vid datorn är av underordnad betydelse och varierar från gång till gång. Detta berör främst de ungdomar som använder dator och/eller internet som ett slags fritidsintresse eller som en form av underhållning och förströelse. Möjligen kan man beskriva datorn (inkl. internet) som en ny "underhållnings-apparat" i hemmet, som spelar en (åtminstone tidsmässigt) stor roll i vissa ungdomars vardag och en mycket liten roll i andras. Detta innebär att man kanske sätter sig framför dator en längre eller kortare stund varje dag och sysselsätter sig med lite olika saker, kanske kollar sin e-mail, surfar runt på trevliga hemsidor, chattar med någon på ICQ, osv. Detta innebär antagligen att själva sittandet vid datorn och surfandet på internet, i sig genererar aktiviteter som man kanske inte planerat.

Om det är riktigt att i viss mån betrakta datoranvändningen som en aktivitet i sig kan man fundera över vad som händer om man tröttnar på att sitta vid datorn. Innebär detta att man slutar att ägna sig åt alla IKT-baserade aktiviteter, eller bara vissa. Framför allt vore det intressant att undersöka vilka aktiviteter som lever kvar under sådana förhållanden. Detta är en fråga för nästa undersökningsomgång. Vilka IKT-baserade aktiviteter fortsätter ungdomarnas att ägna sig åt då de blir äldre och får nya intressen.

7.5.4 IKT-baserade aktiviteter som tids-konsumerande aktiviteter

Internet ger direkt från hemmet tillgång till information och kontakter med människor över hela världen. I vilken grad och på vilket sätt som denna tillgänglighet utnyttjas är högst individuellt. En tydlig förändringsprocess som följer av denna tillgänglighet, och som redan berörts flera gånger i detta kapitel, är att den påverkar ungdomarnas tidsanvändning. Internet används inte för att substituera, för att slippa resa eller spara tid. Istället är detta aktiviteter i vardagen som ungdomarna finner tillfredsställelse i att ägna sig åt och som snarare konsumerar deras tid. Detta är förmodligen den mest relevanta utgångspunkten att diskutera konsekvenser för ungdomarnas aktivitetsmönster utifrån, dvs. IKT-baserade aktiviteter som tidskrävande aktiviteter.

Om dessa IKT-baserade aktiviteter skall kallas kompletterande eller nya aktiviteter spelar en mindre roll. Det väsentliga är att internet, själva tillgången till tekniken i sig skapar behov och aktiviteter som ungdomarna annars inte ägnat sig åt. Förmodligen söker man information om sådan man annars inte hade gjort, förmodligen laddar man hem musik som man annars inte brytt sig om, förmodligen fördriver man tiden med något som man annars inte hade gjort.

Ett annat sätt att beskriva detta är möjligen att även om man inte använder inte IKT för att slippa ta sig någonstans, så använder man det för att söka information om sådant man inte hade bemödat sig med om man hade behövt ta sig någonstans. Kanske man kan jämföra detta med människors TV-tittande. Förekomsten av TV-apparater i hemmen innebär med stor sannolikhet att man tittar på sådant man aldrig tittat på om man varit tvungen att förflytta sig till en annan plats (tex en biograf). Dessa aktiviteter upptar ungdomarnas tid. Internet blir en fritidssysselsättning i sig själv, ett nytt sätt att ägna sig åt sina intressen, ett nytt sätt att underhålla sig, osv. Detta kommer av nödvändighet innebära att andra aktiviteter prioriteras bort eller trängs undan

Även om inte internet används för att substituera resbaserade aktiviteter är det av fundamental betydelse att de aktiviteter man ägnar sig åt (i alla fall dem som beskrivs i detta kapitel) just finns tillgängliga i hemmet. En mycket central fråga är om användning av dator och internet uppmuntrar ungdomarnas att tillbringa mer tid i hemmet. Då vissa ungdomar ägnar mycket tid i hemmet framför datorn innebär detta att andra aktiviteter i vardagen trängs undan eller måste prioriteras bort. Vilka aktiviteter är det som trängs undan? Är det resbaserade aktiviteter eller andra aktiviteter i hemmet (t.ex. TV-tittande, läsning eller umgänge med familjen) som prioriteras bort? Denna fråga kommer att diskuteras i kapitel 11.

KAPITEL 8: DATOR OCH INTERNET TILL SKOLARBETE

8.1 DATOR OCH INTERNET ANVÄNDS TILL SKOLRELATERADE AKTIVITETER UTANFÖR SKOLTID

Som framgår av både KOM och dagboksundersökningen ägnas en relativt stor del av ungdomarnas dator- och internetanvändning till aktiviteter som är relaterade till skola och studier. En del av denna teknikanvändning sker på skolan, under lektionstid. Några ungdomar har t.ex. lektioner i webdesign eller programmering under dagboksveckan. Det finns även exempel på att man ägnar sig åt informationssökning på internet under lektionstid. Den dominerande andelen av ungdomarnas skolrelaterade IKT-aktiviteter sker emellertid utanför skoltid. Internet används till exempel till att söka information till skolarbeten och hemuppgifter av olika slag och datorn används till att skriva rent skolarbeten. Det är dessa aktiviteter, dvs skolrelaterade aktiviteter utanför skoltiden, som kommer att diskuteras i detta kapitel.

Att självständigt eller i grupp söka information på internet och skriva samman skolarbeten av olika slag är aktiviteter som dessa ungdomar i hög grad har fått bekanta sig med under de senaste två åren på gymnasiet. Många av ungdomarna ägnar sig åt detta under dagboksveckan. Dessa aktiviteter är intressanta utifrån ett IKT-användar perspektiv eftersom de kan genomföras på olika sätt, i princip både helt med och helt utan IKT. Man kan välja ett helt och hållet IKT-baserat tillvägagångssätt genom att söka informationen på internet, skriva sitt arbete på datorn och sedan via e-mail skicka in det färdiga arbetet till ansvarig lärare. Man kan även välja att inte alls använda sig av tekniken genom att söka upp information i böcker på biblioteket (där man i och för sig ofta också behöver använda datorer), läsa och sammanställa informationen samt skriva arbetet med penna och papper. Arbetet överlämnas personligen till ansvarig lärare på skolan. Dessa olika strategier är naturligtvis förknippade med mycket olika tidsliga och rumsliga processer. I de flesta fall använder ungdomarna inte av dessa "renodlade" handlingsstrategier.

Med tiden kommer antagligen allt mer av den information som finns tillgänglig på biblioteket att, åtminstone till viss del, även bli tillgänglig via internet (elektroniska tidskrifter, mm). Vid denna tidpunkt är emellertid internet och biblioteket långt ifrån ett val mellan två likvärdiga informationskällor, vilket också de flesta av ungdomarna är mycket medvetna om. Internet och bibliotek som informationskällor är olika varandra bl.a. i termer av typ av information och informationens tillförlitlighet.

8.2 DAGBOKSVECKANS SKOLRELATERADE AKTIVITETER

Vid själva undersökningstillfället befinner sig många av ungdomarna i en period av mycket skolarbete. De gör läxor, läser till prov, skriver inlämnings-

uppgifter och skolarbeten av olika slag. Ungefär 30% av ungdomarnas totala internetanvändning ägnas åt studierelaterade aktiviteter. Detta är något mer än vad ungdomar generellt gör. KOM visar att ungefär 21 % av 15-19-åringarnas internetanvändning ägnas åt studierelaterade ärenden. Hela 62 % av gymnasieungdomarnas icke-kommunikativa datoranvändning ägnas åt att skriva rent skolarbeten. Detta är också den enskilda IKT-baserade aktiviteter som ungdomarna under dagboksveckan ägnar mest tid åt.

I genomsnitt ägnar ungdomarna 1 timma och 40 minuter per person och dag åt skolarbeten utanför skoltid. Nästan 40 % av denna tid tillbringas framför datorn. Över hälften, ca 57 %, av ungdomarnas informationssökande på internet sker på andra platser än i hemmet, t.ex. hos klasskamrater, på någons arbetsplats, mm. En viktig orsak till detta är förmodligen att det i hög grad är just grupparbeten som ungdomarna ägnar sig åt. Dagboksundersökningen ger en bild av hur en och samma individ under dagboksveckan å ena sidan använder sig av internet (IKT-baserad aktivitet) och å andra sidan av bibliotek (resbaserad aktivitet) för att söka information till skolarbete. Tabell 8.1. nedan sammanfattar ungdomarnas olika tillvägångssätt.

Tabell 8.1. Användning av internet och bibliotek för informationssökning till skolarbeten under dagboksveckan.

	Användare	Minuter & frekvens / användare
Internet / bibliotek	7	225 minuter / användare 3,7 tillfällen / användare
Internet / ej bibliotek	9	101 minuter / användare 1,9 tillfällen / användare
Ej internet / bibliotek	7	25 minuter / användare 1,1 tillfällen / användare
Ej internet / ej bibliotek	20	0 minuter / användare

IKT-användning
43 personer

Källa: Dagboksundersökning

Man kan bland annat se att sju ungdomar under dagboksveckan både ägnar sig åt att söka information på internet och på biblioteket. IKT används således som ett komplement till resbaserade aktiviteter (eller tvärtom). Dessa ungdomar ägnar även sammanlagt mer tid per person åt informationssökning till skolarbeten än vad övriga ungdomar gör. Detta kan (men behöver inte) betyda att internet används som en rent kompletterande aktivitet som inte ersätter användning av bibliotek. Detta skulle i så fall innebära att sammanlagt mer tid ägnas åt denna aktivitet. Nio ungdomar använder under dagboksveckan internet som sin enda informationskälla. Man kan anta att IKT i dessa fall har substituerat andra alternativ, dvs man söker information på internet istället för att åka till biblioteket. Som nedan kommer framgå är detta förmodligen ett felaktigt antagande. Sju ungdomar använder under

dagboksveckan tvärtom biblioteket som sin enda informationskälla. Alla utom en av dessa ungdomar har tillgång till internet i sitt hem.

Medan dagboksundersökningen ger en bild av hur ungdomarna använder tekniken under en vecka, framgår av intervjuundersökningen hur de brukar gå tillväga, dvs. vilka handlingsstrategier de använder sig av, då de söker information till skolarbeten.

8.3 ATT SÖKA INFORMATION TILL SKOLARBETE.

8.3.1 Ungdomarnas olika handlingsstrategier för att söka information till skolarbeten.

Samtliga 43 ungdomar säger sig vid något tillfälle har sökt information till skolarbete via internet och de har alla erfarenhet av bibliotek. Det finns emellertid stora skillnader mellan ungdomarna i deras sätt att använda dessa båda informationskällor. En indelning utifrån ungdomarnas berättelser om hur de brukar gå tillväga när de söker information till skolarbete ger följande tabell.

Tabell 8.2. Gymnasieungdomarnas strategier för att söka information till skolarbete, internet kontra bibliotek

	Använder internet alltid / oftast	Använder internet aldrig / sällan
Använder bibliotek alltid / oftast	21 ungdomar	11 ungdomar
Använder bibliotek sällan / aldrig	11 ungdomar	0 ungdomar

Källa: Intervjuundersökning

Nästan hälften (21) av ungdomarna hävdar att de alltid eller oftast använder sig av både information från internet och från bibliotek när de skall skriva skolarbeten. Detta betyder inte att de varje gång använder båda dessa på samma sätt eller lika mycket. Snarare styr olika omständigheter i vilken mån de använder sig av den ena eller den andra informationskällan. Detta handlar dels om mer praktiska omständigheter (som hur mycket tid man har på sig, storlek på arbetet osv) och dels om arbetets innehåll då olika källor passar olika bra för olika ämnen (ex historia kontra aktuellt ämne), mm.

8.3.2 Internet som en kompletterande informationskälla

Internet som det "lätta" alternativet

Bland ungdomarna finns en utbredd föreställning om internet som en mindre tillförlitlig informationskälla. De berättar att de ofta funnit felaktig information på internet och om vikten att vara källkritisk. Många ungdomar ger också uttryck för en uppfattning om internet som ett mindre "seriöst" tillvägagångssätt. Att man är en mindre seriös elev, tar sitt skolarbete på mindre allvar, osv. om man använder sig för mycket av internet. Detta beror förmodligen bland annat på att lärarna inte uppskattar för mycket internetkällor i skolarbeten (samtidigt som vissa lärare också uppmuntrar ungdomarna att använda sig tekniken.) Biblioteket och den information som man kan finna där betraktas av ungdomarna tvärtom som mycket tillförlitlig. Man är på motsvarande sätt en seriös elev om man använder sig mycket av biblioteket.

"I böckerna är det mer kvalitet. Biblioteket har ju valt ut och sällat. Man kan lite på den informationen man hittar i böcker, men det kan man inte på internet" (7)

"Man måste vara källkritisk, det finns väldigt mycket skit. Man kan inte lita på alla källor. Men det kan vara bra ibland om man hittar en sida som verkar seriös" (29)

"Både och. Det är mycket skit också...Om man vet från början att det är en seriös sida så går det bra, som t.ex. Göteborgs kommuns hemsida som jag var inne på" (34)

Samtidigt som ungdomarna har en hel del att säga angående bristerna med den information som man kan hitta på internet, att den t.ex. är felaktig och dålig på olika sätt, är det fortfarande många av ungdomarna som i stor utsträckning använder sig av internet som informationskälla. Den intressanta frågan är varför man trots bristerna ändå väljer att använda sig av internet. Den allmänna medvetenhet om bristerna med informationen på internet borde kanske egentligen medföra att man valde andra tillvägagångssätt.

Det finns flera svar på denna fråga. Ett vanligt skäl som ungdomarna anger är att internet helt enkelt upplevs som det "lättaste" alternativet. Detta har för det första att göra med mycket praktiska fördelar, som t.ex. att de allra flesta av ungdomarna har tillgång till internet i hemmet. Detta ger olika tidsliga och rumsliga vinster. Ungdomarna berättar att de använder internet för att det är bekvämare, tar mindre tid och för att det är skönt att slippa att ta sig till biblioteket. Eftersom man ändå sitter vid datorn för att skriva sitt arbete upplever många ungdomar att det är enkelt att samtidigt använda dator för att söka fram den information som behövs till arbetet.

"Det som är bra med internet är att det går snabbt och lätt, eftersom man sitter vid datorn ändå för att skriva sitt arbete, så är det lätt att gå in på internet och leta efter information samtidigt" (15)

"Ja det är mycket lättare än att gå till biblioteket och slå i böcker och uppslagsverk. För det första är man hemma och slipper åka till biblioteket och om man skall ha tag på en massa olika saker finns allt där och man slipper kolla på en massa olika sidor i böcker. Internet är lättare" (30)

"Nu senast ...Arbetet skulle vara inne på måndagen och jag satt på söndag kväll och hade inte börjat. Jag var inne på internet ... och hittade massor med artiklar och massor med information. Så där hade vi väldig tur" (39)

"Det är väl mycket lättja också. Om jag hittar något på internet, så är det lätt att man nöjer sig med det...men jag tror egentligen inte att det ersätter det man kan hitta på biblioteket" (14)

"Det är lättåtkomligt och det finns ju uppenbara tekniska fördelar. Man skriver på datorn samtidigt som man använder dator för att söka information och ibland om man t.ex. vill använda ett citat så är det bara att klippa texten och klistra in i dokument." (31)

"Eller om man skall skriva ett skolarbete och det regnar och är kallt kanske man inte har lust att åka till biblioteket. Då går jag först ut på internet och ser om jag kan hitta något där" (35)

Internet betraktas också som det lättare alternativet i termer av själva informationen som sådan. Informationen på internet beskrivs som mer överskådlig och mer sammanfattad och lättillgänglig än den information som man finner i böcker. Flera ungdomar berättar att de istället för att läsa igenom en hel bok eller flera olika böcker för att få fram den information som är intressant och relevant istället kan hitta informationen i redan sammanfattad och komprimerad form på internet.

"Det känns lättare än att låna hem en tvåhundra sidors bok som man bara tittar lite i. Det känns lättare att titta på datorn. Det känns som att man får fram mer precis information" (34)

"Böcker kan vara så att man måste läsa igenom en hel bok för att hitta det man söker. På internet hittar man direkt" (41)

"Jag tycker att jag har mer användning av internet ofta än av böcker. Man hittar mer sammanställda saker på samma plats" (31)

Internet och biblioteket används för olika slags information.

Vissa ungdomar berättar att de använder internet för att skaffa sig en överblick eller översikt över det ämne de skall skriva om för att sedan gå vidare och leta i böcker. En tjej berättar att hon alltid brukar använda internet till skolarbeten. Detta har hon gjort sedan hon började ettan på gymnasiet. Innan hon fick internet till hemmet satt hon på skolan, under lektioner eller efter skolan och ibland hos kompisar och sökte. Sedan hon fick internet hemma sitter hon hemma. Hon berättar att hon alltid börjar med att söka information på internet och sedan går till biblioteket för att komplettera. Hittills har hon alltid använd både böcker och internet, menar hon.

"Jag använder mindre böcker sammanlagt. Innan sökte jag massa böcker och tidningar och ringde upp och intervjuade folk för att få reda på information om olika saker. Nu när det lättare att använda internet...det händer att jag ringer upp folk med det är inte lika självklart längre...men det är lättare nu när jag har internet att få tag på informationen ändå. ...annars kompletterar jag alltid med böcker Mest för att kolla att det jag hittar på internet är trovärdigt." (16)

Flera av ungdomar berättar hur de använder informationen på internet och på biblioteket som ett komplement till varandra.

"Internet har den fördelen att dom skriver kort. Det finns mycket sammanfattningar av ämnen. Där kan man få en bild av vad det handlar om, om man tittar på internet först. Sedan kan man titta i böcker, men det kan också vara tvärtom. Det är olika" (26)

"Jag brukar gå in på internet det första jag gör för att få en lite översikt i början, för att få lite koll, sedan går jag till biblioteket" (16)

"Ibland är internet ett komplement till böckerna och ibland är böckerna ett komplement till internet... men jag lånar fortfarande mycket böcker" (19)

Internet passar bättre till små och översiktliga arbeten

Av flera skäl upplevs och används således internet som det mer lätta och mindre seriösa sättet att söka information på. Internets plats och funktion i förhållande till andra informationskällor verkar därav delvis vara beroende på vilken typ av arbete det är frågan om, hur viktigt eller seriöst själva arbetet är. Är det t.ex. frågan om en mindre hemuppgift eller ett omfattande grupparbete, hur mycket ansträngning/arbete krävs för att man skall klara av arbetet, osv.

"Internet ger översiktlig och snabb information som är bra när man har mindre arbeten" (21)

"Det är ganska små arbete, det är då man kan göra det. Om man har större arbeten är det bäst att även leta i böcker och på andra platser" (34)

"Ja det gör jag... Delvis använder jag det [d.v.s. internet] och delvis använder jag böcker. Vissa arbeten kan bara bli internetbaserade, men det är mindre arbeten, när man inte behöver så djup information" (41)

Internet som informationskälla ser således ut att bli mer dominerande i förhållande till andra källor ju mindre arbete det är frågan om. Ungdomarna berättar att de tycker att det "räcker med internet" till mindre arbeten. Ju större arbete desto viktigare och större plats får biblioteket andra informationskällor.

Internet används mer till vissa slags ämnen.

Internet används emellertid inte enbart på grund av de praktiska eller förenklande fördelar som det ger. Ungdomarna använder också internet på grund av att de där kan få tillgång till en annan slags information. En tjej berättar t.ex. att hon använder internet för att söka information till ett grupparbete som skulle handla om Göteborgsoperan. Hon hävdar att hon inte kunde få tag på bra information någon annanstans än på internet. En annan tjej berättar att hon till ett religionsarbete använde internet (chatting) för att intervjua en person som tillhörde den religion som hennes skolarbete skulle handla om. En kille berättar att han använde internet till en biografi. Ungdomarna berättar att informationen på internet är olika användbar beroende på vilken typ ämne arbetet handlar om. Viss typ av information om vissa slags ämnen är lättare att finna på internet än i böcker. Det handlar främst om väldig aktuella ämnen, biografier, mm. (Medan det är betydligt mindre användbart till andra ämnen som t.ex. historia.)

"Det beror på vilket ämne det gäller. I historia är det t.ex. ingen idé. Men om man skall ha ett mer nutida perspektiv på ett arbete är det bra med internet" (37)

"Vid ett tillfälle skulle jag skriva ett arbete om en person och då är det mycket lättare att hitta biografier om personen på internet än på biblioteket" (31)

"Ofta försöker jag ha så många olika slags källor som möjligt. Ofta på internet kan man hitta nya saker som man inte visste innan, t.ex. om feminism, man hittar sådant som man inte visste fanns...Man hittar sådant som inte står i tidningar, t.ex. information om organisationer" (40)

8.3.3 Ungdomar som använder internet som sin enda informationskälla

Det sätt att använda och beskriva internetinformationen på som beskrivs ovan (dvs. som det i olika avseende lättaste alternativet) är i hög grad gällande även för de ungdomar som tillämpar en "ren" IKT-strategi. Med andra ord de ungdomar som alltid använder internet och mycket sällan eller t.o.m. aldrig använder sig av biblioteket. En viktig skillnad är emellertid att dessa ungdomar inte upplever eller i alla fall inte uttrycker tillförlitligheten hos informationen på internet som ett lika stort problem. De är naturligtvis medvetna om det, inte minst på grund av att lärarna ofta kräver att man skall används sig av någon mer källa utöver internet. Dessa ungdomar löser detta genom att antingen använda läroböcker eller titta i något uppslagsverk som finns tillgängligt i hemmet. En annan viktig skillnad mot de ungdomar som använder sig av en "både och"-strategi är att handlandet bland de ungdomar som använder sig av en IKT-strategi inte i lika hög grad verkar vara styrt av omständigheter, som t.ex. typ av arbete/ämne, att man ont om tid osv. De gör alltid på samma sätt. Dessa ungdomar berättar att de alltid använder sig av internet som informationskälla till skolarbeten och att de aldrig (eller nästan aldrig) besöker biblioteket för detta ändamål. Dessa ungdomar beskriver internet som en mycket bra informationskälla och de menar att de alltid hittar något som är relevant för det arbete eller ämne de skall skriva om.

"Det finns ingen bättre informationskälla än internet. Det blir automatiskt att man kopierar ibland. Det går inte att låta bli. Det vet alla lärare om" (18)

"Ja det brukar jag [dvs hitta användbar information] Det gäller att kunna sälla...det gäller att veta hur man skall leta, vet man det kan man hitta hur mycket som helst [vet du hur man gör?] ja, folk i klassen brukar i alla fall fråga mig om hjälp" (2)

"Jag tycker internet är en fantastisk informationskälla" (33)

Denna grupp består främst av killar och av personer som har en mycket god erfarenhet av datorer och internet generellt. Av deras svar får man emellertid intrycket av att de, förmodligen ganska oberoende av internet, har och alltid har haft väldigt liten erfarenhet av bibliotek.

8.3.4 Ungdomar som använder bibliotek som enda informationskälla

Den resterande gruppen ungdomar använder för det mesta bibliotek och böcker som sin enda informationskälla. Internet använder de väldigt sällan eller aldrig. Detta är intressant med tanke på att nästan alla dessa ungdomar har tillgång till internet i hemmet. Ändå använder man sig inte av det utan väljer att söka information på biblioteket istället. Dessa ungdomar ger flera skäl till att använda bibliotek istället för internet. De uttrycker en stor skepsis kring internetinformationens tillförlitlighet. Dessutom tycker inte dessa ungdomar att det är lättare att använda internet, utan tvärtom, att det är mycket svårare att söka information på internet än på biblioteket. De berättar att de tycker att det är svårt att hitta det man söker på internet, att de alltid får upp en massa irrelevant information, osv. Dessutom beskriver de flera fördelar med att använda biblioteket. Dels att det helt enkelt är trevligare att vara där och dels att de kan använda personalen som hjälp för att hitta bra och relevant information.

"Jag tycker det är väldigt svårt att söka på internet. Man får så många träffar och det mesta kan man inte använda eller har ingenting med det man söker om att göra. Det är svårt.....Det är lättare med böcker" (1)

"Nej jag går hellre till biblioteket...Jag tycker det är svårt att hitta vettiga saker på internet...Det är bättre om man kan hitta en hel bok om ämnet" (7)

"Det är ganska dåligt. Det finns så mycket information på internet och det mesta är blaha...Det är lättare med böcker det är klarare och mer rakt på sak" (35)

8.3.5 Individbaserade förklaringar till ungdomarnas val av handlingsstrategi

Detta tyder på att det finns andra förklaringar till ungdomarnas beteende än egenskaperna hos tekniken eller informationskällorna i sig själva. Förklaringar som snarare har att göra med egenskaper hos individerna själva. De personer som i hög utsträckning använder internet för att söka information har allmänt goda kunskaper i att hantera tekniken. Dessutom uttrycker många av dessa ungdomar ett allmänt främlingskap gentemot biblioteket.

Man kan anta att de ungdomar som väljer att nästan inte alls använda internet har generellt dåliga kunskaper och liten vana och erfarenhet av att använda sig av tekniken. Det visar sig också att detta är ungdomar som har stor erfarenhet av att använda sig av bibliotek, detta är något man är van vid att göra.

Ungdomar som använder "både och"- strategin skulle i så fall vara ungdomar som har hyfsade kunskaper i att använda både bibliotek och internet och att de därmed inte är begränsade av detta i sina strategival. Istället är det (i enlighet med vad som beskrivits ovan) andra omständigheter som styr hur de går tillväga.

8.4 ATT SKRIVA SKOLARBETE PÅ DATORN

Det finns ett tydligt krav från skola och lärare att vissa (oftast de större och viktigare) arbeten skall lämnas in utskrivna på dator, alternativt skrivmaskin. I vissa fall har således ungdomarna inget val. Man kan emellertid ändå se tydliga variationer i ungdomarnas sätt att använda dator för denna aktivitet.

Det finns bland annat en tydlig skillnad mellan ungdomarna i hur man faktiskt använder dator och också hur man föredrar att göra. En grupp ungdomar använder alltid dator till att skriva skolarbete, oavsett typ av arbete eller arbetets storlek. De berättar att de har lättare för och att de skriver fortare på datorn än förhand.

"Jag brukar alltid skriva på datorn. Jag tycker det är lättare än att skriva för hand. Nu skulle jag aldrig skriva för hand när jag väl har datorn." (34)

"Ja det är lättare. Man kan gå tillbaka och rätta. Det är mycket lättare att ändra och flytta om. Det går snabbare för mig att skriva på dator, jag skriver alltid på datorn" (36)

"Jag skriver mycket snabbare på datorn så jag skriver nästan aldrig för hand när jag gör ett skolarbete" (24)

Det är viktigt att notera att detta inte på långa vägar gäller alla de 43 ungdomarna. En stor grupp uttrycker tvärtom att de har stora problem med att skriva på dator. Alltid när möjligheten finns, vilket det enligt dem verkar göra ganska ofta, så lämnar de in sina arbeten handskrivna. Det är således bara i vissa fall som det är ett absolut tvång att skriva på datorn. Alla ungdomar föredrar således inte att använda sig av den nya tekniken. Snarare tycker en del att det är mycket besvärligt och skulle helst slippa. Detta är ungdomar som har dator i hemmet och har haft det under en ganska lång tid, ofta i flera år. Detta utgör ett viktigt exempel på att alla 18-åringar i vårt samhälle i dag inte har datorvana eller goda kunskaper i att hantera datorn.

"Det är uteslutande det jag använder datorn till...Det är svårt att skriva på datorn. Jag gör det inte så ofta så att jag lär mig" (17)

"Jag lämnar in för hand...Jag skriver så långsamt. Jag skriver alltid för hand först" (29)

En annan skillnad som man i hög grad kan se mellan dessa grupper är att den första gruppen (de som föredrar datorn) skriver sina arbeten direkt på datorn, medan den andra gruppen (de som föredrar handskrivet) först skriver hela arbetet för hand och sedan renskriver det på datorn. Ungdomarna har således helt uppenbart olika förmåga, erfarenhet och vilja till att hantera datorn. Man kan tydligt se ett mönster i ungdomarnas tillvägagångssätt i detta avseende i relation till hur de går tillväga för att söka information (som diskuterades i avsnittet ovan). De ungdomar som enbart använder internet för att söka information till skolarbete är också de ungdomar som alltid skriver sina skolarbeten på dator. De ungdomar som helst och oftast använder sig av biblioteket för att söka information är också de ungdomar som helst lämnar in sina skolarbeten handskrivna. Det finns också en tydlig könsdimension i detta. De som tillämpar en tämligen "renodlad" IKT-strategi är enbart män. De ungdomar som helst använder bibliotek och skriver för hand är nästan bara kvinnor. Det är dock viktigt att komma ihåg att de flesta använder sig mer av en blandstrategi och i denna grupp finns det ungefär lika många kvinnor som män.

Under intervjuerna diskuterades även hur ungdomarna skulle gå tillväga om de inte hade tillgång till dator i sitt hem. Det är intressant att notera att nästan samtliga ungdomar på denna fråga svarade att man då helst, om det var möjligt, skulle vilja skriva för hand. Med andra ord en mycket viktig egenskap med dator handlar om att den skall finnas tillgänglig i hemmet.

"Det är tveksamt om man faktiskt får lämna in handskrivet, men om jag inte hade dator hemma så skulle jag tjata tills jag fick. När det gäller större arbeten måste man nästan använda datorn och då skulle jag väl gå till skolan" (22)

"Jag skulle ha skrivit för hand. Jag gillar inte att sitta i skolan. Det skulle jag bara göra om det vara nödvändigt." (33)

"Då skriver jag troligen för hand. Framför allt för att det inte är någon kul miljö att sitta i skolan. Fem killar med freestyle som skriker till varandra. Man blir mindre motiverad att jobba" (35)

Jag har även frågat ungdomarna om någon av dem använt internet för att skicka in sina färdigskrivna skolarbeten. Ingen av ungdomarna hade vid undersökningstillfället gjort det och de angav olika skäl till detta. Bland annat

att det var onödigt efter som de ändå var i skolan varje dag, att det inte var möjligt att göra det eftersom de tror att lärarna har för dåliga kunskaper i att hantera internet. Någon sade att de inte visste hur man skulle gå tillväga om man vill skicka in ett arbete till skolan. Detta verkar således inte vara något etablerat tillvägagångssätt på skolan. Flera av ungdomarna berättar emellertid att de har använt e-mail till att skicka textdokument till varandra vid grupparbeten. De har med andra ord skickat sin del av arbetet till någon annan person i klassen som fått i uppgift att sätta ihop arbetet.

8.5 ÄR IKT-BASERADE ALTERNATIV VID UTFÖRANDE AV SKOLARBETE SUBSTITUERANDE ELLER KOMPLETTERANDE

Sammanfattningsvis visar det sig således att nästan hälften av ungdomarna använder en "blandstrategi" för att söka information till skolarbete. De använder sig med andra ord av både internet och bibliotek. De huvudsakliga skäl eller intentioner som ungdomarna anger till att använda IKT är för det första att det är det lättaste alternativet. Detta omfattar en tidsrumslig dimension, framför allt att man slipper ta sig till ett bibliotek, men också en innehållslig dimension, dvs att informationen på internet t.ex. är kortfattad och i redan sammanfattad form. För det andra är ett viktigt skäl till att använda internet att det ger tillgången till en annan typ av information än vad biblioteken gör, t.ex. om väldigt aktuella ämnen, biografier, mm.

Totalt 11 ungdomar berättar att de enbart (nästan enbart) använder sig av internet när de skall söka information och ytterligare 11 ungdomar hävdar att de enbart använder sig av biblioteket. De skäl som dessa ungdomar anger till att göra som man gör handlar bl.a. om att man bara ser svårigheter och nackdelar med "det andra" sättet. Ungdomarna har således mycket olika uppfattningar om dessa båda informationskällor, som verkar vara mycket beroende av de grundkunskaper och den vana man har i att hantera datorer och internet respektive bibliotek.

Att söka information till skoluppgifter är en aktivitet som ungdomarna främst har fått bekanta sig med under de senaste ett eller två åren. Eftersom de flesta ungdomar har haft tillgång till internet längre än så är det svårt att ställa frågor om hur de bar sig åt innan de fick tillgång till internet eller hur de tror att de skulle gå tillväga om de inte hade tillgång. Jag har ändå försökt att diskutera dessa frågor med ungdomarna.

För 11 ungdomar är dessa skolarbeten i hög grad IKT-baserade aktiviteter. Vid en första anblick är det kanske lätt att anta att det är i denna grupp som de största förändringarna måste ha skett. Med andra ord, att detta i själva verket är ett uttryck för en tydlig substitutionsprocess mellan resbaserade aktiviteter (informationssökning på bibliotek) och IKT-baserade aktiviteter (informations-sökning på internet). En djupare diskussion med ungdomarna visar emellertid att så inte riktigt är fallet. Detta är som sagt en grupp ungdomar (nästan bara män) som har en mycket liten erfarenhet av bibliotek och enligt dem har detta inte alls att göra med internet. De har aldrig i sitt liv varit några biblioteksbesökare och hävdar att de inte skulle gå till biblioteket oftare om de inte hade haft internet i hemmet. En man säger t.ex. att han inte har något på biblioteket att göra

"jag har ingenting där [på biblioteket] att göra "(10)

"Nej det gör jag aldrig [dvs går aldrig till biblioteket]. Ibland sitter jag på skolbiblioteket och pluggar till ett prov, men aldrig för att söka information"(22)

Det är också relevant att notera att denna grupp i hög grad består av ungdomar som har en mycket god vana eller goda erfarenheter i att hantera en dator. De tycker att det är lätt att söka och hitta relevant information på internet.

"När man kan hitta lika bra information på internet om inte bättre är det smidigare att använda internet"(14)

På frågan om hur de hade gått tillväga utan tillgång till internet svarar flera av dem att de hade använt läroböcker, uppslagsverk eller andra böcker som finns tillgängliga i hemmet. Någon svarar att han då kanske skulle vara tvungen att gå till biblioteket. Internet används således inte i första hand som ett substituerande alternativ, snarare som ett kompletterande eller som ett nytt sätt att söka information som passar just dessa ungdomar väldigt bra.

Den grupp där det antagligen kan ha skett störst förändringar är de 21 ungdomar som använder sig av "blandstrategin", dvs. som i hög grad använder både internet och bibliotek för att söka information. Vissa av dessa ungdomar menar att internet utgör en helt och hållet kompletterande aktivitet. I realiteten borde detta innebära att dessa ungdomar ägnar sammanlagt mer tid åt sin skolarbeten än vad de annars skulle ha gjort. Det intressanta är emellertid att de fortsätter att besöka biblioteket och att internet som IKT-baserad aktivitet därmed inte används för att substituera biblioteksbesöket.

"Nej det händer aldrig, internet är ingen ersättning för böcker...nej jag lånar inte färre böcker"(42)

"[Lånar du färre böcker?] Nej det gör jag inte. Det är snarare en extra grej utöver, t.ex. om några fakta ändras hela tiden så är det bra med internet" (21)

"[Lånar du färre böcker?] Nej det tror jag inte. Det är mer som ett komplement"(13)

"[Lånar du färre böcker?] Nej det tror jag inte utan jag använder fler olika källor istället. Det är lite olika information och man kan behöva både och. På biblioteket kan man åtminstone hitta rätt grejer. På internet kanske man inte hittar. Det kan ta jättelång tid "(41)

"[Åker du mindre ofta till biblioteket?] Nej det gör jag inte. Jag söker överhuvudtaget mer information nu än vad jag har gjort förut. Det beror på gymnasiet, vi har fler arbeten och inlämningsuppgifter än vad vi haft tidigare. Det är lätt att gå till biblioteket och leta. Det är lätt att hitta saker och dom på stadsbiblioteket brukar vara ganska snälla och hjälpa "(40)

Andra av dessa ungdomar hävdar att internet definitivt har ersatt, substituerat, deras användning av biblioteket. De använder uttryckligen internet för att slippa ta sig till biblioteket särskilt under vissa förhållanden (t.ex. litet arbete, regnigt, ont om tid, osv). Substitutionen är inte total utan delvis.

"Ja absolut. Förut var jag på biblioteket för att kolla mail medan jag lånade böcker. Jag är jätte-sällan på biblioteket... Ja faktiskt, men det kan också vara så att dom arbeten vi har nu är mer inriktade på aktuella saker och då är det lättare att hitta än i böcker" (28)

"Ja det har det helt klart gjort [dvs. ersatt böcker], jag det tror jag [mindre till bibliotek] jag skulle gå oftare till biblioteket [utan internet]" (30)

"Jag åker mindre till biblioteket nu än innan vi fick internet" (12)

Många av ungdomar uttrycker sig mindre bestämt på denna fråga. De säger att de nog besöker biblioteket mindre än vad de annars hade gjort, men att skillnaden inte är särskilt stor. Dessa ungdomar använder inte internet som en medveten strategi för att slippa biblioteken.

"Det har nog inte ersatt böcker. Det är mer att det vidgar ens möjligheter. Hittar man en bra bok så lånar man den... I viss mån kanske internet tar över för att det är smidigare med internet, det är en bekvämlighetsfaktor. Man behöver t.ex. inte tänka på att lämna tillbaka boken inom en viss tid." (39)

"Ja det tror jag, men inte mycket mindre" (31)

"[Mindre ofta till biblioteket?] Lite kanske till dom arbeten jag pratade om nysst hade jag fått gå till biblioteket och lånat böcker om jag inte hade haft internet. Men jag går fortfarande till biblioteket ganska ofta. Jag tittar först på internet för att se vad jag hittar. Hittar jag inte allt jag behöver går jag till biblioteket" (34)

"Jag går lika ofta till biblioteket... På ett sätt tror jag att det blir mindre i biblioteket. Om jag lånar böcker och inte hittar allt jag behöver vet jag alltid att jag kan kolla upp det på internet när jag kommer hem. Annars hade jag nog stannat och skrivit arbete på biblioteket för att se att jag hade allt jag behövde" (26)

En tjej hävdar att hon tvärtom besöker biblioteket mer på grund av internet, dvs. att fler resor genereras.

"Jag tror att jag går mer till biblioteket nu. Jag uppskattar biblioteket mer nu när jag har använt internet" (35)

På motsvarande sätt som när det gällde dator är en mycket viktig egenskap hos internet att det finns att tillgå i hemmet. Dvs hade det inte funnits i hemmet hade man inte bemödat sig med att använda det. Kanske man kan säga att tillgång genererar användning och behov. Detta styrker ett vinstperspektiv på teknikanvändningen, dvs att den främsta fördelen med internet är bekvämligheten snarare än informationen som sådan.

"Om jag inte hade haft internet hemma så hade jag i princip hoppat över att använda det till skolarbete" (42)

Vissa av ungdomarnas uppskattar dock att besöka biblioteket och detta utgör således inte någon aktivitet som man önskar substituera eller byta bort. Stadsbiblioteket, som är det bibliotek de flesta ungdomarna använder sig av när de skall söka information, ligger dessutom alldeles i närheten av deras skola. Det innebär därför inte någon stor ansträngning för dem att ta sig dit, t.ex. efter skolan slut, eller på raster. Biblioteket innefattar mycket mer än bara att söka information. I dagboken förekommer flera exempel på att man går dit tillsammans med andra klasskompisar för att t.ex. läsa till prov. Det är också viktigt att komma i håg att informationen på biblioteket och på internet inte heller är helt utbytbara. Det är ofta frågan om helt olika slags information som man söker på internet och på biblioteket vilket innebär att de antagligen i praktiken just kompletterar varandra på olika sätt.

"Det är lättare med böcker, klarare och mer rakt på sak... jag tycker det är en mysig känsla att gå till biblioteket och slå i böcker...Det är alldeles för många böcker för att jag skall orka söka själv" (35)

"Ja men jag går hellre till biblioteket. Det är mysigare. Man brukar få så många träffar på internet så att man blir alldeles vimsig. Ibland får man träffar som inte alls har med det man söker att göra...Ibland brukar jag börja själv på biblioteket, sedan ber jag personalen om hjälp för att få förslag om vad man kan söka om som ligger lite runt omkring, lite utanför bara själva titeln på arbetet. Det brukar dom kunna hjälpa till med på biblioteket. Jag tar mer hjälp av dom nu än vad jag gjorde tidigare" (39)

Biblioteket, med dess böcker, tidningar, tidskrifter, mm utgör i många avseenden en helt annan slags informationskälla än vad internet gör. Informationen på biblioteket är för det första publicerad vilket i sig innebär en gallringsprocess i fråga om vilken slags information som finns där och inte finns där, framför allt i fråga om kvalitet, men kanske även ämnesinriktningar. För det andra har de flesta biblioteken också sina gallringsprocesser med sina speciella sortiment och inriktningar. Detta innebär både fördelar och nackdelar gentemot internet. Kvaliteten och trovärdigheten är bristfällig på internet samtidigt kan man i och med att informationen inte först behöver publiceras få tag på mycket mängder av information som man inte kan hitta på ett bibliotek. Man kan även få information genom direkt interaktion med människor. Internet och bibliotek används ofta som kompletterande informationskällor. Detta beror antagligen delvis på att de i grunden inte omfattar samma slags information.

Att skriva skolarbete på datorn är däremot, åtminstone om man ser i ett lite längre tidsperspektiv, en rent substituerande aktivitet. Denna IKT-baserade aktivitet har substituerat handskrivna eller eventuellt maskinskrivna skolarbeten, som förmodligen också är aktiviteter som i hög utsträckning ägt rum i hemmen. Det är intressant att notera att av de IKT-baserade aktiviteter som diskuteras i denna rapport är det i samband med denna aktivitet som ungdomarna tydligast uttrycker ett beroende av tekniken. Den allmänna tillgången till datorer i hemmen har gjort det tämligen enkelt för lärare att ställa krav om datorskrivna inlämningsuppgifter och arbeten. Jag har diskuterat med ungdomarna hur de skulle gått tillväga utan tillgång till tekniken i hemmet. Eftersom ingen av dem för skrivmaskin på tal som ett alternativ till datorn ser de framför sig en situation där de skulle vara tvungna att ge sig av till bibliotek eller skola för att använda datorerna där. Detta är något som nästan alla ungdomar beskriver som mycket besvärligt. En viktig aspekt hos datorn som arbetsredskap handlar i detta sammanhang om att den skall finnas tillgänglig i hemmet.

KAPITEL 9:

E-HANDEL, E-BANK, BESTÄLLNING AV BILJETTER OCH INFORMATIONSSERVICE PÅ INTERNET

9.1 IKT SOM ETT SÄTT ATT UNDERLÄTTA VARDAGEN

IKT framställs ofta som ett instrument som på olika sätt kan underlätta och effektivisera vardagen. Med andra ord tekniken antas i olika av vardagens situationer kunna ge människor olika tidsliga och rumsliga vinster. Det kan t.ex. handla om att spara tid genom att slippa ta sig till och från banken, slippa vänta i köer, mm. Forskningen har ofta varit fokuserad på sådana effektiviserande användningsområden för tekniken, t.ex. distansarbete och e-handel. Implicit i detta resonemang ligger att människor på grund av dessa vinster mer eller mindre automatiskt skall börja använda sig av IKT-baserade alternativ för att utföra vardagens olika ärenden och förpliktelser. Som tidigare antytts är denna teoretiska utgångspunkt otillräcklig för att analysera alla vardagens IKT-baserade aktiviteter. Detta gäller kanske i extra hög grad ungdomsgruppen. I detta kapitel diskuteras e-handel, internetbank, beställning och bokning av biljetter samt informationservice av olika slag. Av alla de IKT-baserade aktiviteter som ungdomarna ägnar sig åt i sin vardag är det förmodligen dessa som är bäst lämpade att analyseras utifrån ett sådant vinstperspektiv.

Det första man kan konstatera är att dessa IKT-baserade aktiviteter utgör en mycket marginella del av ungdomarnas totala IKT-användning under dagboksveckan. En intressant fråga är därför av vilka skäl dessa ungdomar väljer att inte använda IKT, trots att möjligheterna finns. Handlar det om osäkerhet, okunskap osv.? En andra intressant fråga är under vilka specifika omständigheter och av vilka skäl ungdomarna faktiskt väljer att använda sig av internet för att utföra något av dessa ärenden. Är det viljan till att spara tid eller slippa resor som ligger bakom valet att använda IKT i dessa sammanhang eller finner man helt andra intentioner bakom ungdomarnas val?

9.2 ANVÄNDNING AV E-HANDEL, E-BANK, BILJETTBESTÄLLNING OCH INFORMATIONSSERVICE UNDER DAGBOKSVECKAN

Dessa IKT-baserade aktiviteter utgör en tidsmässigt mycket marginell del av ungdomarnas vardag. Tillsammans utgör de endast någon procent av ungdomarnas totala internetanvändning under dagboksveckan. I realiteten är det få ungdomar som vid få tillfällen ägnar sig åt dessa aktiviteter.

En rimlig orsak till den låga användningen är att det är aktiviteter som främst hör vuxenvärlden till. Det är aktiviteter som ungdomarna p.g.a sin ringa ålder och fas i livet inte ägnar sig åt, varken som IKT- eller resbaserad aktivitet. Av tabell 9.1 kan man emellertid se att ungdomarna ägnar sig åt motsvarande resbaserade aktiviteter, även om det främst gäller inköp och beställning av biljetter. Som nämnts tidigare har telefonanvändningens ärenden inte

registrerats på ett konsekvent sätt i dagboksundersökningen. Detta är en brist. Av intervjun framgår t.ex. att det är telefonen som utgör det främsta alternativet för såväl biljettbeställning som för viss typ av informationsökning.

Tabell 9.1. Gymnasieungdomarnas användning av IKT- och resbaserade alternativ för att utföra olika ärenden under dagboksveckan

	IKT-baserat alternativ		Res-baserat alternativ	
	Tot. antal användare	Tot. antal tillfällen	Tot. antal användare	Tot. antal tillfällen
ÄRENDEN				
Inköp / info. om inköp	4	6	30	114
Biljettbeställning	1	1	7	9
Bankärende	2	6	6	9

Källa: Dagboksundersökning

Resultat från KOM (jämför tabell 5.13 i kapitel 5) visar dessutom att dessa IKT-baserade aktiviteter inte heller har nått något större genomslag i den vuxna delen av befolkningen. Möjligen utgör e-bank ett undantag, vars utveckling det blir intressant att följa i kommande undersökningar. Den nationella undersökningen visar till att börja med att såväl e-handel och e-bank som bokning av biljetter på internet är mycket marginella eller t.o.m. obefintliga aktiviteter i 15-19 åringarnas vardag. I den vuxna delen av befolkningen (över 25 år) utgör e-handel och beställning/bokning av biljetter endast vardera 1 % av den totala internetanvändningen. E-bank ser dock ut av vara en mer vanlig aktivitet bland de vuxna. Hela 9 % av den totala internetanvändningen ägnas åt denna aktivitet. I KOM preciseras inte vilken typ av informationsökning människor ägnar sig åt, annat än att det är i privata, studie- eller tjänsterelaterade ärenden. Därav framgår inte heller i vilken utsträckning människor använder internet för informationservice.

Man kan anta att det här i viss mån är frågan om en typ av aktiviteter som inte utförs på vardaglig basis, utan när omständigheter kräver det. Kanske ägnar man sig åt en viss IKT-baserad aktivitet någon gång i månaden (t.ex. beställa en tågresor till Stockholm), en gång per år (t.ex. söka information om en semesterresa) eller en gång per decennium (t.ex. söka lediga bostäder). Detta kan vara en av förklaringarna till varför den totala användningen framstår som så låg. Trots att dessa IKT-baserade aktiviteter utgör en liten tidsmässig del av ungdomarnas vardag kan de emellertid fortfarande betraktas och värderas som viktiga internetfunktioner av de personer som använder dem.

Att vissa IKT-baserade aktiviteter utförs sällan men ändå kan ha en viktig funktion för individen är ett av många skäl till att komplettera ungdomarnas faktiska användning av IKT under dagboksveckan med intervjuundersökningens frågor om hur man brukar göra.

9.3 ANVÄNDNING AV E-HANDEL, E-BANK, BILJETTBOOKNING OCH INFORMATIONSSERVICE ENLIGT INTERVJUUNDERSÖKNINGEN

9.3.1 Ungdomarnas erfarenhet av dessa IKT-baserade aktiviteter

I intervjun har jag med samtliga 43 ungdomar diskuterat användningen (och icke-användningen) av internet till att e-handla, beställa biljetter och sköta bankärenden. Jag har även diskuterat ungdomarnas användning av internet för att söka fram information om "praktikaliteter i vardagen". Detta handlar egentligen om huruvida man utnyttjar den informationservice som finns tillgänglig på internet inom många olika områden, t.ex. information från kommunen, lokaltrafiken, företag, osv. De IKT-baserade aktiviteter som presenteras under informationservice i tabell 9.2 nedan är självpatalade (förutsatt att de inte förekommer i undersökningsspersonens dagbok). Ungdomarna har med andra ord själv fört dem på tal när jag frågat om man använder internet till att söka information om sådant som ligger utanför skolarbete och intressen. Detta innebär att det egentligen kanske är fler av ungdomarnas som ägnat sig åt någon av dessa IKT-baserade aktiviteter, men att de glömt att ta upp dem. I intervjun har jag även försökt att få en uppfattning om hur ofta eller hur många gånger man har ägnat sig åt en viss IKT-baserad aktivitet. Är det t.ex. frågan om en engångsföreteelse, något man ägnat sig åt vid flera tillfällen eller något man till och med gjort till en vana?

Tabell 9.2. Antal gymnasieungdomar som har erfarenhet av e-service.

<u>IKT-baserad aktivitet</u>	<u>Användare</u>
Biljettbeställning	11
E-handel	10
E-bank	3
Informationsservice:	
Om tidtabell	17
Om vara/inköp	6
Om semesterresa	5
Om evenemang	3
Om TV-program	2
Om lediga bostäder	1
Om lediga jobb	1
Om utbildning./skolor	1

Källa: Intervjuundersökning

I den kvalitativa analysen har ungdomarna fått berätta om i vilka sammanhang de använder sig av dessa IKT-baserade aktivitet samt hur och av vilka skäl de används i relation till motsvarande resbaserade (eller äldre IKT-baserade) aktiviteter i vardagen.

9.3.2 E-handel

E-handeln gäller vissa varor

Den vanligaste typen av e-handel som dessa ungdomar ägnar sig åt är utan tvekan inköp av CD-skivor. Av de 43 ungdomarna är det 7 som någon gång

handlat CD-skivor på internet. Flera av dem har gjort det vid mer än ett tillfälle. Totalt 3 ungdomar har vid något tillfälle handlat kläder på internet, en av dem vid mer än ett tillfälle. En av ungdomarna har vid ett tillfälle handlat mat på internet och en har vid ett flertal tillfällen handlat datautrustning.

En första iakttagelse är att ingen av dessa ungdomar uteslutande använder internet till att handla en viss vara. Det är med andra ord ingen av ungdomarna som använder internet för att helt och hållet substituera sina butiksinköp av en viss vara. De allra flesta ungdomar, både bland dem som har och bland dem som aldrig har ägnat sig åt e-handel, föredrar att göra sina inköp i vanlig butik. Internet används inte systematiskt utan i specifika situationer eller under speciella omständigheter. När man väl väljer att handla på internet så gör man det på grund av att e-handeln erbjuder vissa fördelar (har vissa egenskaper) som de vanliga butikerna inte ger. Nedan presenteras en rad exempel på situationer där ungdomarna valt att handla på internet och också vad man anger för skäl till att göra detta.

Vissa varor är billigare på internet

Ett skäl som ungdomarna anger till att ägna sig åt e-handel är priset. Man väljer att köpa en vara på internet istället för i en vanlig butik helt enkelt på grund av att det är billigare. En tjej berättar att hon köpte CD-skivor på internet av just det skälet.

"För att det är billigare. Det är nästan det enda...man har ju inte så mycket pengar att röra sig med och då blir det väldigt dyrt att köpa skivor" (32)

En kille har vid ett flertal tillfällen handlat dataprodukter på internet. Han använder internet för att han upplever att han där har bättre kontroll över priser och därmed kan hitta de billigaste varorna.

"Kostnaderna blir lägre. Man har uppdaterade priser och så är det lättare att jämföra priser på olika saker...speciellt dataprylar som ändrar sig hela tiden" (18)

Internet ger tillgång till ett annat sortiment

Ett annat skäl ungdomarna anger till att ägna sig åt e-handel är att internet ger dem tillgång till varor som de inte kan få tag på i vanliga butiker. Samtliga ungdomar som handlat kläder på internet och även flera av dem som köpt CD-skivor anger detta som skäl.

En kille berättar att han köpt kläder på internet flera gånger. Kläderna är köpta i en speciell nätbutik som heter Zoovillage. Han berättar att denna butik har massor av "fräcka" kläder som inte går att få tag på i butikerna i Göteborg. Internet ger honom tillgång till ett annorlunda och kanske mer specialiserat sortiment eller kanske ett sortiment som stämmer bättre överens med den personliga stil eller smak man har.

"Jag vet inte, kanske av nyfikenhet. Vad döljer sig för nytt denna månad. När man tröttnat på det som finns i Göteborg får man gå vidare och söka där. Egentligen är det väl för att få ett intressantare sortiment...dom har fräcka streetwear som väldigt sällan går att få tag på i Göteborg. Det är en massa konstiga märken från London." (39)

Jag frågar honom om han ser det som en fördel med e-handeln att inte själv behöva ta sig till butiken. Han svarar att det inte har med saken att göra. Han går ofta i klädaffärer och berättar om en speciellt stråk han har i Göteborg, med klädaffärer som han tycker om.

"Nej absolut inte. Det är väl det att jag törstar efter mer. Att vidga sina vyer helt enkelt "(39)

En annan kille berättar att han av ungefär samma skäl använder internet för att köpa CD-skivor. Han har ett stort intresse för musik och vill ofta ha tag på "smal" musik som inte finns att få tag på i butikerna i Göteborg.

"Nej det är oftast musik som man inte kan få tag på i skivaffärerna"(24)

Internet används således inte av bekvämlighet. Han tycker tvärtom att det är ett nöje att besöka skivaffärer.

"Nej det är roligt [dvs att gå i skivbutiker]. Det finns ju så många bra skivaffärer i Göteborg och eftersom jag bor som jag gör" (24)

En tredje kille berättar att han köpt 5-6 skivor begagnat på internet. Detta har han gjort via auktionssiten e-bay. Där har han köpt begagnade skivor av människor i USA och andra länder. Här har han fått tag på skivor som han menar att han annars aldrig skulle få tag på.

"Nu brukar jag vara inne på e-bay, som är världens största auktionssite. Jag köper begagnade skivor från privatpersoner i USA där. Det är jättebra man kan sitta och bjuda på internet. Jag har köpt fem eller sex skivor där" (39)

Internethandel används för att det är bekvämt?

Dessa ungdomar använder således e-handel främst av andra skäl än att det ger tidsliga och rumsliga vinster. Detta beror antagligen delvis på den typ av varor det här är frågan om. Att handla CD-skivor och kläder är kanske inte betungande sysslor, utan tvärtom ett nöje för många människor. Det finns därmed inget behov av att underlätta eller effektivisera dessa aktiviteter. I endast ett fall har en undersökningssperson hänvisat till bekvämligheten som ett skäl till att använda internet. Detta var en kille som hjälpte sin mor att köpa matvaror via internet. Detta inträffade när familjen skulle ha en stor fest hemma. Mycket mat skulle inhandlas och de bestämde sig för att prova internet, dels för att det var nytt och spännande, men också för att det var enklare.

"Första gången vad vid Lucia för två år sedan tror jag. Dom skulle ha fest hemma och det var mycket de skulle köpa...för att det är lättare och roligt att pröva. Mamma har gjort det flera gånger efter det också. Men då har jag inte varit med" (23)

De flesta föredrar att handla i butik

Majoriteten av de 43 ungdomarna har aldrig ägnat sig åt e-handel. De allra flesta, både de som har och de som inte har e-handlat, föredrar att handla varor i de vanliga butikerna. Jag har diskuterat e-handel med samtliga 43 ungdomar, även dem som inte har handlat på internet. Det är därför

angeläget att också presentera vad dessa ungdomar anger för skäl till att de inte har eller inte vill handla på internet. Vidare också om, och under vilka omständigheter, de skulle kunna tänka sig att handla på internet i framtiden.

Många av ungdomarna är allmänt kritiska till att handla på internet och de anger olika skäl till att inte vilja göra det. En stor grupp hävdar att det är för osäkert att handla på internet. Även dessa unga människor, som har en ganska stor vana av tekniken och som har levt med den en förhållandevis stor del av sina liv hyser således en viss skepticism mot den nya tekniken i detta avseende. Nedan ges några exempel på vad ungdomarna har sagt om osäkerheten på internet.

"Innan dess vill jag att säkerheten skall bli högre. Det finns illvilliga personer som snappar upp folks adresser och kontokortsnummer och sedan handlar på dom" (2)

"Nej det har jag faktiskt inte. Jag vågar inte. Det känns bättre att handla själv i affärer" (26)

"Nej aldrig, pappa tycker inte att det verkar tillräckligt säkert " (4)

"Nej det har jag inte gjort. Jag tycker inte att det känns kul att lämna personuppgifter. " (35)

Andra ungdomar menar att det är onödigt och meningslöst att handla på internet, eftersom man ändå kan få tag på allt i butikerna, att det är dåligt att sitta för mycket framför datorn, mm.

"Nej det är lite meningslöst. Eftersom man ändå kan få tag på allt. Jag ser inga fördelar med det. Det blir ju bara ännu att man sitter ännu mer hemma framför datorn. Jag tror att det är nyttigare att gå omkring än att beställa varorna till dörren " (6)

"Nej det har jag inte. Det är alltid bättre att få det man köper i handen" (21)

I vissa fall verkar det också handla ointresse eller omedvetenhet inför alternativet som sådant. Internet utgör inte något alternativ som man kommer att tänka på .

"Jag har inte tänkt på det överhuvudtaget" (1)

"Jag har faktiskt aldrig tänkt tanken att jag skall göra det" (5)

Andra hänvisar till bristande kunskaper. De vet inte hur man gör, hur man bär sig åt om man ångrar sig och vill lämna tillbaka en vara, mm.

"Nej. jag vet inte hur det fungerar och jag vet inte hur man gör" (29)

"Kanske CD-skivor eller kläder, men man vet ju inte om dom passar och jag vet inte hur man skulle göra om man ångrar sig och vill skicka tillbaka dom (16)"

Det finns emellertid också de ungdomar som aldrig provat på e-handel, men som är positiva och som har funderat på att handla på internet.

"Sedan har jag kollat runt lite på mobiltelefoner, olika sidor, men jag har aldrig kommit till skott. Det finns något system via NB-solo som innebär att man själv gör en överföring direkt. Det verkar vara ett bra system som jag kan tänka mig att jag kommer att använda" (14)

"Det har inte blivit så. Jag har kollat CD-sidor och funderat på det, men det har aldrig blivit av. Jag har kollat upp fakta och priser på minidisc som jag funderar på att köpa, eftersom det verkar bra om man skall spela in musik, och det verkar helt klart som att det är billigast att handla det via nätet, så det kan hända att jag kommer att göra det." (19)

Flera av ungdomarna ger också exempel på vilka varor och under vilka omständigheter som det skulle kunna tänka sig att e-handla. Det vanligaste svaret är att internet kan ge dem tillgång till varor som inte går att få tag på i vanliga butiker.

"Jag vill handla på nätet, men jag vågar inte. Det blir större utbud och jag älskar att köpa kläder. Det är jätteroligt att gå in på en liten butik på internet med coola kläder som man inte kan hitta i riktiga butiker. Men man vet inte om de passar eller hur de känns. Det är det som håller mig tillbaka...Den stora fördelen är att man har ett mycket större utbud." (11)

"Enda gången jag skulle kunna tänka mig att göra det är om man hittar något som bara går att handla på nätet. Annars är det ingen bra ersättning för att gå i butiker" (12)

"Nej, enda gången jag kan tänka mig att jag skulle göra det är om man kan hitta t.ex. en klädkedja man tycker om som finns utomlands och inte här i Sverige. Om det inte går att få tag på det här som skulle jag kunna tänka mig att använda internet" (37)

Några ungdomar hävdar att det som skulle kunna få dem att handla en vara på internet främst är priset, om de är billigare på nätet.

"Om det är något som inte går att få tag på i affärerna eller att jag visste att det var mycket billigare på internet och att jag säkert fick hem det. Men jag kan inte tänka på någon speciell produkt" (33)

"CD-skivor skulle jag vilja handla på nätet. Men det är både och för jag tycker att det är roligt att gå i skivaffärer och kolla. Men det verkar vara stor skillnad på priset ibland och om man köper många skivor som jag ofta gör så blir det en ganska stor skillnad" (22)

9.3.3 Beställning/bokning av biljetter via internet

Utgör i första hand ett alternativ till telefonen

Totalt 11 av de 43 ungdomarna har vid något tillfälle använt internet för att beställa eller boka biljetter. Samtliga 11 har gjort det vid mer än ett tillfälle och några av ungdomarna hävdar att de brukar använda internet till detta ändamål. Det är främst biljetter till resor (tåg, buss, flyg) som ungdomarna har bokat över internet, men även biljetter till teater, konserter och bio. I jämförelse med diskussionen kring e-handel är detta en aktivitet som i högre grad gjorts till en vana. Ett fåtal ungdomar hävdar t.ex. att de alltid använder internet när de skall boka biljetter till bio eller tågresor.

Bokningen av biljetter via internet beskrivs av ungdomarna i första hand som ett enklare och snabbare alternativ till telefonen. Med internet slipper man telefonköer och flera ungdomar berättar också att de tycker att det är bra att man på internet själv kan se den bokning som görs.

"Ja det har jag gjort faktiskt, både flyg och tågbiljetter faktiskt...Det är enkelt. På SAS är det två timmars kö på telefonen och det går jättelätt att gå in på internet och bara skriva in sitt kontonummer. Det är lång kö till centralen också. Det är enklare på internet" (33)

"Mest tågresor till Stockholm. Biljetter till konserter har jag beställt någon gång. Det fungerar alltid... det är enklare, en bekvämlighetsgrej." (13)

"Det är bra att beställa biljetter, boka till exempel bio eller teater...Dom senaste gångerna eller på senare tid, sedan vi fick internet, försöker jag alltid beställa på internet. Det är mycket

enklare...det är mest för att det är enklare. Man kan själv se hur många biljetter som finns kvar. Det är bättre än att ringa” (11)

Flera av ungdomarna berättar om situation där internet upplevs som det enda alternativet, att de inte vet hur de skulle gått tillväga om de inte hade haft möjlighet att använda internet. En kille berättar t.ex. att han använt internet för att beställa biljett till en konsert i Danmark. Via en internetsida fick han information om var och när konserten skulle hållas, samt hur han skulle gå tillväga för att via internet boka biljetter till konserten.

”Ja en biljett till en Radioheadkonsert...Konserten var i Danmark och jag såg på en hemsida att man kunde köpa biljetter på en dansk hemsida. Jag hade inte vetat hur man skulle få tag på den på annat sätt” (14)

Skäl till att inte använda internet

Majoriteten av de 43 ungdomarna har aldrig använt internet till att beställa biljetter eller boka tider. Under dagboksveckan kan man dock finna flera exempel på ungdomar som beställer biljetter ”på plats”, dvs som en resbaserad aktivitet. Jag frågade dessa ungdomar varför de inte istället valde att beställa biljetterna på internet. Av dessa diskussioner framgår å ena sidan att det inte alltid är möjligt att boka biljetter på internet. Å andra sidan framgår att internet inte alltid är det mest bekväma eller det mest effektiva sättet. Ett exempel på detta är en kille som cyklar från sin skola till en näraliggande gymnasieskola för att köpa biljetter till en klassfest. Han berättar att det för det första inte var möjligt att beställa denna biljett på internet och för det andra att det skulle vara betydligt krångligare att beställa biljetten via internet än att cykla dit och köpa den. En annan av ungdomarna som i dagboken köper biljetter som en resbaserad aktivitet berättar att hon tidigare på dagen försökt att beställa biljetten på internet men att detta hade misslyckats.

Många ungdomar menar också att det redan är väldigt enkelt att beställa biljetterna via telefon och att det därför inte finns något skäl till att använda internet. Flera av ungdomarna berättar att de är rädda att något skall gå fel då man själv bokar sina biljetter på internet. De vill gärna tala med någon som en försäkrare om att beställningen har gått fram.

”Det känns som att det kan bli fel om man beställer själv på internet. Om man talar med någon vet man att det blir helt rätt” (28)

”Nja jag skulle nog blir orolig att det skulle gå fel. Jag ringer hellre” (1).

Det finns också de ungdomar som säger att de inte kommer att tänka på möjligheten att använda internet till detta ändamål.

”Nej jag kan lika gärna ringa. Det är det första jag tänker på. Jag tänker inte på att jag kan gå in på internet. Det gör jag aldrig. Jag ringer, så som jag alltid gör, som vanligt” (7)

Det finns även de ungdomar som är positiva till att beställa sina biljetter på internet, men att det ändå av olika anledningar inte har blivit av.

”Nej det har jag inte, men det är verkligen något som jag skulle kunna tänka mig att göra. Det är samma sak som med banken att man kan göra det när man vill. Det skulle vara skönt att slippa telefonkö, man kan göra det när man vill” (14)

9.3.4 Internetbank

Totalt tre av de 43 ungdomarna har skaffat sig internetbank. Utav de aktiviteter som hittills diskuterats i detta kapitel är e-bank den IKT-baserade aktivitet som på befolkningsnivå fått störst genomslag. Intrycket av intervjuerna är också att ungdomarna generellt är mer positiva till att i framtiden använda e-bank än till att t.ex. e-handla. De tre ungdomar som använder e-bank hänvisar till också till olika tidsliga och rumsliga vinster och också att det är billigare att använda e-bank.

En kille berättar att han skaffade sig e-bank på grund av att det är billigare än att betala räkningarna kontant. Eftersom han bor centralt hävdar han att han egentligen inte har något emot att gå till banken. Däremot ser han en stor fördel i att kunna utföra sina bankärenden när som helst på dygnet och inte behöva anpassa sig till bankens öppettider. Han går i skolan på dagarna och har två arbeten och har därför svårt att hinna med. Han tycker också att det är skönt att inte behöva vänta i kö på banken.

"Jag gick till posten och betalade räkningarna kontant innan. Då har jag ju fått betala en avgift varje gång och det blir ganska dyrt efter ett tag. Det är en onödig utgift. Och nu har det ju blivit ännu dyrare att betala dem kontant. Dessutom är det väldigt praktiskt och enkelt t.ex. att flytta över pengar till min mamma eller någon annan. Det går jättesnabbt att t.ex. göra en överföring och så ser man att pengarna har kommit in på det andra kontot.... En annan fördel är att jag kan göra det när som helst. Som du har sett i dagboken så tycker jag om att vara uppe sent på nätterna och det är bra att kunna göra sådana saker då. Det är bättre att det passar mina tider än att jag skall anpassa mig till öppettider... Det är inte långt till posten och jag har inget emot att ta mig ut och göra saker. Men det är ju bra att man slipper stå i kö"
(14)

De två andra ungdomarna tycker också att det är enklare och mer bekvämt med e-bank, bland annat på grund av att de slipper att ta sig till bank- eller postkontor.

"Jag har internetbank. Det kostar inget så jag tänkte att jag lika gärna kunde prova det. Det var mest det. Men så är det bekvämare att inte behöva gå ner till banken när man skall föra över pengar och annat" (12)

"Jag skaffade det när jag var 18. Det är skönt att slippa gå till posten. Det är lättare för då har jag allt på samma plats. Innan hade jag konto både på banken och på posten och det blev krångligt med lönen. Jag hade precis fått det under dagboksveckan, därför höll jag på att kolla min fond hela tiden, det gör jag nu också, men inte lika ofta." (19)

Ett skäl till att denna IKT-baserade aktiviteter inte är så vanligt bland de 43 gymnasieungdomarna är antagligen att de fortfarande är för unga. De har ännu inte fått så många bankärenden att sköta. Man kan anta att de kanske kommer att vara mer intresserade av denna aktivitet om några år, när de flyttar hemifrån och får en egen ekonomi att ta hand om. Majoriteten av ungdomarna har ett positivt förhållningssätt till denna IKT-baserade aktivitet. Flera av dem menar att de kommer att skaffa sig e-bank när de blir äldre. På frågan om de kommer att skaffa sig e-bank i framtiden svara två av ungdomarna så här:

"Sedan när jag får en massa räkningar, när jag blir vuxen kan jag tänka mig att det är jättebra" (32)

"Ja det tror jag, mina föräldrar gör det" (36)

9.3.5 Informationsservice på nätet

Information om praktikaliteter i vardagen

Ungdomarna använder på olika sätt internet som en källa till information. I förra kapitlet beskrevs hur internet användes för att söka information till skolarbete och längre fram beskrivs användningen av internet för att söka information om särskilda fritidsintressen. Ungdomarna använder också internet för att söka information om sådant som jag har valt att kategorisera som "praktikaliteter i vardagen". Det handlar i hög grad om att man utnyttjar den informationsservice som finns tillgänglig på internet. Denna informations-sökning berör ofta aktiviteter (både res- och hembaserade) som ungdomarna skall, planerar eller önskar utföra i en nära förestående eller avlägsen framtid. Som tabell 9.2 visar används internet t.ex. till att söka information om tidtabeller, varor man vill köpa, evenemang och nöjen, TV-program, lediga bostäder, mm.

Tidtabeller

Vissa av ungdomarna använder internet för att få information om tidtabeller bara då de skall göra längre tåg eller buss resor (dvs inte till de dagliga resorna), tex. till Stockholm eller till familjens sommarställe. Internet fungerar i detta sammanhang som ett alternativ till telefonen. De skäl som anges till att använda internet handlar i första hand om att det är enklare och går fortare än att använda telefonen, man slipper t.ex. telefonköerna.

"jag kollar busstider ibland...Det är bekvämt att kolla bussar på internet istället för att ringa. Det går snabbare och det är lättare." (35)

"Ja det gör jag ibland, till bussar och tåg. Det är mycket lättare än att ringa"(30)

Flera ungdomar använder även internet för att söka information om den vanliga lokaltrafikens resor. Detta gäller även dagliga buss- och spårvagnsresor till skolan. Alternativet till att använda internet är antingen att inte bry sig om att kolla upp tiderna alls, dvs att "bara gå ut och ställa sig" eller att se efter i lokaltrafikens tidtabellsbok. Ett skäl till att använda internet är att det är ett snabbt och enkelt sätt att dels söka fram avgångstider och dels att hitta den mest effektiva resvägen, med minst väntan och minst byten, vilken buss som passar med vilken spårvagn, osv.

"När man skall kolla busstider är det jätte praktiskt. Man kan kolla resvägar och ser exakt vilken buss som passar med vem" (32)

"Jag brukar titta på bussarna som går till och från skolan, vilka bussar som passar med vilka spårvagnar" (37)

"...när bussarna går. Det gör jag ganska ofta. Det är ganska bra att använda internet till det. Då slipper man hålla reda på en massa busstidtabeller" (29)

Andra ungdomar använder tidtabellsinformationen på internet enbart då man skall resa till en plats där man inte varit förut, t.ex. för att hälsa på någon som bor i en del av stan som man inte känner så väl. Genom att skriva in adressen på den plats dit man skall kan man på internet få fram detaljerad information om hur man lättast tar sig dit.

"Jag brukar kolla upp busstider ganska ofta. Jag kollar aldrig spårvagnen ner till stan för den går så ofta ändå. Det är om man skall till ett speciellt ställe och inte vet vilka spårvagnar som går, om det t.ex. är flera byten så kollar jag på internet. Där får man hela turen beskriven" (31)

Information om varor/inköp

Under dagboksveckan var det ingen av ungdomarna som faktiskt handlade något på internet. Däremot var det några ungdomar som använde internet för att söka information om en vara som de planerade eller önskade köpa. Flera av dessa ungdomar hade inte intentionen att köpa dessa varor på internet. Däremot beskriver de internet som ett bra sätt att jämföra priser och modeller på de varor man sedan planerar att köpa i en vanlig butik. Två killar berättar t.ex. att de planerar att köpa nya mobiltelefoner och att de använde internet för att kolla upp priser och olika modeller. En annan kille berättar att han planerar att köpa en minidisc.

"Jag söker information om saker jag vill köpa. Nu tänker jag t.ex. köpa en mindisc. Jag tänker åka hem nu i kväll och kolla [på internet]" (20)

En kille berättar att han flera gånger har använt internet för att kolla upp om en vara finns i butiken innan han åker dit, för att undvika att åka dit i onödan. När detta inte är möjligt att göra via internet brukar han använda sig av telefonen.

Information om semesterresor

Fem ungdomar berättar att dom har använt internet för att söka information om semesterresor. Detta har gällt såväl information om lediga resor, om priser och hotell, som information som mer handlar om själva resmålet, t.ex. hur det ser ut på platsen, vad man kan göra där, hur maten är, osv.

De skäl ungdomarna anger till att använda internet handlar även i detta sammanhang främst om att man upplever att det går fortare än att använda telefonen och att man slipper telefonköerna.

"Ja den senaste tiden. Jag skall åka till Madeira och har sökt om resor. När jag skulle åka till Åre sökte jag också information på internet. Det går fortare att gå in på en sida än att ringa, man slipper...var god dröj...Allting handlar om tid." (9)

Internet kan även ge större möjligheter till att jämföra priser och alternativ med varandra. En av ungdomarna upplever att hennes resa därmed blivit billigare än vad som hade varit möjligt om hon inte hade haft tillgång till internet.

"Londonresan skulle det bli jätte-jobbigt att ordna utan internet. Nu kunde vi själva leta runt och hitta det billigaste alternativet. Det tror jag hade varit svårt annars, att jämföra priser och sånt. Det hade nog blivit en dyrare resa" (19)

Att internet används för att söka information om en resa man redan har bestämt sig för att göra är en sak. En annan möjlighet är att internet också kan ge idéer som man från början inte tänkt sig. En tjej berättar att hon åkt på en resa som aldrig hade blivit av om det inte hade varit för att hon suttit och surfat på internet. Hon berättar att hon sökte på internet för att fördriva tiden

under ett sommarjobb som hon arbetade med. Hon "råkade" stöta på något som intresserade henne.

"Jag gjorde det förra sommaren, mest för att jag hade tråkigt på jobbet. Jag hittade grejer där när det gällde att åka och fotvandra. Jag hittade en hel del där när det gällde mat och prislista och tips på hur man kunde gå. Det var tur för jag tror aldrig det hade blivit av annars. Jag har också kollat upp en del att åka på skidresa" (38)

Information om evenemang

Jag har frågat samtliga ungdomar om de burkar använda internet för att informera sig om olika resbaserade aktiviteter som man önskade delta i, antingen de var i Göteborg eller på någon annan plats, samma kväll eller långt fram i tiden. Med andra ord om man brukar använda internet för att "kolla vad som händer". Exempel som jag gav var t.ex. bio, konserter, osv. Anmärkningsvärt få ungdomar sa att de använder internet till dylika ändamål. Det vanligaste svaret var att man föredrar att använda vanliga tidningar.

Endast tre ungdomar har något exempel att komma med på att de har använt internet till detta ändamål. En kille berättar att han använt internet för att söka fram information om konserter. Detta har han gjort först efter att han tittat efter i vanliga tidningar och inte funnit någon information där.

"Men vissa konserter som är svåra att hitta på andra platser brukar jag leta efter på nätet" (12)

Två tjejer berättar att dom har använt internet för att söka information om festivaler på somrarna. Det framgår inte varför de använder just internet till detta ändamål.

"Nja jag vet inte. I somras gjorde jag det. Det var en del folkmusikfestivaler som jag kollade upp program och sånt" (19)

"Ibland kanske jag kollar upp om det är någon festival som kommer eller liknande händelser" (7)

Dessa resultat tyder på att internet inte i har någon framträdande plats i ungdomarnas vardag som ett sätt att "kolla vad som händer". Troligen, och åtminstone när det gäller lokala aktiviteter, är det krångligare att använda internet än en vanlig tidning.

Information om utbildning, lediga arbeten och bostäder.

Två tjejer berättar att dom använt internet för att söka information om arbete respektive utbildning utomlands. De upplever det som enklare att använda internet för att söka information om något som händer i ett annat land.

En av tjejerna berättar att hon sökt jobb på ett fartyg som skall segla till Västindien. Om hon hade sökt ett arbete i Sverige hävdar hon att hon inte hade sökt på internet.

"Jag fick tips om detta via en kompis så jag gick in på sidan. Det är ett jättestort fartyg som skall segla till Västindien. Det handlar mest om att det finns ett speciellt erbjudande på denna sidan. Firman ligger i Luxemburg så det är ju inte så lätt att gå dit. Det var mest därför jag

valde att söka på internet. När det gäller vanliga jobb här i Göteborg så söker jag dem på vanligt sätt" (32)

Den andra tjejen planerar att läsa språk i Spanien och använder internet för att söka information om detta

"jag kommer använda det [dvs internet] mycket framöver...jag skall studera språk i Spanien...Det finns ganska mycket information som man kan söka själv. När jag skall söka och kolla upp olika saker är det lättare att göra det på internet" (26)

En tjej som nyligen flyttat hemifrån, berättar att hon använt internet för att söka information om lediga bostäder och att detta då var den enda källa som hon använde sig av. Hon använde internet för att hon tyckte att detta var det enklaste och mest bekväma sättet.

TV-program

Två personer berättar att det förekommer att de använder internet för att söka information om TV-program och TV-tablåer. Ingen av dem gör detta särskilt ofta.

"Jag brukar kolla TV-program, men inte så ofta. Det händer. Jag kollar oftare i tidningen än på nätet. Det är inte så lätt att kolla på internet. Jag måste hitta en bättre sida" (18)

Internet används som ett uppslagsverk

Ett användningsområde som ligger lite grand vid sidan om det som diskuterats i detta avsnitt, men som ändå är relevant, är att vissa ungdomar använder internet som ett slags uppslagsverk. Informationssökningen är i detta sammanhang i någon mening styrd av omständigheter i vardagen. Man kanske t.ex. hamnar i en speciell situation, läser något i tidningen eller ger sig in i en diskussion där det uppstår ett behov av information. Intervjuundersökningen visar att totalt 8 personer använder internet för detta ändamål. Flera av dessa ungdomar ger exempel på situationer där internet fått fungera som uppslagsverk (eller informationskälla).

En tjej berättar att hon och hennes kompisar vid ett tillfälle hade en diskussion om droger. I samband med denna diskussion kopplade dom upp sig på internet för att läsa om ämnet.

"Ibland om det är något man är intresserad av kan man kolla upp det. Det är så lättillgängligt, det finns ju alltid hemma. Här om dagen satt jag hemma hos en kompis och pratade om droger. Då hoppade vi in på internet och kollade om det" (36)

Tre andra personer beskriver liknande erfarenheter.

"Ibland kan det bli så om man diskuterar något så vill man vet mer. Det är tillgängligt hela tiden. Det kan vara statistik på något. Hur mycket skatt man skall betala. Såna grejer man vill veta. Det är ganska lätt när det man skall ha är fakta om allmänna problem" (23)

"Men om jag skall ta reda på något. Det kan vara vad som helst, är internet det första jag kommer att tänka på. Det kan vara vad som helst." (33)

"Om man ser om något i tidningen eller hör om något, det kan vara vad som helst så kanske man kollar vad som finns om det på nätet" (14)

Att man använder internet för att "kolla upp" fakta om saker förekommer således bland ungdomarna. Detta sätt att använda internet kanske bäst kan liknas vid ett gigantiskt uppslagsverk, dit man kan gå om man behöver fakta eller information om olika saker. Detta är förmodligen ett bra exempel på en form av internetanvändning som inte tar särskilt stor tidsmässig plats i vardagen men som ändå kan ha ett stort värde för individen.

Sammanfattningsvis kan man säga att ungdomarna använder informations servicen på internet på tre olika sätt. För det första, som ett alternativ till telefonen. Av olika skäl föredrar man att använda internet istället för att ringa för att få tag på information. För det andra, för att söka information som man i annat fall (dvs. utan tillgång till internet) inte hade brytt sig om att söka fram. Det verkar som att enkelheten och tillgängligheten på internet i sig genererar informationssökning som man i princip klarar sig utan, men som kanske underlättar och är bra att ha i olika situationer. För det tredje, för att söka information som man upplever att man inte kan få tag på någon annanstans. Nedan ges några exempel på dessa tre situationer.

9.4 UTGÖR E-SERVICE ETT SUBSTITUT ELLER KOMPLEMENT TILL ANDRA ALTERNATIV

9.4.1 IKT-baserade alternativ används som ett substitut, men av olika skäl

Sammanfattningsvis kan man konstatera att dessa IKT-baserade aktiviteter används både som substituerande och kompletterande alternativ. Även om det är få av ungdomarna som, av förklarliga skäl, använder e-bank, är det förmodligen i samband med denna aktivitet där det mest tydlig har skett en substitution mellan en IKT-baserad och en resbaserad aktivitet. E-handeln har antagligen också substituerat ett och annat inköp av t.ex. en skiva i en vanlig butik. Även om enstaka inköp i butik substitueras av inköp via internet medför detta antagligen inte någon tydlig minskning av ungdomarnas besök i t.ex. skivbutiker. E-handel används inte på grund av att man vill slippa att ta sig till en skivbutik. Ingen av dem tror heller att de faktiskt besöker vanliga butiker i mindre omfattning på grund av internet.

Skälen eller intentionerna bakom att använda e-bank istället för bankkontor och att köpa en skiva på internet istället för i en butik är mycket olika. De få ungdomar som skaffat sig e-bank hänvisar till just de tidsrumsliga vinster som diskuterades i det teoretiska kapitlet. I de fall där ungdomarna valt att handla en vara på internet istället för i butik är det ekonomiska snarare än tidsrumsliga vinster man hänvisar till. Detta är ett intressant resultat då det antyder att aktiviteter har olika substitutionspotential. Människor är med andra ord olika benägna att byta bort olika resbaserade aktivitet mot IKT-baserade aktiviteter.

I detta kapitel har även framgått att nya IKT-baserade aktiviteter (internet) i viss mån substituerat äldre IKT-baserade aktiviteter (telefon). Ungdomarna hänvisar i detta sammanhang främst till olika tidsliga vinster, främst att man slipper vänta i telefonköer för att göra beställningar eller få tag på viss

information. Om man i realiteten faktiskt spar tid genom att använda internet är svårt att svara på. Det centrala i detta sammanhang är förmodligen att upplevelser av väntan försvinner (blir mindre). Flera ungdomar ser även en fördel i att "själv" kunna göra sina bokningar istället för att ringa och be någon annan göra det. En onödig mellanlänk försvinner. Emellertid är det just denna mellanlänk som får ungdomarna att emellanåt fortfarande använda telefonen. Att tala med en annan människa ger en viss försäkran om att inget har gått fel.

9.4.2 IKT-baserade alternativ används som komplement

E-handeln kan också sägas används som ett komplement till de inköp som görs i vanliga butiker. Så som beskrivs i avsnitt 7.3.2 används internet och e-handel för att det ger ungdomarna tillgång till ett annat sortiment än vad de lokala butikerna gör.

Till att börja med kan man säga att internet både i termer av tillgängliga varor och tillgänglig information har, om inte ett större så i alla fall ett annat sortiment än vad butiker och andra informationskällor har. Därmed används internet av ungdomarna för att få tillgång till sådant som de annars inte skulle haft möjlighet till

Ett annat intressant resultat är att internet, med dess tillgänglighet, skapar sitt eget informationsbehov hos människor. Det verkar som att själva tillgången till alla den information om internet omfattar i sitt hem i sig själv leder att man söker information om sådant som man annars inte hade gjort. Ett enkelt exempel på detta är tidtabeller. Flera ungdomar berättar att det använder internet för att söka fram lokaltrafikens tidtabeller. Detta gör man i situation där man inte hade bemödat sig med att ringa, eller där man inte bemödat sig med att ens titta i en vanlig tidtabell, vilket är intressant i sig.

"Antingen hade jag kollat i den tråkiga tidtabellen eller så hade jag bara gått till spårvagnen, troligen hade jag gått ut lite tidigare" (6)

9.4.3 Kan internet även generera resbaserade aktiviteter

Jag har frågat ungdomarna om de brukar använda internet för att söka information om "vad som händer" eller "vad det finns att göra" på olika platser, antingen i Göteborg eller i andra städer och kanske till och med andra länder. Ungdomarna verkade tycka att detta var en liten konstig fråga och nästan alla sa att detta brukade man inte göra. Någon nämnde att han på sin höjd sökte information om bio eller någon konsert, men inte mer än så. Det är fortfarande tidningarna som utgör den främsta källan till denna typ av information. Ungdomarna hävdar således att de inte använder internet för att aktivt söka efter denna typ av information. Även om detta säkert stämmer så har jag funnit flera exempel på situationer där ungdomarna mer av en tillfällighet, sporadiskt eller lite slumpartat kommit över information på internet som sedan har lett till resbaserade aktiviteter, i några fall riktigt långa resor.

Det finns även exempel på att ungdomarna mer eller mindre av en tillfällighet stöter på olika slags information på internet. En tjej berättar t.ex. att hon av en tillfällighet när hon bara satt och fördrev tiden framför datorn på sitt sommarjobb kommer över information om en resa som hon sedan åkte på. Hon hävdar att denna resa troligen annars aldrig hade blivit av. En annan kille berättar att han fick reda om på en konsert i Danmark med hans favoritband, hur han skulle få tag på biljetter, mm via internet. Han hävdar att ha utan internet inte skulle vetat hur han skulle ha fått tag på denna information.

Det är ju både för dem och för mig svårt att avgöra vad som hade skett utan tillgången till internet. Det verkar dock rimligt att anta att informationsflödet i sig och tillgängligheten till information kan generera idéer och även reser som man annars inte hade ägt rum.

När man diskuterar konsekvenser av dessa ungdomars internetanvändning är det viktigt att komma i håg att det bara är ett fåtal ungdomar som använder sig av dessa IKT-baserade aktiviteter. En stor majoritet av ungdomarna har aldrig använt internet varken till handel, internetbank, beställning av biljetter eller till de olika formerna av informationssökning som diskuteras här.

Internet med dess specifika egenskaper verkar också skapa nya informationsbehov hos ungdomarna. En viktig egenskap hos internet är dess tillgänglighet. Internet ger direkt i hemmet tillgång till massor av information om allt möjligt. Tillgängligheten och enkelheten i sig verkar medföra att ungdomarna söker information om "nya" saker. De söker information om sådan som de inte hade bemödat sig med om de inte hade haft tillgång till internet. Ett exempel på detta är de ungdomar som använder internet som ett slags uppslagsverk. Kanske internet sänker gränser för vilken information som man tycker att det är mödan värt att söka fram, eftersom mödan inte längre är så stor. Tekniken med dess möjligheter kan i någon mån sägas skapa "nya" aktiviteter, som är helt beroende av teknikens egenskaper och struktur. Utan tillgång till internet hade ungdomarna inte ägnat sig åt dessa aktiviteter (inte kunnat göra det).

UNGDOMARNAS ANVÄNDNING AV MOBILTELEFON

10.1 STORA VARIATIONER I UNGDOMARNAS MOBILANVÄNDNING

Mobiltelefonen är kanske den teknik som allra mest kommit att förknippas med just ungdomar. Det är också den av ny informations- och kommunikations-teknik som kommit att sprida sig allra snabbast i befolkningen. Bland ungdomar har innehavet av mobiltelefon fördubblats mellan 1997 och 2000. Precis som med internet finns det många spekulationer och förhoppningar kring vad mobiltelefonerna skall komma att användas till. Det utvecklas hela tiden nya användningsområden för mobiltelefonen, varav de flesta inte var aktuella då denna undersökning genomfördes.

Mobiltelefonen har kommit att bli en självklar och oundgänglig del av många ungdomars vardag. Det är viktigt att påpeka att detta inte gäller alla ungdomar. Det finns stora variationer både med avseende på användning av och förhållningssätt till tekniken. Detta framgår bland annat av tabell 5.17 i kapitel 5 som visar att 53 % av samtliga dagboks dagar är "mobil-fria" (vilket bekräftas av KOM). Av de 35 ungdomar som har en mobiltelefon är det 5 som inte använder den alls under dagboksveckan. Samtidigt finns det ungdomar som använder mobilen i genomsnitt 10 gånger per dag. Ungdomarnas användning av mobil och fast telefon under dagboksveckan sammanfattas i tabell 10.1. Tabellen beskriver hur många gånger per dag varje undersökningssperson i genomsnitt använder mobiltelefon och fast telefon. Ungefär 37 % av mobilanvändningen utgörs av textmeddelanden (SMS).

Tabell 10.1. Gymnasieungdomarnas användning av fast telefon och mobiltelefon under dagboksveckan

	Fast telefon	Mobil telefon
Kontakter under dagboksveckan	pers.	pers.
0	0	10
1	2	4
2 - 5	6	7
5 - 10	12	8
11 - 20	12	6
20 - 30	8	4
31 - 40	3	3
40 - 50	0	1
Totalt	43	43

Källa: Dagboksveckan

Det första man kan konstatera är att många ungdomar använder sin mobiltelefon i genomsnitt mindre än en gång per dag. En analys av hur en och samma person å ena sidan använder mobilen och å andra sidan den fasta telefonen visar att höganvändare av mobiltelefonen också är höganvändare

av den fasta telefonen. Vissa ungdomar är således mer benägna att tala i telefon än andra, oberoende av telefontyp. Det framgår även att nästan hälften av ungdomarna i genomsnitt använder den fasta telefonen oftare än mobiltelefonen. En förklaring till denna relativt låga användning av mobiltelefon är förmodligen att mobilen har en annan funktion för dessa ungdomar än för de mest extrema mobilanvändarna, som bland annat innebär att man inte alltid bär med sig sin telefon. En mindre grupp ungdomar använder såväl mobiltelefonen som den stationära telefonen mindre än en gång per dag. Detta är således en grupp ungdomar som generellt talar lite i telefon.

Av de totalt 35 ungdomar som har en mobil är det 21 som vid något tillfälle under dagboksveckan skickar ett SMS. Det är främst ungdomar som använder mobiltelefonen en gång per dag eller mer som använder sig av SMS. Bland de övriga skickas nästan inga SMS alls. SMS kan som kommer att framgå av diskussionen nedan ses som en särskiljande linje mellan olika slags mobiltelefonanvändare.

Eftersom mobiltelefonen definitionsmässigt är en mobil teknik, är det intressant att också se var någonstans ungdomarna befinner sig då de använder sina mobiltelefoner. Hela 32 % av ungdomarnas mobiltelefonanvändning sker från hemmet. Mycket av användningen (25 %) sker också i skolan, både på raster och lektioner. Ungefär 20 % av mobilanvändningen sker under förflyttning, t.ex. på bussen eller spårvagnen. Resterande 25 % sker på annan plats (t.ex. kafé, krog, butik eller hemma hos en kompis).

Sammanfattningsvis kan man konstatera att ungdomarna använder den vanliga telefonen och mobiltelefonen på mycket olika sätt under dagboksveckan. Att det både finns extrema höganvändare och låganvändare är egentligen inget förvånande resultat. Människor är olika kommunikativa eller sociala och mobiltelefonerna ändrar förmodligen inte på detta.

10.2 OLIKA SLAGS MOBILANVÄNDARE

Under dagboksveckan kan man således urskilja olika användartyper. Några ungdomar använder mobiltelefonen mycket och andra lite, några är flitiga användare av SMS och andra använder det inte alls. Även i intervjuundersökningen framträder en skiljelinje mellan olika slags mobilanvändare, som inte bara handlar om hur mycket man använder mobiltelefonen utan även om förhållningssätt till och beroende av mobiltelefonen. En grupp ungdomar (höganvändarna) berättar att de alltid bär sin telefon med sig (den används hemma, i skolan, på lektioner och raster, efter skolan, osv.). Dessa ungdomar upplever ofta ett starkt beroende av mobiltelefonen och blir stressande om de någon gång glömmer den hemma. Mobiltelefonen beskrivs som en viktig, om inte nödvändig del av vardagen.

En annan grupp ungdomar (låganvändarna) använder mobilen på ett mer praktiskt eller renodlat funktionellt sätt. De bär inte alltid med sig mobilen (tycker t.ex. att det är onödigt att ta med den till skolan) och uttrycker inte heller samma beroende av den. Den används och underlättar i specifika

situationer i vardagen, t.ex. för att träffa sina kompisarna på ett uteställe på kvällen.

Det framstår ganska tydligt hur dessa olika slags mobilanvändare har olika sätt att förhålla sig till sin mobiltelefon. I den första gruppen verkar det som att man har en mer "nära" relation till mobilen. Den utgör en viktig del av vardagen och man använder den ibland även som en form av tidsfördriv. Det är också främst dessa ungdomar som skickar textmeddelanden till varandra. I den andra gruppen har man ett mer renodlat funktionsinriktat förhållningssätt till sin telefon och man använder den aldrig för att fördriva tiden. Bland dessa ungdomar är det ganska sällsynt med SMS. Av undersökningen ser det ut som att SMS är en form av mobilanvändning som främst utvecklats bland höganvändarna, bland de ungdomar som ständigt bär sin telefon med sig.

10.3 I VILKA SITUATIONER ANVÄNDER UNGDOMARNA SINA MOBILTELEFONER

10.3.1 Mobilen används för att planera (eller slippa att planera) sin vardag

En central aspekt i ungdomarnas mobilanvändning kan sammanfattas med begreppet planering och koordinering. Möjligen kan man hävda att mobiltelefonen används som ett instrument för att minska eller slippa planering av vardagen. Nästan alla ungdomar beskriver mobiltelefonen som ett sätt hålla koll på kompisarna, ett instrument för att samordna och underlätta möten. I allmänhet beskrivs mobiltelefonen i positiva ordalag. Mobiltelefonen ger en ökad frihet i när och var man skall träffas, man blir mindre beroende av på förhand bestämda tider och platser för möten, man kan ändra sig i sista stund, ställa in möten, osv. Det finns många exempel på detta i intervjuundersökningen.

"Man blir mer rörlig med mobilen. Om man är ute på stan och träffar folk slipper man ha bestämda fasta tider. Istället för att sätta upp små rutor att leva efter. Man kan ringa och -jaha du är i närheten skall vi träffas någonstans" (28)

"Jag blir irriterad på folk som inte har mobil. Det är mycket bättre att inte behöva bestämma så där jättekonkret när man skall träffas utan har telefonkontakt istället. Jag stör mig väldigt mycket på folk som inte har mobil" (19)

"Mobilen underlättar mycket för mig, annars hade man fått ha mer bestämda tider" (13)

"Mobilen är bra när man skall träffa någon person ute, då behöver man t.ex. inte säga någon exakt tid när man kommer utan typ jag ringer när jag börjar närma mig" (9)

"Om man skall göra något under dagen så har man massor av lösa trådar, så säger man att man ringer till varandra sedan när man har bestämt sig" (11)

"Man säger vi ses i stan men bestämmer inte på förhand var, man blir inte lika planerad, lite flummigare" (16)

"Man planerar mindre. Man tar för givet att man skall få tag på varandra när man har mobil" (26)

Ett bra exempel på detta; som är vanligt förekommande i intervjuerna; är att mobiltelefonen används vid förseningar. Man kan kanske säga att mobilen "underlättar" förseningar och samtidigt gör dem mer legitima och accepterade.

Många ungdomar berättar om situationer där man använder mobiltelefonen då man själv eller den man väntar på är försenad. Man ringer för att försäkra om att man är på väg, för att ta reda på var den andra befinner sig, osv.

"Det skulle vara jobbigt utan mobil eftersom jag är en sådan som alltid kommer för sent. Det är bra att kunna få tag på andra människor. Då kan jag ringa och säga att jag är sen" (37)

"Jag använder mobilen mest för att andra skall få tag på mig...om någon är försenad är det bra att veta var personen är och att den är på väg" (5)

"Just det där att stämma träff. Vissa av mina vänner har svårt att vara där som de skall vara vid rätt tidpunkt. Då är det bra att kunna ringa och fråga var dom håller hus" (41)

"Den är alltid med och jag har alltid på den. Jag använder den mest till korta samtal för att bestämma saker, t.ex. var man skall träffas, om man är sen så kan man ringa och berätta det och liknande saker" (38)

Detta verkar ha medfört att man successivt har anpassat sitt beteende efter denna nya möjlighet att ständigt kunna få tag på varandra. Man tillåter varandra att inte vara lika noga med tider. Därmed gör mobiltelefonen med stor sannolikhet också att förseningar blir mer vanligt förekommande.

"Jag skulle ha svårt att överleva utan mobil. Det är ingen som håller tider lägre. Man märker det när man har bestämt tid med någon och inte har mobilen med sig så blir allt katastrof" (27)

"Nu skiter man i om man håller tiden, folk får ringa till mobilen" (35)

Detta verkar även medföra en ökad frustration när man skall hantera situationer utan mobiltelefonen, t.ex. om man har glömt den, batterierna är slut eller om någon av kompisarna saknar mobiltelefon. Flera ungdomar berättar om stor irritation, stress eller otålighet över att inte kunna få tag på andra människor.

"...jag stör mig väldigt mycket på folk som inte har mobil och som är försenade." (19)

"Det är verkligen frustrerande om någon inte har mobil" (16)

"Det är jobbigt att inte kunna bli nådd om det skulle vara något" (11)

"Det är irriterande att inte kunna få tag på någon. Alla har ju mobil." (9)

Den konstanta tillgängligheten medför således ändrade beteenden och konventioner som främst handlar om att man är mindre beroende av och tar mindre hänsyn till fasta tider. Klockan underordnas tillgängligheten som instrument för samordning av människor i tid och rum (dvs fysiska möten). Denna konstanta tillgänglighet underlättar möten mellan människor och det finns också exempel på att den genererar möten genom att den ökar möjligheten för mer spontana och oplanerade möten mellan människor.

Detta gäller i första hand ungdomar som ständigt bär sin mobiltelefon med sig. Dessa ungdomar använder mobiltelefonen i skolan, på raster och ibland

även på lektioner (vilket bl.a. framgår av dagböckerna). På rasterna används den t.ex. om man vill ha tag på en kompis som går i en annan klass, t.ex. för att äta lunch tillsammans.

"Om man är på stan kan jag ibland ringa till en kompis och jaha du har också rast, skall vi träffas på stan. Det är lättare att träffas med mobilen" (16)

"Under dagarna om man har olika lektioner än klasskompisarna och bestämmer träff när man skall äta lunch och annat" (15)

"Jag tror inte att man skulle träffas lika ofta på dagarna, t.ex. på raster eller direkt efter skolan är det svårt att få tag på varandra" (10)

"Jag hade missat flera möten. Jag hade planerat vardagen annorlunda [dvs utan mobil] (41)"

På vardagskvällar eller helger används mobilen t.ex. för att veta när och var man skall möta sina kompisar. Ett exempel är en tjej som har handbollsträning och match många dagar i veckan. Hon använder sin mobil för att efter träningen ta reda på var kompisarna håller hus.

"Efter handbollen kan jag ringa och be om skjuts eller när jag skall träffa mina kompisar på helgerna kommer jag ofta en eller två timmar senare på grund av min träning. Då underlättar det att jag kan ringa och säga när dom kommer och fråga var dom är." (11)

Det finns många fler exempel på liknande situationer, att man är upptagen på grund av t.ex. idrott och använder mobilen som ett lätt sätt att ändå kunna få tag på kompisarna.

"Eftersom jag aldrig är hemma skulle dom aldrig lyckas få tag på mig om jag inte hade haft mobil" (9)

Mobiltelefonen används således för att i olika situationer få tag på eller vara tillgänglig för sina vänner, för att kunna träffas. Enligt flera av ungdomarna leder detta till att man troligen träffas mer än vad man annars skulle ha gjort. De menar att det finns tillfällen eller situationer som man antagligen skulle missat utan sina mobiltelefoner. Det verkar rimligt att den allmänna förekomsten av mobiltelefoner i denna grupp även uppmuntrar mer spontana och oplanerade möten och infall.

Vissa ungdomar bär inte med sig mobilen överallt utan tar med sig den i situationer där man vet/tror att man kommer att behöva den. Här är utrymmet för spontana och oplanerade möten inte lika stort.

"jag har sällan med mobilen...det är sällan jag kommer ihåg att ta med den, jag tar alltid med den när jag har längre ärenden eller när jag skall gå på fest" (3)

"Mest kvällstid när jag går ut med kompisarna, man tappar alltid bort folk, man ringer varandra för att hålla reda på vad dom andra är. Det är mest kvällstid jag använder mobilen" (18)

Många ungdomar (både bland de mest frekventa användarna och bland dem som använder mobiltelefonen ganska lite) har således positiva erfarenheter av att mobiltelefonen ger dem ökad handlingsfrihet. Det finns emellertid även en baksida av denna ökade tillgänglighet och flexibilitet i planeringen av vardagen. Några ungdomar berättar om att mobilen medför onödigt mycket velande, att man aldrig kan bestämma något, att beslut hela tiden skjuts upp

till sista stund. Detta upplevs av vissa snarare som ett hinder för att kunna planera.

"Samtidigt som det kan göra att man blir överstressad, så många människor som man skall träffa och skicka SMS till och så kan man ringa till alla som man har på så sin telefonlista, man kommer inte undan heller. Det är nästan att man är för åtkomlig" (28)

"Jag hatar mobilen, eller nej det gör jag väl inte eller jo. Jag tycker att den är jobbig. Jag vill riktigt gärna slippa den ibland, men eftersom jag har mobil tycker jag att jag skall ha den med och ha den på. Annars är det ju meningslöst att ha mobil...men det är ett stressmoment. Det finns telefoner överallt. Hemma har vi dels sladdlös vanlig telefon och en massa mobiltelefoner, så det finns alltid telefoner i närheten." (35)

Mobiltelefonen ger en ökad bekvämlighet som man efterhand blir van vid och får svårt att klara sig utan. Flera ungdomar beskriver även en form av mobilanvändning som de själva upplever som ganska onödig.

"Det är mycket ring på vardagarna i skolan, även om det väl är ganska onödigt så gör man det ändå. Hvitfeldtska är ganska stort och det är jobbigt att springa omkring och leta efter folk. Sedan går man ner på stan och fikar och då kan det vara bra att han den så man vet var alla är" (20)

"Så man förstår att det är ett ganska onödigt behov eller det är egentligen inget behov från början men det blir det " (34)

"Om jag är på väg hem från skolan och har tråkigt eller känner mig ensam så ringer jag till någon" (28)

10.3.2 Textmeddelanden/SMS har en annan funktion än mobilsamtal.

I de situationer som beskrivs ovan används mobiltelefonen mest för samtal, t.ex. att man ringer till varandra och bestämmer när man skall träffas. Det finns en annan sida av ungdomarnas mobilanvändning, som inte alls handlar om att planera eller organisera vardagen. Den används även som en form av förströelse, eller underhållning. Detta gäller användningen av mobilen till att spela spel (vilket är ganska få) men framför allt till att skicka textmeddelanden. Textmeddelanden verkar även ha en rent social funktion. De används främst för att muntra upp eller skoja med sina vänner och utgör samtidigt också en form av förströelse.

Det är tydligt att mobilens textmeddelanden används på andra sätt än mobilsamtal. Flera ungdomar berättar att SMS mest används som en "kul grej". Man skickar roliga, snälla eller "söta" meddelanden till varandra.

"SMS är lite mer roligt. Något man gör för skoj skull " (32)

"SMS är mer en rolig grej" (5)

"Jag skojar mest när jag skickar SMS. Det är korta meddelanden, typ -lycka till på provet. Det är inget som egentligen spelar någon roll" (35)

"SMS använder jag för att skicka små roliga meddelanden för att muntra upp folk" (9)

"SMS använder jag mest för att skicka uppmuntrande meddelande om någon är ledsen" (40)

Ibland skickas SMS vid tillfällena när man inte har något att göra eller är uttråkad, t.ex. på spårvagnen eller på en lektion. Mobiltelefonen används då som en form av förströelse.

"Det är något att hålla sig sysselsatt med. Eller om man har en lektion som är lite tråkig tar man upp mobilen lite diskret" (34)

"När jag är uttråkad och inte har något att göra, en meningslös grej för att få tiden att gå. Det är roligt att skicka kul meddelanden till en kompis" (6)

"Jag kan SMS:a på lektionen. Ibland skickar jag fem SMS på en lektion. För att man har tråkigt och läraren pratar om något ointressant" (41)

"När man har tråkigt. När man inte har något att göra, t.ex. på lektionerna ibland om man har tråkigt kan man skicka ett SMS" (36)

"Om man inte har något att göra kan man skicka lite SMS. Det är lite utfyllnad, på bussen eller något. Det är mest på skämt, inget man kan ringa om på samma sätt. Man kan skicka smileys" (32)

"Ibland använder man det för att skriva skumma grejer till varandra. Vi skickar bitar av lättexter till varandra som man skall tolka så skriver man något tillbaka med en annan lätttext. Så håller man på så. Det är väl något som växt fram på grund av meddelandena. Det hade väl aldrig gått att göra med vanliga samtal" (28)

Det finns emellertid exempel på mer funktionella användningsområden även för textmeddelanden. Ett sådant exempel är om man inte kan få tag på en person, eller om man vet att den person man vill ha tag på är upptagen och inte vill störa. Textmeddelanden används i situationer där man vill få fram ett meddelande men inte har tid eller lust att tala i telefon.

"När man inte får tag på en människa i telefon skickar man SMS istället" (10)

"Eller om man vet att den andra inte har på sin mobil så kan man skicka ett SMS" (29)

"Om man inte vill att personen skall få skäll av läraren" (11)

"Det är vissa människor som jag inte orkar eller vill prata med. Då kan jag skicka ett SMS istället bara för att höra av mig till den personen." (34)

En annan viktig anledning till att skicka textmeddelanden istället för att ringa är att det är ett betydligt billigare sätt att kommunicera. Ungdomarna berättar om situationer där man t.ex. har lite pengar kvar på sitt telefonkort och väjer textmeddelande för att spara pengar. Textmeddelande används även för mindre viktiga, eller mindre akuta ärenden.

"Det kan hända att jag använder SMS på dagarna och mobil på kvällarna efter klockan sju för att det är billigare" (26)

"När man inte har så mycket pengar kvar och det bara är något kort man vill säga" (29)

"Ibland kan man skicka flera stycken fram och tillbaka, man kan samtal genom det. Man kan skicka fyra SMS utan att det kostar mer än att prata i en minut." (16)

"SMS skriver jag om det inte gör något att personen inte får tag på det med detsamma" (13)

Många av ungdomarna berättar att man tvärtom alltid använder samtal när det är något ärende som känns viktigt.

"om jag har någon viktigt att säga använder jag samtal" (5)

"Men alltid om det är något viktigt ringer man" (9)

"Samtal använder jag om det är viktigt att personen får det nu, t.ex. en tid att träffas eller om det är något långt meddelande, något man behöver tala igenom" (13)

Det finns även andra situationer där ungdomarna upplever fördelar med SMS. Det kan i vissa situationer vara enklare att skriva ett meddelande till någon än att ringa och prata. En av tjejerna som nyligen träffa en kille berättar om en sådan situation.

"Det är perfekt med SMS när man precis har träffat någon, som jag och min pojkvän, då är det lättare att börja med att skiva något SMS och så ringer man till varandra sen." (11)

En av ungdomarna berättar att han aldrig använder SMS för att skicka meddelande till kompisar. Däremot använder han det till en tjänst där han får nyheter och aktieinformation. Han är den enda av ungdomarna som använder mobiltelefonen till denna typ av tjänster. I nästan undersökningsomgång blir det intressant att undersöka om denna typ av mobiltjänster blivit mer vanliga.

10.4 BEROENDE AV MOBILTELEFONEN

En stor grupp ungdomar, framför allt de som använder mobiltelefonen mycket, uttrycker ett starkt beroende av tekniken. Flera av dem hävdar att de skulle ha svårt att klara sig utan den.

"Jag skulle ha svårt att överleva utan mobil. Det är ingen som håller tider längre (27)"

"Jag har blivit helt beroende av den. Jag skulle ha svårt att klara mig utan" (16)

"Jag skulle aldrig göra mig av med den. Den behövs (34)"

"Jag skulle känna mig handikappad utan mobil (22)"

Flera ungdomar berättar att de känner sig stressade av inte kunna få tag på andra människor eller av att inte själva vara tillgängliga. De upplever att andra människor blir irriterade om man inte är tillgänglig.

"Ibland lämnar jag den hemma för att jag känner att det inte är roligt att folk kan få tag på mig hela tiden. Då blir folk irriterade (26)"

"Folk tycker man är konstig om man inte har mobil, typ har du ingen mobil, varför då, men då kan jag ju inte få tag på dig" (1)

"Det skulle bli ganska tomt. Det är irriterande att inte kunna få tag på någon. Alla har ju mobil" (10)

Denna stress och otalighet över att inte ständigt vara tillgänglig verkar också ha ett samband med en känsla av att man går miste om något, något roligt som händer eller något viktigt meddelande.

"Det kändes jobbigt innan jag fick mobilen. Det känns som om man går miste om något. Jag skulle känna mig stympad, eller det kanske är att överdriva. Dom som har mobil förbises lite om man inte kan få tag på dom när dom inte är hemma" (39)

"I dag har jag faktiskt glömt mobilen och jag kan inte låta bli att tänka att det är någon som ringer, något viktigt. Så det är väl något slags beroende. Det är en säkerhet tror jag, om någon behöver få tag på en" (26)

"Häromdagen glömde jag mobilen hemma och mädde riktigt dåligt. Det kändes som att jag hade missat något, ett samtal eller ett meddelande" (41)

Ungdomarna berättar också att mobiltelefonen ibland används i ganska onödiga situationer, att man blir lite lat av den och att det i viss mån är frågan om ett skapat behov.

"Man klarar väl sig utan, men det underlättar i många situationer... jag skulle ha suckat och sagt, å vad bra med mobiltelefon" (13)

"Jag vet att jag talar mycket i vanliga telefonen och jag ville inte lägga alla mina pengar på mobilen. Jag tyckte att det var onödigt. Att jag inte behövde ringa hela tiden. Men nu har jag fallit för grupptricket och skulle ha svårt att klara mig utan" (39)

"Ja det är det. Det är jobbigt att inte kunna bli nådd och inte kunna säga var man är. Man blir ju ganska lat när man har telefonen" (20)

Alla ungdomar upplever inte samma starka beroende av mobiltelefonen. Vissa beskriver den snarare som en extra bekvämlighet som är bra att ha men som man utan större svårigheter skulle klara sig utan. Detta är en grupp ungdomar som använder mobilen vid specifika tillfällen, men som inte alltid bär den med sig, som inte använder den dagligen. På frågan hur de skulle klara sig utan mobiltelefonen svara några av dessa ungdomar på följande sätt:

"Det är skönt med mobilen, så att man vet att man kan nå den där personen, så det är ju bra med mobilen men det är ingen nödvändighet" (15)

"Utmärkt. Jag är inte beroende av den. Det är ingen katastrof om jag glömmer den" (6)

"jag skulle klara mig utan mobil. Den underlättar mest" (31)

"Det skulle gå jättebra. Jag fick den och är glad att jag har den" (38)

Några få av de ungdomar som har en mobiltelefon uttrycker ett mer direkt agg mot mobiltelefonen. Tre killar som under dagboksveckan använder såväl den fasta som den mobila telefonen väldigt lite utgör exempel på detta. En av dem berättar att det inte var hans eget beslut att skaffa en mobiltelefon. Hans föräldrar skaffade den åt honom för att lättare kunna få tag på honom, som ett sätt att öka tryggheten eller säkerheten för dem. Dessa tre killar tycker att det är onödigt med mobiltelefon.

"jag har aldrig varit mycket för mobiltelefoner. Jag har aldrig någon väska med mig. Nu på vintern har jag jacka och skulle kunna bära med mig den, men på sommaren när man bara har shorts och T-shirt är det alldeles för jobbigt. Jag tycker jag klarar mig bra utan den. Det räcker med att kunna trycka på yes. Sen finns det 100 funktioner till som man inte behöver. Min lillebror är förälskad i sin mobiltelefon så han kan nog alla funktioner på alla mobiltelefoner vi har. Jag tycker det är onödigt." (4)

"jag tänker inte lägga ner 300 spänn på skitsamtal. Jag tycker illa om mobiltelefoner. Det är störande att folk pratar. Det är bara en massa skitpratsamtal. Det är en av världens mest onödiga pryl. Som socialt redskap känner jag inte att det behövs. Inte som skolungdom finns det inget som är så viktigt att folk behöver nå mig. Kanske senare i livet." (17)

10.5 ATT VARA UTAN MOBIL

Mot bakgrund av nästan 90% av 15-19 åringar i Sverige har en mobiltelefon är det intressant att diskutera mobilanvändning även med de ungdomar som inte har en mobil. Sammanlagt 8 av de 43 gymnasieungdomarna är utan mobiltelefon. Några av dem hävdar att de snart kommer att skaffa sig mobiltelefon, att det bara är en tidsfråga. De berättar att de med tiden kommit att känna ett ökat behov av en mobiltelefon, eftersom "alla" har. Även här handlar det bland annat om en känsla av att gå miste om något då man inte har tillgång till mobiltelefon.

"Jag tror att jag skall skaffa. Alla mina kompisar har. Om inte dom hade haft så skulle jag nog inte heller skaffa. Om man inte har mobil så blir man lite utanför. Om dom t.ex. skall hitta på något så kan dom ju alltid få tag på varandra, men dom kan inte få tag på mig, om inte jag är hemma. Så då kanske dom gör något utan mig och då jag kan känna mig lite utanför...förut hade jag inget behov" (7)

"jag har inte känt något sug tidigare, eftersom jag tror att man ringer mer till varandra än vad man egentligen behöver...Det har bara inte blivit av. Det är väl egentligen en tidsfråga" (14)

Några av de ungdomar som inte har någon mobiltelefon står emellertid fast vid sitt beslut. De har inga planer på att skaffa sig en mobil (p.g.a. att det är dyrt, meningslöst, mm).

"När man är i denna ålder är det meningslöst. Så nödvändigt kan det inte vara att gå tag på folk i skolan. Det är meningslöst. Om man jobbar kan jag tänka mig att det är jättebra" (8)

"Jag har ingen användning för det och så är det för dyrt. Jag har inte råd." (12)

10.6 MOBILANVÄNDNINGENS KONSEKVENSER FÖR VARDAGEN

Mobilen har kommit att blir en viktig del av många ungdomars vardag. Då man diskuterar mobilanvändningens konsekvenser för ungdomarnas vardag är det dock viktigt att komma ihåg att de använder tekniken på väldigt olika sätt, i olika stor omfattning, att den har olika funktion och olika stor betydelse för olika ungdomar. Detta beror antagligen delvis på att människor är olika kommunikativa till sin natur. För ungdomar i denna ålder är mobilen mer än något annat ett sociala redskap, mobiltelefonen används för att koordinera sociala relationer och möten med andra människor. Människors sociala behov är olika och mobilen förändrar troligen inte på sådana fundamentala förhållanden i en människas liv.

Den mest framträdande konsekvensen av mobilanvändningen handlar om en ökad frihet och flexibilitet i förhållanden till tid och plats. Fasta tider och platser blir mindre viktiga för att få möten till stånd. Att glömma mobiltelefonen hemma beskrivs ungefär som att glömma klockan hemma. Man upplever irritation, att något saknas eller begränsar. Likheten mellan klockan och mobiltelefonen går bortom att det i båda fallen är frågan om en tekniken som man (vissa) bär med sig. De är båda instrument för att planera, koordinera och organisera vardagen. Tidigare bestämde man fasta tider och platser för möten. Nu beslutar man om att vara tillgänglig. På förhand bestämda platser och tider blir därmed mindre viktiga. Klockan och fasta

tider får en underordnad betydelse i förhållanden till mobiltelefonen och den konstanta tillgängligheten. De flesta ungdomar beskriver denna förändring som något positivt. Att man blir mer fri och spontan, mindre styrd och mindre "inrutad" i sitt sätt att leva.

"man behöver nog inte planera fullt så mycket med mobilen. Jag skulle behöva planera med alla personer och vara mer specifik utan mobilen" (39)

"Men jag tror att man skulle göra mindre såna spontana grejer som att gå och fika när man egentligen är på väg hem" (36)

Flera av ungdomarna vittnar om att man blir mer "rörlig" eller mer "fri" med mobilen. Detta handlar inte nödvändigtvis om geografisk rörlighet utan kanske främst om en upplevelse av att vara mer flexibel.

"Det verkar som att folk rör på sig mer när dom har mobil. Jag hade nog fått vara hemma mer vid telefonen om jag inte hade haft mobilen" (27)

"Man blir mer rörlig med mobilen. Om man är ute på stan slipper man att ha bestämda fasta tider. Istället för att sätta upp små rutor att leva efter. Man kan ringa och jaha du är någonstans i närheten skall vi träffas." (28)

"man behöver t.ex. inte gå hem för att få tag på någon. Man kan vara borta en längre sammanhängande tid. Om jag är på stan kan jag ringa och fråga om någon annan är där också så kan man träffas. Jag kan ringa hem och berätta var jag är" (31)

Delvis verkar det också handla om en upplevelse av att göra mer saker, att hinna med fler aktiviteter. Den ständiga tillgänglighet som mobiltelefonen innebär medför att man kan få tag på varandra och träffas i situationer där man annars inte skulle ha gjort det. Möjligen innebär detta att mobilanvändningen ibland medför ett högre tempo i ungdomarnas aktivitetsmönster, att man t.ex. undviker perioder av väntan och ovisshet som annars är inbegripna med att inte kunna få tag på någon. Det finns många exempel på detta. Detta kan möjligen beskrivas som att aktiviteter i ungdomarnas vardag "packas" tätare än förut. Detta gäller i första hand de ungdomar som alltid bär sin telefon med sig eftersom det främst är här som det skapas möjligheter till spontana möten.

Det är inte med bestämdhet möjligt att hävda att mobilanvändningen faktiskt medför fler fysiska möten. Däremot är det sannolikt så att mobilanvändningen medför totalt mer (i vissa fall betydligt mer) virtuell kommunikation i ungdomarnas vardag.

"Jag har mer kontakt med folk än vad jag annars skulle ha haft" (37)

"jag ringer mer samtal och blir nådd vid tillfällen som jag annars skulle ha missat så jag antar att jag kommunicerar mer med människor" (35)

Att mobiltelefonen medför mer virtuell kommunikation har flera orsaker. För det första möjliggör tekniken virtuell kommunikation i situationer (och på platser) där detta förut inte har varit möjligt, t.ex. på spårvagnen, när man går omkring på stan, osv. Detta verkar också innebära en hel del onödiga samtal, samtal som man egentligen hade klarat sig utan. En del av kommunikationen är dessutom av en slags "nu eller aldrig" karaktär (t.ex. att man sitter på ett kafé, ringer till en kompis och frågar var hon är och om vill komma och fika).

Man ringer för att man vill träffas och hitta på något tillsammans. Får man inte tag på personen just vid den tidpunkten kan ärenden inte skjutas upp till en senare tidpunkt.

Mobiltelefonen och den fasta telefonen används delvis som kompletterande virtuella kommunikationsmedel. Det är tydligt att de fortfarande fyller delvis olika funktioner. Även den fasta telefonen används naturligtvis för att planera vardagen. Den har emellertid en utpräglad funktion som mobiltelefonen ännu inte har (och som kanske främst har sin grund i de olika prisnivåerna). Den fasta telefonen används i högre grad för att "bara prata", vilket innebär att det också främst är denna telefon som används till långa samtal. Detta kan naturligtvis komma att ändras om det blir mycket billigare att ringa i mobiltelefonen.

En tjej berättar att mobiltelefonen gör det möjligt för henne att ha kontakt med fler personer samtidigt än vad som annars hade varit möjligt. Detta verkar ha mycket att göra med mobiltelefonens utformning, att man har en lista med telefonnummer till alla sina vänner och bekanta i telefonen. Detta gör det lätt att t.ex. skicka i väg ett SMS till någon som man inte har träffat eller hört av på länge. Detta har stora paralleller med ungdomarnas berättelser om användningen av e-mail.

"jag har kontakt med fler människor än vad jag annars skulle ha haft. Jag har listan med alla namn och om jag inte hört från någon på ett tag så skriver jag ett SMS. Jag kan ha kontakt med 40 personer samtidigt. Det hade jag aldrig kunnat ha annars. Jag skulle inte suttit och ringt runt till dom andra" (16)

Mobiltelefonen används dessutom även av vissa ungdomar som en form av förströelse. Man skriver ett textmeddelande eller ett SMS i stunder som upplevs som "tomma" eller tråkiga. Det är t.ex. vanligt att man använder den på spårvagnen och ibland även på lektioner eller vid andra tidpunkter när man upplever tristess.

"Ja det tror jag lite. Man tittar på den hela tiden. Ja nu har jag fått ett SMS då måste jag skriva tillbaka och titta om den är någon som har ringt. Det tar tid att trycka på knappar. Det är något att hålla sig sysselsatt med. Eller om man har en lektion som är lite tråkig tar man upp mobilen lite diskret" (34)

Sannolikt medför den ökade tillgänglighet till varandra som mobiltelefonen innebär också ett ökat behov av kommunikation människor emellan. Kommunikationen frigörs med mobiltelefonen i ännu högre grad (än med den fasta telefonen) från tidsliga och rumsliga restriktioner. Den begränsas inte till fasta punkter i aktivitetsmönstret (t.ex. när man är hemma eller på arbetsplatsen). Mycket tyder på att alla människor inte kommer acceptera den konstanta tillgängligheten. Alla ser den inte som en alltigenom frigörande möjlighet, utan det finns även baksidor och nackdelar med tillgängligheten.

UNGDOMARNAS SAMLADE ANVÄNDNING AV OCH FÖRHÅLLNINGSSÄTT TILL TEKNIKEN

11.1 OLIKA TYPER AV IKT-ANVÄNDARE

11.1.1 Dagboksveckan visar att ungdomarnas IKT-användning har olika inriktning

För en del ungdomar är datorns enda funktion att fungera som en skrivmaskin, för andra utgör den snarare en slags underhållningsmaskin i hemmet. Att tekniken har så olika betydelse för olika människor bottenar i att tekniken som sådan innefattar så många olika slags funktioner, både mer praktiska eller ”nyttorienterade” och mer ”nöjesorienterade”. Möjligheterna till social kommunikation över nätet utgör ytterligare en av teknikens tydliga funktioner. Bland dessa 43 ungdomar är det möjligt att urskilja olika typer av IKT-användare, där tekniken, ibland på ett mycket uppenbart sätt, har olika funktion och betydelse. Detta framgår av dagboksundersökningen men även av de mer subjektiva förhållningssätt till tekniken som förmedlas i intervjuundersökningen. En rangordning av hur mycket tid ungdomarna under dagboksveckan ägnar åt olika slags IKT-baserade aktiviteter ger följande tabell.

Tabell 11.1. Ungdomarnas användning av dator, fast telefon och TV i hemmet.

Typ av IKT-användning	IKT i hemmet		Antal användare	Min./anv. och dygn
	Andel	Min./person och dygn		
Typ av IKT-användning	%	min.	antal	min.
Skola	47	39	28	60
Fritidsintresse	23	19	21	39
Underhållning	14	12	8	63
Social kommunikation	13	11	28	17
"Nytta"/e-service	3	2	13	7

Källa: Dagboksundersökning

Av tabellen framgår hur såväl nyttorienterade (dvs. dels skolrelaterade aktiviteter och dels e-service) och nöjesorienterade (dvs fritidsintresse och underhållning) aktiviteter som socialt kommunikativa aktiviteter (chat, ICQ och e-mail) utgör en del av ungdomarnas totala dator och internetanvändning. Tabellen visar att den typ av IKT-användning som ungdomarna ägnar mest tid åt under dagboksveckan är skolrelaterad. En stor del av denna tid består av att skriva rent skolarbete på datorn (dvs. icke-kommunikativ användning). Även aktiviteter som är relaterade till olika fritidsintressen ägnas mycket tid. Minst tid ägnas åt e-service i olika former. Denna rangordning mellan olika slags IKT-baserade aktiviteter gäller naturligtvis inte alla ungdomar. Tvärtom finner man stora skillnader mellan de 43 ungdomarna i fråga om IKT-användningens inriktning. Detta framgår bl.a. om man tittar på antalet användare i tabellen. Mycket få ungdomar

ägnar sig t.ex. åt underhållningsaktiviteter, trots att den sammanlagda tiden är förhållandevis hög. Flest ungdomar ägnar sig åt skolrelaterade aktiviteter och social kommunikation (gäller främst e-mail). Vid en jämförelse med användningen av fast telefon och TV i hemmet framgår att dessa fortfarande är betydligt mer populära.

Det finns en intressant skillnad mellan killars och tjejers IKT-användning som förstärker de skillnader som framgår av tabell 5.15. Tabellen visar hur killarna generellt tillbringade mer tid än tjejerna till dator och internet. Tjejerna använde å andra sidan sig mer av både fast telefon och mobiltelefon. Dessutom är tjejerna mer mobila både i termer av tid till resor och sammanlagd tid utanför hemmet. Om man tittar på datoranvändningens inriktning förstärker detta bilden av tjejerna som mer kommunikativa än killarna. Social kommunikation (e-mail/ICQ/chat) över internet är nämligen den enda datorbaserade aktivitet som tjejerna ägnar mer tid än vad killarna gör. Killarna ägnar betydligt mer tid än tjejerna till IKT-baserade aktiviteter som är relaterade till fritidsintresse och underhållning. De tillbringar även mer tid till skolrelaterade och övriga nyttoaktiviteter. Detta är intressant mot bakgrund av att tjejerna totalt sett ägnar mer tid till skolarbete (i hemmet) än vad killarna gör. Killarna verkar dock vara mer benägna att utnyttja dator och internet till detta ändamål.

Tjejernas datoranvändning är således mer kommunikativ än killarnas, i bemärkelse kommunikation mellan människor. Detta är en generaliserad och något stereotyp bild av killars och tjejers datoranvändning. Bilden blir mer nyanserad då man går ner på individnivå och beskriver hur varje individ använder tekniken under dagboksveckan. Tabellen nedan visar alla 43 individers dator och internetanvändning under dagboksveckan med avseende på om den omfattar, nytto- och/eller, nöjesorienterade aktiviteter samt social kommunikation.

Tabell 11.2. Vilken slags IKT-användning ungdomarna ägnar sig åt under dagboksveckan m.a.p ”nytta”, ”nöje” och social kommunikation.

	Nytta och / eller nöje	Social / ej social	Användare
IKT-användning	Nöje / Nytt	Social användning	15
		Ej social användning	2
	ej Nöje / Nytt	Social användning	4
		Ej social användning	1
	ej Nytt / Nöje	Social användning	6
		Ej social användning	7
	ej Nytt / ej Nöje	Social användning	5
		Ej social användning	3
			43

Källa: Dagboksundersökning

Man kan av tabellen bland annat se att tre ungdomar inte alls använder tekniken i hemmet under dagboksveckan. Fem ungdomar använder den bara till kommunikation. Totalt sju ungdomar använder dator enbart till skolrelaterade aktiviteter och flera av dessa enbart till att skriva rent skolarbete. Ganska få ungdomar har en rent nöjesorienterad användning.

En beräkning av genomsnittlig teknikanvändning per dag inom respektive grupp visar att ungdomarna som använder dator och internet både till nytta och nöje ägnar mest tid framför datorn. Näst mest tid framför dator ägnar de rent nyttoorienterade användarna. Deras användning består nästan uteslutande av skolrelaterade aktiviteter. De ungdomar som enbart använder dator till social kommunikation är dem som under dagboksveckan ägnar minst tid vid datorn.

En samlad bild av ungdomarnas IKT-användning bör även omfatta användningen av mobiltelefon och fast telefon. Användningen av mobiltelefon och fast telefon har hittills behandlats helt åtskilt från dator och internetanvändningen. Dessa teknologier är på många sätt olika. De uppmuntrar olika slags förändringsprocesser eller kan symbolisera olika utvecklingstrender (t.ex. stationär kontra mobil livsstil). I realiteten är de naturligtvis inte åtskilda. I många fall används såväl mobiltelefonen eller internet dagligen i en och samma människas vardag. Dessutom innebär den nya utvecklingen inom mobiltelefonin att teknologierna växer samman. Det blir t.ex. möjligt att skicka e-mail och koppla upp sig på internet via sin mobiltelefon. I vilken utsträckning detta är funktioner som människor verkligen kommer att använda sig av återstår att se. Att skicka SMS från internet till mobiltelefon är det enda exemplet på sådana konvergerande funktioner som ungdomarna i denna undersökning i någon mån ägnar sig åt.

11.1.2 Ungdomarnas har olika förhållningssätt till tekniken, dess funktion och betydelse i vardagen.

En bild av teknikens funktion och betydelse i vardagen får man kanske bäst utifrån ungdomarnas egna berättelser. Samtliga ungdomar har fått berätta vad hon eller han anser att tekniken har för funktion i just deras vardag. Vid intervjutillfället ombads ungdomarna resonera kring detta i termer av nytta, nöje och social kommunikation. Här handlar det således inte om specifika aktiviteter utan snarare om ungdomarnas samlade förhållningssätt till tekniken. Ungdomarnas svar har sammanfattats i tabell 11.3. nedan.

Tabell 11.3. Ungdomarnas samlade förhållningssätt till teknikens funktion och betydelse i vardagen, m.a.p ”nytta”, ”nöje” och social kommunikation.

	SKOLA & E-SERVICE	EJ SKOLA & E-SERVICE	Summa
INTRESSE & UNDERHÅLLNING	18 UNGDOMAR 10 tjejer / 8 killar 16 social användning	11 UNGDOMAR 2 tjejer/ 9 killar 4 social användning	29
EJ INTRESSE & UNDERHÅLLNING	14 UNGDOMAR 11 tjejer / 3 killar 10 social användning	0 UNGDOMAR	14
Summa	32	11	43

Källa: Intervjuundersökning

Till att börja med finner man två helt kontrasterande grupper med avseende på IKT-användningens inriktning. En grupp ungdomar beskriver en nästan helt och hållet nyttoorienterad användning av tekniken. Denna grupp består av 14 personer och de flesta (11) är tjejer. Flera av dessa ungdomar berättar att de enbart använder dator då de skall skriva rent skolarbeten. Några av dem berättar att de ibland använder internet för att söka fram olika slags information som de vill ha tag på, t.ex. buss eller spårvagns tidtabeller. Utöver dessa funktioner betonar flera av ungdomarna (enligt tabellen) även e-mail som en bra och viktig funktion hos tekniken, som de använder. Gemensamt för dessa 14 är att de aldrig använder datorn eller internet till någon form av underhållning eller förströelse.

”Den har väldigt liten plats. Jag använder datorn nästan inte alls och när jag gör det är det nästan bara till skolarbete” (1)

”Det är ett bra hjälpmedel, kanske ingen nödvändighet, eller kanske nu ändå att det är det. Med så blir det väl alltid med något som man har tillgång till. Med det är i alla fall inget stort för mig” (7)

”Den har en väldigt liten funktion i min vardag. Jag använder den egentligen bara för skolarbete ”(5)

”Den har en väldigt liten plats. Det är alltid speciella saker jag använder det till, inget tidsfördriv och något nöje är det inte”(29)

På frågan om de skulle sakna tekniken om de av någon anledning inte skulle ha tillgång till den längre svarar de flesta ungdomar i denna grupp att de inte skulle göra det. Några nämner dock att de skulle sakna den vid skolarbeten, till att söka information och till skriva rent skolarbeten.

”Inte vad jag kommer på. Ibland hjälper det vid skolarbete med jag tror inte att det skulle ha gjort så mycket om jag inte hade haft det ”(1)

”jag skulle inte sakna dator och internet” (5)

"Nej det skulle jag inte göra. Det skulle vara lite svårare att få reda på fakta till skolarbete" (29)

I andra änden finner vi en grupp vars beskrivning av och förhållningssätt till tekniken och dess funktion i vardagen står i skarp kontrast. Denna grupp omfattar 11 personer och de flesta av dem (9) är killar. Dessa ungdomar beskriver teknikens mest centrala funktion i vardagen som relaterad till fritidsintressen och underhållning. Ganska få av dessa ungdomar betonar kommunikation med e-mail, ICQ eller chat som en central funktion. I jämförelse med gruppen ovan ser dessa ungdomars svar på frågan om internets funktion och betydelse i vardagen mycket annorlunda ut.

"En kul grej, en grej man flippar med. Ingenting viktigt egentligen" (6)

"En ganska central plats. Det är en del av vardagen eftersom man använder den varje dag. Den har ungefär samma plats som TV:n." (15)

"Jag använder det väl till sådant jag är intresserad av, t.ex. sport och musik" (25)

"Just nu är det mest för nöje, men det är väl inte det som är tanken egentligen. Det är lite avkopplande och lite roligt" (32)

På frågan hur det skulle vara att inte ha tillgång till tekniken svarar dessa ungdomar att det skulle vara tråkigare utan dator och internet. Även om de skulle sakna att ha tillgång till dator och internet i hemmet hävdar alla utom en av ungdomarna i denna grupp att de ändå skulle klara sig bra utan.

"Det skulle vara tråkigare, men man skulle väl hitta på något annat" (20)

"Det skulle vara trist eftersom jag vant mig vid att det finns" (3)

"Tråkigt" (39)

"Lite kanske. Det ju så att har du fått något en gång så blir det en vana och man vill att det skall fortsätta. Man jag skulle sakna äpplejuice också" (35)

"Jag skulle nog inte klara mig utan internet" (4)

Den största gruppen ungdomar betonar både nyttiga funktioner och nöjesfunktioner hos tekniken som centrala. Deras beskrivning av teknikens plats och funktion i vardagen är mer splittrad eller mångdimensionell. Gruppen omfattar 18 ungdomar, varav ungefär hälften är killar och hälften tjejer. Nästa alla dessa ungdomar tycker att möjligheten till kommunikation med andra människor över internet är viktig. Tekniken fyller således flera olika slags funktioner för dessa ungdomar. Nedan ges några exempel på hur dessa ungdomar beskriver teknikens funktion i deras vardag.

"Det är framför allt en informationskälla och så kan man hitta mycket roligt på internet så man kan väl säga att det har ett underhållningsvärde också" (2)

"Det är väl mest ett arbetsverktyg men även ett tidsfördriv" (6)

"Något jag använder varje dag. Det underlättar och är skönt att ha. Den har nog ganska stor plats både till nyttogrejer och till roliga saker" (40)

På frågan hur det skulle vara utan tillgång tekniken hävdar några av dessa ungdomar att man nog skulle sakna den. Inte heller här beskrivs dock tekniken som något man inte skulle klara sig utan.

"I början kanske, men det är en vanesak" (36)

"Ja det skulle jag nog ha gjort lite" (23)

"Jag skulle väl klarar mig utan alltihop men det är skönt att ha det" (38)

"Jag vill ju ha det men det är inte så att jag inte klarar mig utan" (12)

Det som flest personer lyfter fram som det mest nödvändiga med tekniken, det som man skulle ha svårt att klara sig utan, är att kunna skriva rent sina skolarbeten på datorn. Eftersom vissa lärare kräver datorskrivna eller arbeten skulle man utan tillgång till dator i hemmet vara tvungen att använda datorer på skolan eller bibliotek, vilket generellt verkar upplevas som mycket besvärligt. Några menar att det skulle vara svårare att hålla kontakten med kompisar utan tillgång till internet.

"Det skulle nog vara det värsta att inte ha dator för att skriva rent skolarbete. Det andra klarar man sig utan. Det skulle vara svårare att hålla kontakten med kompisarna" (19)

"Det skulle vara jobbigare efter jag inte kan arbete hemma [med skolarbete]. Jag skulle nog tappa kontakten med vissa människor" (6)

11.2 IKT-ANVÄNDNING SOM EN TIDSKONSUMERANDE SYSSEL-SÄTTNING

11.2.1 IKT-användningens konsekvenser är beroende av dess inriktning

Varför är det intressant att diskutera olika slags IKT-användning? Medan en sida av teknikanvändningen handlar om effektivisering, förenkling och tidsbesparing handlar en annan om underhållning och förströelse, dvs aktiviteter som snarare konsumera eller upptar människors tid. Konsekvenser av en ökad IKT-användning är högst beroende av vilken typ av IKT-användning man talar om. Det är förmodligen IKT-användningen som en tidskonsumerande aktivitet som är mest relevant i just detta sammanhang. Tillgången till dator och internet i hemmet påverkar ungdomarnas tidsanvändning. Mer tid framför dator innebär att andra aktiviteter, mer eller mindre medvetet, väljs bort eller trängs undan. Ur ett geografiskt perspektiv är det intressant att undersöka vilka dessa aktiviteter är. Medför en ökad IKT-användning att ungdomarna ägnar mer av sin fritid i hemmet genom att den tränger undan resbaserade aktiviteter, eller är det främst andra aktiviteter i hemmet (t.ex. TV, läsning) som blir lidande? Denna fråga har jag försökt besvara på olika sätt.

11.2.2 Medför en ökad IKT-användning mer tid i hemmet. Dagboksundersökningen

Av tabell figur 11.1. (bilaga 4) framgår att det finns ett visst samband mellan tid till dator- och internet användning i hemmet och sammanlagd tid spenderad i hemmet. Analysen av de olika IKT-baserade aktiviteter ungdomarna ägnar sig åt under dagboksveckan tyder på att dessa sällan utgör substituterande aktiviteter. Om det föreligger ett samband som säger att ju mer tid som ägnas åt datoranvändning i hemmet desto mer tid totalt spenderas i hemmet, antyder detta snarare en undanträngningseffekt. Med andra ord, dator och internetuppkoppling i hemmet ger tillgång till en mängd nya aktiviteter sysselsättningar att ägna sig åt i hemmet, vilket medför att mer av fritiden spenderas där.

Det är emellertid svårt att veta om detta faktiskt beror på att IKT-baserade aktiviteter tränger undan andra resbaserade aktiviteter. Man kan lika gärna tänka sig att redan hemmaorienterade människor är mer benägna att ägna sig åt datoranvändning än de som är mer omkringflackande.

Det finns tydliga paralleller mellan datorn och TV:n i termer av att de båda kan användas som "underhållningsmaskiner" i hemmet. Om datorn påverkar andra aktiviteter i hemmet ligger det nära till hands att anta att just TV-tittandet blir lidande. En analys av hur ungdomarna under dagboksveckan å ena sidan ägnar tid vid dator och å andra sidan framför TV:n visar inga tydliga samband. Med andra ord ungdomar som använder dator mycket tittar inte mindre på TV än de ungdomar som använder datorn lite eller inte alls. Återigen är denna typ av analys problematisk eftersom man inte vet hur mycket ungdomarna tittade på TV innan man började använda dator.

11.3.3 Vad hade man gjort om man inte suttit framför datorn? Ungdomarnas berättelser.

Frågan om undanträngning kan bättre belysas utifrån intervjuundersökningen. Ungdomarna har fått besvara frågor om vad de tror att de skulle ägna sig åt utan tillgång till dator i hemmet och om de tror att de tillbringar mer tid i hemmet på grund av datorn. Detta har även innefattat diskussioner om när och under vilka tillfällen på dygnet datorn används. Ungdomarna ger ofta både intressanta och tydliga svar på dessa frågor. Svaren måste dock tolkas med viss försiktighet. Många av ungdomarna haft tillgång till både dator och internet i många år, vilket gör denna typ av frågor svåra för ungdomarna att besvara och för mig att tolka.

Av samtliga de ungdomar vars datoranvändning åtminstone delvis är nöjes- och fritidsorienterad är det endast tre som tror att datoranvändningen påverkar hur mycket tid de spenderar i hemmet. En av dessa tre berättar att han utan tillgång till dator och internet i hemmet hade varit tvungen att hitta på något annat att ägna sig åt.

"Om jag inte hade haft dator och internet hade jag kanske hittat på något annat att göra, något nytt intresse. Jag hade troligen varit mindre hemma, för jag skulle inte ha haft något att göra hemma" (12)

De två andra tror att de kanske tillbringar mer tid utanför hemmet på grund av att de antingen skulle umgås mer människor om de inte hade haft dator. Detta beror inte på att man använder internetkontakter som ett substitut till fysiska kontakter, utan att man prioriterar att sitta vid datorn framför att umgås, eller att detta åtminstone blir lidande på grund av datoranvändningen.

Dessa båda killar menar att det både är aktiviteter i och utanför hemmet som blir lidande av deras dator- och internetanvändning.

"Jag skulle nog läsa mer böcker om jag inte hade dator och jag skulle nog träffa människor mer, umgås mer om jag inte hade datorn" (25)

Ingen av de övriga ungdomarna tror att datoranvändningen medför att de spenderar mer tid i hemmet än vad de annars hade gjort. Det ena skälet till att man tror så är att datoranvändningen inte prioriteras framför att ägna sig åt andra aktiviteter i vardagen, som t.ex. att träffa kompisarna. Det andra skälet är att datorn ofta används under tidpunkter på dygnet då man ändå hade varit hemma, t.ex. på vardagskvällarna, en stund innan maten, osv.

"Nej det tror jag inte...Det är mest på vardagskvällarna jag använder det. När jag är trött och inte orkar göra något annat" (3)

"Nej det är inte så att datorn hindrar mig från att göra andra saker" (14)

"Nej det tror jag inte. Det är inget som jag prioriterar före att göra andra saker. Det hade nog inte varit någon större skillnad" (19)

"Jag använder internet ofta sent på kvällen innan jag går och lägger mig. Jag tror att jag hade gjort samma saker som jag gör." (31)

"Nej det tror jag inte. Det är inte så att jag låter bli att gå någon annanstans för att sitta framför datorn. Snarare typ, 40 minuter kvar till vi skall äta, det är ingen idé att gå någonstans så jag sätter mig framför dator en stund" (6)

De hävdar således att datoranvändningen inte påverkar hur mycket tid som spenderas i hemmet. Om detta stämmer måste det vara andra hembaserade aktiviteter som trängs undan av datoranvändningen. Den aktivitet som flest ungdomar, hela 18 av 29 (som helt eller delvis har en nöjesorienterad användning), tror att de skulle ägnat sig mer åt utan tillgången till dator och internet i hemmet är TV-tittande.

"Tittat på TV! !" (11)

"Jag vet inte det skulle nog inte vara så stor skillnad. Jag hade nog tittat mer på TV" (10)

"...men om jag inte skulle haft datorn skulle jag tittat mycket mer på TV" (34)

"Jag hade väl gjort något annat slött. Kanske tittat mer på TV." (3)

"Då skulle jag bara sitta framför TV:n" (4)

"TV:n är alltid lätt att ta till" (14)

"Jag hade nog tittat mer på TV" (18)

"Jag skulle nog inte använt den på något bättre sätt utan nog tittat mer på TV" (15)

Många av ungdomarna drar också paralleller mellan dator och TV i termer av typ av aktivitet, att de är frågan om liknande aktiviteter som fyller samma slags "slöbehov". Att sitta framför datorn beskrivs som en aktivitet som är ganska jämförbar med att titta på TV. Skillnaden är att TV-tittandet är ännu "slappare" än att sitta vid datorn eller surfa på internet.

"Kanske titta på TV eller hyra en massa filmer. Jag är en person som har ett stort slöbehov att fylla. Då tar internet en stor plats "(39)

"Om man vill göra något som inte är allt för ansträngande så sätter man sig framför datorn...Det är ännu slappare att sitta framför TV: n"(10)

"Kanske jag hade gjort något vettigt istället. Jag skulle spela mer gitarr. Pluggat, eller så skulle jag kollat otroligt mycket på TV "(8)

"Troligen mer TV. Det är ofta en ren slögrej att sitta framför datorn. Både datorn och TV:n är ofta en ren slögrej" (12)

Utifrån denna mer subjektiva beskrivning av tekniken och dess funktion är det således tydligt att datorn för vissa (men inte alla) fyller samma slags funktion som TV:n gör. Det är antagligen rimligt att säga att datoranvändningen delvis substituerar ungdomarnas TV-tittande, därför att de utgör två motsvarande aktiviteter. I andra fall är det inte lika uppenbart att de faktiskt utgör två motsvarande aktiviteter. Snarare upplever flera av ungdomarna att internet ger dem möjlighet att ägna sig åt något mer vettigt och meningsfullt och att man därmed inte behöver titta på TV. En av killarna berättar t.ex. att han främst använder dator till kreativa sysselsättningar av olika slag och att detta inte alls är jämförbart med att titta på TV. Under sådana förhållanden kan man inte säga att datoranvändningen substituerar TV-tittande. Hursomhelst menar en stor del av dessa ungdomar att deras datoranvändning medför att de tittar mindre på TV.

Det förekommer dock även en rad andra exempel på hembaserade aktiviteter som ungdomarna tror att de ägnat sig mer åt utan tillgång till dator och internet i hemmet. Många nämner t.ex. läxläsning, flera nämner tala i telefon, någon nämner sömn och andra nämner läsa böcker, spela gitarr, mm.

"Kanske skulle jag även gjort fler läxor "(3)

"Jag skulle gjort något annat hemma. Troligen spelat mer musik" (2)

"Jag hade kanske pratat mer i telefon "(41)

"Jag sitter uppe och surfar istället för att sova "(39)

Jag skulle nog läsa mer böcker om jag inte hade datorn "(25)

Tillgången till dator och internet i hemmet innebär således en mängd aktiviteter för ungdomarna att sysselsätta sig med på sin fritid. Dessa är av olika slag och har olika funktion för ungdomarna. Det allmänna intrycket från intervjuerna, som bör tolkas med viss försiktighet, är att det i första hand är aktiviteter i hemmet som trängs undan. Om detta stämmer har således denna typ av IKT-användning inte medfört tydliga konsekvenser för ungdomarnas aktivitets-mönster i geografisk bemärkelse. Eftersom som många av ungdomarna har haft tillgång till tekniken under en sådan lång tid är det som sagt svårt för dem att föreställa sig en vardag utan tekniken. Man kan ju t.ex. tänka sig att ungdomarna utan dator i hemmet hade blivit tillräckligt

uttråkade för att det skulle skapas ett behov av att hitta på annat att göra utanför hemmet. Detta behov, med både dator och TV i hemmet, hinner kanske aldrig uppstå, eftersom det alltid finns något att göra hemma.

11.3 HUR BLIR DET I FRAMTIDEN

En majoritet av de 43 ungdomarna tror att deras användning av datorer och internet kommer att öka i framtiden. Mot bakgrund av att ganska få av dem tillskriver datorn någon central plats i deras vardag är detta möjligen lite förvånande. Många av dem hänvisar i detta sammanhang till en allmän samhällsutveckling som kommer att innefatta allt mer IKT-användning, både för dem själva och samhället i stort. Andra hänvisar mer till förändringar i den egna vardagen. Man föreställer sig att framtida tjänster eller universitetsstudier kommer att innefatta mer användning av dator och internet. Flera av ungdomarna tror också att deras teknikanvändning i framtiden kommer att ändra inriktning, att det blir mer av nytta och mindre av nöje. Dessa och andra frågor kommer att diskuteras vidare i den uppföljande studie som är planerad till hösten 2002.

12.1 ANVÄNDNINGENS OMFATTNING

Empiriska resultat bekräftar i flera avseenden bilden av ett framväxande informationssamhälle, där användningen av informations- och kommunikationsteknologi blir allt mer betydelsefull. Den nationella kommunikationsvaneundersökningen (KOM) visar hur en allt större majoritet av befolkningen har tillgång till IKT-utrustning i olika former i sina hem. Detta gäller i högsta grad ungdomarna som tillhör en av de grupper i samhället som har högst tillgång till tekniken. Av ungdomar i 15-19 års ålder har nästan 90 % tillgång till mobiltelefon och dator i hemmet och ca _ har tillgång till internet. IKT-innehavet ligger på en mycket hög nivå också bland gymnasieungdomarna i den intensiva studien. Dagboksundersökningen (DBU) visar att gymnasieungdomarna använder dator i genomsnitt 1_ timma per dag. Av denna tid är man uppkopplad på internet ungefär 30 minuter. Det framgår även att ungdomarna i snitt använder den fasta telefonen fler gånger per dygn än vad man använder mobiltelefonen. Datoranvändningen bland gymnasieungdomarna i den intensiva studien är något högre än bland ungdomar generellt. KOM visar att 15-19 åringar i snitt använder dator 1 timma per dag. Även i den nationella undersökningen framgår att ungdomar i genomsnitt använder den fasta telefonen oftare än mobiltelefonen.

Av DBU framgår att killarna ägnar dubbelt så mycket tid som tjejerna åt datoranvändning och mer än dubbelt så mycket tid till internet. Tjejerna använder däremot både fast telefon och mobiltelefon mer än killarna. Det är också intressant att "social kommunikation" på internet (dvs e-mail, ICQ, mm) är den enda datorbaserade aktivitet som tjejerna ägnar sig mer åt än killarna. Detta tyder på att tjejer har en mer socialt kommunikativ IKT-användning. Även i KOM framträder könsskillnader. Killar i 15-19 års ålder ägnar mer än dubbelt så mycket tid framför datorn än vad tjejer i samma ålder gör.

Undersökningarna visar hur den nya tekniken kommit att växa in i och bli en naturlig del av svenska ungdomars vardag. En mer nyanserad bild av utvecklingen får man dock om man tittar på den totala andelen ungdomar som faktiskt använder tekniken en given dag. Tabell 12.1 sammanfattar dels andelen ungdomar (15-19 år) generellt i Sverige som under en genomsnittlig dag använder olika former av IKT (KOM) och dels andelen "IKT-dagar" av de 43 gymnasieungdomarnas totalt 301 dagboksdagar (DBU)

12.1 Andel IKT-användare en genomsnittlig dag (15-19) (KOM) samt andel IKT-dagar av gymnasieungdomarnas totalt 301 dagboksdagar (DBU)

	Ungdomar 15-19 år (KOM)	Gymnasie- ungdomar, 18 år (DBU)
	%	%
Virtuell kommunikation	90	93
Fast telefon	73	71
Dator	56	61
Mobiltelefon	43	47
Internet	32	43
E-post	19	26*
Fysisk kommunikation	92	95
TV	..	76

*Inkluderar även ICQ och chatting.

Källa: Egen bearbetning av KOM 99/00 samt Dagboksundersökning

Trots den höga tillgången till IKT är de vanligast förekommande kommunikationsmedlen fysiska, dvs. hänger samman med resor och fysiska förflyttningar. Den traditionella fasta telefonen är fortfarande det mest vanligt förekommande virtuella kommunikationsmedlet. En minoritet av svenska ungdomar använder under ett dygn datorn som kommunikationsmedel (dvs. internet och e-post). Andelen mobiltelefonanvändare är förvånande låg. Trots att 90 % av Sveriges ungdomar har en egen mobiltelefon är det mindre än hälften av dem som använder den under ett dygn. Resultaten bekräftas av DBU. Mobiltelefonen används vid mindre än hälften (47 %) av gymnasieungdomarnas dagboksdagar.

Även om ny informations- och kommunikationsteknologi har vunnit insteg i ungdomars vardag är således fortfarande äldre teknologier, så som fysiska transporter, fasta telefoner och även TV-apparater, mer vanligt förekommande. Detta betyder också att det måste finnas stora skillnader i ungdomarnas IKT-användning. När en så stor andel inte använder alls finns det samtidigt dem som har en mycket hög IKT-användning.

12.2 ANVÄNDNINGENS INRIKTNING/ÄRENDEN

Gymnasieungdomarnas icke-kommunikativa datoranvändningen domineras kraftigt av skolarbete. Datorns ordbehandlingsprogram används för att skriva skolarbeten och hemuppgifter av olika slag. Att spela dataspel utgör också en relativt stor del. Den kommunikativa datoranvändningen domineras av aktiviteter som är relaterade till fritid och underhållning. Hit hör bland annat aktiviteter som nedladdning av musik, informationsökning om särskilda fritidsintressen, surfa runt på "roliga" hemsidor och dataspel on-line. Studierelaterad användning, främst sökning av information till skolarbete, samt social kommunikation över nätet (främst e-mail och ICQ) upptar också en betydande del av den kommunikativa datoranvändningen. Minst tid ägnas åt e-service i olika former, som t.ex. e-bank eller biljettbeställning.

Informations-service, som t.ex. tidtabellsinformation, är en något mer vanlig aktivitet.

Bland 15-19 åringar generellt dominerar enligt KOM aktivtetskategorierna "att surfa utan särskilt ärende" internetanvändningen. Denna kategori innefattar antagligen i hög grad den typ av fritidsrelaterade aktiviteter som gymnasieungdomarna ägnar sig åt under dagboksveckan. Den nationella undersökningen visar precis som dagboksundersökningen att studierelaterade aktiviteter samt social kommunikation med släkt och vänner har en central plats i 15-19 åringars internetanvändning. KOM bekräftar även bilden av att aktiviteter som e-handel och biljettbokning ännu är mycket ovanliga. En orsak till de låga nivåerna är att detta är en grupp aktiviteter som ungdomar överhuvudtaget inte ägnar sig åt i särskilt stor omfattning. Utvecklingen går dock långsamt även bland de vuxna. E-bank är den enda (e-service) aktivitet som har fått ett visst genomslag i den vuxna befolkningen.

Även om ungdomarnas samlade internetanvändning har denna ärendefördelning är det viktigt att påpeka att användningen kan se mycket olika ut för olika ungdomar. Bland gymnasieungdomarna kan man tydligt urskilja olika typer av IKT-användare. Detta framgår av såväl dagboksundersökning som av det mer samlade förhållningssätt till tekniken och dess funktion i vardagen som framkommer i intervjuundersökningen. Medan vissa ungdomar har en rent nyttoorienterad användning har andra en renodlat nöjesorienterad. Ytterligare andra ungdomar använder datorn enbart som ett medel för social kommunikation med vänner och släktingar. Andra ungdomars IKT-användning omfattar alla dessa delar och datorn får då fungera som såväl skrivmaskin, informationskälla och underhållningsapparat som ett medel för social kommunikation. De ungdomar som ägnar mycket tid till internet är oftast ungdomar vars användning till stor del handlar om underhållning och förströelse.

Samma förhållanden gäller ungdomarnas användning av mobiltelefon. Man kan även här tydligt urskilja olika användartyper. Vissa ungdomar använder sin mobiltelefon en gång i veckan och man tar bara den med sig när man vet att den kommer till användning. Andra ungdomar använder sin mobil i genomsnitt 10 gånger per dag, bär den ständigt med sig och använder den även som en slags förströelse. SMS används främst av den senare kategorin.

Ett dominerande intryck från den intensiva studien är att ungdomarna betraktar mobiltelefonen som en mer betydelsefull och nödvändig teknik i vardagen än internet. Många ungdomar upplever ett beroende av mobiltelefonen, men få säger det samma om internet.

12.3 TEKNIKENS ANVÄNDNING OCH KONSEKVENSER.

12.3.1 Social kommunikation

Många ungdomar använder internet till att socialt kommunicera med vänner och släktingar. Bland gymnasieungdomarnas ägnas ca en fjärdedel av tiden på internet åt e-mail, chat och ICQ. Under dagboksveckan använder ungefär

en tredjedel av ungdomarna internet till detta ändamål. Få ungdomar använder emellertid detta nya kommunikationsmedel dagligen, vilket bland annat framgår av både DBU och KOM (se tabell 12.1.).

Ungdomarna använder främst internet till att kommunicera med människor som man har en fysiskt etablerad relation till. Tekniken används endast i marginell omfattning till att virtuellt etablera kontakt med nya människor. De flesta ungdomar har någon erfarenhet av att chatta med främmande människor på nätet. Detta är dock en aktivitet som man främst ägnade sig åt när man var yngre, under högstadietiden. Det framgår tydligt hur denna form av chatting (virtuellt etablerad) har avtagit med tiden. Ungdomarna beskriver aktiviteten som barnslig, oseriös och meningslös. I de få exempel där virtuellt etablerad kommunikation beskrivs som en meningsfull aktivitet handlar det ofta om ett behov som går bortom det rent sociala. Kommunikationen är i dessa fall snävt intresseorienterad. Internet används som ett internationellt diskussionsforum där man informerar sig om och diskuterar politik, värderingar, musik, sport (eller något annat intresseområde) med människor från olika delar av världen. Generellt verkar det som att virtuellt etablerade relationer förblir virtuella och att de oftast är kortvariga.

Ungdomarnas datorbaserade kommunikation är både mycket geografiskt vidsträckt och mycket lokal. E-mail används främst för att kommunicera med människor som befinner sig utanför Göteborg, i andra orter i Sverige eller i andra länder. När internet var en ny företeelse användes e-mail även för att kommunicera med kompisar lokalt. Även här kan man dock se en med tiden avtagande användning. Många ungdomar berättar att man av olika skäl, t.ex. att lokala e-mail saknar egentlig funktion och har fått konkurrens från ICQ och SMS, numera sällan eller aldrig använder e-mail för lokal kommunikation. För kommunikation med kompisar i Göteborg är vid undersökningstillfället ICQ (en form av chat) en betydligt mer populär kommunikationsform. ICQ används för kommunikation med både nära och ytliga bekantskaper (t.ex. klass-kompisar och personer som går på andra skolor i Göteborg) och det är ofta människor som man också träffar mer eller mindre dagligen. ICQ är en nyare kommunikationsform än e-mail. Det återstår att se om man om något år kommer att se en avtagande användning även här.

En viktig slutsats från denna studie är således att internet som socialt kommunikationsmedel främst används till att bevara och förstärka relationer som etablerats fysiskt, dvs genom att man träffats "på riktigt" (face-to-face). Denna kommunikation är både mycket geografiskt vidsträckt men även helt lokal. Internet understödjer både lokala och "globala" relationer.

Internet har troligtvis medfört mer kommunikation över stora avstånd av vad som annars hade varit möjligt. Detta beror dock inte främst på att man via internet etablerar nya kontakter världen över, utan snarare på att internet är ett effektivt sätt att bevara kontakt med människor på långa avstånd. Det är förhållandevis enkelt och billigt att samtidigt hålla kontakt med många människor, både nära vänner och ytliga bekantskaper, som kan befinna sig var som helst i världen. I denna mening har de nya kommunikationsmöjligheterna antagligen gjort ungdomarnas kontaktnät mer geografiskt utsträckt. Eftersom det blir vanligare bland ungdomar att resa utomlands

(för att studera, arbeta, semestra) blir antagligen behovet större av att kunna bevara kontakter med dem som reser bort eller med dem där hemma när man själv reser.

Inget tyder på att virtuell kommunikation substituerar fysiska möten. Ungdomarna väljer inte att kommunicera med sina kompisar över nätet istället för att träffas. Snarare gör man både och. Därmed kommunicerar man ännu mer och den totala kommunikationen ökar. Inget tyder heller på att ungdomarna väljer att umgås med nya bekantskaper på internet istället för med sina "riktiga" vänner. Det är inte så att virtuellt etablerade relationer substituerar fysiskt etablerade, utan de utgör snarare helt kompletterande umgängesformer.

När det gäller påverkan på mer traditionella kommunikationsmedel, som brev och telefon, kan man konstatera att långväga brev helt säkert substitueras av långväga e-mail. Dessutom skickas antagligen fler e-mail till fler människor än vad man annars skulle ha skickat vanliga brev. Möjligen substitueras även ett och annat långväga telefonsamtal men detta är inte lika tydligt. Det dominerade intrycket är att både e-mail och ICQ (särskilt för lokal kommunikation) helt och hållet utgör ett komplement till telefonen, vilket innebär att den totala kommunikationen ökar.

Det är tydligt att internet är en delvis ny kommunikationsform där konventionerna för vem man kommunicerar med ser delvis annorlunda ut. Internet tillåter mer ytliga kontakter, eller kontakter man inte känner så väl, i jämförelse med telefon och brev. Med andra ord, ett e-mail kan man skicka till vem som helst, vem som helst får stå med på ICQ-listan, men man ringer inte till vem som helst.

12.3.2 Nöje och fritidsintressen

En stor del av ungdomarnas internetanvändning ägnas åt aktiviteter som är relaterade till fritidsintresse och underhållning. Nästan hälften av den kommunikativa tiden vid datorn ägnas åt denna typ av aktiviteter men bara en femtedel av den icke-kommunikativa tiden. Detta innebär att ungefär hälften av ungdomarna inte alls ägnar sig åt nöjesorienterad datoranvändning under dagboksveckan. Detta är en bild som styrks av intervjuundersökningen, där det tydligt framgår hur många ungdomar är främmande inför denna typ av datoranvändning.

Två tredjedelar av de ungdomar som använder sig av IKT för att informera sig om fritidsintressen använder också andra media för detta ändamål. (Undersökningen visar att internet medför en förstärkning av befintliga intressen snarare än att man etablerar nya.) Denna kompletterande användning av internet kan sammanfattas med begreppen specialisering och sortiment. Internet ger tillgång till sådant man upplever att man inte kan finna någon annanstans, åtminstone inte med samma enkelhet. På internet kan man få tag på information om just det fotbollslag eller den popgrupp man är intresserad av, oberoende av vad medierna i övrigt anser värt att bevaka. För vissa ungdomar är just möjligheten till direkt kommunikation över nätet med andra människor som delar samma intressen en mycket viktig

tillgång. Internet utnyttjas även för att informationen där är gratis, lättåtkomlig och delvis också som en form av förströelse. Den stora grupp ungdomar som inte odlar sina intressen via internet hävdar att det beror på att internet är för krångligt, att det är svårt att sovra i överflödet samt att det är svårt och tråkigt att läsa på en dataskärm.

Hälften av ungdomarna använder internet för att ladda ner musik från nätet. Hälften av dessa har ett tydligt musikintresse och internet används främst som ett komplement till att också köpa musik. Man anger en mängd skäl till att ladda ner musik, bl.a. att komma åt musik som är svår att få tag på i butiker, att utforska ny musik som ett smakprov innan man eventuellt köper den, mm. Bland den andra halvan (som inte har ett uttryckligt musikintresse) utgör denna aktivitet främst en form av tidsfördriv. Man laddar ner "skojiga" låtar eller "hitlåtar" som ett komplement till radions musikkanaler. De flesta ungdomar bedömer att nedladdningen av musik inte påverkar deras inköp av musik. Man fortsätter att köpa skivor i samma (stora eller lilla) omfattning som förut. Musikintresserade ungdomar som inte ägnar sig åt att ladda ner musik från nätet anger bl.a. allmänt ointresse för tekniken, dålig uppkoppling som gör nedladdningen långsam samt kostnader för uppkoppling som skäl till detta.

Hälften av ungdomarna uppger att de surfar på internet som ett tidsfördriv i sig, att man då och då använder internet till att ganska obestämt klickar sig runt på olika sidor. Andra halvan beskriver detta som en meningslös eller tråkig aktivitet. Två tredjedelar ägnar sig åt att spela spel på datorn. Detta tycks dock vara en användning i avtagande. En fjärdedel är helt ointresserade av denna aktivitet.

När det gäller intresse- och underhållningsrelaterad IKT-användning finns det mycket få exempel på tydligt substitution mellan aktiviteter. När det väl sker är det inte frågan om att IKT underlättar eller förenklar, utan snarare att internet ger tillgång till något (t.ex. information) som upplevs som bättre samt att det, undantaget kostnader för uppkoppling, är gratis (t.ex. att ladda ner musik). Det dominerande intrycket är emellertid att dessa IKT-baserade aktiviteter utgör kompletterande alternativt nya aktiviteter i ungdomarnas vardag.

Själva tillgången till internet skapar behov och aktiviteter som ungdomarna annars inte ägnat sig åt. Tekniken gör information och underhållning mycket lättåtkomlig. Detta medför att ungdomarna söker information om sådan man annars hade struntat i, att man laddar hem musik från internet som man annars aldrig brytt sig om att skaffa, bara för att möjligheten finns där. Man kan kanske säga att själva tillgängligheten i sig genererar en mängd nya sysselsättningar och aktiviteter i ungdomarnas vardag, sådant man utan tillgång till tekniken aldrig hade ägnat sig åt. Nedladdning av musik utgör ett intressant exempel på en typ av internetaktivitet som kan tänkas bli mer vanlig framöver, då fler människor får tillgång till fasta uppkopplingar. Snabbare uppkopplingar gör det möjligt att inte bara ladda ner musik från internet, utan även t.ex. långfilmer, spel, mm.

I vissa fall kan själva dator- och internetanvändningen beskrivas som en aktivitet i sig. Med andra ord, själva sittandet vid datorn en stund varje dag

utgör den primära aktiviteten. Vad man sedan gör vid datorn är av underordnad betydelse och varierar från gång till gång. Datorn används för en stunds avkoppling, förströelse eller underhållning. Man kanske spelar spel eller surfar omkring på olika hemsidor och även ICQ eller e-mail används ibland som en slags förströelse. Ur ett sådant perspektiv utgör själva datoranvändningen i sig en ny aktivitet i vardagen, en aktivitet som har tydliga paralleller med TV-tittande.

Konsekvenser för aktivitetsmönster av denna typ av IKT-användning är främst relaterad till dess påverkan på ungdomarnas tidsanvändning. Det är tydligt hur datorn upptar eller konsumerar många ungdomars tid. Ur ett geografiskt perspektiv är det intressant att fråga sig om detta även får konsekvenser för var ungdomarna spenderar sin tid. Medför datoranvändningen att mer fritid spenderas i hemmet än vad som annars varit fallet? En kvalitativ analys av vilka aktiviteter som trängs undan till följd av en ökad IKT-användning visar ganska enstämmt att det är andra aktiviteter i hemmet (och främst TV-tittandet) som blir lidande. Aktivitetsmönstret i rumslig bemärkelse påverkas därför inte. Mot bakgrund av att många ungdomar har haft tillgång till tekniken under flera år är detta resultat osäkert. Ungdomarna hävdar att de inte prioriterar datorn före andra aktiviteter och att man använder datorn vid tider på dygnet då man ändå är i hemmet. Man skulle dock kunna tänka sig att viljan att hitta på aktiviteter utanför hemmet hade varit större utan dator och internetuppkoppling i hemmet.

12.3.3. "Nyttiga" aktiviteter

Ungdomarna ägnar sig även åt en rad IKT-baserade aktiviteter som är mer nyttoorienterade. Det handlar dels om en rad e-service tjänster som t.ex. e-handel, e-bank och informationsservice och dels om skolrelaterade aktiviteter. Analysen av ungdomarnas intentioner bakom eller skäl till att använda sig av dessa IKT-baserade aktiviteter visar både en vad man kan kalla tidsrumslig dimension (IKT används för att spara tid, resa, ansträngning) och en innehållslig dimension (IKT används för att få tillgång till något som andra alternativ inte ger). En tredje dimension är den ekonomiska som innebär att internet används för att det är det billigaste alternativet.

Ungefär 40 % av ungdomarnas skolarbetstid utanför skoltid tillbringas framför datorn. Att söka information till och skriva skolarbeten är i flera avseenden särskilt intressanta aktiviteter. Det är aktiviteter som samtliga ungdomar (runt tiden för undersökningen) på ett eller annat sätt tvingades befatta sig med. Att söka information till skolarbete är en intressant aktivitet då den visar hur ungdomarna, trots att nästan alla har tillgång till IKT i hemmet, väljer mycket olika handlingsstrategier. Dessa handlingsstrategier visar mycket tydligt ungdomars olika vilja, intresse och förmåga att använda tekniken i en konkret situation. Hälften av ungdomarna använder både bibliotek och internet för att söka information till skolarbete, en fjärdedel använder enbart bibliotek och en fjärdedel enbart internet som informationskälla.

Bland de ungdomar som använder både internet och bibliotek är det snarast praktiska omständigheter som styr valet av strategi snarare än konsekventa handlingssätt. Internet används bl.a. för att det är det "lätta" alternativet, både i tidsrumlig mening (man slipper ta sig till biblioteket) och i innehållslig (informationen på internet är mer översiktlig och sammanfattad än den i böcker) men även för att man där kan hitta information som man inte hittar på biblioteket (t.ex. mycket aktuell information, information om kända personer, biografier, mm). I de två andra grupperna är det mer persolighetsrelaterade faktorer som styr val av handlingsstrategi, t.ex. intresse, förmåga, kunskap att hantera dessa båda informationskällor. Rumsliga konsekvenser till följd av den skolrelaterade IKT-användning är möjligen ett och annat uteblivet biblioteks-besök och i det stora hela därmed marginella.

När det gäller att skriva sina skolarbeten i datorns ordbehandlingsprogram är detta ofta ett uttryckligt krav från lärarna sida och ungdomarnas har således inte samma möjlighet att själva välja handlingsstrategi. Det är dock intressant att det finns ett flertal ungdomar som, om och när det är möjligt, undviker att använda datorn. Man föredrar att skriva rent för hand, med penna och papper. Det är främst i relation till denna aktivitet som ungdomarna upplever en press utifrån att använda dator och som också är grunden till att många ungdomar (oberoende av användning) trots allt betraktar tillgången till dator i hemmet som nödvändig.

Det finns flera exempel på att e-service aktiviteter substituerar andra motsvarande aktiviteter. Detta sker med olika intentioner. En mindre grupp ungdomar har vid något tillfälle e-handlat. Skäl till att handla via internet istället för i butik handlar inte om en ökad bekvämlighet eller om tidsrumsliga vinster utan snarare om billigare varor och ett annat sortiment. Det är möjligt att finna t.ex. kläder som inte finns att få tag på i lokala butiker, vilket beskrivs av ungdomarna som en av e-handelns fördelar.

När det gäller andra former av e-service som diskuteras, dvs. e-bank, biljettbeställning och informationsservice av olika slag är det mer tydligt hur internet används av bekvämlighet, för att göra tidsliga och rumsliga vinster. Dessa aktiviteter är emellertid aktiviteter som sedan en tid tillbaka kunnat utföras via telefon. Internet används således främst som ett substitut till telefonen, för att spara tid och slippa telefonköer. E-bank utgör ett undantag. Av förklarliga skäl är det bara ett fåtal av gymnasieungdomarna som använder e-bank. Även om telefonbank har funnits en tid utgör e-banken för dessa ungdomar ett substitut till bankkontoren. Man uträttar sina bankärenden över nätet för att slippa ta sig till banken, vänta i köer och behöva anpassa sig till bankens öppettider. Detta utgör det enda riktigt tydliga exemplet på substitution mellan resbaserad och IKT-baserad aktivitet. Informationsservice används ibland för att få tag på information som man upplever att man inte kan få tag på någon annanstans. Detta gäller i hög grad information om platser eller aktiviteter i andra länder, t.ex. utbildning eller resmål.

Användningen av e-service är marginell och ett antal skäl till att inte använda IKT-baserade alternativ anges. Bl.a. handlar det om att man fortfarande upplever en osäkerhet inför att lämna ut personuppgifter på internet. Många ungdomar uttrycker ointresse inför IKT-baserade alternativ och många tycker

dessutom att det är både onödigt och krångligt att använda internet eftersom det redan finns väl fungerande tillvägagångssätt.

Konsekvenser för aktivitetsmönster till följd av dessa IKT-baserade aktiviteter är naturligtvis marginell, främst på grund av att användningen av dem är mycket marginell. De aktiviteter som används förhållandevis mycket är aktiviteter som man redan tidigare använt telefonen till. Således är det främst en annan IKT-baserad aktivitet som substitueras och därmed påverkas inte ungdomarnas aktivitetsmönster i geografiskt bemärkelse. Möjligen har internet en tidsbesparande effekt då man slipper vänta i telefonköer. Att koppla upp sig och söka sig fram på internet tar emellertid också tid och man kan undra om det inte är upplevelsen av väntan som internet råder bot på snarare än att tekniken faktiskt spar tid.

12.3.4 Mobiltelefonen

De flesta ungdomar har en mobiltelefon. Både KOM och DBU visar att omkring 10 % saknar. Spridningen i användningen är dock stor och många ungdomar använder inte sin mobiltelefon dagligen (se tabell 12.1). Detta sammanfaller med den bild som framkommer av intervjuerna som visar att det finns olika slags mobilanvändare som bland annat inbegriper helt olika förhållningssätt till mobiltelefonen, i vilka situationer den används och behövs samt hur nödvändig den är. Dagboksundersökningen antyder att höganvändare av mobiltelefon också är höganvändare av vanlig fast telefon. Vissa människor är således i grunden mer kommunikativa än andra, antagligen oberoende av tillgängliga kommunikationsmedel. Ungefär 40 % av mobilanvändningen (i frekvens) utgörs av SMS. Hälften av ungdomarna använder sig av SMS under dagboks-veckan. 20 % av mobilanvändningen sker under förflyttning, resten fördelar sig ganska lika mellan hem, skola och andra platser.

Den mest centrala aspekten i ungdomarnas mobilanvändning är planering och koordinering av vardagen. Mobiltelefonen används som ett socialt redskap, den underhåller och koordinerar sociala relationer (mer uttalat för de socialt utåtriktade, mindre för de socialt inåtriktade). Många ungdomar hävdar att mobiltelefonen medför att mindre planering (på förhand) behövs. (Samtidigt som antagligen totalt fler samtal krävs för att planera ett möte). Mobiltelefonen ger ungdomarna en större handlingsfrihet och flexibilitet i förhållande till tid och plats, den underlättar förseningar och gör dem mer legitima. Det är tydligt hur fasta tidpunkter underordnas tillgängligheten som det viktigaste instrumentet för samordning av människor i tid och rum. Man beslutar om att vara tillgänglig (om att ta med sig sin mobil) istället för att besluta om fasta tidpunkter och platser.

Mobiltelefonen har även en mer renodlat social funktion och används även som förströelse. Ett dominerande intryck är t.ex. att SMS i huvudsak har en social funktion i gymnasieungdomarnas vardag. SMS används för att uppmuntra, skämta, visa omtanke och också som förströelse i situationer där man är sysslös eller uttråkad (t.ex. under spårvagnsfärd, eller en lektion). Ibland används SMS också för att spara pengar, vid tillfällen då man inte kan nå en person eller inte vill störa. Många ungdomar berättar att tillgången till

mobil har skapat ett behov hos dem som inte fanns tidigare, att man ibland använder den i onödiga situationer och att man blir mer bekväm.

Av intervjuundersökningen framgår att en i hög grad kollektiv beteendeförändring runt mobiltelefonen sätter tryck på dem som inte har mobiltelefon. Det skapas stress och irritation i situationer där man inte kan få tag på varandra. Vissa upplever också en stress över att själva inte vara tillgängliga. Denna stress bottnar i en oro över att gå miste om något som händer eller viktig information. Det ökade kollektiva trycket att använda mobiltelefon märks inte minst på de ungdomar som ännu inte har skaffat sig någon. Några berättar att de, från att inte ha upplevt något behov, på senare tid börjat känna ett allt större tryck från andra människor att skaffa sig mobiltelefon. Det är samtidigt viktigt att påpeka att många av ungdomarna som har en mobiltelefon använder den mycket sällan.

För många ungdomar innebär mobiltelefonen en upplevelse av ökad rörlighet och frihet i vardagen. Denna upplevda rörlighet verkar dock främst bero på ett minskat beroende av att behöva befinna sig på specifika platser vid specifika tidpunkter och kanske inte främst på att man faktiskt reser mer. Mobiltelefon-användningen medför möjligen ett högre tempo i vardagen, att man undviker perioder av väntan och ovisshet och att vardagens aktiviteter därmed packas tätare.

Mobiltelefonen medför en ökad tillgänglighet till andra människor. Förmodligen medför detta totalt mer kommunikation människor emellan. Tidigare var kommunikationen mer begränsad till bestämda platser (t.ex. hemmet) och tider på dygnet (när man var hemma) och det var besvärligt att kommunicera under resa eller förflyttning. Kommunikationen frigörs nu i hög grad från tidsliga och rumsliga restriktioner. Man kan se hur ungdomarna använder mobiltelefonen på såväl skola (bl.a. under lektionstid) och kaféer som under resor. Detta borde medföra totalt sett mer virtuell kommunikation och även fler möjligheter till fysiska möten mellan människor. Förmodligen kommer alla människor inte att acceptera denna konstanta tillgänglighet. Tillgängligheten är inte en alltigenom frigörande möjlighet, utan har även sina baksidor och nackdelar.

REFERENSER

- Alvstam C-G & Jönsson A (2001), Hyper-Footloose Business Services: The Case of Swedish Distance Workers in the Mediterranean Sun Belt, i Felsenstein D & Taylor M (2001) (eds.), Promoting Local Growth, process practice and policy, Ashgate Publishing Company, Burlington.
- Arnfolk (1999), Information technology in pollution prevention. Teleconferencing and telework used as tools in the reduction of work related travel
- Axhausen W & Gärling T (1992), Activity-based approaches to travel analysis: conceptual frameworks, models and research problems, *Transportation Reviews*, vol 12, nr 4, sid 323-341.
- Bingham N (1999), Unthinkable complexity? Cyberspace otherwise, i Crang M & Crang B & May J (1999) (ed), *Virtual geographies - bodies, space and relations*, Routledge, New York.
- Bennison D J (1988), Transport/Telecommunication interactions: empirical evidence from a videokonferencing field trial in the United Kingdom, *Transportation Research A*, 1988, Vol. 22A, Nr. 4, sid. 291-300.
- Button K & Maggi R (1995), Videoconferencing and its implications for transport: an Anglo-Swiss perspective, *Transportation Review*, 1995, Vol. 15, Nr. 1, sid 59-75.
- Berg P G (1996) Rörlighet och Rotfasthet. Ett humanbiologiskt perspektiv på framtidens transporter och kommunikationer, Liber-Hermods, Malmö.
- Cairncross F (1997), The death of distance: how the communication technologies revolution will change our lives, Orion Buisness, London.
- Castells M (1996), The rise of the network society, Blackwell, Oxford.
- Dahlbom, B (1999), Talk Society, 3 draft, Institutionen för Informatik, Göteborgs Universitet. www.informatik.gu.se/~dahlbom/.
- Ellegård K & Hägerstrand T & Lenntorp B (1977), Activity organization and the generation of daily travel: two future alternatives, *Economic Geography*, Vol 53, No 2, 1977, sid 126-152.
- Ellegård K (1990), Tidsgeografiska aspekter på samhällsförändringar, Occasional Papers 1990, Kulturgeografiska institutionen, Göteborgs universitet, Göteborg.
- Ellegård K & Nordell K (1997) Att byta vanmakt mot egenmakt, självreflektion och förändringsarbete i rehabiliteringsprocesser, en metodbok. Jonsson & Skyttmo, Stockholm.
- Engström M G & Johansson R (1995), IT-utvecklingen och verksamhetens organisation – mer, mindre eller annat resande?, Nordiska institutet för samhällsplanering, meddelande 1995:5, Stockholm.
- Engström M G & Johansson R (1996), IT-utvecklingens effekter på framtida res- och transportstrukturer, Naturvårdsverket 1996/01, Stockholm.
- Engström M G & Johansson R (1997), Med IT mot nya organisations och arbetsformer: flexibilitet i tid, rum och organisation. KFB-rapport 1997:28, Stockholm.
- Fischer C S (1992), America calling. A social history of the telephone to 1940. University of California Press, Berkeley and LA, CA.
- Friberg T (1998), Förflyttningar, en sammanhållande länk i vardagens organisation, KFB-rapport 1998:23, Kommunikationsforskningsberedningen, Stockholm.
- Gould J & Golob T F (1997), Shopping without travel or travel without shopping? An investigation of electronic homeshopping, *Transport Review*, 1997, Vol. 17, Nr. 4, sid 355-376.
- Hamer R & Kroes E & van Ooststroom H (1991), Teleworking in the Netherlands: An Evaluation of Change in Travel Behaviour -Further Results, *Transportation Research Record* 1991, 1357.
- Hanson W & Hanson P (1993), The geography of everyday life, Behaviour and environment: Physical and geographical approaches. Gärling & Golledge (eds), Elsevier Scientific Publishers, 1993.
- Hendersen D K & Koenig B E & Mokhtarian P (1996), The travel emission impacts of telecommution for the state of California Telecommuniting Pilot Project, *Transportation Research C*, 1996, Vol 4, nr 1, sid 13-23
- Hicford L (1998), The nature and scale of teleworkings traveldemand, insights from a UK trial, *Teleworking environments*, ÅBO, 1999
- Holme I M & Solvang K S (1991), Forskningsmetodik, om kvalitativa och kvantitativa metoder, Studentlitteratur, Lund.
- Hägerstrand T (1970), What about people in regional science? I Carlestam G & Solbe B (red) (1991), Om tidens vidd och tingens ordning, Byggeforskningsrådet, Stockholm.
- Höjer M (1998), Ökad tillgänglighet och minskat resande?: en framtidsstudie om bebyggelsestruktur och IT för minskad pendling, Stockholm.
- Jones P, Koppleman F, Orfeuill J-P (1990), Activity Analysis: State-of-the-art and Future Directions, i Jones P (1990) (ed), *Developments and dynamics and activity-based approaches to travel-analysis*, Aldershot, Avebury.

- Jones P & Salomon I (1993), Technological and social developments and their implications for in-home/out-of-home interactions, i Nijkamp P (1993) (ed), Europe on the move, recent developments in European communication and transport activity research, sid. 95-113.
- Jungmar Marie (1997), IT, dagligrum och stadstruktur, Stencil från Byggeforskningsrådet
- Kitamura R & Nilles J H & Conroy P & Fleming D M (1990), Telecommuting as a transport planning measure: initial results of California pilot project. *Transport Research Record*, 1285, sid 98-104
- Kopomaa T (2000), The city in your pocket. Birth of the Mobile Information Society, Gaudemaus, Helsinki
- Light J S (1999), From cityspace to cyberspace. i Crang M & Crang B & May J (1999) (ed), Virtual geographies - bodies, space and relations, Routledge, New York.
- Loader B D (1998) (ed.), *Cyberspace Divide, Equality, Agency and Policy in the Information Society*, Routledge, New York.
- McLuhan M (1989), *The global village: transformation in world live and media in the 21st century*, Oxford University press, New York.
- Meyrowitz J (1985), *No sense of place, the impact of electronic media on social behavior*, Oxford university press, New York.
- Mokhtarian P (1988), An empirical evaluation of travel impacts of Teleconferencing, *Transportation Research A*, 1988, Vol 22A, No. 4, sid 283-289.
- Mokhtarian P (1990), A typology of relationships between telecommunications and transportation, *Transportation Research A*, 1990, Vol 24 A, sid. 231-242.
- Mokhtarian P (1996), The information highway: just because we're doing it doesn't mean we know where we're going. , *World Transport Policy & Practice*, 1996, Vol 2., Nr. 1, sid. 24-28.
- Mokhtarian P & Salomon I (1994), Modeling the choice of telecommuting: Setting the context, *Environment and Planning A*, 1994, Vol. 26, sid. 749-766.
- Mokhtarian P & Salomon I (1997), Modeling the desire to telecommute: the importance of attitudinal factors in behavioral models, *Transportation Research A*, 1997, Vol. 31, Nr. 1, sid 35-50
- Mokhtarian P & Salomon I (1997), Emerging travel patterns: Do telecommunications make a difference? Prepared for the Eight Meeting of the International Association of Travel Behaviour Research, Austin, Texas, September 1997.
- Mokhtarian P & Saxena S (1997), The impact of Telecommuting om the activityspaces of participants, *Geographical Analysis*, 1997, Vol. 29, No. 2, sid 124-143.
- Mokhtarian P, Varma K V. (1998), The trade of between trips and distance traveles in analyzing the emission impact of center-based telecommuting, *Transportation Research D*, 1998, Vol. 3, Nr. 6, sid. 419-428.
- Mårtenson S (1979), *On the formation of biographies in Space-Time environments*, Lunds universitet, Lund.
- Nilles J M (1991), Telecommuting and urban sprawl: mitigator or inciter, *Transportation. An international Journal Devoted to the improvement of Transportation Planning and Practice*, Special Issue: Telecommunications and travel behavior, 1991, Vol. 18, Nr. 4
- Nilles J M (1996), What does telework really do to us? *World transport Policy & Practice*, 1996, 2/1-2, sid 15-23.
- Nordell K (2000), Kan omedvetna begränsningar bli medvetna möjligheter? : en metodstudie av långtidssjukskrivnas livssammanhang. *CHORUS 2000:4*, Kulturgeografiska institutionen, Göteborgs universitet, Göteborg.
- Pas E (1990), Is Travel Demand Analysis and Modelling in the Doldrums? i Jones P (1990) (ed), *Developments and dynamics and activity-based approaches to travel-analysis*, Aldershot, Avebury.
- Postman N (1986), *Underhållning till döds*, Prisma, Stockholm.
- Putnam R D (2000), *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster, New York.
- Rapp B & Skåmedal J (1996), *Telekommunikationers implikationer på resande*, KFB- rapport 1996: 2, Stockholm.
- Repstad P (1988), *Närhet och distans, kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*. Studentlitteratur, Lund.
- Robinson J P & Godbey G (1997), *Time for Life: The suprising way Americans use their time*. Pennsylvania State University Press, University Park.
- Salomon I (1998), Technological change and social forecasting: the case of telecommuting as a travel substitut, *Transportation research C*, 1998, Nr 6.
- SCB:s tidning *Välfärdsbulletinen*, nr 4, 2001, Statistiska Centralbyrån, Stockholm
- SIKA (2001), *Kommunikationsmönster hos befolkningen, resultat från SIKA:S kommunikationsundersökningar*, SIKA Rapport 2001:6, Stockholm

- SIKA, Teknisk rapport till kommunikationsvaneundersökningar 1997, 1998, 1999, 2000, Stenciler
- Skåmedal J (1999), Arbete på distans och arbetsformens påverkan på resor och resmönster, Tekniska Högskolan, Linköpings Universitet, Linköping.
- Stureson L (2000), Distansarbete, teknik, retorik, praktik, Carlsson, Stockholm
- Tacken M (1990) Effects of teleshopping on the use of time and space, Transportation research record, 1990, 1285.
- Thulin E (1999), IT, rörlighet och resande. En kunskapsöversikt. Occasional Paper 1999:10, Kulturgeografiska institutionen, Göteborgs universitet, Göteborg.
- Thulin E & Vilhelmson B (2000), ICT, work-related activities and travel, NETCOM 14 (1-2), sid 5-24.
- Törnqvist G (1998), Renässans för regioner – om tekniken och den sociala kommunikationens villkor. SNS Förlag, Stockholm.
- Vilhelmson B (1990), Vår dagliga rörlighet. Om resandets utveckling fördelningar och gränser, CHOROS 1990:3, Kulturgeografiska institutionen, Göteborgs Universitet.
- Vilhelmson B (1992), Att fånga förändring, om longitudinella undersökningar inom resvaneområdet, TFB-rapport 1992:23, Transportforskningsberedningen, Stockholm.
- Vilhelmson B (1994), Rörlighet – en aspekt på relationen människa – miljö. Nordisk Samhällsgeografisk Tidskrift, no 16.
- Vilhelmson B (1997), Tidsanvändning och resor. Att analysera befolkningens rörlighet med hjälp av en tidsanvändningsundersökning. KFB-rapport 1997:12, Kommunikationsforskningsberedningen, Stockholm.
- Vilhelmson B & Thulin E (2001), Is regular work at fixed places fading away? The development of ICT-based and travel-based modes of work in Sweden. Environment and Planning A, 2001, vol 33, 1015-1029.
- Vilhelmson B (2002), Rörlighet och förankring - Geografiska aspekter på människors välfärd, CHORUS 2002:1, Kulturgeografiska institutionen, Göteborgs universitet, Göteborg.
- Wellman B (1999) (ed), Networks in the global village. Life in Contemporary Communities. Westview Press: Boulder Colorado.
- Ås Dagfinn (1978), Studies of Time-use: Problems and Prospects, Acta Sociologica, vol 21, nr 2. 1978.

BILAGA 1: Skriftliga instruktioner om hur man skriver dagbok

EN UNDERSÖKNING AV UNGDOMARS IT-ANVÄNDNING

Syftet med den undersökning som du nu skall få delta i är att studera hur ungdomar använder IT och hur användningen påverkar deras liv, kontakter med andra människor och resor. För att få kunskap om detta vill jag att du skall delta i en undersökning.

Undersökningen består av två delar:

- 1) Att du under en veckas tid beskriver din vardag med hjälp av en dagbok som du får av mig.
- 2) Att jag gör en intervju med dig en kort tid efter det att jag har fått din dagbok.

Resultaten från undersökningen kommer att presenteras som en del i min doktorsavhandling. Avhandlingen kommer vara färdig först om några år. Resultaten från undersökningen kommer att presenteras utan några riktiga namn. *Du kommer att vara helt anonym.*

Mitt namn är *Eva Thulin* och jag är doktorand/forskarstuderande på Kulturgeografiska Institutionen vid Göteborgs universitet. Du kan nå mig på *telefon XXXXXXX(Arb)/ XXXXXX(Hem)* eller e-post: eva.thulin@geography.gu.se. Jag har mitt rum på Handelshögskolan (hus B, våning 6).

Min forskning finansieras av Kommunikationsforskningsberedningen, som är en statlig myndighet. Min handledare är docent Bertil Vilhelmsson, tel:XXXXXXX.

SÅ HÄR SKRIVER DU I DAGBOKEN

I denna dagbok skall du få beskriva hur din vardag ser ut. På varje uppslag i dagboken finns fem rubriker: *klockan / vad gör du / var är du / tillsammans med vem / använder du IT eller telefon*

Det är meningen att du skall skriva ner alla aktiviteter som du gör under en dag, från det att du stiger upp på morgonen till att du går och lägger dig. Alla aktiviteter skall beskrivas med hjälp av de fem rubrikerna. Det viktigt att det är din egen beskrivning och att du använder dina egna ord. Du kan så klart välja att beskriva vad du gör med olika noggrannhet och du behöver inte vara lika noggrann med allt du gör under dagen. Jag vill att du försöker vara extra noggrann vid de stunder under dagen som du använder IT och att du också är noga med att få med de resor (eller promenader) som du gör.

Viktiga saker att tänka på när du skriver dagboken är alltså:

1. Var mer detaljerad de stunder under dagen där du använder IT.

Med IT menar jag :

-Användning av dator, med eller utan uppkoppling.

Det gäller både om du använder dator utan att vara uppkopplad på nätet (t.ex. till att skriva, spela data spel, osv) och om du är uppkopplad (t.ex. om du handlar eller beställer något, chattar, söker information, laddar ner spel eller musik, skriver e-mail, mm)

-vanlig telefon

-mobiltelefon

-fax

-mm.

Här kan du vara hur detaljerad du vill. Det är t.ex. viktigt att du inte bara skriver att du sitter framför datorn utan att du också beskriver vad det är du gör med datorn. Om du sitter framför datorn under lång tid, kanske i flera timmar är det bra om du kan få med så mycket så möjligt av de olika saker som du gör med datorn. Samma sak gäller telefon o mobiltelefon. Tala gärna om vad du använder mobiltelefonen till (t.ex. ringer till min syster, skriver textmeddelande till min kompis Jenny, osv).

Du kan betrakta de olika saker du gör med datorn som olika aktiviteter så blir det lättare för dig att komma ihåg och skriva ner vad det är du gör (d.v.s. du anger ett nytt klockslag och en ny aktivitet när du t.ex. går över från att beställa en tågbiljett på nätet till att skriva ett e-mail). Detta är också viktigt för att jag skall få en uppfattning om under hur lång tid du sysslar med olika aktiviteter. (se exempel på annat papper)

2. Resorna är också viktiga

En annan sak som är viktig att få med i dagboken är alla resor (även promenader) du gör. Resorna kan beskrivas som en egen aktivitet. Om du t.ex. skall åka bil till affären för att handla kan du t.ex. skriva "åker bil till affären" som en första aktivitet, "handlar mat i affären" som en andra aktivitet och "åker bil hem från affären" som en tredje aktivitet.

3. Du kan vara mindre noggrann när det gäller andra aktiviteter

När det gäller andra slags aktiviteter som inte har med IT/telefon eller resor att göra behöver du inte vara lika detaljerad. Här kan beskrivningarna av vad du gör vara mer kortfattade. Lättast är kanske att klumpa ihop aktiviteter som har med varandra att göra.

4. Det är viktigt att alla aktiviteter kommer med

Det är viktigt att alla aktiviteter kommer med och att du beskriver dem med något eller några ord med hjälp av varje rubrik i dagboken. Bli det för jobbigt kan du som sagt klumpa ihop aktiviteter. Det är också viktigt att det inte blir några tidsluckor i dagboken (Det är t.ex. bättre att du skriver att du inte kommer ihåg vad du gjorde mellan klockan tre och fyra än att du inte skriver något alls)

BILAGA 2: Kodlista till dagboks- undersökningen

Kolumn A:

ID

Nummer 1-43

Kolumn B:

Kön

Man

Kvinna

Kolumn C:

Dag

måndag-söndag

Kolumn D:

Skolklass

E

S

N

NS

Kolumn E-G:

Akt.start kl

Akt.slut kl

Akt.tid

tid

Kolumn H:

Kom.medel

fots

cykel

spårvagn

buss

taxi

tåg

flyg

moped

t-bana

bil

mobil

internet

telefon

dator

tv

brev

bankomat

Kolumn I:

Var

hemma

resa

skola

bibliotek

butik

bank

post

arbetsplats

annan plats

Kolumn J:

Akt.typ

omsorg

resa

skoltid

e-mail

info skola

e-tidning

webdesign

inköp

omsorg
musik
tv
samtal
läser
umgås
idrott
konsert
läxa
inköp mode
väckning
jobb
nöje
schema
går på stan
prog.lad
konst
utställning
mönstring
sms
napster
inköp musik
spel
bank
post
bio
ICQ
körskola
möte
grejar
e-bank
bibliotek
programmering
e-handel
info inköp
inköp biljett
mp3
promenad
teater
community
tidtabell
info tv
info jobb
hemsida
radio
surfar
Kolumn K:
Bi.ikt
napster
ICQ
tv
mp3
Kolumn L:
Biakt.
radio
musik
omsorg
ungås
läxa
läser
Kolumn M:
Soc
0
en
flera
Kolumn N:
fam.vän

familj
vän
fam&vän
Kolumn O:
kommentar
Kolumn P:
Dator
antal år
Kolumn Q:
Internet
antal år
Kolumn R:
Mobil
antal år
Kolumn S:
Körkort
ja
nej
Kolumn T:
stat/mobil
stat
mobil
medel
Kolumn U:
hem/borta
hem
borta
medel
Kolumn V:
ledig/inrutad
ledig
inrutad
medel
Kolumn W:
kunskap
bra
dålig
medel
Kolumn X:
bredband
ja
nej

BILAGA 3: Intervjuguide

INTERVJUGUIDE

Bakgrundsfrågor

Kön

Ålder

Vilken klass/utbildning

Arbete

Familj/Hushåll

Bil och körkort (troligen inte)

Omgivningförhållanden (Adresser till bostad, arbetsplats)

1. Varför använder du dig av IT. Orsaker till att använda IT till aktivitet X och orsaker till att inte använda IT till aktivitet Y.

(Bygger på det som direkt kan utläsas i dagboken)

Aktivitetens betydelse

Effektivare, bättre, roligare, mer spännande, sämre, osv.

Platsens betydelse

Du använder IT på vissa platser. Har platsen som sådan någon betydelse, för att välja att använda IT i situation X och för att inte välja att använda IT i situation Y.

Resans betydelse

Har resandet någon betydelse för att välja att använda IT för att utföra aktivitet X.

2. Dynamiska aspekter

(Bygger på sådant som inte direkt kan utläsas i dagboken, dvs en slags utvidgning)

-Hur har du gjort tidigare i olika situationer, innan IT?

-Hur tror att du gör resp. hur vill du göra i framtiden?

-Hur brukar du göra:

Dagboken visar att du använder IT i följande situationer....sammanfatta.... Är detta en rättvis bild av din IT-användning. Vad bör tonas ned eller läggas till? Om något nytt viktigt tillkommer bör frågan varför ställas på samma sätt som ovan.

3. Värderingar/attityder

(Bygger på olika föreställningar som relateras till dagboken)

Vad är dåligt/bra med sättet att använda IT i olika situationer

Vad är det största problemet/fördelen med IT

Hur kan det bli bättre/vad krävs mer?

Skulle du vilja använda IT mer, varför och i vilka sammanhang?

4. Allmänna frågor, attityder och föreställningar om IT-användningen i den egna vardagen

(Behöver inte vara relaterat till dagboken. Jag kommer försöka gå igenom flera olika slags teknik. t.ex. hur är det med mobiltelefonen, datorn, dvs jag kommer inte tala om IT i generella termer)

Vilken slags IT använder du dig av?

Vad använder du den till mest?

Är det bra/dåligt att använda IT, underlättar/försvårar allmänt, ge exempel

På vilka platser använder du IT?

Skulle du vilja använda IT mer? Varför/varför inte gör du det

Skulle du klara dig utan?

Allmän bild av IT:s betydelse i samhället nu och i framtiden?

Bild av IT:s betydelse i det egna livet?

Har ditt liv förändrats på ett allmänt plan?

5. Beroende eller vana att använda IT

I vilka situationer, i samband med vilka aktiviteter, skulle det vara svårt att klara sig utan IT? I vilka sammanhang känns IT mest nödvändigt? Varför?

Vad kan du klara dig utan? Varför?

Känner du krav på dig (från dig själv eller andra) att använda IT?

6. Information om utrustning

-Vad för utrustning har du tillgång till

-på vilka platser har du tillgång till denna

-Vem har införskaffat tekniken

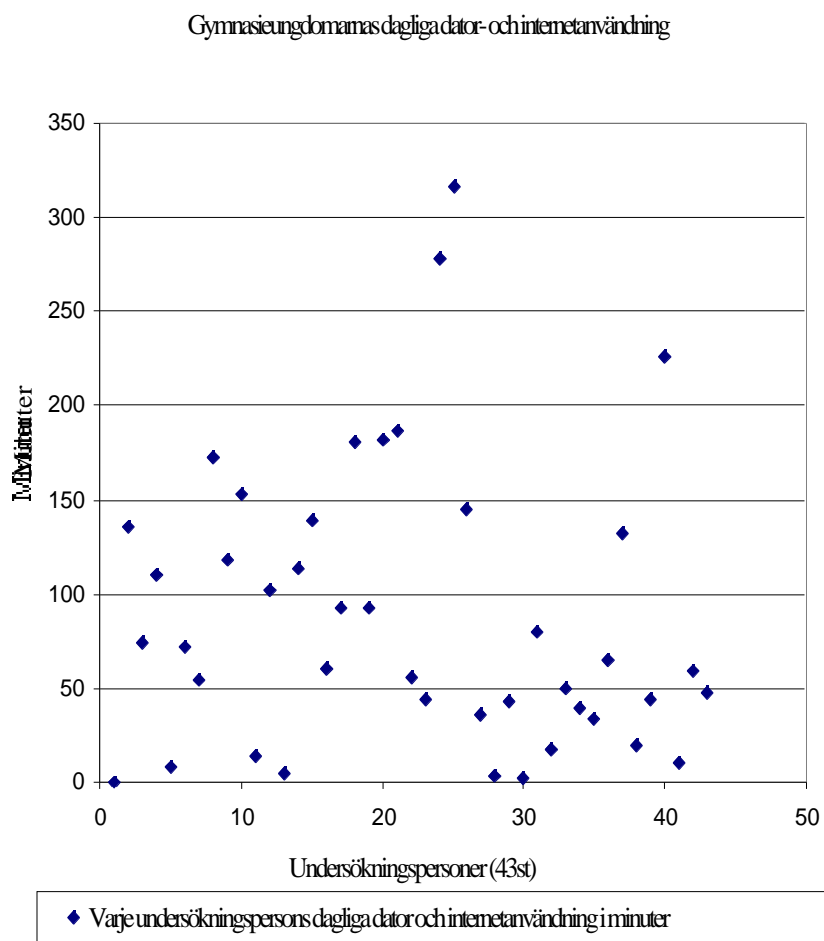
-Vems förtjänst, vem har det största intressen i familjen, osv

-Vem sköter det hela om fel uppstår

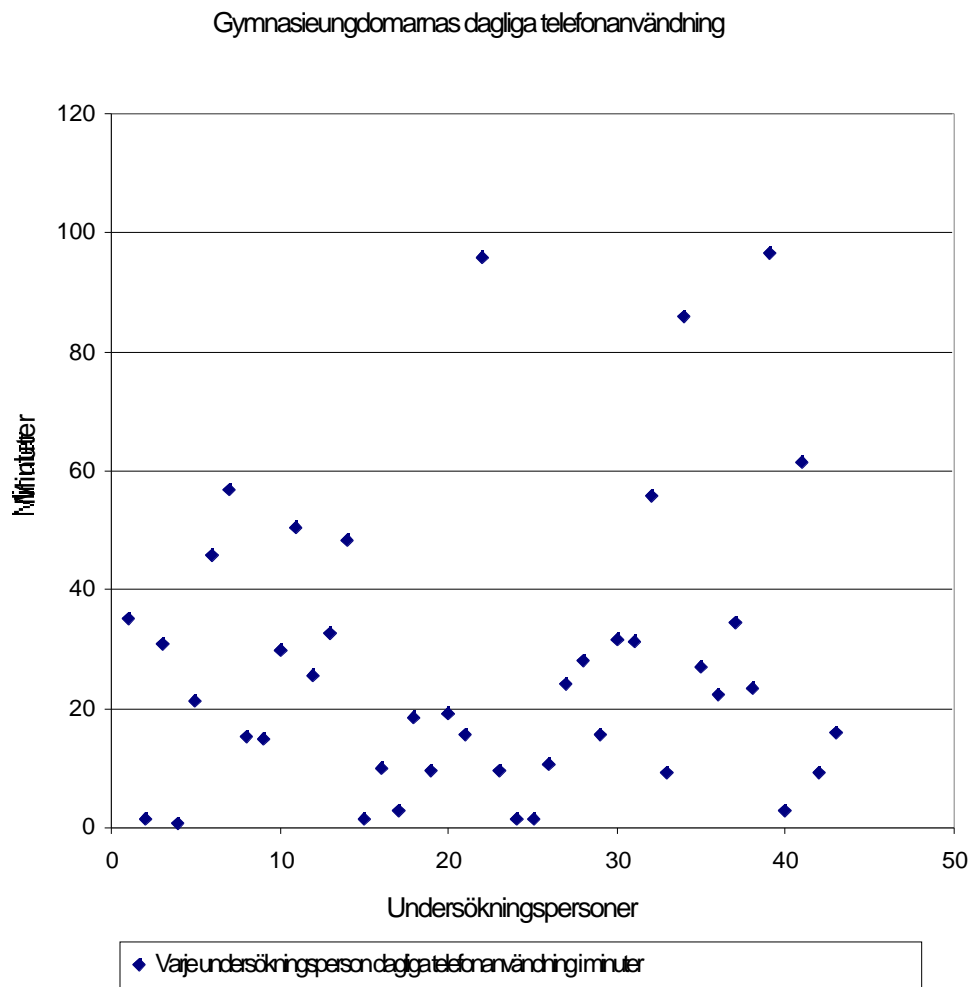
-Restriktioner i användandet (från föräldrar, tex ekonomi, att de själva behöver den)

BILAGA 4: Figurer

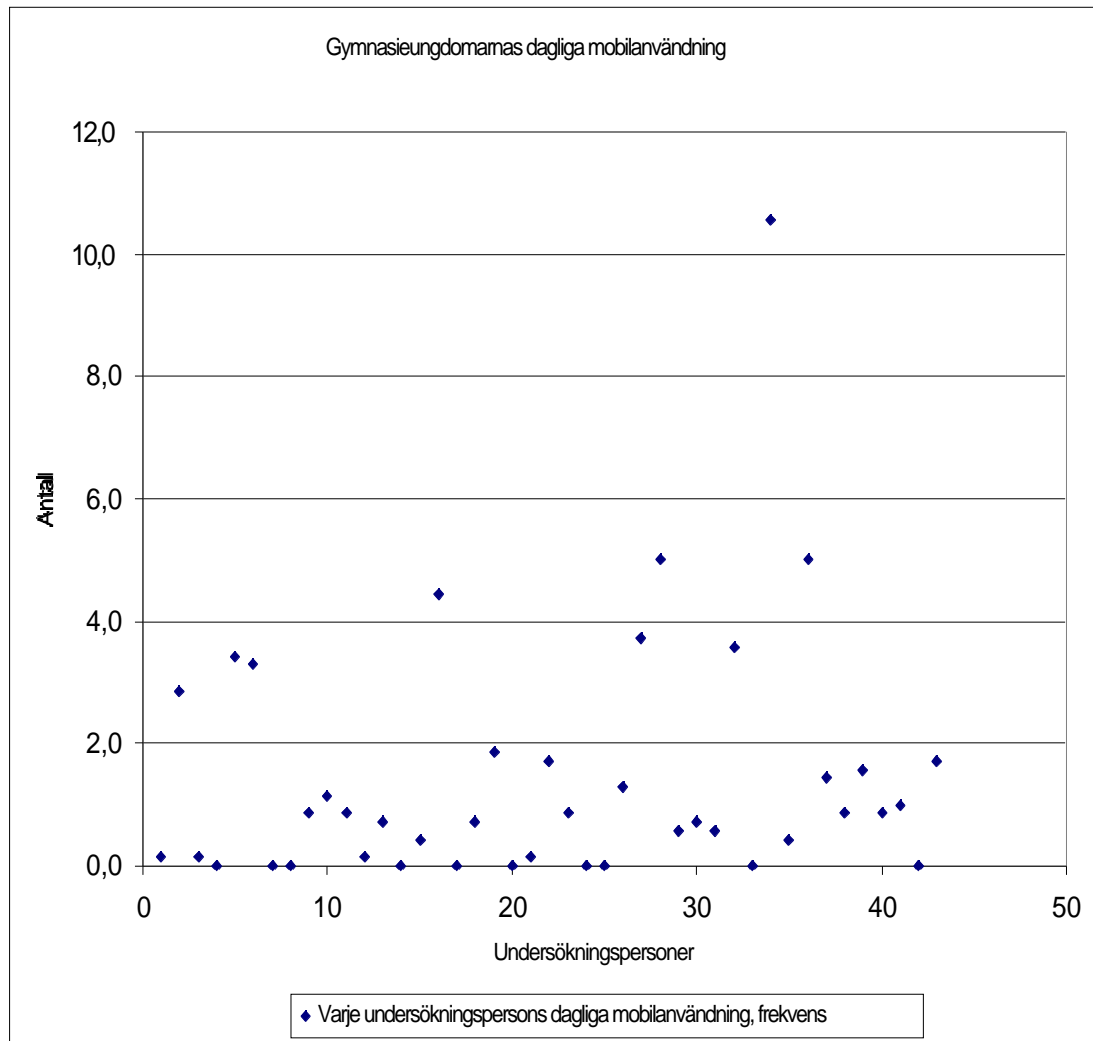
Tabell 5.1 Antal minuter per dag varje undersökningssperson ägnar åt datoranvändning

Figur 5.2. Antal minuter per dag varje undersökningsperson ägnar åt fast telefon

Figur 5.3. Antalet gånger per dag varje undersökningsperson använder mobiltelefonen.

Figur 11.1. Varje undersökningsperson sammanlagda datoranvändning i hemmet i relation till sammanlagd tid spenderad i hemmet.

Korrelation: 0,495743

